

Ignas
MEŠKAUSKAS

KRAUPŪS ŽODŽIAI

Kėdainių krašto pokario tragedijos metraštis
Apybraižos
Liudytojai ir dokumentai

Antroji dalis

Ignas
MEŠKAUSKAS

KRAUPŪS ŽODŽIAI

Kėdainių krašto pokario tragedijos metraštis
Apybraižos
Liudytojai ir dokumentai

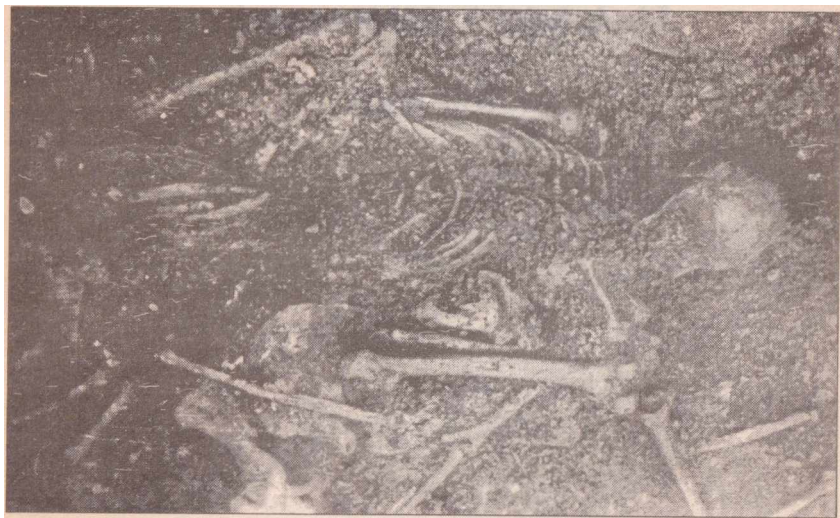
Antroji dalis

-1996 -

*Jūs suraskite mus, vai atkaskite mus
Oi, kaip sunku mums šiukšlynuos gulėti
Jūs pažadinkit mus ir pašaukite mus
Mes priminsim kaip Tėvynę mylėti.*

Vaclovas Šablevičius

ISBN 9986-717-04-03

© Ignas Meškauskas, 1996

© Leidykla "RILIUDA", 1996

Ižanga

Vargu, ar mūsų ilgaamžėje tautos istorijoje kada tekęs tokia plati kraujo upė per mūsų žemę, kaip dvidešimtojo amžiaus viduryje. Tai pati juodžiausia ir skaudžiausia tautos tragedija. Per visą rusų okupaciją nukentėjo kas ketvirtas žmogus. Todėl įvertindamas tautos tragediją visai nepagrįstai J. Marcinkevičius teigia, kad pokario metaiėjo per kiekvieno doro lietuvio patį širdies vidurį. Ne tik sudaužė ne vienam skausmingas svajones, aistringus troškimus, bet atnešė jūras juodo vargo, kalnus skausmo, savųjų netektį. Kiekvieno priverstinė mirtis, žūtis - tragiška asmenybės istorija. O tokių tūkstančiai. Tai mūsų tautos istorija, kuri susideda iš atskirų žmonių tragedijų. Todėl, norint turėti objektyvią tautos istoriją, būtina užfiksuoti visą tai, kas įvyko. O gyvoji atmintis nyksta. Bijau, kad mūsų palikuonys gali nežinoti pokario dvasios ir tragizmo. Daugelis žuvusiųjų, kurie norėjo gyventi ne mažiau už mus, užmiršti. Nuo jų vardų dulkes gali nušluostyti tik gyvoji atmintis.

Be to, mūsų jaunimui privalome parodyti, kad mūsų tėvai be savo asmeninių interesų, be smulkių materialinių niekniekių turėjo ir tautos interesų, kuriems paaukojo vienintelį ir nepakartojamą laiko trupinėlį - savo gyvenimą, kad laisvi gyventume mes.

Ar mes galime būti tikri, kad nustekenta mūsų planeta XXI amžiuje nebus perdalinama, kad nebus tarp tautų kivirčų? Ar esame tikri, kad dabartiniam jaunimui neteks pasukti aukos keliu? Mūsų pareiga ruošti jaunimą, pasirūpinti patriotiniais šarvais. Niekas už mus to nepadarys.

Materialinės orientacijos karta, iš kurios atimta tautinė savigarba ir pasididžiavimas, gimusi ir augusi okupaciniais metais, kelia didelį nerimą. Internacinionalinis auklėjimas ir propagandos industrija pasiekė savo. Tauta jau vaikų darželyje buvo rengiama tautų susiliejimui, kur ir vyraus zoninės kalbos. O kokia ta zoninė kalba būtų buvusi, kiekvienam aišku, jiems taip pat pravartu prisiminti, kad jų tėvai turėjo dar ir kitokių interesų. Pasinėrę tik į asmeninės gerovės kūrimą, turėsime viską, bet neturėsime Lietuvos. Nepuoseleju daug vilčių, kad jų snūduriuojančias smegenis supurtytą tragiška jaunų vyrų žūtis, tačiau ir mazoliais aštrių pojūčių pritrinta širdis krūpteli nuo penkių žuvusių sūnų motinos ašarų, kuriomis plovė kruvinus vaikų drabužius ir iki gyvenimo pabaigos vis laukia jų sugrįžtant. Gal tai pastūmės susimąstyti, už ką jie žuvo?

Dėkoju visiems, kurie papildė pirmąją dalį pastabomis, patikslino, šalino prieštaravimus ir papildė prisiminimais apie žuvusius. Tik

neabejingųjų bendromis pastangomis artėjame prie objektyvios tiesos. Ar taip ir liks nežinoma, kas buvo "Vilius", "Lelijavas", "Barzda", "Žemaitis", kurier kapo patys kovos draugai nebeatranda miške, ir daug daug kitų? Tu vienas, Viešpatie, žinai, kiek mūsų tėvynės vaikų, kankinių mirė dėl Tavo vardo ir Tėvynės laisvės buvo kankinami kalėjimuose, kovodami savo žemėje ar išblaškyti Sibiro taigose. Taip pat Tu vienas žinai, kiek jų žuvo karių mirtimi kovoje prieš baisų pasaulio marą - "bolševizmą", - rašė žurnalistas Julijonas Butimas, žuvęs bunkeryje Rūdšilio girioje.

Kodėl plyšo obelis?

Ne vienas atsitiktinis keleivis, medžiotojas ar grybautojas, radęs Kėdainių rajone Josvainių apylinkės Ruseinių kaimo pamiškėje apaugusį krūmais medinį kryžių, stabtelėjęs, susimąstęs apie jo atsiradimo priežastis. Kiekvienam aišku, kad kryžius, kaip kančios simbolis, atsirado ne iš gero gyvenimo. O jis kalba apie aštuoniolikos žmonių tragediją, apie kurią žino vienas kitas išnykusio, numelioruoto kaimo žmogus. Kartą pas mane atėjo senas kaimietis ir papasakojo kraupią šio kryžiaus atsiradimo istoriją. Žmogus išėjo ir daugiau nebegrižo.

Tik po ketvirčio amžiaus, kai dauguma įvykio liudytojų jau buvo po žeme, papūtus persitvarkymo vėjams atsirado galimybė leisti į kelionę tragedijos pėdsakais.

O buvo taip.

Atėjo 1946m. šarbotas ruduo, kupinas represijų, baimės ir netikrumo. Mato Mažeikos kiemas buvo mėgiamas senimo ir jaunimo. Jaunimas susirinkdavo pas jo dukteris, pagyvenę - pasiguosti, pasišne-kėti, naujienų išgirsti. Lapkričio 4 dieną iš Barsukynės kaimo atėjo 45 metų amžiaus trijų vaikų tėvas Kazys Šaras atsiimti atlyginimo už pastatytą tvartą, pakeliui pasikvietęs Jurgį Jankauską. Iš Ruseinių kaimo atėjo 18 metų Vladas Kerza su savo drauge Verute Mažeikaite ir Zofija Kunevičiūte, tame pačiame kaime pas Pranevičių "ant kampo" gyvenęs

Stuogis Juozas su žmona, visai atsitiktinai pro šalį pas dėdę eidamas užsuko Ferdinandas Dzikas. Šiame kaime kurį laiką prisilaikė iš savo namų išvaryta aštuoniolikos metų Genovaitė Jasaitytė iš Paliepių kaimo. Kartu su gausia septynių asmenų šeima gryčioje buvo aštuoniolika įvairaus amžiaus žmonių. Kai kurių tvirtinimu, tą dieną buvo minimos kažkurio Mažeikių giminaičio mirties metinės.

-Pasiplėlė į trobą šūviai, krito lempa, geso šviesa,- pasakoja likęs gyvas Ferdinandas Dzikas - vienas iš dviejų. - Iššliaužiau į kiemą. Raketos, šuvių serijos, komandos rusų kalba. Pabėgau griovio link ir pajutau, kad peršauta koja. Užrišdamas kareivišku diržu kraujo čiurkšlę, gerai mačiau, kaip kareiviai su šiaudų fakelais uždegė tvartą, kluoną.

Jis bėgdamas lauku tolyn sodyboje girdėjo pavienius šūvius. Daro išvadą, kad buvo pribagiama sužeistieji. Išsivedęs iš tvarto kaimynų arklių nušiuoliavo laukais.

Ferdinandas Dzikas (dabar gyvena Vilkaviškio rajone) parodė dešinę koją, kurioje iki šiol nešioja kulką kaip šurpų prisiminimą. Pasi gydęs tris mėnesius pasitraukė į Lietuvos pietinę dalį.

Taip buvo užsimota sunaikinti aštuonioliką žmonių, iš kurių tik Ferdinandas Dzikas ir šeimnininkas Matas Mažeika, kuris esą pabėgęs į Latviją ir niekas jo daugiau nematė. Jis išsigelbėjo išokęs į čia pat esančią kūdrą, pasislėpė po kubilu ir nepastebėtas pasitraukė po dūmų priedanga. Ar buvo tarp užpultųjų miškiniių - neaišku. Visi paprasti kaimo artojai, dauguma jų biedniokai. Pats Mažeika kartu su pievomis ir krūmais turėjo aštuonis hektarus žemės, duonos gausiai šeimai ne visada užtekavo, ir vaikai uždarbiaudavo pas ūkininkus.

Moteris sudegino vietoje, o vyrų lavonus išvežė į Kėdainių miestą. Tai patvirtinta tiesa.

-Vežė mano dėdė Jonas Dzikas, - patvirtina Ferdinandas Dzikas.

-Išvaryta pastotinė vežė mano sesuo, - gerai žino Jonaitienė Ona.

-Vežė pro Grašvą, apmeti: eglių šakomis, - mena Bačiliūnas Antanas.

-Kalbama, kad likusias gyvas moteris, bėgančias iš namo, metė atgal. Bet tai tik kalbos. Kaip sudegino moteris, niekas nematė ir apie kruvinosios puotos "mechanizmą" mirusieji nepapasakos. Gal kada nors prabils sąžinė tų, kurie šią egzekuciją vykdė.

Ištrūkęs iš mirties nasrų šeimnininkas Mažeika Matas šlapiais drabužiais pirmiausia atbėgo pas partizanus. Sukrėstas artimųjų priešmirtinio kraupaus šauksmo, savo degančios sodybos gaisro, keliais ėjo aplink laužą, rovēsi plaukus, nepradžiūvęs, nei žmoniškai apšilęs, vėl kažkur dingo tamsoje.

-Ieškokite savo vyro Kėdainiuose ant grindinio, - pasakė išsigelbėjęs šeimnininkas M.Mažeika, kuris atbėgo rytą šlapias pas Nataliją Šarienę.

Visus sušaudė, sodybą sudegino, - pridėjęs išskubėjo pro duris.

-Pati girdėjau tą vakarą šaudant, mačiau gaisro pašvaistę. Neužmigau iki ryto. Širdis jautė kažką negero. Šuo staugė visą naktį. Po to šeimininko nesulaukęs neėdė dvi savaites ir nusibaigė, - skaudžiai prisimena Natalija Šarienė.

Tą patį rytą nuskubėjo į Kėdainių turgaus aikštę.

- Pažinau vyrą iš veido, drabužių. Plataus auksinio žiedo ant rankos nebuvo, nebuvo net to piršto, - nušluostė ašarą akių kamputyje sulenktu smiliumi. - Jų gulėjo septyni. Pažinau dar Mažeikos Albinuką, kaimyną Jurgį Jankauską.

-M.Mažeika dar naktį atbėgo pas mano dėdę Šarą Aleksą, kuris mirė prieš keletą metų ir pasakė, kad mano brolio Kazio nebėra. Sušaudė. Pirmąjį pasikalbėti į kiemą išsivedęs sūnų, septyniolikos metų Albinuką, Teodoras Krutkis jį nušovė. Po to staiga pasipylė serijos, gaisras.

-Kazį iš tolo atpažinau. Gulėjo šalia kitų be batų, be piršto, ant kurio buvo tėvo dovanotas platus amerikoniškas žiedas. Žiūrėdamas į geriausią savo brolių nebegalėjau sulaikyti besiveržiančių ašarų ir bijodamas, kad manęs neatpažintų, staiga nosisukau ir nuėjau. Taip sunku buvo nusinėsti jam skirtą, bet neištartą žodį, - perduoda dėdės Alekso pasakojimą J.Štutienė.

Septynetas ant grindinio gulėjo neilgai. Aleksandras Kavalenka iš liaudies gynėjų sužinojęs, kad paguldyti septyni banditai, nuėjo pažiūrėti į turgaus aikštę. Žiūri - guli jo svainis Kazys Saras ir kiti to paties krašto žmonės, kuriuos jis gerai pažinojo. Jis, būdamas karo invalidas, kaip vietinis rusas gerai žinodamas rusų kalbą, drįso pakelti triukšmą, kad tai jokie banditai, o biedniokai, geri žmonės. Tada nelaimingųjų kūnai tuojau dingo nežinoma kryptimi.

-Kitą dieną nuėjau pas Mažeikus ir radau tik stovinčią vieną klėtį, viskas buvo sudeginta, - prisimena buvusi kaimynė Stasė Dzikienė. - Vidury gryčios, netoli krosnies, gulėjo sudegusi motina ir aplink ją susispietę vaikai: Bronė, Viktoras, Izidorius. Viktoriuką atpažinau iš drabužių likučių, dryžuotų jo kelnų. Albinuką, septyniolikos metų, išsivežė kartu su vyrais ant grindinio. Nusigandau irdaugiau nebėjau. Iš vakaro buvau kartu su Mažeikaitėmis pirtyje. Jos dainavo, dainavo. Klausiau, kodėl taip liūdnai dainuojat?.. Grįžtant iš pirties pastebėjau krūmuose prilindusių kareivių. Bet ką jie pridarys, negalvojom.

Atėjo iš vakaro ieškoti savo išėjusios dukters Sofijos ir Vincas Kunevičius. Radęs dukters tik kaulus surinko ir kitų kaulus bei lavonų likučius, padarė bendrą didelį karstą ir palaidojo Ruseinių kaimo kapinaitėse. Tik vienos Genės Mažeikaitės palaikų pasigedo. Užsiėbė viltis, kad ji gyva. Deja, vėliau buvo rasta po sugriauta krosnimi, kur gulėjo bandydama gėlbėti gyvybę.

Pirmasis ją atrado Mažeikių šunelis. Jis naktimis staugdavo pasilikęs vienas. Atbėgdavo pas kaimynę S.Dzikiene, cypdavo, savo šuniška kalba lyg kažką sakydavo. Pradėjo vyrai ardyti krosnį, pastebėjo šunelio atkastą Genutės drabužių kraštelį. Palaidojo ją ten pat. Bijojo vežti į kapines, nes sribai domėjosi, kas laidojo kaulus. Kaimynas Antanas Dzikas kiek vėliau pastatė savo artojo rankomis padarytą kryžių, kuris dar stovi iki šių dienų, aptvėrė kapą medine tvorele.

Iš Mažeikų sodybos, jų gausios šeimos liko tik akmeniniai namo kontūrai ir kryžius palaidotai Genutei. Apleista sodyba užaugo mišku. Kadaise čia buvo pilna gyvybės, skambėjo šaukiamais vardai. Liko dar vieniša sulaukėjusi obelis - kaip nebylus tragedijos liudytojas - iš skausmo trūkusi pusiau iki šerdies ir apgaubusi savo šakomis Genutės kapą.

-Labai graži buvo mergiotė. Nedidukė, - apgailestauja Ona Jonaitienė iš Barsukynės kaimo.

40 m. be kaltės sušaudyti ir sudeginti iškėlę rankas laukia atminimo ir teisingumo.

Kažkas lyg sudejuoja, šaukia ir atsidūsta. Sušlama drebulės lapai ir vėl tylumoje bėga laikas...

-Mokiausi kartu su Izidoriuku pradinėje Ruseinių mokykloje. Tragedijos išvakarėse mokytoja Zofija Jakaitienė vedė pamoką - nurašymą iš knygų. Mokytoja leido patiems vaikams pasirinkti knygoje straipsnelį ir nurašyti. Mažeikų Izidoriukas pasirinko iš vadovėlio straipsnelį "Saulėleidis". Izidoriukas kitą dieną nebeatėjo. Mokytoja skaitė vaikams Izidoriuko nurašytą "Saulėleidį" ir iš jos akių riedėjo didelės ašaros... - pasakoja nenumirštamą įspūdį iš savo vaikystės kėdainiškė Birutė Vazgienė.

Apie Ruseinių tragediją, paskelbus vietinėje spaudoje, Kėdainių prokuratūra apklausė eilę liudytojų ir nustatė, kad žuvo apie 20 žmonių. Du tos tragedijos dalyviai buvo gyvi: Ferdinandas Dzikas ir Teodoras Krutkis. F.Dzikas nurodė apytikslį žmonių skaičių, kokia buvo pradžia ir kaip jis išsigelbėjo. Teodoras Krutkis parodė, kad jis nuo 1945 m. tapo saugumo agentu. Pranešė Juozui Ruginiui, Kėdainių Saugumo viršininkui (vėliau ilgą laiką buvo religinių kalbų prie LTSR MT įgaliotiniu), kad susirinkę pas Matą Mažeką tuoj po Vėlinių pagerbti žuvusius partizanus.

Susitarė, kad ir jis ten bus ir duos ženklą - uždainuos. Jo žiniomis, tenai turėjo ateiti aštuoni partizanai. Jis nustebo, kad atėjo keturi. Jis rodo, kad M.Mažekos šeima buvo ryšininkai ir susirinko kiti taip pat buvę banditai arba ryšininkai. "Aš uždainavau, ir tik man uždainavus NKVD kareiviai atidengė ugnį į Mažekos namus". Čia jis nuslėpė, kad prieš uždainuodamas kieme pats nušovė M.Mažekos vyriausiąjį sūnų Albinuką.

Esant tokiai medžiagai, Kėdainių prokuratūros tardytojai nerado pagrindo kelti baudžiamąją bylą. Rajono prokuroras Jonas Pivoras, tvirtindamas tardytojo nutarimą, motyvuoja, jog: "įvykis Ruseinių km. tuo laiku buvo klasių kovos išdava ir NKVD kareivių sprendimas buvo teisingas. Kaip matyti iš Krutkio ir Dziko pareiškimų, kurie geriausiai žino apie tai, pokario metais pas Ruseiniuose gyvenusį M.Mažeiką buvo padarytas nacionalinis pogrindžio lizdas. Be to, tyrimo metu nepavyko nustatyti to NKVD dalinio... Tokiu būdu tardytojo nutarimas atsisakyti kelti baudžiamąją bylą yra teisingas ir pagrįstas."

Byloje pridėtas Kėdainių saugumo pranešimas, kad sunaikinta septyniolikos banditų grupė.

Po pučo Kremliuje 1992 m. lapkričio 3 d. LR generalinė prokuratūra tardytojo nutarimą panaikino ir iškėlė baudžiamąją bylą. Tačiau T.Krutkis, pagrindinis tragedijos kaltininkas ir organizatorius, jau buvo pakviestas į Dievo teismą.

Alyvos pražydo rudenį

1950 m. liepos mėn. 26-oji sukrėtė Padvamykų kaimo žmones. Nelygi tragiška kova - Birutės Čepaitės, Petro Pakšto su rusų baudėjais ir Ramygalos sribais. Sudegintas Zalagubo namas, žuvo B.Čepaitė su P.Pakščiu. Nors paties kaimo jau nebėra - melioracija sulygino su žeme, bet kovos istorija liko gyva.

-Mano motinos brolis tris kartus bėgo iš fronto ties Liepoja, kur lietuviai buvo priploti vokiečių kulų prie šaltos pažliugusios rudens žemės. Atbėgęs gana sumaniai įsirengė slėptuvę-bunkerį, pačioje gryčioje. Kasė, triūsė bunkerį po krosnimi, nešė žemes naktimis, o įėjimas pro krosnies viršų, kur statomi puodai. Motinos brolis, peršalęs Liepojos fronte, nebeatgavo jėgų ir susirgęs mirė. Taip bunkeris liko tuščias.

Kartą vyko kariuomenės ir sribų siautėjimas, P.Pakštys su B.Čepaite buvo kaime apsupti ir beviltiškai blaškėsi. Motina gelbėdama juos paslėpė tuščiam bunkeryje ir jie išvengė mirties, - pasakoja Irena Markauskienė.

Taip jie sužinojo apie gerai įrengtą slėptuvę, užeidavo, kada jiems buvo paranku. Pabuvodavo po kelias dienas. Kartu valgydavo su visa šeima, tapo tartum savi. Petras nešiojosi kulkosvaidį, Birutė - automatą.

1950 m. liepos mėn. 26 d. atėjo auštant. Paaiškino, kad šukuoja mišką, visur pilna rusų. Mes irgi vėliau pamatėme rusus gulinėjančius rugiuose. Pats P.Pakštys su žiūronais pamatė pro langą gulinčius už klojimo užsimaskavusius rusus. Sunerimęs P.Pakštys mums patarė išeiti iš namų: nujautė kažką negero.

-Aš nuėjau pas Daučiūnaitę Uršulę, brolis Česlovas - palei mišką gyvenantį Ulinską, mama ruošėsi skalbti, sesuo Irena ravėjo darže, - įsiterpia J.Mikėnienė.

Junevičius, Ramygalos sribų vadas, atėjo nuo miško prie Zalagubienės ir tiesiai paklausė, kiek turi banditų. Jau anksčiau Janevičius grasindavo motinai, kad vienas kartas nemeluos, bet motina buvo drąsi moteriškė ir siūsdavo juos velniop. Šį kartą, kai į motinos neigimą atsakė, kad mes parodysim, kur jie yra, motinai pradėjo drebėti rankos. Junevičius priėjo prie krosnies ir atidengė slėptuvės angą, bet išgirde, kad slėptuvėje užtaiso ginklą, visi sribai išbėgo į lauką. Ištempę motiną pradėjo mušti, šampalais kapoti. Liepė eiti ir pasakyti, kad jie pasiduotų. Motina rado atidarytą slėptuvės dangtį ir pasakė, kas jai buvo liepta. Girdėjo, Petras kažką ruošiasi, tikrino ginklus, žvangino kulkosvaidį, o

Birutė verkė. Vėl liepė motinai išeiti. Klausia, ką sakė. Nesulaikomai artėjo akivaizdi ir neišvengiama tragedija. Stribai ilgai nelaukė, raketa uždegė namo stogą, metė į vidų granatas. Pasigirdo iš vidaus kulkosvaidžio serijos, stribai išsilakstė. Motiną nuvedė į griovį už klojimo. Užvirė kautynės. Pribuvo ir rusų kareiviai. Petras su Birute suprato, kad išsigelbėti nuo priešų galimybės nėra, bet gynėsi atkakliai. Iš pradžių šaudė iš vieno kambario, kada ugnis išsiplėtė, perėjo į kitą. Motina buvo prisinešusi vandens skalbimui. Pylė tą vandenį ant degančių langų, gynėsi nuo ugnies ir šaudė abu. Ugnis vis darėsi karštesnė. Staiga Birutė nebepakęsdama dūmų ir karščio, šoko pro langą ir netrukus krito nuo kulkų. Petras įnirtingai šaudė, bet netrukus išgirdo duslų sprogimą, ir Petro kulkosvaidis nutilo. Birutę atnešė prie motinos į griovį. Stribų viršininkas Junevičius įsakė, kad ji būtų išgelbėta. Matyt, ji buvo labai reikalinga. Tačiau Birutė, dar nesudegus namui, mirė. Tuomet pradėjo ją spardyti. Rusai su stribais stovėjo prie degančio namo. Nebandė jo gesinti, gelbėti. Stovėjo ir mėgavosi, laukė, kol namas visai sudegs. Po gaisro Petrą rado sudegusį. Liko tik krūtinė. Stribai, susirinkę ginklus, pasiėmė motiną ir žuvusią Birutę. Išvažiavo į Ramygalą. Sūnus Česlovas tą pačią dieną išėjo į mišką, jam namuose nebuvo ką veikti. Žuvo nežinia nei kada, nei kur.

Kiek žuvo rusų ir stribų - nežinoma. Motinos Zalagubienės žodžiais, sužeisti rusai buvo atnešti prie jos klojimo į griovį.

-Kitą dieną mačiau, mėtėsi keletas kepurų, - tvirtino kaimynas A.Sakalauskas ir galvoja, kad jiems kepurės nebuvo reikalingos.

Kovos draugai rūpinosi Petro palaikais. Kitą naktį įsitikinę saugumu broliai Ambrazevičiai, Stasys ir Antanas, ryšininkas Petras Valionis ir dar keletas vyrų, atėjo pas Vincę Vičiūnienę ir prašė stipresnės paklodės. Sakė palaidos darželyje po kriaušę, ties alyvų krūmu, gale sudegusio namo. Vežti kitur buvo pavojinga.

-Kada tai buvo, tiksliai neprisimenu, bet žinau, kad buvo rudenį. Aš buvau dar vaikas, mama mane atvežė prie sudegusio Zalagubienės namo ir parodė: "Žiūrėk, vaike, kas dedasi, kai jauno žmogaus krauju aplaistoma žemė" - Alyvų krūmas žydėjo raudonai. - Pasakoja tame pačiame kaime augęs Antanas Sakalauskas.

Pražyduosią vėlai rudenį alyvą prisimena Zalagubienės dukros Janina, Irena, kaimynai ir kiti amžininkai. Moterys klausė kunigo. Nekaltas kraujas šaukiasi teisybės - paaiškino klebonas. Taip ir liko gulėti Petras po alyvos krūmu. Niekas vėliau nedrįso jo perlaidoti, nes jis neturėjo savųjų: nei tėvų, nei brolių, nei seserų. Vėliau trobesius nugriovė melioracijos triukšmingi traktoriai. Sulygino su žeme ir atėjo ilga paslapčių ir sopulio pilna tyla. Dabar ten lygus laukas. Iš kaimo liko tik pavadinimas. Petras pasiliko vasarojaus lauke.

Birutė buvo numesta Ramygalos sribų būstinės kieme kartu su tos pačios apylinkės partizanų Stasiu Strikiliu, kuris išvakarėse žuvo Aukštadvario kaime.

-Man tada buvo 13 metų, - pasakoja Birutės sesuo Aldona Vainauskienė. Stribai mane nuvežė atpažinti. - ji gulėjo greta su St.Strikiliu, peršauta, aprišta kaire ranka ir kruvina krūtine.

Tik po 38 metų, kai trenkė kaip perkūnas iš giedro dangaus: Lietuva, Lietuva, Lietuva, kai palikę savo kasdieninius darbus šokom ieškoti paslėptų, bet niekada neužmirštų. Ieškojom po Ramygalos sribyno kiemą, jo pakraščius. Ieškojom kartu su nepažįstamais, bet tartum su broliais. Iškasinėję kiemą persikėlėm į rūsį. Po to į kitą vietą. 6 tonas anglių iškasėm ir vis ieškojom. Pagaliau visai negiliai rūsyje radom moterį, užkastą sėdinčioje padėtyje. Gydytojai nustatė, kad tai 21 metų amžiaus mergina, pašauta kaire ranka ir klubo kaulu. Tai ir buvo Birutė, - tęsia sesuo Aldona.

-Pridėk prie veido, ką laikas nupūtė, ir bus kaip gyva, ta pati kaulų proporcija, - stebisi sesuo Aldona.

Birutė - gausios mokytojo šeimos duktė. Tėvą Čepą areštavo 1945 m. žiemą. Liko motina su šešiais vaikais. Birutė buvo vyriausia. Pas juos rinkdavosi apylinkių partizanai. Kai areštavo Anicetą Kiselytę, neiškentė kankinimų, pasakė, kas dedasi mūsų namuose, tuomet sodybą apsupo stribai. Tuo metu Birutės nebuvo namuose. Stribai viską žinojo. Tuoj pat rado slėptuvę, miškinį nuotraukas. Rado vokus su Jono Rudžio ir Prano Vaičiūno iš Petriškių kaimo žūties aprašymus Rudviliškio kaime. Vokuose rado jų krauju aplaistytą išdžiovintą žolę. Viskas buvo per daug aišku, kad čia gyvena lietuvybės dvasia. 16 m. seserį Laimą ir motiną areštavo ir išvežė. Iš šeimos lageryje - trys žmonės - Aldona beliko šeimos galva. Brolis 10 m., sesuo 8 m., o jauniausias brolis 5 m.

Birutė ateidavo retai, nes dažnai lankydavosi stribai. Pasiilgdavo mūsų. Pažiūrėdavo į mus, į apleistus namus, tuščias sienas ir vėl ašarodama išeidavo. Kaip jai klostėsi gyvenimas, mes mažai žinojom. Ji nešiojosi rusišką automatą - su ripka - priklausė tam pačiam partizanų būriui, kuris rinkdavosi pas mus. Jame buvo ir Petras Pakštys. Draugams žuvus liko tik su Petru. Nežinia, ar jų šeimyninis ryšys buvo kurioje nors bažnyčioje naktį palaimintas kunigo, bet jiems gimė sūnus, kuriam davė Vygando vardą. Jis gimė toje pačioje gryčioje, kurioje ir žuvo - pas Zalagubus. Motina sūnų ir priėmė. Buvau atėjusi lankyti. Vėliau sūnų prižiūrėjo geraširdė Tautkienė iš Petriškių kaimo. Tėvams žuvus, sūnus ten ir pasiliko. Užaugo kaip savas, kaip sūnus. Dirba autobusų parke, Vilniuje. Atvažiuoja jau su vaikais. Nekaltai pralietas kraujas suartino svetimus, bet gerus žmones.

Nueinančios artojų kartos spindesys

Vidurio lygumų ūkininkai Sibiro taigoj taria
"Lietuva, Tėvyne mūsų"

Nedaug turėjo žemės Jonas Merkelis Kėdainių apskrityje Bučionių kaime, - tik dvylika ha ariamos. Savo sklypą jis žinojo kaip savo delną, užsimerkęs galėjo parodyti, kur arimų išmestinės ir numestinės. Kiekvienas lopinėlis, kiekvienas pievos ruoželis ar kraštelis turėjo pavadinimą, medis ir krūmokšnis turėjo savo vardą. Pasėjus rugį ilgai kruopščiai tupinėdavo ieškodamas tinkamiausio ruolydžio vagelėms padaryti, kad susikaupęs vanduo nutekėtų ir rugio neskriaustų, lopais pasėliai neišnyktų. Už tai jam žemė gausiai atsilygindavo. Surentė Jonas Merkelis gražias trobas, kvadratu sustatytas ir šviesūs dideli langai bylojo, kad žmogus pasiturintis ir jam gyventi gera. Bet atėjo šėlstančio pavydo laikai. Kiek jis prisibaimino dėl savo kuliamosios, dėl tvarkingų, raudonuojančių iš tolo čerpėmis dengtų stogų. Nors juodai juos nudažyk...

1949 m. kovo 24 d. grįžo sūnus iš Kėdainių su žinia, kad geležinkelio stoty stovi kažkam paruošti tušti vagonai. Nuogirdos ir spėliojimai nesibaigdavo - arba karas kiekvieną mėnesį nuo 15 d., arba tremtis nuo 1 d. Ir kokiuose pašaliuose nenakvinėta. Juk dar ir seniūnu būta. Sūnus vis išeidavo nakvoti pas kaimynus, o jie su žmona, abu darbų nuvarginti, tąkart atgulė namie. Už ką gi jį veš? Juk tiek valdžiai gero padaryta. Tiek pyliavų pristatyta - grūdais, gyvuliais, kiaušiniais. Tiek miško iškirsta ir savo arkliais išvežta. Ir viskas už dyką. Taip besibaimindamas užmigo.

Paryčiui į duris pasibeldė. Piktokai, valdiškai. Nusmelkė negera nuojauta, bet tuojau sumojo, kad galėjo sūnus sušalęs ir dėl to nekantrus grįžti. Vos pravėrė duris - žiojėja automato vamzdis. Uniformuoti sugriuvo į gryčią ir padiktavo lemtingus žodžius. Žmona apsipylė ašaromis.

-Krovėmės į vežimus. Norėjau pasiimti siuvamąją mašiną, neleido. Mokėjau siūti, galvojau apie būsimą gyvenimą, juk ūkininku nebebūsiu. Stengiausi šaltai galvoti, tvardžiausi, užgniaučiau savyje skausmą. Bet svarstyti nebuvo kada. Baudėjai vis šaukė: "Greičiau, greičiau, greičiau".

Tik vėliau, jau vagone, negalėdamas naktimis sudėti akių, suvokė tikrąjį savo padėties tragiškumą. Tik dabar suvokė esąs atplėštas nuo savo žemės, nuo savųjų, atplėštas tartum suaugusių medžių šaknys. Namuose liko atlapos durys. Kas išsems jo grūdus iš aruodo, pašers

tvartuose galvijus, pagirdys bėrį, širmį? Kas paleis alkaną, piktą sargį. Karusele bėgo viena mintis paskui kitą.

Apsigyveno pas vietinį rusų tautybės neturtingą rusą, gerą žmogų. Prie darbo pratusios, gyvenimo patyrusios rankos atsitempė beveik viską, kas žmogaus varganai buičiai reikalinga.

Lietuviai dažnai susibūrę pasiguosdavo, pasipasakodavo naujienas, kartu svajodavo apie sugrįžimą ir būdavo lengviau sunkią dalią vilkti. Susirinko kartu sutikti ir Naujuosius metus. Vienas kitą padrąsindami, įkvėpdami pradėjo sakyti kalbas, linkėjimus, dainuoti patriotines dainas. Jonas Merkelis su Kaziu Rybeliu užvedė Lietuvos himną...

Netrukus po to sąlyginė ramybė baigėsi. Visus iš eilės tardė. Atėjo ir Jono eilė. Jį pašaukė ilgam... Visas smulkmenas tardytojas jau žinojo. Judas, gimęs civilizacijos priešaušryje, nemiršta. Jis ypač suklestėjo tarp alkanų, baimėje gyvenančių žmonių. Skaudu, kad ir mūsų tautiečiai, būdami vienodo likimo už geresnį darbą ir papildomą kruopų saują pardavinėjo savuosius.

Teisė abu su Kaziu Rybeliu. Prokuroro kaltinamoji kalba daugiausiai sukosi ir kartojosi apie Rybelio pasakytus žodžius "Hitleris žydus sušaudė, o Stalinas mus gyvus užkasė Sibiro sniege". Jam labai nepatiko, kad Stalinas statomas šalia Hitlerio. Aiškino jis abiejų skirtumus, teisiųjų nenorą persiauklėti. Teisiamsiems "pasitaisyti" siūlė 25 metus lagerio. Teismas taip ir padarė.

Dramatiškiausia buvo pati paskutinė proceso dalis - teisiųjų išsivedimas iš salės.

-Uždedant antrankius susižvalgė su Rybeliu ir suprasdami vienas kitą iš pusės žodžio abu užtraukėm. Juk ką mums bepadarys.

-Leiskit į Tėvynę, leiskit pas savus

ten pradžiugs krūtinė, atgaivins jausmus.

-Paraudo teisėjas, prokuroro rankos sudrebėjo, tirtėjo popieriai. Žmonos, vaikai, pažįstami verkė, o mes dainuojam. Rankas gali surakinti, bet mūsų dvasios nesurakinsi, dainuojam ir tiek. Užmokėjom vėliau už tą dainą, ne tik už himną. Mes, kaimiečiai, nežinojom, kad kalėjime dar yra kalėjimas. Tik vėliau mums paaiškėjo, kodėl prokuroro rankos tirtėjo. Teismas atvažiavo mus teisti į šią tremties vietą ir norėjo parodyti tremtiniams ir kitiems žmonėms mus sugniuždytus, besigailinčius, žadančius pasitaisyti. O mes išėjom iškelta galva su antrankiais ir tremtinių daina. Nepasiteisino jų viltys. Parodėm, kad mes nuteisti, bet nenugalėti. Net vietiniai rusai kalbėjo, kad jei tokie lietuviai, jie pasieks savo.

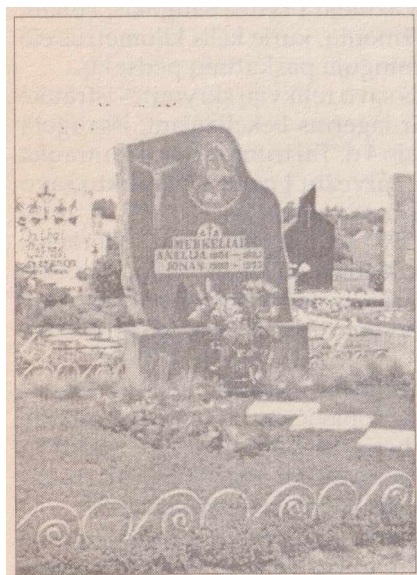
Taip bėgo metai už spygliuotų vielų. Skausmingiausiai ilgesys kankindavo vasarą, kai saulėlė leisdavosi vakaruose, kur tavo tėvynė, kur tyliai laukuose bręsta javas, krinta saldūniniai obuoliai... Krūtinėje

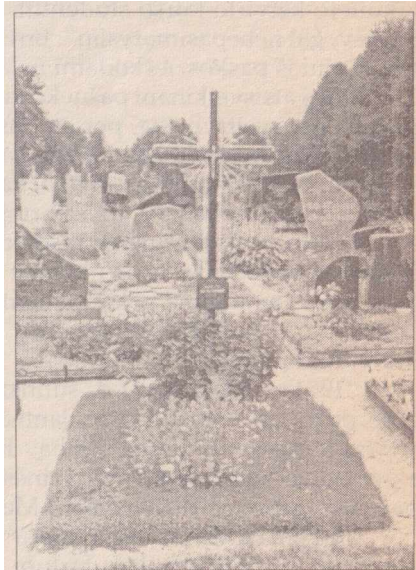
Jonas Merkelis

Kazys Rybelis

A. ir J.Merkelių kapas Kauno gatvės kapinėse Kėdainiuose

K.Rybelio kapas Josvainių kapinėse

nuolat virdavo kova tarp vilties ir nevilties, nes gyvenimas buvo ties išnykimo anga. Juk ar galėjo drįsti prašyti sutrumpinti bausmę už paties vado įžeidimą? Kas galėjo pagalvoti apie tokį atsitiktinumą kaip imperatoriaus mirtis?

Po penkerių metų lageryje liko tik tremtis ir kiek vėliau didžiulė šventė - kelionė į namus. Kalėjime slapta svajonė - būti palaidotam po tėviškės beržais, pildosi.

-Skaudžiausia buvo išvažiuojant iš namų, pakrovus vežimą, kada paskutinį kartą peržengus slenkstį atsiskauk pažiūrėti... Ir dar, kai Kėdainių geležinkelio stoty, dvi dienas išbuvus vagone, pajutau po kojų besisukančius ratus į rytus, - atsidūsta.

Golgotos kelyje Jonas Merkelis sutiko gerų žmonių, kurie be jokio noro ar vilties gauti kompensaciją, jam padėjo pačiais kritiškiausiais momentais. Jų neužmiršta visą gyvenimą, nors nežino, kas jie yra, nepažįsta ir nori pamatyti, jei jie yra gyvi. Tremtiniai važiuodami per Lietuvą, mėtė raštelius, norėdami ką nors svarbaus pranešti, išpėti, atsisveikinti. Bet tokius raštelius sargyba tuojau surinkdavo, netgi pajudėjus traukiniui iššokdavo kareivis, nutverdavo raštelį ir vėl grįždavo. Išvažiuojant iš Vilniaus Jonas gerokai palaukė, kol traukinys įsibėgės ir išmetė degtukų dėžutę su raštelium. Jo raštelis buvo rastas ir dar tą pačią dieną pristatytas sūnui, Vilniaus universiteto Miškų ūkio fakulteto ketvirto kurso studentui. "Važiuoju į rytus, saugokis, sūnau. Sudiev, gal nebespasimatysim". Buvo žmonių, kurie kelis kilometrus ėjo traukiniui iš paskos, ieškodami nelaimingųjų paskutinių pėdsakų.

Prieš atsisveikinant pašnekovas iš savo relikvijų skrynutės ištraukė pageltusią, susitrynusią, per etapus ir lagerius bekeliaujant, išsaugotą kaltinamąją išvadą, įteiktą 1952 m. sausio 4 d. Tai trumpa bylos santrauka su pateiktu kaltinimu. Išsaugojo, kad parvežtų į namus ir paliktų savo vaikaičiams pasiskaityti, už ką artojas buvo nuteistas.

Kaltinamojoje išvadoje rašoma: 1951 m. pradžioje Jonas Merkelis, būdamas savo bute, asmeniniame pokalbyje su Blože Pranu išreiškė savo nepasitenkinimą kolūkine santvarka, įžeidžiamoj formoj pareiškė, kad blogas kolūkiuose žmonių gyvenimas tuo pačiu girdamas individualų ūkį."

"1951 m. gruodžio 31 d., sutinkant Naujus metus Emilijos Budrienės bute, po to, kai ten pat dalyvaujantis Bagdonavičius pasakė antitarybinio charakterio sveikinamą kalbą, Rybelis ir Merkelis kitų dalyvių akivaizdoje sugiedojo buržuazinės Lietuvos himną. Apklausti pagal pateiktą kaltinimą K.Rybelis ir J.Merkelis kaltais neprisipažino".

Devyniasdešimt trejų metų taisyklingų veido bruožų, geros atminties, šnekus senukas, tartum priplaukęs ramybės uostą, gyvena pas dukterį Kėdainiuose, Derliaus gatvėje. Sveikata būtų nieko, bet

širdis dunda silpniau ir su akim blogiau. Labai ilgisi kaimo. Nesulaukė, palaidotas Kėdainiuose Kauno gatvės kapinėse.

-Daviau vyriausiam sūnui įgaliojimą atsiimti žemę. Gal dar sulauksiu pavasario savos žemės šviežiai suverstų vagų kvapo, - baigė nueinančios kartos artojas, nepadaręs gėdos savo tautai. Su likimo draugu K.Rybeliu išsiskyrė kalėjime, ir jie daugiau nebesusitiko. Sužinojo apie jį tik po kelių dešimtmečių, kai jis jau buvo miręs. Grįžęs iš tremties, pasilikusią žmoną rado gyvenančią su kitu. Gyveno vienas. Savo vienetą, sielvartą ir neviltį dažnai skandindavo taurelėje. Ginčydavosi su aplaukėjusiais kolūkiečiais, kam reikalinga Lietuva, vis kartodamas, kad jis tikras lietuvis buvo ir bus. Mirė varge - apšalo rankas. Jis vie-
nišas negulės - ažuolų šaknys jo neaplenks. Ilsisi Josvainių kapinėse.

Stribai vestuvėse

Vestuvės Lietuvoje nuo seno yra laikomos viena linksmiausių, nuotaikingiausių švenčių. Jos kupinos prasmingų tradicijų, pokštų, kurie baigiasi atomazga - piršlio "pakorimu".

Bet Jono Barausko ir Liudos Rupšytės vestuvės baigėsi tragiškai. Kėdainių apskrities Gučkampio kaime pokario metais, kai bolševikinė doktrina atpalaidavo tamsiausias jėgas, iš turtingesnių buvo atiminėjamas turtas ir sunaikinamas. O tai buvo daroma su šautuvu. Jų vestuvėse piršlio neteko karti. Vestuvėms įpusėjus, jį užmušė, o vestuvės baigėsi laidotuvėmis.

Neturėjo noro kelti šaunių vestuvių nei jaunieji, nei jų tėvai. Neramūs buvo laikai. Nutarė pakviesti tik artimesnius gimines, kaimynus, draugus. Paprovė bekoną, keletą paukščių, iškepė pyragų, padarė alaus ir vestuvių dieną susirinko abiejų pusių artimieji...

Taip 1947 m. vasario 18 d. prasidėjo vestuvės. Pradžia buvo graži. Jaunieji su palyda laimingai nuvažiavo į Čekiškės bažnyčią, fotografavosi. Grįžę namo ir sutikti su duona bei druska jaunieji su svečiais susėdo už stalo. Piršlys - jaunojo sesers vyras Ignas Bebrauskas, kuris taip pat buvo savas - pasakė prakalbą: pasiūlė pirmąjį tostą už jaunųjų ateitį. Drąsesnis moteriškas balsas, kitiems pritariant užtraikė: "Karti, karti..."

Besilinksminant prasivėrė gryčios durys ir pasirodė trys, kaip visada ginkluoti, stribai. Bet jie, atrodo, nebuvo pikti. Tik norėjo kažko klausti, kažką sužinoti. Šeimininkai, žinodami, kad stribai visada alkani, suprato, ko jie nori, ir pasiūlė sušilti - prisėsti prie stalo. Pasikabinę šautuvus ant sienos, stribai susėdo. Svečiai nusiramino. Visi kartu vaišinosi, bet ką stribai galvojo, sunku buvo atspėti. Pasivaišinus, dalis svečių išėjo į lauką parūkyti. Išėjo kartu ir stribai. Nei iš šio, nei iš to, stribai kažko susiginčijo ir pradėjo muštis. Piršlys bandė juos skirti, bet savo žmonos, svočios Marytės, sudraustas atšoko. Kažkas pro duris sušuko į gryčią: "Mušasi". Visi sunerimo. Pasimušę stribai, suėjo į gryčią ir vienas jų, leitenantas Garaninas, vietinis rusas, kalbėjęs lietuviškai be akcento, matyt, kad grasinamas būtų stipresnis, sušuko rusiškai: "Zastrieliu vsiech", ir nukreipė į stalą automatą. Moterys sukluko. Šeimininkas, jaunojo tėvas Kostas Barauskas, griebė už automato vamzdžio ir savo kūnu jį užgulė. Stribas Berštautas pradėjo su automatu daužyti Barauskui galvą, bet šis automato nepaleido, kol sukniubo nuo smūgių netekęs sąmonės. Per tą laiką spėjo vestuvininkai išsibėgioti. Daugumas jų

nubėgo pas kaimynus, dalis ant tvarto pasislėpė, svočia Marytė su seserimi užlipo ant krosnies, piršlys su kaimynu palindo po lova. Sumušę, susparde šeimininką, jaunojo ir svočios tėvą, paliko jį be sąmonės virtuvėje ir pradėjo ieškoti kitų vestuvinių. Bet jų nebesimatė. Vaikštinėjo po kiemą, šaudė į trobų sienas, keikėsi, kad nėra ant ko išlieti girtų pykčio. Bet ilgai jiems nuobodžiauti neteko. Kelio pro šalį iš Čekiškėsėjo to paties kaimo gyventojai Mykolas Čepkauskas ir Kazė Juknienė. Stribai jiems įsakė sustoti. Čepkauską sulaukė, o Juknienė nepaklausė, bėgo. Ją nusivijo stribas Nagreckis, tačiau besivydamas pargriuvo ir neatsikėlė. Ar jis buvo stipriai prisprogęs, ar šiaip kas jam atsitiko, nežinia. Čepkauską stribai atsivarė į kambarį ir ėmė tardyti.

-Ką čia neši? - kamantinėjo Garaninas.

Atėmė iš jo druską, kurią jis buvo nusipirkęs Čekiškėje pagal kortelę, atėmė žiebtuvėlį, kelis rublius ir vis grasino, rodė savo jėgą.

Visą tai gerai girdėjo pasislėpusi ant krosnies svočia su seserimi.

Žmogaus nervai neišlaikė ir jis, progai pasitaikius, smuko pro duris. Jau buvo nubėgęs apie 200 metrų, kai Garaninas, pasidėjęs ant tvoros automata, pataikė tiesiai į galvą. Žuvo jaunas vyras, jam buvo apie 30 metų. Liko nėščia žmona...

Susidoroję su Čepkausku ir įsitikinę, kad jis nebegyvas, stribai, grieždami dantimis, ieškojo piršlio. Pats piršlys palovy, o jo žmona, pasislėpusi ant krosnies, visą tai girdėjo ir suprato, kad jų likimas kabo ant plauko.

-Šaudė, kad net tinkas nuo krosnies byrėjo, - tartum klaidų sapną prisimena buvusi svočia.

Pagaliau po didelių pastangų stribai rado pasislėpusį piršlį Igną su kaimynu. Kaimynas greit už klojimo užbėgo ir jo nebesivijo. Abu stribai, Garaninas ir Berštautas, buvo užsiėmę piršlio egzekucija. Jau kambaryje pradėjo mušti. Sumušę vedėsi į lauką ir liepė parodyti, kur gyvena miškinis Vainorius. Lauke jį vėl mušė. Piršlys žinojo, kad Garanino automatas buvo užsikirtęs, o Berštauto ginklas sugadintas mušant šeimininką, todėl bandė bėgti ir būtų pabėgęs, bet ant užšalusios balutės paslydo ir griuvo. Pasiviję stribai ėmė daužyti automatų buožėmis.

Kaimynas Mierkus pasislėpė ant tvarto. Pasidarė plyšelį stoge ir matė, kaip ilgai žmogų daužė: pakelia nuo žemės sumuštą, pastato ant kojų ir vėl muša, kol tas nugriūva.

-Aš pati nemačiau, bet girdėjau, kaip mano Ignas šaukė: "Gelbėkite, ai, ai!.." Kas eis gelbėti plikomis rankomis prieš ginklą? - linkčioja galvą Igno žmona Marytė.

Palikę piršlį ant ledo, stribai vėl sugrįžo į trobą. Atėjo eilė jaunikiui. Ieškojo jo, keikėsi, daužė, kas yra ant stalo, nepamiršdami suduoti į krūtinę automato buožę virtuvėje gulnčiam šeimininkui. Bet jaunojo jie

nerado: jį buvo nusivedusi savo brolienė pas save. Jo ieškojo ilgai, vis keikėsi ir grasino, tačiau nebešaudė. Ar neturėjo šovinių, ar automatas buvo sugadintas, nežinia.

Neradę jaunikio, susirinko šeiminių ir vestuvinių geresnius drabužius ir susikrovė ant gryčios slenksčio, žadėdami juos pasiimti su savimi. Pasikinkė šeiminių arklį, o vestuvinių arklį pririšo prie rogių. Paleidę iš tvarto visus gyvulius, pradėjo nešti šiaudus prie gyvenamojo namo. Pasislėpusieji suprato, kad nežabotos tironijos kruvina puota, niekieno netrukdoma ir užsitęsusi tris valandas, baigsis trobesių padėgimu. Visi jautė artinantis tikrą ir baisų galą.

Kai šiaudų prie namo buvo prinešta pakankamai ir niekas neturėjo vilties, kad įvykiai gali pakrypti kitaip, suburgė sunkvežimis ir iš kėbulo kieme ėmė šokinėti kareiviai. Mat vienam iš vestuvinių, Stasiui Sadauskui iš Čekiškės miestelio, pavyko laimingai nepastebėtam iš sodybos pasprukti namo ir pranešti valdžiai, kas dedas Gučkampio kaime pas Barauskus.

-Gal juos muša? - prieštaravo Čekiškės stribų būrio vadas Jucys.

Vis dėlto, paskambinę į Kauno garnizoną, atvažiavo į vietą. Atvykus stribų vyresniesiems ir garnizonui, Garaninas paskubėjo atraportuoti, kad čia buvę banditų. Juo ir buvo patikėta. Kareiviai surinko nuo lauko nukautą Mykolą Čepkauską, vos gyvybės ženklus rodantį piršlį Igną Bebrauską, tebegulintį ant kelio stribą Nagruckį, pasiėmė iš gryčios alaus statinaitę, lašinių paltį ir išvažiavo...

Lengviau atsikvėpė likusieji pasislėpę svečiai. Pavojus praėjo. Viskas buvo išdaužyta, išvartyta, išmušti gryčios langai.

-Man lipant į automobilio kėbulą, Garaninas bandė šauti, matyt, užmiršęs, kad jo automatas nebešaudė, bet kareiviai sudraudė. Paėmiau Igną laikyti ant kelių. Jo veidas buvo sudaužytas, nosis sulaužyta, priplota. Buvo be sąmonės. Kai paėmiau už galvos, pirštais pajutau sulaužytus kaulus. Dvelktelėjo klaiki nuojauta, kad jis nebegyvas. Belaikant ant kelių netoli Čekiškės stipriai suplakė širdis, jis atsikvėpė ir mirė. Kaip galėjo gyventi, jei gydytojai rado 46 žaizdas?! O turėjo tik 31 metus, - reikšmingai nutilo žmona, tada vestuvėse buvusi sėdinti.

Liko dvi mažametės mergaitės, liko ūkis, liko sumaitotas gyvenimas ir sunki, širdį užgulusi netektis.

Vestuvės virto laidotuvėmis. Atvežė vyrą po kelių dienų išskrostant. Pusbrolis padarė karštą. Vėl susirinko giminės, kaimynai, suskambėjo šventų giesmių žodžiai. Kitą dieną šeiminių išnešė tujų šakelėmis nubarstytu taku. Per mažą sakyti, kad namuose liko nyku ir liūdna.

Šį kartą įkliuvo ir stribai. Negalėjo jie nurodyti nė vieno bandito. O keturiasdešimt vestuvinių šaukė tiesą vienu balsu. Kad ir kaip stengtasi gelbėti stribų autoritetą, bet nusikalstama jų veikla buvo

pernelyg akivaizdi. Teisme paaiškėjo, kad jie vestuvininkų laukė grįžtant iš bažnyčios, bet vestuvininkams grįžus kitu keliu, jų nebesulaukė. Įdomu, kaip juos būtų sutikę, neturėdami nei vainikų, nei papuoštų vartų, nei gėlių? Juk lauktuvės priklauso nuo sutiktuvių gražumo. Žmonės matė, kad trys sribai stovėjo pasistatę tik staliuką ir užsikabinę automatus.

Stribai buvo atiduoti teismui. Bet teisme juos daugiau barė ne už tai, kad žudė žmones, o kam gėrė, šautuvus pakabinę ant sienos...

Neilgai gyveno ir jaunojo tėvas Kostas Barauskas. Senyvas žmogus sunkiai pakėlė sumušimą. Nebeatgavęs sveikatos, po kelerių metų mirė.

Praėjo nuo to laiko 47 metai. Užaugo piršlio dukterys, ištėkėjo, tapo motinomis. Užaugo nauja karta, bet apylinkės žmonės ilgai neužmirš ir kalbės apie kruvinąsias vestuves, kuriose "svečiavosi" sribai.

Samdinio žūtis

Iki šiol Bulaičių kaimo ir jo apylinkės žmonės negirdėjo, kad politiniais sumetimais žmogus užmuštų žmogų. Nors dėl mergų kaimo bernai vakaruškose dažnai kumščiais pasibadydavo ar tvoros mietais vienas kitą apsitvatindavo, bet niekur nesiskųsdavo, o pasitaikius progai patys suvesdavo sąskaitas. Jei įvykdavo nelaimė, dėl žemų paskatų atimdavo gyvybę, užtekdavo kalbos kelioms kartoms, žinodavo apie tai maži ir dideli. Ūkininkai, dvaro kumečiai ir samdiniai vienas kitam buvo reikalingi, nevienodai gyveno, bet ėjo į tą pačią bažnyčią, mokėsi dešimt Dievo įsakymų, kurių užteko geriems tarpusavio santykiams palaikyti. Ypatingai su šventu virpesiu ir pagarba paisydavo įsakymo "Nežudyk".

1944 m. vasarą kartu su Rytų fronto baisenybėmis į kaimą atėjo sumaištis. Dvaro savininkai pasitraukė į vakarus, ūkininkai dairėsi į šalis, vienas kito klausinėjo, ir ateitis buvo netikra. Dvaro kumečiai liko dirbti dvare, valdytoju tapo raštingesnis jaunas kumetys Jonas Montvila. Pasikeitus jo padėčiai, pajutus valdžios privalumus, jis staiga pasikeitė, kaime tapo aktyvus santvarkos šalininkas ir pagalbininkas. Trumpai tariant, skambant Kremliaus kurantams, kūrė šviesų rytą.

Paskelbus mobilizaciją, niekas nenorėjo lieti kraujo, žūti už okupantus, jų skelbiamą naują santvarką. Tik vienas kitas, saugodamas tėvus, šeimą, kad nesudegintų trobų, nusilenkė valdžiai. Kiti pasuko į mišką, slapstėsi savo namuose saugomi kaimynų ir kitų gerų žmonių.

Samdinyš Stasys Gražulis tarnavo pas apylinkės ūkininkus. Neturėdamas savo namų, kur slapstyti, ir nebegalėdamas tarnauti, su rusišku automatu pasuko į šilainių mišką.

Jis neturėjo tėvų, vaikų namuose augęs ir tik vėliau prakutęs, pradėjo šioje apylinkėje tarnauti. Jį visi pažinojo, šaukė vardu. Su to krašto žmonėmis jis buvo suaugęs tartum kartu suaugusių medžių šaknys. Buvo mėgiamas, linksmas jaunuolis ir, nesant pavojui, dienos metu vaikščiojo su automatu tarp savų savame kaime.

Buvo 1945 m. vasara. Sekmadienis. Jaunimas nors nesilinksminavo, bet vis tiek susiburdavo. Traukdavo vieną prie kito. Tą dieną jis buvo susibūręs Pajieslio parke. Sukiojosi tenai su ginklu ir S.Gražulis, juokavo.

Kaip susidūrė negrįžtamai tos dienos pavakary jo likimo linijos su J.Montvila, šiandien niekas nežino. Buvo kalbų, kad jie susitikę nebegalėjo geruoju išsiskirti ir nutarė abu gerti tol, kol kuris pirmas pasigers, tas ir

pragers savo gyvybę. Bet ir tos versijos niekas nepatvirtino. Tik nustatyta, kad Gedgaudų kaimynės Genovaitės Ruslienės motina matė ir stebėjosi, kaip S.Gražulis ir J. Montvila draugiškai ėjo pas Gedgaudus, kur Montvila draugavo su viena iš Gedgaudaičių. Gražulis turėjo automatą, bet abu ėjo draugiškai. Kaip buvo atimtas iš jo ginklas ir koks buvo jų dialogas, šiandien sunku atsekti. Viena aišku, kad jie buvo geri pažįstami, abu biedniokai, vadinosi vardais ir kad tarp jų buvo prieštaravimų, ginčų ir priekaištų. Vienas labai norėjo okupacijos, kitas jos labai nenorėjo. Ginčijosi, argumentavo kaip kuris sugebėjo. Argumentų pritrūkus buvo griebiamasi apgaulės, klastos ar fizinio smurto - G.Rusilienės motina po kurio laiko išgirdo dejuojantį ir klaidiai mušantį žmogų kaimyno Rimkaus kieme. Nereikia lakios vaizduotės, su koku įniršiu biedniokas mušė biednioką. G.Rusilienės žodžiais tariant, Rimkienės akyse ilgai stovėjo jos kieme ištaškytos smegenys.

J.Montvila liepė Rimkui kinkyti arklius ir nuvežti užmuštąjį į Krakes, kad pasirodytų valdžiai savo laimėjimais, įrodyti okupantams savo ištikimybę, perduoti lavoną išniekinimui.

Per Siūlaičių kaimą nuskriejo šurpi žinia apie tai, kas atsitiko Rimkaus kieme.

-Atėjo Vazgys ir pasakė, kad Montvila užmušė Gražulį ir Rimkui liepė vežti į Krakes, - tvirtai atsimena buvęs politinis kalinys Pranas Vasiliauskas.

-Nubėgau pas Henriką Liutkevičių, trumpai išaiškinau, kas atsitiko, kad S.Gražulį veža ant grindinio ir nežinosim, kur jį toliau padės.

-To tai jau nebus, - griežtai ištara H.Liutkevičius.

Vyrai, supratę vienas kitą iš pusės žodžio, Pranas su automatu, o Henrikas su pistoletu, pasileido per laukus žinodami, kad kol vežimas keliu padarys lanką, jie tiesiai prie Krakių užbėgs už akių. Atbėgę ant vieškelio, netoli Krakių, sustojo įkalnėje ir laukė griovų. Temo. Nieko nesimatė, vakaras buvo tylus. Pradėjo abejoti, ar arkliais smarkiai vežant nepralėkė. Netrukus išgirdo atriedant vežimą ir pamatė kelyje pilką judantį siluetą. Vežimui priartėjus, pirmiausiai atpažino Rimkaus arklį. Viskas paaiškėjo: artėja sprendžiamo vykdymo svarbiausia dalis. Vyrai išėjo ant kelio ir, vežimui priartėjus, šovė kartą į viršų. J.Montvila staiga nūrė į griovį ir pasislėpė krūmuose.

-Galėjau lengvai iš automato "pertraukti", bet neturėjau tokio noro, - numojo ranka Pranas Vasiliauskas.

Vežime sėdėjo J.Rimkus. Šalia jo ant šiaudų gulėjo kruvinas S.Gražulis. Ant jo krūtinės jo paties automatas, suskaldyta buože, sulankstytas. Sumojo, kad buvo mušamas jo paties automatu.

Pabėgus kaltininkui, apsuko arklį ir pasileido atgal. Delsti nebuvo, ko, nes Krakės netoli ir Montvila greitai gali pranešti. Sustojo prie

Šušvės tilto, paleido Rimką, o patys paėmė užmuštąjį ir Šušvės upe, per vandenį, nešė apie du kilometrus, kol pasiekė Pašušvio parką. O kaip nepatogu ir sunku negyvą žmogų tamsoje nešti akmenuotu upės dugnu, - daugiau kaip po 45 metų linguoja galvą P.Vasiliauskas.

Nelaimingąjį paslėpė po šakomis, lapais ir sugrižo namo.

Tą pačią dieną Prano tėvas padarė karstą. Pasikinkė savo arklių, įdėjo baltų lentų karstą ir išvažiavo laidoti. Rugspjūčio naktis buvo šilta ir tyli. Skubėjo darydami karstą, skubėjo veždami laidoti į Pašilių mišką, nes sribai galėjo pasipilti kiekvieną minutę. Smėlėtame grunte greitai iškasė duobę. Įleido karstą, nusiėmę kepures minutėlę pastovėjo ir nakties tyloje ėmė dunksėti į karsto lentas žemė tartum atsisveikinimas ir atsakas geriems savo kaimo žmonėms. Kai supylė kauburėlį, jau brėško.

Nežinoma, veikiausiai to paties Šulaičių kaimo, ranka padarė ir pastatė kryžių.

Praėjo daug vasarų ir žiemų. Daugiau kaip po 45 metų su nuo laiko ir lagerių naštos gunktelėjusiu P. Vasiliausku radome kapą. Kryžius jau buvo supuvęs ir nuvirtęs. Kryžavonė atsiskursi. Po miško samanomis tebeguli paprasto, mažai raštingo kaimo bernioko kaulai. Jo kapą gaubia miško garsų simfonija. To paties miško, kuris lietuvių nuo seno maitino, dengė ir saugojo nuo priešų. Jis nenorėjo mirti, bet buvo kaltas, kad turėjo sveiką įgimtą protą skirti svetimus nuo savų, skirti melo teorijas nuo tiesos.

-Atrodo, viskas kaip vakar, - reziumavo P.Vasiliauskas.

Po šio kruvino įvykio J.Montvilai gyventi kaime buvo pavojinga. Atvirai pasirodė, kas esąs. Įstojo į sribus, kurie siautėjo po Krakes, jų apylinkes. Koks jis buvo toliau, ar stengėsi kuo daugiau motinoms ištraukti ašarų, nežinoma. Krakių vidurinės mokyklos kraštotyrininkų kruopščiai surinkta medžiaga apie sribų kovas su buožėmis ir buržuaziniais nacionalistais paslaptinai dingo.

Vėliau, be abejo, J.Montvila naudojosi privilegijomis, valstybinių švenčių metu žvangino svetimos šalies karalių galvomis papuoštais medaliais ir su svetimomis kalbomis padarytais užrašais.

Šiandien žmogus jau po Dievo teismo. Mirė prieš keletą metų. Gražiai su kunigu palaidojo pačiame Krakių kapinių vidury. Namiškiai pastatė puošnų paminklą. Tegu ilsisi žmogus. Gal paskutinėmis savo gyvenimo dienomis, stovėdamas ties nebūties praraja, pergalvoja apie šio pasaulio vertybes. Gal suprato ir gailisi, bet jau nieko nebepakeisi, laiko atgal neatsuksi. Juk ar kam pavyko savo gyvenimą nugyventi neklystant? Bet klaida klaidai nelygi.

-Neprisimenu, labai seniai buvo. Žinau, kad buvo tarp jų konfliktas. Lyg tai Gražulis norėjo Montvilą nusivesti į mišką, bet tikrai nežinau.

Ar jau buvome susituokę, ar ne, taip pat neprisimenu. Žinau, kad vyras buvo liaudies gynėjas, vėliau dirbo kolūky buhalteriu, brigadininku, - šykščiais žodžiais kalba Gedgaudaitė-Montvilienė, kurios kieme sprendėsi dviejų žmonių likimai. Nejaugi ir tuomet buvo tokia bešališka ir abejinga, kokia yra šiandien?

S.Gražulis kol kas tebeguli miške. Kol kas paminklo jam niekas nepastatė. Jis - našlaitis. Brolių, seserų ir kitų giminaičių taip pat neturi. Įpėdinių turėti nespėjo - per anksti buvo nulaužta šaka. Jo įpėdiniais likome mes.

Kas nušovė artoją?

Likusiems gyviems tremtiniams išmokama kompensacija už padarytą materialinę žalą, teismo teisti ir bausmę atlikę reabilituojami. O kaip reabilituoti be teismo, be tardymo, vidury dienos lauką beariantį nušautą mano tėvą? Kokį teismo nuosprendį laikyti nepagrįstu, jei jo apskritai nėra? Kas man atlygins už varganą vaikystę be tėvo? - klausia Elena Kišonienė iš Lipliūnų kaimo.

Nedaug turėjo žemės Aleksandras Dzikas Juodkaimių vienkiemy, vos 10 ha. Buvo 1945 metų spalio. Pagal mobilizacijos įstatymą tėvas turėjo eiti į frontą. Nėjo. Samprotavo turbūt, kad nėra už ką kraujo lieti. Buvo netoli namų, nesirodė, kam nereikia.

O gyvenimas nesustojė. Šeimos galvai liko visi rūpesčiai, vaikai, nėščia žmona. Spalio 22-ąją, apsidairęs, įsitikinęs, kad jokio pavojaus nėra, išėjo lauko arti. Staiga iš kažkur atsirado Josvainių stribai. Vienas iš jų - Šimbrutas - savas, su vienas kitą vardais vadinosi. Prašė jo padėti.

-Bėk, - pasiūlė Šimbrutas.

Bebėgantį pats Šimbrutas ir nušovė. Nušovė arimuose ir tuo pačiu arklių parvežė namo, ką liudijo buvęs kaimynas J. Bražinskas.

Elena Kišonienė tada tebuvo pusantrų metų. Ji tėvo neprisimena, tačiau giliai įstrigo motinos žodžiai apie paskutiniuosius tėvo žingsnius ir jį nušovusį žmogų. Kadangi motinai buvo sunku išlaikyti vaikus, jie augo pas gimines, internate. Nuo 15 metų Elena jau pati sau užsidirbdavo duoną - tarnaudavo.

Vieną vakarą, tarnaujant Kaune, atėjo pas ją kaimynų mergaičiukė. Besišnekučiuojant paaiškėjo, kad ji ryt važiuosianti į Josvainius, iš kur kilę jos tėvai, o šiuo metu gyvena seneliai.

-Mano tėtis - Vladas Šimbrutas, - paaiškino mergaičiukė.

Elena pravirko. Pasakė, kad Šimbrutas nušovė jos tėvą. Kokia likimo ironija, kokia karti kaimynystė! Apie savo kaimyną Elena žinojo nedaug: turi dviejų aukštų mūrą, dirba mėsos kombinate, kartais parsiveža kažko prikrautas dėžes. Mergaitės su konfliktavo. Šimbruto žmona aiškino Elenai, kad ne jos vyras nušovęs Elenos tėvą, o rusai, kad ji nebūtų tekėjusi. Pats Šimbrutas netarė nė žodžio. Kartą, nepakeldamas akių, davė Elenai saldinių...

Šiandien jau suaugę ir vedę Elenos sūnūs. Kartu su vyru ji gyvena ir dirba Lipliūnuose. Mintis apie jauno tėvo mirtį neduoda ramybės. Ją pasiekė žinios, kad Šimbrutas, tądien eidamas namo, vis šaudė į Šušvės

krantus ir Jadvygai Karanauskaitei iš Josvainių gyrėsi, kad nušovė Dziką.

-Ne man taip sakė, o Juozui Juodeikai. Varėsi jį areštavęs ir vis grasino nušausiąs kaip Dziką, - aiškino vėliau Jadvyga Karanauskaitė.

Klausiau Juozo Juodeikos, gyvenančio ten pat, Josvainiuose.

-Šimbrutas varėsi mane ir šaudė pavymui, bet kad būtų gyrėsis nušovęs Dziką, neprisimenu. Labai išsigandęs buvau... Aš pats žinau, kad Šimbrutas, Chlopotinas, Risakovas girtuokliavo kaimynystėje pas Stasį Burtilių, vaikščiojo ten aplink ir nušovė Dziką. Kuris tiksliai, nežinau. Mane tada paleido, išsipirkau už du butelius naminės... Dėl Dziko geriau paklauskite Risakovą, jis netoli gyvena.

Einu pas J. Risakovą. Sutinka svetingai, kviečia sėstis. Kalbamės. Gan greitai paaiškėjo, kad buvo taip:

-Aleksas Dzikas buvo pabėgęs iš Kėdainių karinio komisariato. Vengė karinės tarnybos, slapstėsi namuose. Gavom užduotį jį atvesti. Ėjom trise. Aš, Kolesnikovas ir Šimbrutas, Chlopotino nebuvo. Aš su Kolesnikovu artinomės prie jo trobos iš priekio nuo vieškelio, o Šimbrutas ėjo pagal Šušvę. Dzikas bėgo per lauką, tada Šimbrutas jį ir nušovė. Jis nebuvo net liaudies gynėjas, šiaip "prisiplakęs", - pridūrė jau išeinant.

Beliko nuvažiuoti į Kauną pas patį Vladą Šimbrutą. Norėjosi paklausti, kam jis suvarė pažįstamam žmogui kulką į krūtinę. Gyvena jis tame pačiame dviejų aukštų name. Turi šeimą, darbą, taip pat, kaip ir kiti, sveikinas, kalba, juokauja, turi draugų.

-Nežinau, kuris nušovėm, nežinau. Šaudėm visi trys. Kurio kulka kliudė, nežinau. Nesiginu, - tokie buvo jo žodžiai.

Nenori nužudytojo Dziko duktė keršto, nekalba apie jokią teismą. Teteisia sąžinė. Elena Kišonienė tenorėjo sužinoti teisybę apie savo tėvą ir pasižiūrėti, kaip atrodo tie, kurie šaudo į nekaltus žmones.

Nebesitikėjo Vl. Šimbrutas, kad po keturiasdešimt metų susidomės jo padaryta žmogžudyste. Sudrumstą ramybę bandė susigrąžinti: skandino atmintį rusiškoj stiklinėj, kol visai nuskendo. Taip nutrūko aiškinimas iki galo, kas nužudė artoją.

Kirminu šliaužiau už Tėvynę

Petrą Palinauską antroji sovietinė okupacija užklupo nepatogioje situacijoje. Buvo vedęs, pabiro vaikai, o šeimoje tik viena vyriška ranka. Eiti į rusų kariuomenę iš Liolių niekas negalvojo, juo labiau Petras, kuris Lietuvos kariuomenėje buvo davęs priesaiką ginti savo šalį, o ne padėti okupantui tremti mūsų žmones. Pirmąjį rudenį ir žiemą Petras slapstėsi namuose. Turėjo sodyboje slėptuvę-žeminę, kartais nakvodavo klojime. Nesant pavojaui dirbdavo įvairius ūkio darbus. Kada rusai pasirodydavo, kaimynai ar kiti kaimo žmonės pranešdavo. Kaimas buvo vieningas ir paslaugus. Tačiau visą laiką reikėjo būti budriam, nes kiekvieną akimirką kaimynai galėjo riktelėti - "rusai".

1945 metų gegužės mėnesį atėjo brolis Antanas, abu Mieliauskai, Kazimieras ir Jeronimas, ir visi kartu nuėjo į mišką. Kaime vis dažniau ir dažniau pasirodydavo rusai arba Šėtos sribai. Į miškus sribai dar nelindo - bijojo. Ginklą - rusišką automatinį šautuvą, gavo iš Pauslojo kaimo gyventojų. To kaimo laukuose vyko rusų-vokiečių kautynės, žuvo daug žmonių ir žmonės prisi-rinko ginklų, kam reikėjo ar ne-reikėjo.

Taip palikęs žmoną Bronislavą, 12 ha žemės ūkį, 4 vaikus, išėjo į nežinią. Tuomet nepagalvojo, kad ši kelionė truks 8 metus ir kur bus paskutinė sustojimo vieta. Pirmiausiai pasuko į artimiausią Kamėnų mišką. Netrukus susisiekė su Lančiūnavos mišku, kur buvo Gerdvilų, Būdų, Songailų, Papurvio ir kitų kaimų artojai, ūkininkų vaikai. Viso 42 vyrai. Visi ginkluoti, jauni. Dauguma buvo netarnavę Lietuvos kariuomenėje, todėl buvo apmokyti rikiuotės, šaudyti į taikinius. Būrio vadu buvo ir pravedavo apmokymus atsargos puskarininkis Antanas Jukšta iš Laukagalių kaimo. Po apmokymų visi priėmė priesaiką, gavo ginklą. Miško pakrašty nuolat

Petras Palinauskas lageryje

budėdavo sargyba. Kaimuose veikė žvalgyba. Priklausė Vyčio apygardai, kurios vadas buvo Donatas Vaitelis. Jis lankydavosi dažnai. Susitikdavo su kariškiais, duodavo nurodymus, darydavo politines apžvalgas. Nebuvo užmirštas ir dvasinis pasaulis. Kartą metuose buvo kviečiamas kunigas, visi atlikdavo išpažintį, priimdavo komuniją. Taip prasidėjo aštuoneris metus trukusi lietuviškoji Odisėja. Pirmoji būrio nesėkmė ir nuotaikos kritimas - vado A.Jukštos žūtis. Jam žuvus, nuo 1947 m. birželio mėn. vadovavo Vincas Gegžna iš Būdų kaimo. Šiam žuvus 1950 m. liepos 1 d. pradėjo vadovauti Petro brolis Antanas. Viena pavojaus banga praeidavo, užeidavo kita. Ypač didelį pavojų, nervinę įtampą sukeldavo "miško šukavimas", kai eina kareivis prie kareivio. Lančiūnavos mišką "šukavo" net 4 kartus. Kiekvieną kartą reikėjo išvengti susidūrimų, išlikti, pergudrauti. Kartais kareiviai eidami šūkauja, moraliai veikdami, kad mes bėgtume į palaukę, kur laukia sustatyti kulkosvaidžiai. Tekdavo maskuotis įvairiausiais būdais. Kartą brolis Antanas su Kaziu Mieliausku pamatė už 10 metrų kareivį, užšoko už medžio, nukreipė į jį ginklus, bet tai pamatęs kareivis nepakėlė ginklo, tik pamojo ranka, leisdamas praeiti. Jie, nuleidę ginklus, prasilenkė ir nuėjo į "prašukuotą" miško dalį. Kilnios širdys susikalba be žodžių. Kartais gaudavo žinių, kada miškas bus krečiamas, ir pasitraukdavo į kitą mišką. Su kariuomene susidūrimų vengdavo, taupydavo šovinius.

Nedaug Petruį trūko iki žūties Kamėnų kaime. Paryčiais atėjo pailsėti pas Kmitą į klojimą. Po kurio laiko atėjo šeimininkas ir pranešė, kad buvo atėję kareiviai ir užsakė pas jį, kaip kalvį, padaryti ilgą mieta badyti žemę, šiaudus ieškant banditų. Kaimas apsuptas. Nutarėm maskuotis. Ginklus paslėpėm po drabužiais, užsimetėm šakes ant pečių ir ėjome kaip darbininkai į darbą. Laimingai išėjė iš kaimo artinomės Gumbių miško link, tačiau pamiškėje pamatėm sribus. Pakeitę kryptį pasukom į Kamėnų mišką. Bet sribai suprato, kas eina, ir pradėjo šaudyti. Teko trauktis į slėnį. Tačiau slėny buvo vanduo, klimpo kojos, buvo sunku manevruoti. Matė, kaip kulkos ardo žemę ir mėtė pėdsakus. Visi laimingai prasiveržė, tik Petruį buvo sušaudytos švarko kišenės ir lengvai sužeistas dešinės rankos nykštys.

Metai bėgo, būrys tirptė tirpo. Iš 42-jų liko 7, paskui - 4. Kai kurie legalizavosi. Bet dauguma - po žeme. Vasarą visi būdavo miške viename būryje. Žiemą dažniausiai mažomis grupelėmis pas gyventojus. O kartais tekdavo ir miške žiemoti. Šaltis, drėgmė, o neretai ir alkis, buvo nuolatiniai palydovai. Nuolatinė nervinė įtampa - nežinia, kada ir iš kur ateis pavojus, draugų žūtis ir jų išniekinimas aikštėse, neturint net savojo kapo, laužė stipriausius vyrus. Juo labiau, kad rytojus toks miglotas ir viltys dūžta į realybės sieną.

Taip atėjo 1953-ųjų metų rudenį. Jų liko keturi. Vytautas Zakaras, Vincas Kupčinskas, brolis Antanas ir jis. Spalio 7 d. apie 11 val. vakare jie atėjo į Songailų kaimą pas Vytautą Vaškevičių. Ilgokai beldėsi, dvejodami ar negirdi, ar nenori leisti. Pagaliau lango pusėje pasigirdo: "Klojime sribai!" Sulig tais žodžiais užsiplieskė raketa, nušvito sodyba ir pasigirdo pragariška automatų ugnis. Kurie stovėjo už namo, laimingai pasitraukė. Petras stovėjo prie namo kampo ir nuo klojimo buvo gerai matomas. Jis net nepajuto, kada jam peršovė koją. Tik pastebėjo, kad ji linksta, tarsi nebėra kaulo. Suprato, kas atsitiko. Norėdamas pasislėpti išliaužė į čia pat esantį runkelių lauką. Eidami matė gale runkelių lauko ganantis kolūkio arklius. Puoselėdamas viltį kaip nors užsiropšti ant arklio ir pabėgti, šliaužė runkelių lauku. Bešliaužiant akyse aptemo...

Atsibudo begulintis sunkvežimyje ant grindų, besitrunkant per duobes. Pamatė jaunutį sargybinį su žvaigždėta kepure, suvokė savo lemtį ir pasakė:

-Pribaik mane.

-Neturiu teisės, negaliu, - trumpai atsakė.

Nuvežė tiesiai į Kauną, sugipsavo koją ir nieko nelaukiant pradėjo tardyti. Tikriau - mušti. Atneša ant neštuvų ir gulintį daužo. Pakelia už rankų ir smogia. Spardė gulintį. Vis taikė į veidą taip, kad net neštuvai sukiojosi, - akyse sužvilgo žiburėliai ir žmogus nutilo. - Taip "tardė" keletą savačių. Reikalavo atskaitos už aštuonerius metus, nors viską jau žinojo.

Ligoninėje nuėmė gipsą ir koja vėl nulinko - negeraai sudejo. Teko viską daryti iš naujo. Su ramentais atvedė į Kauno karinį tribunolą. Dvidešimt penkeri metai tremties - toks buvo sprendimas. Vėliau sumažino patys iki 15-os metų. Atkentėjo Mordovijos lageriuose visus penkioliką dienų į dieną. Kaip lengvai tariasi - penkiolika metų... Iš namų siųsti nebuvo ką. Žmona pabėgo nuo tremties su keturiais vaikais ir klajojo po pasaulį. Kur ji negyveno...

-Prašo vaikai valgyti - apsipilu ašaromis, paglostau vaikus, - prisimena Bronislava. - Kiek geresni buvo paskutiniai trys metai iki Petro sužeidimo. Okainėliuose Žižūnas išvažiavo gyventi į Kėdainius ir mane įleido į savo trobą. Buvo žemės plotelis, prasimaitindavom.

Kai Petras grįžo, Bronislava dirbo Kėdainių vaikų namuose, ūkyje. Sūnūs jau buvo atitarnavę sovietinėje kariuomenėje, viena duklė ištekėjusi. Prisiglaudė žmonos kambarėlyje. O darbas? Kur daugiau politiniam kaliniui - katilinėje. Išbuvo žmogus katilinėje lygiai dvidešimt du metus. Vasarą, per darbymetį, dirbdavo lauko darbus, nors kūrui nepriklausė. Nesiginčijo. Kur viršininkai paliepė, ten nuėjo. Jam vis primindavo, kas yra kas. Kartą, bedirbant lauką, visi vyrai užsirūkė susėdę. Atvažiavo direktorius Petras Klioniūnas ir prie visų davė jam

pastabą: "Kam rūkyti, o tau dirbti". Jis nutylėjo. Skaudu žmogui, juo labiau, kad negali skausmo išsakyti, kad aštuonerius metus vargau, šalau, rizikavau savo gyvybe, sužeistas šliaužiau, ne už save, už Tėvynę, už savus tam., kad pasaulis išgirstų mūsų protestą, kad nesutinkame su okupacija, kad mūsų maldavimas prisijungti prie Maskvos yra didžiulis melas, kad tik saujelė komunistų ir kolaborantų, kurie aprūpinti geromis tarnybomis, to nori.

Deja, per pusę amžiaus okupantai prisipratino kolaborantų visą saują. Dar Sąjūdžio dienomis Bronislava girdėjo dvi girtas moteriškes plyšaujant kieme po jos langais: "Išvešime banditus". Argi ne tikri banditai, jei vidury dienos prašo okupantą, vyresnį brolių, geruoju eiti namo, rankomis stumia jo tankus...

Atsisveikinęs Petras nuėjo. Sužeista koja liko trumpesnė. Gražus jo raišumas, puošia eiseną, kurios pavydi kiekvienas patriotas. Jis brangiai už ją sumokėjo.

Mokytojai, kur Tavo kapas?

Netoli Krekenavos, Baibokų kaime, gyvenusią Kudokų šeimą žmonės minėjo geru žodžiu. Abi dukterys - Bronė ir Adelė - jau buvo ištekėjusios, gyveno atskirai. Sūnus Juozas, baigęs Klaipėdos konservatoriją, dirbo Kauno dramos teatre. Namuose buvo likę tėvai, sūnus Jonas ir jauniausias Kostukas.

Jonas turėjo eiti sovietinę valstybę "ginti", bet pasuko kitu keliu. Motina uždėjo sūnui ant kaklo rožančių, palaimino ir išleido į mišką.

Vietiniai aktyvistai suuodė, kad Kudokų sūnus miške, todėl į tremtinių sąrašą įtraukė ir šią šeimą. Tėvas sunkiai sirgo, gulėjo mirties patale. Gydytojai nebeteikė jokios vilties. Atejo eilė kunigui. Suteikus paskutinį patepimą, ligoniui ir namiškiams pasidarė lyg ir lengviau. Tačiau kunigui išeinant iš kiemo, jis susitiko visą sribų ir enkavedistų būrį. Šie apsupo Kudokų namus, įsakė rengtis. Kaip viena motina galėjo pasiruošti į tokią netikėtą ir sunkią kelionę? Juo labiau, kad vyras guli mirties patale? Nepadėjo motinos prašymai ir ašaros leisti žmogui numirti savo žemėje, savo namuose... Kareiviams buvo įsakyta iškelti ligonį su lova į krovininį automobilį. Motina pasiėmė keletą ryšuliukų ir sunkvežimis pasuko pro kiemo vartus.

Geležinkelio stotyje lovos neiškėlė. Ligonį paguldė vagone tiesiog ant grindų.

Kudokienė kelionėje daugiausiai klūpojo prie ligonio. Koks žmogaus gyvybingumas: senasis Kudokas iškentė visą kelionę ir nuvažiavo gyvas į Sibirą. Nuo geležinkelio stoties juos toliau vežė sunkvežimiu. Krito atsarginis ratas ir ligoniui nulaužė koją. Atvykus į vietą, Kudokas trečioje dienoje atsisveikino su pasauliu. Pirmąjį lietuvį palaidojom vietinėse kapinėse - ožkų numintame kalnelyje. Be varpų, be kunigo...

Vieniša moteris, neturėdama su kuo dalytis tremtinio našta, nutarė bėgti namo, pas savuosius. Laimingai pabėgusi, Lietuvoje pasidžiaugė tik keliolika dienų. Kolaborantai suėmė dukterį Adelę Peleckienę ir jos vyrą, abu mokytojus, pranešė, jog laikys areštuotus tol, kol suras motiną. Apie tai sužinojusi, Kudokienė Krekenavoje pati prisistatė saugumui. Iš jos pareikalavo daugiau - atvesti iš miško ir jauniausiąjį sūnų Kostą.

Motiną nuteisė už pabėgimą - "davė" trejus metus laisvės atėmimo. Ji atliko bausmę Šilutėje, kur buvo įrengtas lageris. Po trejų metų - vėl tremtis į Sibirą. Išvargusią senutę, bebaigiančią 70-uosius metus, rengė abi dukterys, įdėjo drabužių, pinigų. Bet Sibire, varant pro sargybą,

prabėgo nusikaltėlis ir iš motinos rankų ištraukė viską, ką ji turėjo. Moteris labai nusiminė, liko kaip stovinti. Ją pristatė į senelių namus, kur netrukus ji ir mirė. O tada ją apiplėšė jau su sargybos žinia.

Kokia gyvenimo ironija: tą pačią naktį, kai iš namų ištrėmė tėvus, žuvo jų sūnus Jonas. Ši data -1945 m. rugpjūčio 30-oji - dviguba šeimos nelaimės diena. Jonas žuvo netoli Naujamiesčio, Pranionių kaime (už 15 km nuo namų) kartu su pusbroliu Leonu Kulikausku. Jie abu buvo suguldyti Naujamiesčio bažnytkaimyje, priešais didžiojo šventoriaus vartus. Gulėjo keturias dienas. Ant jų šokinėjo komjaunuoliai, o motinos dovanotą rožančių sukišo Jonui į burną... Jiems patiko šokinėti ant mirusiųjų krūtinų, kol nelaimingiesiems iš nosies prasiverždavo raudoni purslai...

Juozas Kudokas, ištrėmus tėvus, pakliuvo į saugumo nagus Panevėžyje. Buvo penkeriems metams išvežtas į Vorkutą.

Jauniausias sūnus Kostas po tėvų ištrėmimo buvo ką tik baigęs mokytojų kursus. Paskyrė jį mokytojauti į Dotnuvą. Mokyklos vakare, į kurį atvyko gyventojų iš miestelio, pastebėjo pažįstamų veidų. Saugumo sumetimais Kostas paprašė jį perkelti į Kėdainių apskrities Kupsčių kaimo mokyklą. Tenai jis kurį laiką laimingai mokytojavo. Rašydavo kaire ranka. Dar vokiečių okupacijos metais, ginantis nuo plėšikaujančių raudonųjų "partizanų", buvo sužeista jo dešinioji ranka.

Vieną dieną ramybė baigėsi. Saugumiečiai, suuođę, iš kur jis atvykęs ir kas yra, pasišaukė į būstinę, čia išdėstė jo visos šeimos biografiją. Jam pasiūlė vieną išsigelbėjimą - šnipinėti savuosius. Reikalavo, kad sužinotų, kas lankosi pas kaimyną malūnininką, kas palaiko ryšius su miškiniais. Kostas, matydamas, kad saugumui viskas apie jo šeimą žinoma ir kad jo gali iš tikrųjų nebepaleisti, sutiko su jų pasiūlymais. Žinoma, kad tik išleistų.

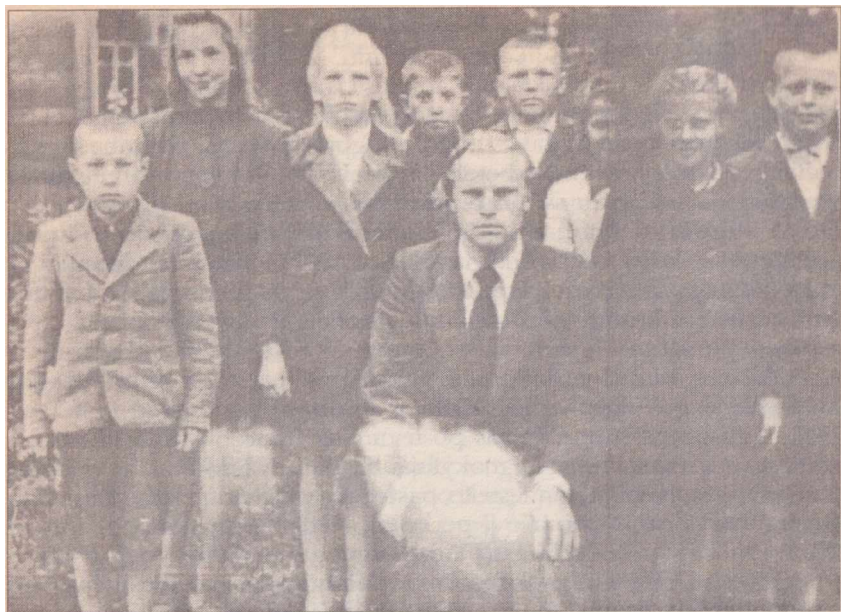
-Tu šmeižk, kiek gali, tarybinę santvarką ir žiūrėk, kaip reaguoja tavo draugai mokytojai, - mokė jį.

Apie ištikusią bėdą Kostas prasitarė vyriausiajai seseriai Adelei Peleckienei, Krakių mokytojai, kurios dėka jis baigė mokytojų kursus. Jie abu svarstė, ką daryti.

-Ką tu bedarytum, vis vien mus visus anksčiau ar vėliau išaiškins ir ištremis į Sibirą, - samprotavo Adele.

Tačiau Kostas žinojo - išdaviku jis netaps! Žaisti ilgiau nevalia, kito kelio nėra - tik į mišką. Išdavinėti savuosius tokiems, kurie ištrėmė tėvus, nušovė brolių, o senutę motiną laiko kalėjime? Bjaurybės!

Kostas pasisakė partizanams, kad jį užverbavo saugumiečiai, bet jis nesutiko jiems dirbti. Geriau žūti, negu tapti išdaviku! Miškiniai, su kuriais jis anksčiau palaikė ryšius, nebenorėjo jo priimti. Netrukus jis savo pasitikėjimą įrodė darbais - iš Prisikėlimo apygardos vado gavo

Paskutinė nuotrauka mokykloje: Kostas Kudokas su savo pradinės Kupsčių mokyklos mokiniais

Kostas Kudokas su kulkosvaidžiu

"Pasizadėjimo lapą".

Apylinkės gyventojai žinojo, kad jų mokytojas išėjo į mišką. Turėjo slapyvardį Diamedis. Jis ir toliau lankydavosi pas mokinių tėvus. Tik jau ne su knyga, o su šautuvu.

Išėjus Kostui į mišką, į Kėdainių saugumą buvo pakviesta sesuo Adelė. Parodė mašinėlę spausdintą lapą su Kosto parašu. Pasivadino tąkart jis Ažuolu.

Saugumiečiai klausė:

-Kodėl biednioko sūnus nedirba Tarybų Sąjungoj, o išėjo į mišką kovoti prieš ją? Eik ir atvesk jį!

Kai sesuo gynėsi, kad nežinanti nieko apie jį, grasino Sibiru. Ji atsakiusi, kad Sibiro nebijanti, nes ten ištremti patys geriausi žmonės. Netrukus ji sužinojo, kad ties jos pavarde švietimo skyriuje atsirado kryžiuokas. Tai reiškia - rasti priežastį atleisti iš darbo.

Kostas ilgėdavosi savųjų. Kiek įmanydamas stengėsi palaikyti ryšius su likusiais artimaisiais.

-Bronė Valkauskaitė iš Kupsčių kaimo, kur brolis mokytojavo, man pranešė, kad Kostas nori su manim pasimatyti. Ji suvedė su Kostu pas vieną pamiškės gyventoją, - papasakojo sesuo Adelė.

Atėjo jis apsivilkęs šaulio uniformą, ginkluotas,, su žiūronais. Klausinėjo apie savuosius, pažįstamus. Sesuo vardijo ilgus žuvusiųjų sąrašus. Mirties pavojus nuo jo nebuvo pasitraukęs. Ar nesitrauks iš miško?

-Nebegaliu kitaip, daviau priesaiką, - trumpai atsakė, ir abu nutilo.

Atsisveikino, pažiūrėjo sesuo paskutinį kartą į jo akis. Daugiau jo nebematė. Apie Kosto vargo ir pavojų dienas miškuose Kosto seserys žinių kurį laiką nebeturėjo. Tik 1950 m. balandžio mėnesio pabaigoje per mokytojus sesuo Bronė gavo laišką. Štai jis.

1950IV 25d.

Mielos sesutės!

Veik po metų laiko, tik ką pradėdant žydėti žaliajam pavasariui, vėl sveikinu jus ir spaudžiu rankas. Gal per tą ilgą tylėjimo laikotarpį mane buvote išbraukę iš gyvųjų tarpo, bet, ačiū Dievui, šiandien aš esu dar gyvas ir sveikas. Tiesa, daug turėjau pavojų, daug netekau draugų, bet vis dėlto mirtis dar aplenkia mane. Galbūt ji dar nenori paliesti paskutinio...

Šiandien sueina pusantrų metų, kai žengiu šiuo pasirinktu laisvuuoju keliu. Aš puikiai suprantu, kiek skaudžių nežinios valandų per tą laiką jums teko ir dabar tenka išgyventi besirūpinant manuoju likimu. Tačiau aš prašau jus priprasti prie to ir daug nesisieloti. Garbingai pradėjau, garbingai ir baigsiu. Jei likimas lems žūti - tai yra menkas, bereikšmis dalykėlis, juk tikslas

kilnus ir gražus. Tuo labiau, kad per šiuos pusantrių metų pajėgiau "grąžinti skolą" priešui su geromis magaryčiomis, kurią jaučiuosi esąs skolingas. Tuo pačiu įrašau savo vardą į istoriją ir, reik tikėti, kad jį su pasididžiavimu kartos kiekvienas likęs artimas ir tikras lietuvis. Šiandien esu priešui užsireklamavęs galutinai. Puikiai žino slapyvardes ir einamas pareigas. Todėl esu didelė jiems pabaisa ir mane pagauti ar likviduoti deda didžiausias pastangas. Bet tai man sukelia dar didesnę smagumą.

Teko išgirsti man, kad mirė švogeris P. Labai gaila, kad ištiko dar vienas toks skaudus smūgis. Tau, sesut A, reiškiau širdingą užuojautą. Mamai rašiau labai seniai. Nustojau rašyti dėl to, kad manau, jog ir ji jau bus mirusi. Jei gyva - parašykite jai, kad esu gyvas.

Rodos, tiek daug galvojau parašyti, bet kada rašai, vėl mintys išgaruoja.

Manau, kad šis mano Jums rašomas laiškas bus paskutinis. Susidaro tokios sąlygos, kad, manau, neįmanoma susirašyti. Taigi nenusiminkit, kad ir vėl nutilsiu. Susitiksime laisvi arba mane prisiminsite iš nuotraukų, kurios, laisvei išaušus, šimtais pasirodys.

Pasilikit laimingi ir sveiki. Išbučiuokit nuo manęs visus artimuosius, pažįstamus, kurie yra to verti. Vėl pasilieku žengti audrų keliais.

Diemedis
Žalia giria

Partizanas Kostas Kudokas

Tai paskutinė žinia seserims, kad jis gyvas. Bronė šį laišką, kelias jo nuotraukas saugo kaip relikvijas. Išsaugojo ir jo perduotą miške užsitarnautą "Pasižymėjimo lapą".

Kaip minėjome, Kostas draugavo su mergina iš to paties kaimo, kur mokytojavo, su Brone Valkauskaite. Jai jis taip pat perduodavo laiškėlius. Paskutinis laiškas jai rašytas 1950 metų gruodžio 17 dieną. Jis skundėsi, kad per daug čia jį pažįsta, kad vis darosi pavojingiau kovoti, todėl žadėjo eiti link namų.

Sesuo Bronė neprisimena, kada tai buvo, bet žino, kad dar nebuvo sudėti dvigubi langai. Naktį kažkas pasibeldė į langą. Jį atidariusi,

pamatė Alfonsą Urboną, partizaną iš Ruseinių kaimo. Jis pasakė, kad Kosto nebėra. Žuvo netoli tėviškės.

Ji labai susijaudino ir nebegalėjo daugiau nieko klausinėti. Vėliau nebuvo ko paklausti, nes netrukus A.Urbonas žuvo Jankausko sodyboje.

Jau po metų kitų, važiuojant seseriai Adelei iš Panevėžio, autobuse prie jos priėjo moteris ir pasisakė, kad esanti mokytoja. Žinanti, jog jos brolis žuvo kartu su Adelės broliu Kostu. Ar tai Orelių, ar tai Glitėnų kaime. Autobuse buvo daug žmonių, jai atrodė, kad per garsiai buvo ištarti šie žodžiai. Nieko jai neatsakė, išsigando, nesusiorientavo. Moteris netrukus išlipo. Grįžusią namuose ją užgulė graužatis - kodėl nesulaikė tos moters!

Ir Oreliuose, ir Glitėnuose vyko atkaklios kautynės. Tada Glitėnuose žuvo devyni partizanai. Ar galėjo tenai žūti Kostas?

Paskutinė jo pamoka klasėje buvo trumpa: "Vaikai, mylėkite Lietuvą, suaugę ginkite ją, kaip gynė mūsų bočiai". Lietuvai jo paskutinė pamoka tebesitiesia.

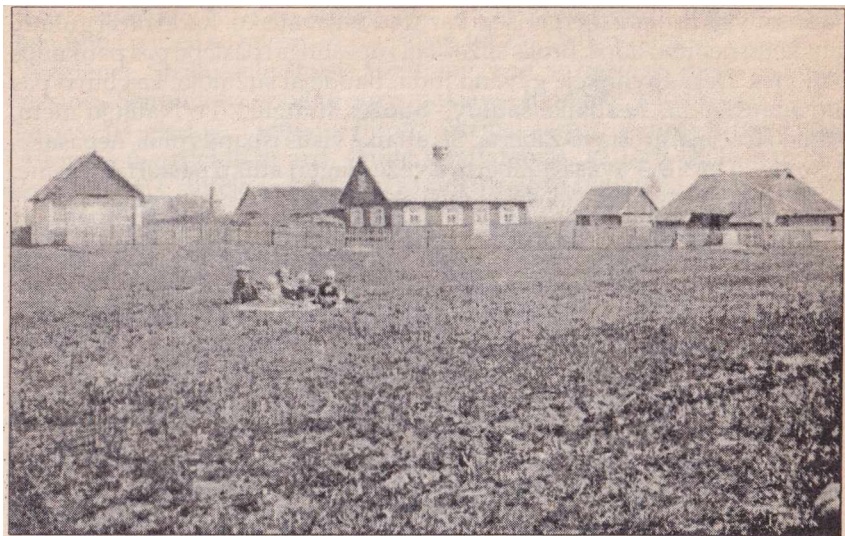
Suaugę mokiniai tebeklausia: "Mokytojau, kur tavo kapas?"

Urbonų sodyba

Ten, kur šiandien plynas laukas, šalia balto nugreideriuoto vieškelio Ruseinių kaime kadaise stovėjo graži Urbonų sodyba. Tiesiog eilės vaismedžių ir vaiskrūmių, kvadratu sustatyti trobesiai, žalia veja dideliame kieme, aplink sodybą besipuikuojančios skarotos eglės darė gerą įspūdį ir liudijo, kad čia gyvena darbšti šeima. Urbonų kiemas kadaise buvo mėgstamas, žalioje vejoje vykdavo gegužinės, o klojimas tapo kaimo Dramos teatru. Visa šeima apylinkėje garsėjo savo gerumu, teisingumu ir dainingumu. Tėvas, būdavo, nepraeis pro žmogų jo nepakalbinęs. Jis buvo atsargos puskarininkis, Jaunųjų ūkininkų ratelio vadovas.

-Kartą mūsų vaikas ganė karves ir užmigo. Galvijai sugužėjo į Urbonų kviečius. Atėjęs Urbonas matė tik karvių ragus virš kviečių lauko, o piemens - nėra. Išvarė gyvulius, surado piemenį. Jo tėvas šoko juostis diržą, tačiau Urbonas neleido vaiko mušti. Sakė, jog galvijams nieko neatsitiks. O ką paėdė - į sveikatą, bus daugiau pieno,- prisimena kaimynė Zofija Štuikienė.

Atėjo klaikūs pokario metai. Viltis sulaukti laisvės iš Vakarų kasdien blėso, o prievara, smurtas klestėjo. Vienus šaudė, kitus varė į kolūkius. Viešpatavo įžūliausias melas, išvirkštinė krikščioniška moralė - atimti iš to, kuris turi, nuskriausti, ištremti. Graži sodyba traukė pavyduolių akį, sribai nepraeidavo pro šalį, nepareikalavę vaišių. Vyriausiasis sūnus Alfonsas visą tai matė ir suprato: tai, kas daroma, yra svetima ir priešinga lietuvių dvasiai, jo darbštumui, norui turėti, taupyti rytdienai ir palikti savo vaikams. Nepakentė jis ir nutautėjusių gaivalų sudarytų ginkluotų būrių, kurie, eidami per kaimus, sėjo keiksmus ir mirtį. Jau svetima kalba rodė, kad jie yra svetimi. Alfonsas dažnai kartodavo, jog okupantams netarnaus, bet tėvai į tokius jo žodžius nekreipė daug dėmesio. Šeimoje tvyrojo tautinė dvasia. Čia miškiniai rasdavo ne tik šilumą, bet ir patarimą, pagalbą. Kartą kautynėse partizanui Jonui Lipnickui metant granatą, ši sprogo rankoje. Nutraukė dešinę ranką, nepataisomai sužeidė abi akis. Partizanai paguldė Kėdainių miesto ligoninėje. Kažkas suuodė ir pastatė - sargybą du sribus. Partizanai suorganizavo pagrobimą. Vieni sribus girdė samagonu, kiti pro langą iškėlė ligonį ir nunešė į vežimą, laukusį pakalnėje. Ligonis buvo nuvežtas į Kauno ligoninę. Sužeistasis ir šiandien tebegyvena. Jis nebuvo išaiškintas, jo namiškiai nenukentėjo. Tas žmogus, kuris pakalnyje laukė su vežimu ir savo arkliuku vežė į Kauną, paguldė į ligoninę, buvo šios

Urbonų sodyba

sodybos savininkė Bronė Urbonienė. Buvo 1950 m. rudenį. Alfonsas gavo šaukimą atlikti karinę prievolę. Tėvai suruošė išleistuves, sukvietė gimines, kaimynus, pažįstamus. Visi vaišinosi, kalbėjo apie nelengvą tarnybą tarp svetimų, apie neapbrėptus tolius... Niekas net neįtarė, kad Alfonsas okupantams išties netarnaus. Paslaptį žinojo tik šeima.

Palydėtas į Kėdainių karinį komisariatą, pirmą kartą pasitaikius, Alfonsas dinga. Sugrįžo paslaptį į namus, apsirengė seniai pamiltą lietuvių kario uniformą, atsisveikino su saviškiais ir su ginklu rankose patraukė į apylinkės miškus. Jam atrodė, kad prasmingiau žūti miške, išliekant valinga, nenuolankia asmenybe, turėti laisvės idėją, o ne tarnauti okupacinėje kariuomenėje, patekti į nužmoginimo, nudvasinimo mokyklą. Pritarė sūnui ir abu tėvai, nors tuo metu, norint išlaikyti šeimą, savuosius namus ir išsaugoti savo gyvybę, būtinai reikėjo eiti tarnauti. Garbė Tėvynei - jai visa tai aukojama ir už ją mirštama. Tik motinai prasiveržė neviltingas ašara išleidžiant sūnų į nuolatinį pavojų ir vargą, nors žinojo, kad elgiasi teisingai, kad su ja visa Lietuva.

Netrukus NKVD suuodė, koks reikalas, ir apsupo sodybą.

-Niekas nežino, laukiam laiško, - tvirtino namiškiai.

Viskas paaiškėjo tik tada, kai 1950 metais, tuoj po Kalėdų, buvo apsupta prie Pajieslio grupė partizanų. Žuvo J.Stuikys iš Pajieslio ir dar vienas nenustatytas partizanas, o Alfonsui sužeidė dešinę koją. Naktį jis iššliaužė iš apsupties ir tris kilometrus ėjo keliais, kol prisiglaudė Pilsupio

kaime pas Bujanauską. Šis atpažino Alfonsą ir davė žinią jo namiškiams. Jaunesnysis brolis Zibertas išėjo kartu su Bujanausku. Rado brolių gulintį, ant kelių nebuvo odos. Brolis sužeistąjį rūpestingai paslėpė pas patikimus žmones. Deja, apylinkėje gyveno Juda. Baudėjai sužinojo, kas buvo pas Bujanauską. Sis neatlaikė šautuvo buožės smūgių... Po Naujųjų metų, sausio trečiąją, areštavo Zibertą. Šis atlaikė visus išbandymus, nepasakė, kur yra jo brolis. Pavasarį Zibertą išvežė į lagerį atlikti paskirtą bausmę, o Alfonsas pasveikęs vėl išėjo į mišką. Neilgai savo namuose gyveno ir tėvas - atvažiavo tremtin. Jis buvo budrus ir tam pasirengęs. Kai atvažiavo neprašyti svečiai, tėvas buvo lauko virtuvėje. Pastebėjęs, kad į gryčią eina įtartini žmonės, pabėgo, eglaičių dengiamas. Radę vieną motiną, liepė rengtis. Ši ant stalo pastatė butelį naminės, davė užkasti. Nutaikiusi akimirka, taip pat šmukštėlėjo tarp eglaičių ir nubėgo vyro pėdomis. Iš namų išvežė viską, ką tik buvo įmanoma išvežti. Liko tik sienos. Nebeturėjo Alfonsas kur marškinių pasikeisti ar ko nors pasiimti, bet vis dėlto jį traukė gimtasis kampelis.

Kartą rudenį, prieš Vėlines, Mataušo Jankausko kaimynės susirinko pas jį Ruseinių kaime į talką, pagal seną lietuvišką paprotį, kopūstų dėti. Norėjosi ne tik padėti kaimynui, bet ir pačioms pasikalbėti, pabendrauti.

-Mūsų buvo penkios moterys ir du vyrai. Vieni valėm kopūstų galvas, kiti pjaustėm. Man tada buvo 16 metų. Vos tik pradėjom, atėjo trys miškiniai. Vienas jų - ruseiniškis Alfonsas Urbonas. Pažinojom ne tik kaimyną Alfonsą, bet ir kitus, nes visi jie dažniausiai būdavo mūsų apylinkėse, - paskoja Birutė Vazgienė.

Kai tik miškiniai įėjo į trobą, kažkas negarsiai pabarbeno į lango stiklą. Visi sukluso.

-Mūsų sargybinis, - nusprendė Alfonsas. - Turbūt jūsų sūnus Jonulis grįžta namo, ir sargybinis pastebėjo.

-Jei sribai, eisim pakariauti, - juokavo.

Šeimininkės širdis buvo nerami. Išėjo į priemenę pažiūrėti ir pamatė, kad kažkas bėga per sodelį. Miškiniai šoko į lauką ir atidengė ugnį. Užvirė kautynės. Prie pat namo kampo dudenio kulkosvaidis, drebindamas namo sienas, girdėjosi automatų papliūpos. Šaudėsi maždaug dvi valandas. Kulkos išdaužė langus, išvarpė namų sienas.

-Mes gulėjome ant grindų, girdėjome komandas, matėme šviečiančias raketas, - tarsi košmarą prisimena Birutė Vazgienė.

Kai viskas aprimo, šeimininkė išėjo į priemenę pažiūrėti, ar nedega trobos. Į kambarį atėjo sribų vyresnysis, šeimininko bendrapavardis, trynė sužvarbusias rankas, prašė šeimininko šimto gramų. Jis tvirtino, kad du yra sužeisti ir apsupti. Deja, jis klydo. Sužeistas buvo tik vienas Alfonsas. Trumpam prie jo buvo prišliaužęs Juozas Dzikas. Alfonsas

atsisakė pagalbos, aiškino, kad jam nukirto abi kojas, kad nebus kur dėtis. Sušvitus raketai, stribai abu greta gulinčius ir pamatė. Tokį bandymą padėti sužeistajam jau vėliau Juozas Dzikas papasakojo Birutei Vazgieniei. Stribų vyresnysis užsiminė, kad sužeistasis gieda šventas giesmes. Seimininkė pravėrė duris, paklausė ir pasakė, kad tai Urboniuko balsas. Jis giedojo Lietuvos himną. Stribai norėjo paimti jį gyvą, bet Alfonsas neprileido jų arti, šaudė. Matydamas, kad vis dėlto pateks į priešu nagus, sudėjo viską, ką su savim turėjo brangiausio,- nuotraukas, laiškus, kitus dokumentus, uždėjo ant jų šautuvą ir uždegė. Kai išgirdo iš Angirių atūžiant karinės igulos automašinas, paskutinįjį savo pistoleto šūvį paskyrė sau. Baudėjai, supratę, kad jų priešas nebegyvas, vis dėlto nuvarė Birutės Vazgienės motiną ir namų šeimininkę dar kartą patikrinti ir atpažinti. Jos patvirtino, kad tai Alfonsas Urbonas.

-Dabar mano kojos pailsės, - atsiduso stribų vyresnysis Jankauskas.

Nedaug stribų buvo - turbūt devyni. Vienas lengvai sužeistas. Jie paėmė žuvusįjį, apdegusį jo šautuvą, namų šeimininką ir išvyko į Kėdinius.

-Nežinojom, kad banditai gryčioje. Būtume sumetę granatas, ir baigta. Manėm, kad Mataušas samagoną varo, - išeidami apgailestavo stribai.

O kiek nedaug reikėjo, kad pamatytų! Juk to paties kaimo Mažeikos sodyboje sušaudė ir moteris, ir vaikus, vos tik kilo įtarimas, jog troboje yra miškinį. Tada, kai jau buvo sąlygos prisitaikyti prie bolševikinės sistemos ir egzistuoti.

Kaip gi klostėsi kitų šeimos narių likimas, Alfonsui žuvus? Zibertas tebebuvo lageriuose, motina sunyko ir ilgai nebegyveno, tėvas vargo vienas. Kam pašienaudavo už pavalgymą, kam malkas supjaudavo. Vargas išmokė iš šiaudelių pinti skrybėles. Kai jau N.Chruščiovui valdant nuėjo pas rajono Tarybos vykdomojo komiteto pirmininką prašyti, kad leistų vėl gyventi savuose vėjų gairinamuose namuose, šis net atšoko, pavarde išgirdęs. Jau kitą dieną buvo pasiųsti buldozeriai, sugriauti trobesiai, išrauti vaismedžiai ir eglaitės.

Duktė Janina slapstėsi Žemaitijos miesteliuose.

Grįžęs iš lagerio Žibertas labai norėjo surasti Alfonso kapą. Sužinojo, kad brolis palaidotas Skongalio gatvės gale, žvyrduobėje tarp dviejų žilvičių. Statant vaikų darželį ir Nevėžio užtvanką, medeliai buvo nupjauti, žemė išlyginta. Kapas liko paslapyje. Kur kadaise stovėjo pavyzdinga sodyba, triūsė darbšti šeima, kaimo jaunimas šoko žalioje kiemo vejoje, dabar plyna, valdiška žemė. Likęs sūnus Zibertas, atgavęs tėvų palikimą, ketina vėl sušildyti žemę savomis rankomis.

Keturi broliai po kryžiumi

Kas nežino garsaus Ariogalos šaltinio, kuris gaivina ne vieną pakeleivį, važiuojantį Žemaičių plentu. Tačiau retas kuris žino, kad ant kalno, iš kurio trykšta šaltinis, stovėjo stambaus ūkininko sodyba su dideliu sodu ir daug iškentėjusi.

Niekada nepagalvojo jos šeimininkas A.Barkauskas, kad sunkiai triūsdamas JAV šachtose, grįžęs išsigijęs ūkį susilauks tokios bėdos sau ant galvos. Skarda dengti stogai, šviesūs, dideli langai traukė praeivio akį ir masino okupantų ir jų padėjėjų tamsiąsias jėgas.

Gausi, drausminga Barkauskų šeima: šeši sūnūs ir dvi dukterys. Už stalo, kartu su tėvais, sėsdavo dešimt žmonių. Tačiau vaikai dykai duonos nevalgė. Ūkis - 36 ha žemės. Vyriausiasis sūnus Kazimieras ir antrasis sūnus Zenonas jau buvo atitarnavę Lietuvos kariuomenėje. Kazimieras buvo atsargos puskarininkis, Zenonas tarnavo Kėdainiuose artilerijos pulke. Antanui buvo 19, Vytautui - 18-ka, Mečislavui - 16-ka, o Vincas dar tik 13-kos metų.

1944 metų rudenį, dar nepaskelbus mobilizacijos, atėjo į namus rusų karininkas ir pasiūlė Kazimieriui eiti į Berlyną. Sakė, kad trūksta vadovaujantių kadru. Žadėjo Kazimieriui skirti kareivį. Nėra abejonių, kad karininkas buvo surinkęs informaciją apie Kazimierą, žinojo, kad jis puskarininkis. Kazimieras, aišku, buvo jau prasilavinęs ir gerai suvokė šią situaciją. Negalėdamas rusų karininkui pasakyti, kad okupantai - rusai ar vokiečiai - vienodi, kad laukiame, kada valanda išmuš Lietuvos kariuomenei, patylėjo. Jam liepė ateiti į Ariogalos valsčių.

Kada antrą kartą atvyko rusų karininkas ieškoti, Kazimiero jau neberado. Jis jau buvo savo noru išėjęs į partizanus.

-Nežinau, - gūžčiojo pečiais tėvas. Barkauskai ginklų turėjo sočiai. Dar nuo 1941 metų, kai rusai bėgo galvotrukčiais, buvo primėtyta. Kol stribai su kareiviais negaudė, ginklai gulėjo sutepti, o šeimininkai ramiai dirbo ūkio darbus. Gyvenimas nesustojo. Tačiau kiekvieną dieną darėsi vis sudėtingiau.

Vėlų 1944-ųjų (meti) rudenį į Barkauskų kiemą įgriuvo didžiulis būrys ginkluotų vyrų. Jie prašė Kazimiero, kaip turinčio žinių apie karinius mokslus, jiems vadovauti. Taip Kazimieras su vyrais nuėjo kartu. Kadangi vis dažniau lankydavosi rusų kareiviai, išėjo kartu Zenonas, Vytautas ir Antanas. Nutarę, kad miške bus saugiau.

Kurį laiką miške laikėsi saugiai ir ramiai. Kartą ga vo žinių, kad rusų kareiviai atvyko krovininiais automobiliais, plėšia Uzbutų kaimą,

tuos kiemus, kurie neina į kariuomenę. Jie nuvyko, pasitiko pakelėje, apšaudė, kareiviai išsilakstė. Tačiau kitą dieną atvyko daug kariuomenės, kuri plačiai siautėjo. Juos persekiojo kelias dienas: jie pristigo šovinių, maisto. Aviacijos kapitonas Vytautas Digrys įsakė visiems skirstytis į mažas grupes. Trys broliai - Kazimieras, Vytautas ir Zenonas, sugrįžo namo. Jie turėjo tvarte įsirengę bunkerį. Ryta buvo apsuptas visas Pajakališkių kaimas.

Ieškojo, krėtė, terorizavo. Spėjama, jog kažkieno buvo pasakyta, kad tvarte yra bunkeris, nes nesunkiai jį surado. Vyrai su savimi ginklų neturėjo ir nebuvo kitos išeities, kaip pasiduoti. Kareiviai sudegino tvartą, sumušė tėvą, pasiėmė dar jaunėlį sūnų, 16-kos metų Mečislovą, ir visus keturis išvarė. Kartu išvarė kaimyną Česlovą Lauryną, jų berną Kazį Šalūgą, kurį rado rūsį, to paties kaimo Vyta Saltoną ir Deltuvą. Varė visus į Paliepius. Ten buvo kariuomenės įgula ir sribai.

Kazimieras Barkauskas

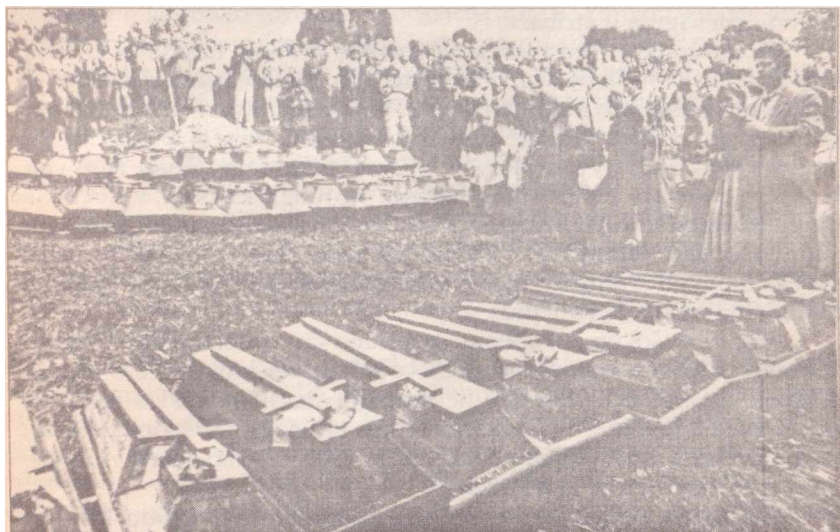
Brolius varė pirmus, kiti buvo atsilikę nedaug. Laurynas girdėjo, kaip Barkauskas liepė bėgti, bet jie nebėgo. Tuomet sustatė juos netoli kryžiaus ir pasigirdo automato serija. Visi keturi vyrai tartum ažuolai krito vienas po kito. Suguldė visus po kryžiumi. Taip ir iki šios dienos neaišku, kieno iniciatyva įvykdytas baisus nusikaltimas. Šaudė kareiviai, bet buvo iristribų. Visi rusiškai kalbėjo. Aprengti kariškai, todėl buvo sunku nustatyti, kuris sribas, o kuris - ne. Be abejo, sribai kareivius informavo, kad Barkauskai - susipratusi lietuviška šeima, pasiturinčiai gyvena ir pavydas darė savo sprendimus. Sušaudytuosius gyventojams buvo liepta nuvežti į Paliepius.

-Bėgo - nušovėm, - Paliepiuose aiškino savo viršininkams. Išgirdo Česlovas Laurynas begėdiškai meluojant. Kaip ten buvo, niekas, matyt, neklausinėjo, netardė. Sumetė nelaiminguosius į mokyklos malkinę, kur buvo ir daugiau žuvusių. Vėliau juos visus suvežė į vieną duobę, kartu su visais, kurie toj apylinkėj žuvo. 1991 metais, atkasus duobę, buvo rasti net 52 žmonių palaikai.

Kitą dieną Barkauskų kieme vėl pilna kareivių: šaudo kiaules,

Kur stovėjo kryžius, ten dabar stovi paminklas keturiems broliams atminti. Prie paminklo rezistentas, politinis kalinys, daugelio paminklų iniciatorius Vytautas Smitrius

Brolių Barkauskų ir kitų žuvusių iš tos pačios vietos perlaidojimas Ariogaloje

krauna kitokį turtą į sunkvežimius. Ką norėjo, tą išvežė. Reikalavo pasakyti, kur yra dar vienas sūnus Antanas, kuris taip pat išėjęs į mišką. Grasino uždegti visus trobesius, jei Antanas neateisiąs. Ne tik grasino, bet mušė tėvą, liepė bučiuoti batus.

Kadangi apylinkėje ne viena sodyba buvo paversta pelenais, grėsė pavojus ir jiems, kad neturės kur gyventi nei tėvas, nei seserys su jauniausiu broliu. Gaila buvo gražios sodybos, brolių, visko gaila...

-Nuėjau ir pasidaviau, - sako Antanas. Surišo viela rankas ir pradėjo vedžioti po kaimus. Šaudė jam palei ausis, vis grasino padaryti taip, kaip broliams. Jis išsigynė, kad miške nebuvo ir jį paleido. Ištrėmė kartu su abiem tėvais, dviem seserimis ir jauniausiu broliu.

Motina beverkdama visai pasibaigė ir netrukus mirė. Po daugiau kaip keturiasdešimties metų Barkauskų palaikai perlaidoti Ariogalos kapinėse. Žūties vietoje pastatytas paminklas.

Broliai Mataičiai

Vladas Mataitis nuo pat Atgimimo padėjo daug pastangų galvodamas, kaip persikelti iš Rygos į savo kraštą, arčiau savųjų. Atlikęs bausmę jis neturėjo teisės gyventi Lietuvoje, jis liko ir toliau "visuomenei pavojingu" asmeniu.

Saugumiečiai jį atrado ir Rygoje. Pradžioje norėjo užverbuoti. Nepavyko. Bet ir toliau jį laikė psichologinės įtampos sąlygomis: gauni šaukimą prieš dvi savaites ir galvok, ko jie nori, o jie tik paklausia, kaip gyveni, ir vėl žmogus eini namo. Ypač baugu pasidarė, kai gavo laišką, kad Juozas Serdika, jo draugas, krekenavietis, su kuriuo kartu buvo lageryje, nužudytas Ukmergės mieste.

Nesudėtinga atspėti, koks ir toliau liko Vladas 17 metų iškalėjęs lageriuose, netekęs negyvai sribų užspardyto tėvo, keturių brolių, sesers vyro, šaulio Stasio Lukšio.

Prie vidutinių priklausė Mataičio šeima Norušių kaime Surviliškio valsčiuje. Ūkis -13 ha. Šeima - penki broliai, dvi seserys. Iš gausios šeimos liko jis vienas ir sesuo Katrė.

Surviliškio valsčiuje žemės geros, gausiai derėjo derlius ir žmonės gyveno pasiturintys. Ūkininkų šeimose vyravo tautinės savigarbos jausmas, protėvių dvasia. Neveltui čia žmonės taip nukentėjo, buvo išblaškyti, kad būtų apgyvendinta tais, kurie nebučiuoja žemės grumsto prieš sėją, nemato vasaros saulėlydžio, orientuoti į materialines vertybes, ir nežinia, kiek jiems bereikia Lietuvos. 1944 m. rudenį, nutolus fronto linijai, nutilus kanonadai, Mataičiai pradėjo ruošti ilgam ir nuožmiam karui: juk šeimoje penki vyrai, kurie taip reikalingi pavargusiai okupacinei armijai. Ruošėsi ilgam apgulumui: kasė bunkerius, darė dvigubas sienas gryčioje, kurios ne kartą išgelbėjo gyvybes, rinko ginklus. Griežtai nutarė į Tarybinę Armiją neiti ir prieš vokiečius nekariauti. Bronius ir Vincas tarnavo Plechavičiaus rinktinėje ir vėl laukė savosios kariuomenės gimimo. Pradžioje vyrai slapstėsi nuo mobilizacijos netoli namų arba pas gimines. Pirmuosius pavyko sučiupti Bronių ir Vinčą. Bet vietos sribai gerai žinojo, kad iš suaugusių yra Vladas ir Petras. Todėl dažnai netikėtu laiku lankydavosi, klausdavo, kur jie yra, terorizavo tėvus. Kartą, atėję iš bunkerio, kuris buvo savame name, į gryčią apsiskusti, staiga pamatė besiantinančius prie namo Surviliškio sribus. Vos spėjo sulįsti į gryčioje tarp sienų esančią slėptuvę. Patys savo ausimis girdėjo, kaip mušė tėvą, reikalavo pasakyti, kur sūnūs, liepė tėvui atnešti šiaudų padegti namams. Girdėjo, kaip mušamas

tėvas atnešė šiaudus. Maža to, iš tėvo tyčiojosi, vėl mušė, liepė jam pačiam padegti. Tėvas nesutiko.

Stribai patys padegė. Kada ugnis pradėjo kibti į sienas, dar akimirka ir taps nesuvaldoma, tėvas sušuko, kad sužinos, kur yra sūnūs ir lieps jiems registruotis. Matydami, kad neatlaikys sribų spaudimo, norėdami išsaugoti nuo sunaikinimo sodybą, šeimoje pasitarė likę abu sūnūs, Vladas ir Petras, registravosi, jų apsisprendimą paskubino tėvo areštas, kurį sakė laikys tol, kol neateis sūnūs.

Taip jau šeimoje susiklostė, kol Vladas su Petru dar neprisiruošė registruotis, pabėgę grįžo, tiksliau - dezertyravę, Bronius su Vincu.

Kitos išeities, kaip išgelbėti savo sodybą nuo ugnies ir išlaisvinti areštuotą tėvą, neradę, nutarė vykti į Survilikių. Apie tai pranešė motinos seseriai Salomėjai Žukienei, kuri tuo klausimu nuėjo į Survilikiškio NKVD.

-Atveskit, - sako.

Ir Vladą su Petru atvedė. Liepė nusirengti. Jie nesirengė. Kirto šampalais į kailinius. Keliose vietose kailiniai trūko. Tėvą po valandos paleido. Vietoje tėvo uždarė juos abu ir laikė daboklėje dvi savaites. Kėdainiuose, gyvių apsėstus, išlaikė visą mėnesį. Kameroje buvo 100 žmonių. Gulėdavo pamainomis - visiems neužteko vietos - vieni guli, kiti stovi. Visi buvo vienodai nusikaltę, visus vienodai tardė naktimis: kur buvai, kur ginklai ir t.t. Vieną ypač žiauriai mušė, nes turėjo žinių, kad jis buvo miške ir ginkluotas kulkosvaidžiu. Buvo jis iš Vosyliškio ar Krakų, gerai Vladas neprisimena. Nelaimingasis suimtas kelias dienas nebevalgė ir kai jau buvo be sąmonės, Vladui su kitais liepė išnešti į koridorių. Koks jo likimas - nežinoma. Veikiausiai jis atsidūrė žvyrduobėse Skongalio gatvės gale.

Kėdainių kalėjime broliai buvo kartu. Po mėnesio juos išskyrė: Vladą išvežė į Kauną. Kaune taip pat naktimis tardė, mušė, o dienomis varydavo į darbus. Vladas matydamas, kad sargybiniai nusigeria, nutarė bėgti. Apie savo ketinimus pasisakė kėdainiečiui Aleksui Ambraškai. Šis prašė jo nepalikti.

Gera išstudijavę situaciją, išlindo pro spygliuotą vielą, abu

Pranas Mataitis - "Cvirka"

persižegnojo ir nuėjo pas pažįstamą moterį Kauno mieste. Abu buvo nepanašūs į žmones - nesiprausę, nesiskutę, utėlėti. Moteris, kurios adresą nurodė motinos sesuo kartu su maistu įdėtame raštelyje, juos prijutė, priglaudė, nes jos pačios vyras buvo kalėjime. Tą pačią naktį susitvarkę išėjo namo. Moteris palydėjo per tiltą, nes tiltą saugojo kareiviai ir įtartinus tikrino. Praėję IX fortą nėrė į mišką, atsipalaidavo nuo baimės. Jau buvo antra valanda nakties, kai prie Babtų pasuko į kelią, nes lauku buvo sunku bristi per sniegą. Kovo mėnesį auštant buvo namuose ir abu nuėjo tiesiai pas pabėgusį brolių į bunkerį netoli namų.

Surviliškio sribai, sužinoję, kad pirmieji du broliai Vincas ir Bronius pabėgo, pradėjo šeimą persekioti iš naujo. Vėl ateina sribai, muša tėvą - kur vaikai?

1945 m. pačiame sodų žydėjime sribai tėvą užklupo nuėjusį netoli namų, Nevėžio pakrantėje. Motina, nesulaukusi tėvo, nuėjo pažiūrėti ir rado sumuštą be sąmonės. Motina pirmiausiai puolė pas kaimyną Ipolitą Kasperūną, ieškojo vyriškų rankų tėvą pargabenti namo, įkelti į vežimą.

-Ko norėjot, tą ir gavot, - gavo atsakymą vietoje pagalbos.

Nors su Kasperūnais santykiai buvo šalti, bet nelaimėje tokio atsakymo nesitikėjo. Bėgo pas Zofiją Žukauskienę. Moterys pasikinkė arklį, kaip skruzdėlės įtempė tėvą į vežimą, parvežė namo. Dėjo ant galvos šaltus kompresus, prausė. Kiek atgavęs sąmonę tėvas pasakė, kad sumušė šautuvų buožėmis, spardė rusai ir sribai: Adomas Vaičiūnas, jo brolis, Stasys Gylis. Dar pasakė kelias pavardes, bet negalima buvo suprasti, ir mirė. Sūnūs tėvą trumpam vogčiomis pamatė tik karste. Jiems nebuvo jokios abejonės, kad tėvas gyvenimo ir gyvybės neteko tikrai dėl jų. Apie namus pasalavo sribai.

Po tėvo mirties trys broliai - Vladas, Bronius ir Vincas, sutepę ginklus, paliko senąjį bunkerį ir išėjo į mišką. Nors ketvirto brolio Povilo amžiaus mobilizacija dar nesiekė, bet jis dėl atsargumo slapstėsi kartu su broliais, palaikydamas glaudų ryšį su namais.

1946 m. likusiems namiškiams buvo pranešta, kad juos trems. Vos parėjęs namo Povilas su seserimis spėjo pakinkyti arklį, pakrauti ir pasukti iš kiemo, kai prisistatė sribai. Rado namuose vieną motiną. Viską surašė ir išsivežė. Liko tik plikos sienos. Kaimyną Vincą Eiboką išvarė į pastotį. Nieko nedavė pasiimti, išskyrus vieną puodą su nebaigtais virti barščiais. Išvežė Kėdainių link. Tačiau privažiavę sankryžą pasuko ne į Kėdainius, o Gudžiūnų link. Vienas sribas prasitarė:

-Džiaukis, kad ne į Sibirą vežam.

Nuvežė ją prie Baisogalos į gerai gyvenusio šeiminko, bet nusiaubtą, sodybą: langai išdaulyti, durys išlaužtos:

-Gyvenk čia ir nebandyk į savo namus net pažiūrėti, - pasakė išvažiuodami. Laimei, kitą dieną į tą pačią sodybą atvežė gerą, tvarkingą ūkininką Kasperiuoną iš Kalnaberžės kaimo. Abu užtaisė langus, susitvarkė duris, krosnį, ir laimingai peržiemojo. Pavasarį pasitraukė pas gimines, nes naktimis ateidavo Baisogalos stribai, apsimetę partizanais, ir ją provokuodavo.

Surviliškio stribai žinojo, kad trys Mataičiai miške ginkluoti, kad jie arešto ir čekistų tardymų užgrūdinti vyrai. Žinojo, kad jų taip lengvai nepaims. Lengviau buvo gaudyti jaunėlių brolių Povilą, kuris turėjo dokumentus, legaliai gyveno Panevėžyje, bandė mokytis, krovė vagonus, palaikė ryšius su broliais miške. Kartą, nakvojant pas savo draugą Joną Urbelį, tikrino dokumentus ir pamatę Mataičių pavarde areštavo. Uždarė Kėdainių kalėjime. Pirmiausia klausimas - kur broliai. Nors jis gerai žinojo brolių bunkerį, bet nuo jų smūgių nepalūžo. Buvo griebtasi gudrybių. Į jo kamerą antrame aukšte įleido žmogų. Nors šios gudrybės senos ir nuvalkiotos, tačiau jaunas kaimo berniokas jų nežinojo. Šnipas mažai kalba. Įleido dar vieną. Po kelių dienų šnipai tariausi bėgti, bet jo nekviečia. Naktį jie bandė praardyti krosnį ir bėgti pro kaminą. Bet susidūrę su kliūtimi staiga surėmę pečius be didelio triukšmo nesunkiai išlaužė duris. Niekas neatbėgo. Paklausę visi trys nusileido į pirmą aukštą. Sargybinis užsigulęs ant stalo miega. Povilas norėjo paimti šautuvą, bet šnipas, vardu Petras, liepė palikti. Vienas šnipas atsiskyrė tuoj pat mieste. Petras jam nurodė po kelių dienų susitikimo vietą Užvalkių kaime pas stambų ūkininką Misevičių. Povilas su Petru lapkričio mėnesį perplaukė Nevėžį prie geležinkelio tilto ir bėgo į Kujėnų mišką. Pakeliui sušalę užėjo pas žmogų į sodybą pasišildyti. Žmogus užjautė bėglius, davė abiem marškinius. Pasidžiovinę išėjo toliau ieškoti brolių. Broliai su kitais partizanais tuo metu kaip tik buvo Vidulaukio miškuose, netoli nuo Kujėnų miško. Broliai užeidavo pas Valentinavičių Vidulaukio kaime, kur jo dukra Janina buvo ryšininkė. Ji žinojo, kur yra broliai, bet kaip tik tuo metu nebuvo tikra, ar jie Vidulaukio miške, ar kitur. Todėl Povilas užėjęs pas Janiną nieko tikro nesužinojo.

-Einam pas Misevičių į Užvalkių kaimą, kur turi bunkerį ir automatą, - pasiūlė Petras. Povilas pakeliui sugalvojo paimti šautuvą, kuris buvo paliktas pas vieną ryšininką.

Naktį, pabeldus į Misevičiaus trobos langą, šeimininkas tuojau pažino Petrą, kuris mokėsi kartu su jo dukra Kėdainiuose. Misevičius nežinojo, kad Petras yra užverbuotas ir jo namuose slapstosi rinkdamas žinias. Mataičius Misevičius gerai pažinojo ir jam buvo žinoma, kad jie miške.

-Eikit ant šiaudų, - pasiūlė šeimininkas, suradęs kuo užsikloti.

Jiems bebūnant pas Misevičius atėjo su automatu ir trečiasis, kuris

buvo dingęs nakties tamsumoje, vos pabėgus iš kalėjimo. Povilui pasiūlius, be derybų visi sutiko eiti į mišką. Susikūrę ugnį šnekučiuojasi, tempia prie laužo šakas. Staiga po kurio laiko Petras Povilui sušunka:

-Mesk ginklą, rankas aukštyl! - Paaiškina, kad jis su draugu susitarė legalizuotis, bet be jo, t.y. Povilo, legalizavusis nepaleis, nepatikės.

Povilas suprato, su kuo turi reikalą, bet apsimetė nesuprantąs, nes kitos išeities nebuvo. Leidosi į tolimesnį žaidimą. Tapo neaišku, kodėl atsisakė susitikti su broliais.

Visi ėjo į Kėdainius ginkluoti, tik iš Povilo atėmė šovinius. Sutemo. Užaina pas gyventojus, išvaro dvi pastotes (vežimus)., užvažiuoja pas ūkininkus ir kas patinka krauna į vežimus.

-Ką jūs darote? - klausia Povilas.

-Čia komunistai, jų gailėtis nereikia, - trumpai atkirto.

Važiuoja gėrybių prisikrovę Kėdainių link. Pradėjo aušti, kelyje ėmė rasti to paties krašto žmonės: kas į bažnyčią, kas į turgų ar kitais reikalais. Pamatę Povilą su šautuvu vykstant į miestą tuojau pradėjo kalbėti - Mataičiai legalizuojasi.

Prieš pat Kėdainius vežimus vienkiemyje iškrovę, paleido pastotis ir vis trys atėjo pėsti. Povilas ieškojo progų pabėgti, bet jį akylai sekė.

-Ko atėjote? - draugiškai paklausė sribų būstinėje lietuviškai.

-Legalizuotis, - atsako, ir padėjo ginklus ant stalo. Nei vieno nekapojo šampalais, kaip Petrą ir Vladą Surviliškyje. Visus tris išskirstė. Po geros valandos ateina leitenantas ir veda mane į miestą. Einam greta vienas kito kaip draugai, šnekučiuojamės. Prieinam restoraną ir veda į jį. Jis laukia, kada jį pradės mušti, spardyti, tardyti, o čia priveda prie valgiais ir gėrimais apkrauto stalo, prie kurio jau sėdi dvi merginos. Leitenantas ilgai, draugiškai kalbėjo, net juokavo. Vis vaišinamės, geriam.

-Matai, kaip mes elgiamės su tavimi, - pradėjo dalykinę kalbą. Prasidėjo agitacija, kuri Povilui jau žinoma. Aiškina apie kovos beprasmiškumą ir visiems daromą žalą. Prašė, kad jis savo brolius įkalbėtų registruotis. Už tai jie Povilą paleis. Povilą paleido, tik negrąžino paso.

-Išgersim taip pat su broliais kaip su tavimi, - atsisveikindamas pridūrė leitenantas.

Povilas atėjo tiesiai į mišką pas brolius į būrį ir viską papasakojo. Jie tik šaipėsi iš jų žabangų.

Neilgai Povilas nešiojo šautuvą ir trispalvę ant rankovės: 1947 m. dar lapkričio mėnesį gausi Krekenavos rusų igula su sribais supo Sipailiškių mišką, kuriame buvo jų būrys. Besikaudami žuvo ir du broliai - Povilas ir Bronius. Abu buvo greta suguldyti ant grindinio Krekenavoje ir nežinia kur buvo užkasti.

Petrą Mataitį, kuriam nepavyko pabėgti, iš Kauno išvežė į Vorkutą

ir teisė karinis tribunolas. Grįžo suluošintas ir neužilgo mirė.

Ketvirtą sūnų Vladą priešai paėmė gyvą. 1948 m. gruodžio 23 d. artėjo Kūčios, nors ir nebuvo sąlygų, bet labai norėjosi, kad ta diena būtų kitokia. Inicijtyvos ėmėsi motina: ji pakvietė Vladą kūtioti pas žinomą šeimai neturtingą, nekeliantį įtarimo žmogų, Roką Petrulaitį Bučionių kaime, kur buvo įrengta slėptuvė. Motina su Kūčių vakarienės patiekalais turėjo ateiti sutemus, o Vlado draugė, kuri slapstėsi nuo saugumo, jau buvo atėjusi į slėptuvę. Jos du broliai buvo ištremti, o tėvas su motina nuteisti po 10 metų laisvės atėmimo buvo lageriuose. Dar motinai neatėjus, šeimnininkai pranešė, kad rusai supa sodybą. Slėptuvė buvo labai gerai įrengta - po krosnimi, o be to niekas negalėjo įtarti, kad čia pat netoli Surviliškio miestelio galėtų būti slėptuvė.

- "Zdavaities", - sušuko rusiškai.

Vladas buvo nusistatęs geriau mirti, negu pasiduoti. Jis buvo partizanavęs trejus metus ir žinojo, kas jo laukia paėmus gyvą. Jis tai žinojo iš motinos, kuri buvo tardyta ir kankinta, kad pasakytų, kur yra Vladas. Jis griebėsi už pistoleto, tačiau Janina sudavė jam per rankas, pistoletas iškrito ir ji sušuko - "pasiduodam". Žvakei užgesus Vladas ieškojo pistoleto, tačiau susijaudinęs nerado. Jis žinojo, kad sribai mėto į vidų granatas ir jį padarys invalidą dar gyvą paėmę. Janinai išėjus iš slėptuvės, išėjo ir Vladas. Mongolai tuojau šoko, paguldė aukštieininką ir įsakė nejudėti. Janiną įvarė atgal kartu su kareiviais ieškoti ginklų. Slėptuvėje buvo pistoletas ir šautuvas, kuriuos surado ir išnešė.

Atnešė iš kaimyno virves - vadeles, surišo, automatininkams stovint aplinkui su užtaisytais ginklais, įmetė Vladą į sunkvežimio kėbulą ir išvažiavo į Kėdainius.

- Sudiev, Lietuva, sudiev, kovos draugai, - galvojo Vladas. Jam buvo žinoma iš motinos, kad saugumas informuotas, kad jis yra grupės vadas Broniaus Karbočiaus "Bitės" būryje.

Važiuojant į Kėdainius Janinai sukuždėjo: "Tylėk".

Uždarytas Kėdainiuose Vladas nebeturėjo vilties ištrūkti. Galvojo atsiradus galimybei persipjauti sau venas ar kitokiu būdu nusižudyti.

- Kada šaudysit? - pirmas klausimą uždavė tardytojui.

- Nešaudysim, neleidžia įstatymas, tavo laimei, - su apmaudu paaiškino tardytojas. Laisvėj tau buvo blogiau - galėjom šaudyti, - pridūrė. Kai pradėjo mušti, Vladas užsispyrė: "Jei mušit, nieko nesakysiu". Kai atėjo pulkininkas, Vladas pasiskundė.

- Savavaliauja, - paaiškino, - bet kalbėti reikia, - patarė.

Po dienos pakeitė tardytoją. Vladas sutiko rašyti laiškus į mišką, žinodamas, kad iš tų laiškų jie neturi jokios naudos ir saviesiems nepakenks. Jie diktavo, jis rašė ir per motiną perduodavo. Miške buvo brolis Vincas, sesers vyras Stasys Lukšys, Rabačiauskas, Vytautas Vepštas

ir kiti, apie 12 vyrų.

Karinis tribunolas nuteisė Vladą dvidešimt penkeriems metams laisvės atėmimo ir 5 metams tremties.

Daug kilometrų per ketverius metus pamiškių ir miškų takeliais nukeliavo Vladas, gaubiamas nakties tamsumos, patirdamas pasalų pavojų ir riziką. Daug patirta sėkmingos kovos džiaugsmo, bet dar daugiau karčių nuoskaudų. Ypač skaudu būdavo dėl paprasčiausio neįžvalgumo, klaidų kovos metu, priešų jėgų neįvertinimo netekus kovos draugų.

Malonu prisiminti Vladui, kaip priešui sudavė patį pirmąjį smūgį Ramygalos miškuose ir gavo įsitikinti, su kokiais "banditais" jie turi reikalą. 1945 m. gruodžio pradžioje tame miške buvo net keletas būrių. Vieną būrį rusai užpuolė. Esant nelygioms jėgoms, būrys traukėsi. Žuvo Juozas Krištanavičius. Kiti trys būriai, apie 80 gerai ginkluotų vyrų, išgirdę kautynių triukšmą nuskubėjo į pagalbą. Sutiko ateinančių priešą labai palankiose pozicijose - miško laukymėj, patys gerai užsimaskavę miške. Staiga atidengė ugnį ir priešą priplakė prie žemės, padarydami daug nuostolių. Džiūgaudami grįžo į centrinį mišką, savo bazes. Tačiau netoli bazės žvalgai pranešė, kad netoli rusai. Vėl užėmė patogias pozicijas, priešą atmušė ir jis daugiau nebepuolė. Naktį pasitraukė į kitus miškus. Iš ryšininkų sužinojo, kad kai rusai žuvusius sunkvežimiais vežė, pro kėbulą sunkėsi kraujas. Dar po savaitės partizanai rado kautynių vietos du žuvusius kareivius.

Šaunu prisiminti, kaip sribus nuginklavo Užupio kaimo malūne, kaip susidorėjo su sribais netoli Surviliškio prie pat Liaudies upelio, išvaryto ūkininko sodyboje. Grįžo į mišką su daina.

Vlado veidas niaukiasi, kada jis pasakoja, kaip puolė rusus Vidulaukio kaime ir kovos lauke liko Kazys Šniūtė ir Bronius Grincevičius. Buvo suguldyti Kėdainiuose ant grindinio vien dėl per didelio drąsumo ir klaidų.

Nesėkmingai baigėsi užduotis užimti Surviliškio miestelį, pamokyti partorgus ir sribus. Pačiu lemiamu kautynių metu užsikirto net du kulkosvaidžiai.

Penktas Mataičių sūnus Vincas žuvo 1949 m. Peiksvos kaimo miško pakraštyje su draugu patekęs į pasalą. Jie abu buvo numesti ant grindinio Kėdainiuose.

Šiandien Vladas nebeturi su kuo pasidalinti kovos prisiminimais - visi žuvę guli po juoda žeme, nors gyventi norėjo ne mažiau už mus ir laukė laisvės tartum briedžiai, ištroškę vandens.

Liucija

Liucijai Mažeikaitei ir Vytautui Jurevičiui neilgai teko džiaugtis bei mėgautis santuokinio gyvenimo laime. Vytautas, gavęs jam priklausančios žemės dalį, su Liucija pradėjo kurti savarankišką gyvenimą: statytis trobas, rūpintis prieaugliu tvartuose, kitais buitinais niekniekiais. Tačiau tų pačių metų vasarą praūžė frontas, grįžo vėl rusai ir sugriovė jų užmojus ir svajas. Vytautas niekada nepagalvojo, kad reiks mesti visus pradėtus darbus, ieškoti šautuvo ir eiti į mišką. Tačiau dar klojimas buvo be stogo, kai Vytautas gelenčia širdimi išėjo į apylinkės miškus. Liucija liko viena. Ant jos vienos pečių užgulė visi ūkio rūpėsčiai. Vis dažniau ir dažniau pradėjo lankytis sribai, vis ieškodavo Vytauto, kuris turėjo ateiti į rusų kariuomenę. Jie turėjo pakankamai žinių, kad jos Vytautas

Liucija Mažeikaite

miške su šautuvu. Gal būtų Liucija ir toliau gyvenusi savo namuose, bet Josvainių sribas Vincas Karmišauskas, su kuriuo ji buvo gerai pažįstama, o su jo žmona draugės, per pasiuntinius pranešė, kad jos laukia areštas, ir kad ji išvyktų iš namų. Tą patį vakarą, palikusi vieną ūkį, pranešusi savo broliui, išėjo į mišką pas Vytautą. Taip Liucija po atviru dangumi ir gyveno Josvainių ir Angirių miškuose trejus metus. Bunkerių, kaip kiti partizanai, neturėjo, nes išdavystės atveju sunku pasitraukti, o kur nors sodyboje nenorėjo sudaryti žmogui pavojaus ar net baimės. Jai, kaip moteriai, dargi vienai su vyrais bunkeriuose būtų sudėtingiau. Priėmė į būrį ją partizanės teisėmis. Būrio vadas Vl. Kraujelis įteikė vokišką automatą, pamokė šaudyti į taikinius, gavo "Našlaitės" slapyvardį, priėmė priesaiką ir prasidėjo vargingas, kupinas pavojų partizanės gyvenimas. Būrio sudėtis keitėsi. Paskui sumažėjo iki devynių: trys Kavaliauskai, tėvas su sūnumis, Antanu ir Alfonsu, Juozas Aleksa "Pavasaris", du broliai Lysiai, Adolfas ir Edvardas, Ūsas Alfonsas, "Medžiotojas" ir "Gediminas", kurių pavardžių

nežinojo. Būrio vadas Vl.Kraujelis nuo Rokiškio ar Kupiškio krašto. Tai buvo išsilavinęs žmogus, nusimanęs apie karo mokslus. Kiti - daugiausia apylinkės kaimų ūkininkų vaikai. Iki 1949 m. būrys, nors pavojaus atvejų buvo daug, bet nuostolių neturėjo. Nesėkmės prasidėjo nuo pat 1949 m. pradžios. Sausio pabaigoje, susidūrimo metu žuvo Kavaliauskų tėvas Vladas ir vienas partizanas nuo Ariogalos apylinkės paimtas į nelaisvę. Sunkios buvo judėjimo sąlygos, nes miške labai daug sniego.

Tų pačių metų rugpjūčio 22 d. aršiose kautynėse Raseinių miške, kurios vėliau persikėlė į lauką, žuvo penki partizanai: Alfonsą Ūsas "Žaibas", Adolfas Lisys "Aušra", Alfonsas Kavaliauskas "Uraganas", Vladas Šulskis "Kraujelis" ir "Medžiotojas" - pavardė nežinoma.

Birželio mėnesį, per Vladislavą, anksti rytą sargybai užsnūdus, priešai taip arti prisėlino ir miegančius užklupo, kad praradom kulkosvaidį ir keletą kitų ginklų. Visi laimingai nuo priešo atsipalaidavo, išskyrus Liuciją, kuriai buvo sužeista kairė koja ir dešinė ranka, tačiau kaulai liko nepažeisti ir žaizdos per vasarą užgijo. Liko tik randai visam gyvenimui.

Paskutinis ir sunkiausias Liucijos susidūrimas su gausių kareivių ir sribų būriu įvyko 1949 m. gruodžio mėnesio pabaigoje. Liucijos būrys turėjo įsigijęs arklį. Anksti rytą Ruseinių miške arklys nei iš šio, nei iš to pradėjo prunksti, muistytis. Sargyba susirūpino, pradėjo dairytis, pastebėjo baltais chalatais apsirengusius kareivius, slenkančius voromis "šukuojant" mišką. Pamatę partizanus, atidengė ugnį. Vyrai bandė atsišaudyti, suguldė kareivius, bet gausios jų voros pradėjo supti. Apsupdami privertė partizanus trauktis per iškirstą laukymę, sudarydami mirtiną pavojų. Kirtime buvo rąstų, už kurių galima buvo slėptis nuo ugnies. Liucija vienu momentu užlindo už vieno ąžuolinio rąsto, kartu su Alfonsu Kavaliausku ir Juozu Aleksa. Lipant per medį J.Aleksai užsikabino už šakos šautuvo - dešimtuko diržas. Nespėjus atkabinti priešas pastebėjo ir atidengė į juos ugnį. Priešui besaudant jis kulka numušė į viršų atsikišusią šaką ir diržas atsikabino.

-Ot gerai, - pasakė Aleksa ir jie nėrė į tankumyną. Juos tą kartą kareiviai sribai su šunimis persekiojo visą dieną. Atsipalaidavo tik vakare Krakių miške. Atsitraukimas nuo kareivių su šunimis buvo sunkiausias, nes Liucija po kelių savačių turėjo gimdyti. Sniego miške buvo daug. Traukiantis tarp kulkų ir besivejančių šunų skalijimo ji taip sukaito, kad numetė ne tik paltą, bet ir skarelę. Nors atsitraukimas buvo pavojingas ir ilgas, bet nei vienas nežuvo ir nebuvo sužeistas. Vienas iš draugų, pasitraukęs į ąžuolaičių kaimą, pažinojo Babenskų. Gerų žmonių būta. Babenskienė ne tik davė Liucijai kuo apsirengti, bet matydama ją tokioje padėtyje pasigailėjo ir pasiūlė pasilikti. Taip ji ir padarė - pasinaudojo jos nuoširdumu. Vyrai pasitvarkė ir vėl išėjo savo keliais. Liucija atsisveikino su Vytautu, palinkėjo vienas kitam sėkmės pavojuose. Abu pagalvojo, kad

kai susitiks, ji, Liucija, jau bus ne viena. Ir kad jis daugiau nei jos, nei gimusio sūnaus nebepamatys, neįtarė, jokių likimo ženklų nematė.

Po dviejų savaitių šeimininkės vyras Stasys anksti rytą pamatė važiuojant miško link mašinas su kareiviais. Liucijai pakirto rankas: ji gerai žinojo, kad šio krašto miškuose yra likęs tik jų vienintelis būrys. Ir taip bemąstant, pasigirdo pirmosios šūvių salvės. Išsipildė pats blogiausias prielaidų variantas. Liucija ir meldėsi, ir vaikščiojo tai į trobą, tai vėl į kiemą. Jai per atmintį perbėgo įvairūs susidūrimo su rusų kareiviais variantai: būdavo sėkmingų atsipalaidavimų, bet buvo kada net po penkis palikdavo kautynių vietoje, ir dar sužeistų. Ji spėliojo, kas galėjo stovėti sargyboje, kaip jis galėjo pastebėti prisiartinantį priešą. Ji gerai suprato, ką reiškia stovėti šaltyje vidury žiemos miško sargyboje. O ir kiti nuvarginti žiemos šalčių be poilsio šiltoje troboje. Ar iškūsti, ar atsitiktinai susidūrė. Vis grįždavo dažniau ratu apibėgusi mintis, kad iš būsto, nes pravažiavus kareiviams netrukus pasigirdo šaudymas. Tai reikštų, kad kareivių važiuota tiesiai prie stovyklos.

Šeimininkai Liucijai buvo pakinkę arklį, kuris stovėjo su vežimu paruoštas kieme, jei kareiviai pasirodytų, kad šeimininkams nebūtų bėdos, ji sėda ir važiuoja, kur akys veda.

Kitos dienos rytą Liucija jau žinojo, kad visi septyni guli ant grindinio Kėdainiuose.

Žuvo ir jos Vytautas. Nei vienas neprasimušė. Išdavė juos eigulys, kuris netrukus išvyko. Apsupo juos keliais žiedais. Nepasidavė gyvas nei vienas. Su Vytautu septyni vyrai: Jonas Pranaitis, Rolandas, Juozas Aleksa "Pavasaris", Alfonsas Ūsas "Žaibas", Antanas Kavaliauskas "Kovas", Rolandas Svetlauskas ir Leopoldas. Kalbėjo žmonės, kad juos nuo grindinio nuvežė į žvyrduobes Skongalio gatvės gale.

Liucija liko viena su savo vargais, rūpesčiais, arešto pavojais ir artėjančia nauja gyvybe. Vis dažniau persmelkdavo baimė, kokia bus nauja gyvybė po dvasinių ir fizinių traumų.

Dar gyvam Vytautui esant, kada jam pasakė šeimyninę naujieną, abu pradėjo rūpintis šeimos problemomis. Jie jau buvo susitarę su Stefanija Dzikiene bei jos vyru, kad jie kūdikį priglaus. Jie gyveno Šingalių vienkiemyje ir žmona taip pat laukėsi kūdikio. Jai pagimdžius Liucija atveš savąjį ir paskelbs, kad gimė dvynukai. Liucija ir toliau pasiliks miške kartu su Vytautu.

Vytautui žuvus ji neturėjo kitos išeities kaip priartėti prie savo buvusio kaimo, savųjų kaimynų. Apsistojusi pas buvusius kaimynus Juozą Dziką, pagimdė sūnų. Paslaugūs kaimynai ne tik priglaudė bėdoje moterį, bet atvežė iš Josvainių felčerį. Vytautui žuvus, lygiai po dviejų savaitių, pakrikštijo tėvo vardu. Slapstyti neturėjo nei jėgų, nei sąlygų. Netrukus prisistatė Josvainių sribai, tačiau, išardę su vaiku nebeėmė. Bet trejus

metus nepaliko ramybėje, nors gerai žinojo, kad jos visas būrys yra žuvęs.

Šiandien Liucija, perbridusi vargų jūrą, niekam nesigiria, nieko neprašo, nieko nereikalauja.

-Toks gyvenimas man buvo duotas ir nieko daugiau, - mano pašnekovė, - geriau jau toks, negu savųjų pardavinėjimas ir sąžinės graužatis, - pridūrė.

Liucija - dviejų anūkų senelė. Vytautas užaugo, vedė.

-Geri vaikai. Prašau Dievo, kad jiems nereikėtų žiemą tarp pavojų gyventi, ant sniego ir kad senatvės sulaukus naktimis sąnarių negeltų, - reziumavo Liucija.

Paskutinis apygardos vadas

Paskutinis "Prisikėlimo" apygardos vadas buvo Juozas Paliūnas. Šiai apygardai priklausė vakarinė Kėdainių apskrities dalis.

-Mano pusbrolis Juozas Paliūnas, gyvenęs Tilindžių kaime, kilęs iš gausios šeimos. Jų buvo devyni sūnūs ir viena dukra. Karui prasidėjus Juozas jau buvo vedęs Petraitytę, iš Pylių kaimo ir gyveno atskirai valdydamas apie 12 ha žemės. Buvo sulaukęs sūnaus ir dukters, - pasakoja Vincė Tiškienė, gyvenanti Kėdainių mieste.

Moteriškė stebisi, kaip M.Barysas apybraižoje "Paskutinis šūvis" parodė jį dvariškiu.

Nuo pirmųjų bolševikinės okupacijos dienų su ginklu rankose nuėjo į mišką, buvo išrinktas grandies vadu ir pradėjo kupinas pavojų, gyvybės netekties dienas ir naktis. Jo namą nugriovė ir pervežė į Betygalą. Ilgai stovėjo apleisti moliniai tvartai. Žmona su dviem vaikais prisiglaudė pas gimines Kaune.

"Šiandieną 1950 m. sausio mėn., kaip ir sutinkant visus Naujuosius metus, apsvarstau, kiek yra pergyventa, kiek Tėvynei pasidarbuota. Tuoj pat kyla mintis, kiek bendražygių netekta?.. Ir tai suteikia ne baimę, o stiprybę - ryžtą, nes matau, kad ne vienas kovoju, o dauguma, ir dar ryžtingiau.

Kartu atėjo mintis, kad per šiuos metus teks atlikti uždavinių ne mažiau kaip ir kiekvienais metais. Tai gali pareikalauti ir mano gyvybės", - rašo savo užrašuose Juozas Paliūnas, "Prisikėlimo" apygardos vadas. Po daugiau kaip dvejų metų kova pareikalauja gyvybės ir iš jo. Garbė Tėvynei, jei yra kam už ją atiduoti savo gyvybę. Todėl ji ir liko gyva. Jis žuvo, tikriausiai, nepasidavė gyvas priešams, 1952 m. spalio 2 d. apsuptas Padotnuvio kaime.

Pradėjus kovą nuo pirmųjų okupacijos dienų jau 1944 m. lapkričio mėn. įvyksta pirmos atkaklios kautynės prie Plinkaigalio kaimo. Trys sribai nukauti, šeši paimti į nelaisvę. Vėliau santykis su priešu skaičiumi tampa pernelyg skirtingas. Gruodžio mėn. po miškus siaučia apie tūkstantį kareivių. Įvyksta garsios Pašilių kautynės, kur žuvo apie 90 rusų kareivių, lietuvių tik apie 22. Tai paskutinės kautynės, kai priešas buvo atmuštas.

Per penkerius metus dešimtys operacijų priešui pakenkti, dešimtys susidūrimų akis į akį su priešu, atsipalaidavimas nuo gausesnių jėgų, kalnai šalčio ir vargo miške. 1945 m. rugpjūtį nesėkmingos kautynės su gausiu priešu. Valatkainių pelkėje netenkama daug kovos draugų. Kai

kurie pakliūna į nelaisvę. Pats dalinio vadas Vl.Kurička "Dūdelė" paimamas gyvas ir Kėdainiuose nuteisiamas mirties bausme. Aleksas Skaburskas, Vytautas Norkus ir kiti žuvo.

Aršiose kovose J.Paliūnas tampa dalinio vado, tėvūnijos vado instruktoriumi, tėvūnijos vado, kol tapo "Prisikėlimo" apygardos vado. Apdovanotas "Pasižymėjimo ženklu" ir "Pasižymėjimo lapu". Pakeltas partizanų įleitenantu ir vėliau leitenanto laipsniu. Du kartus sužeistas, suteikiama teisė nešioti du sužeidimo ženklus. Partizanų archyve rasta jo patriotizmo kupinų įsakymų pasirašytu "Ryto" slapyvardžiu.

Okupantai dėjo daug pastangų sunaikinti aktyvų partizanų, vadovą. Jiems pavyko. Jie pasiuntė į mišką Vytautą Remeiką, gydytoją, kilusį iš geros, pasiturinčios šeimos, kurio tėvas prie Kėdainių geležinkelio stoties turėjo parduotuvę. Po ilgų bandymų juo buvo patikėta. Jis išdavė 17 slaptaviečių šifrų, ryšininkų, didelę partizanų grupę ir apygardos vado būstinę.

Apie J.Paliūno paskutines gyvenimo valandas pasakoja Stasė Krutkienė, pas kurią buvo paskutinė jo būstinė, kurioje jis žuvo.

-Mano pusbrolis Lionginas Vaitkaitis iš Vanagiškių kaimo buvo partizanas. Su juo kartu pas mus užeidavo keli partizanai, su jais ir Juozas Paliūnas. Jau 1952 m. rudenį, kai partizanų buvo likę mažai ir mano pusbrolis jau buvo žuvęs, atėjo pas mus J.Paliūnas ir žinodamas,

Juozas Paliūnas jaunystėje

Paskutinis "Prisikėlimo" apygardos vadas Juozas Paliūnas

kad mes patikimi žmonės, prašėsi pas mus iširengti slėptuvę. Jo manymu, toliau nuo miškų, netoli Akademijos ir Dotnuvos centro niekas neįtars. Pasitarę su vyru sutikome. Juk savi žmonės, lietuviai, prašosi, kaip nepadėsi. Kartu visi nutarėme, kad geriausia slėptuvę įrengti tvartuke: neužšals, ir įėjimas iš lauko pridengtas šuns būda. Visa tai padaryti reikėjo labai slapta, kad ne tik kaimynai nesuuostų, bet ir savi mažesni vaikai, kurie neturi supratimo, nesužinotų. Dirbo vyrai naktimis. Juodžemį nešė ant daržo, o molį netoli šulinio supylė. Atseit valytas šuliny. Iškasė duobę, padarė įėjimą, uždengė lubas, užtaisė. Kartu dirbo ir mano vyras Petras, kartu tarėsi su juo. Jie buvo trys: Juozas Paliūnas "Rytas", Pranas Prūsaitis "Lapė" ir "Kariūnas", kurio pavardės nežinau. Kai slėptuvė buvo užbaigta, pasirodė ir Vytautas Remeika, gydytojas iš Pernaravos, išdavikas, kuris nulėmė visos grupės ir mano šeimos likimą, - trūkčiojančiais žodžiais, vis atsidusdama, lageriuose praradusi sveikatą, pasakoja Stasė Krutkienė, gyvenanti pas savo dukterį.

Toliau pasakoti buvo vis sunkiau, pasakojo su ilgesnėmis pertraukomis. Per daug skaudį praeitis.

-Jų slėptuvė naudojosi neilgai - apie dvi savaites. Su V.Remeika buvo keturios. Ateidavo, išeidavo kažkur. Šeimininkė jiems paruošdavo valgį, apskalbavo. Padėdavo vyresnioji duktė Irena.

Kartą, kai jie visi trys buvo kažkur išėję, V.Remeika pasilikęs vienas iš slėptuvės į gryčią atsinešė rašomąją mašinėlę ir beveik visą dieną rašė nieko nebijodamas. Kitos dienos vakare, kai V.Remeika išėjo su "Lape" ir "Kariūnu", o J.Paliūnas pasiliko vienas, šeimininkė atnešusi valgyti pasakė, kad Remeika vakar kambary rašė. J.Paliūnas susirūpino ir atsakė, kad čia jau kažkas negerai. Tačiau iš slėptuvės neišėjo. Jei ir būtų išėjęs, niekur nebūtų nuėjęs: Remeikos spąstai jau buvo paspęsti ir J.Paliūno su štabu likimas išspręstas, jų sodyba sekama. Naktį Krutkai jau išgirdo vaikstant apie trobas. Visur buvo pilna enkavedistų ir stribų. Suprato, kad J.Paliūno ir jų gyvenimas baigtas. Rytą, apsiruošusi troboje, šeimininkė su kibiru rankose, atseit į tvartą eina paršelio pašerti, nuėjo ir spėjo duoti pavojaus signalą - tris kartus subelsti į lubas. Gavusi atsakymą grįžtančią į kambarį kieme pasitiko stribai ir pasodino kambario kampe, įsakydami niekur nesidairyti. Vyriausią dukterį Ireną nuvarė pas kaimyną Matą Krutkį.

-Valgyti nešei, - užpuolė šeimininkę.

-Paršą šeriaus, - teisinosi, bet suprato, kad viskas yra žinoma, kad juos išdavė.

-Enkavedistai ir stribai apsupo tvartuką. Po kurio laiko išgirdau šūvį. Supratau, kad Juozas nepasidavė gyvas ir nutrūko jo gyvybė. Jis kartodavo, jog gyvas nepasiduos. Ji nematė ir negirdėjo, kaip atidarė angą ir ką jam sakė. Apie 10 val. ryto operacija jau buvo baigta. Ją išvarė

5
V y t a a t a i /M - MIV/ pripažinta
teisinga 19.03.11 pateiktą ir draudžiamą
naujoti pateiktą žanklą."

2
Aukštesnės vadovybės įstatymu iš MIV parei-
šių yra atleistas. Nuo šios dienos nuotykis kį
iš MIV pareiškis ir pareiškis į MIV vadovybę.
Laikotarpis: 19.03.05 pateiktas vadovybės raštas
nr. 151 sl.

3
Pateiktas laisvės kovotojams reikla
P A S I R A Š A I:

1. S o g a i l a i /MIV/ - už sąžinios
gerą pareiškį atlikimą,
2. S o v i l a i /MIV/ - už gerą
iniciatyvą savo pareiškime,
3. V y t a a t a i /MIV/ - už gerą
iniciatyvą teikiant paramą aukštesnei vadovy-
bei.

4
Laisvės kovotojui - kandidatui S i n d a
g a i už gerą savo pareiškį šiojį pateiktą
laisvės kovotojo vardą./stojasiama į P cilos
49.03.11./

5
Laisvės kovotojui - kandidatui S a k š
S i a i stojasiama į P cilos 49.03.11 - už
gerą savo pareiškį šiojį pateiktą laisvės
kovotojo pa rtizano vardą.

/---/ V y t a

M I V

Užrašas tikras *plidas*

Žuvusio J.Paliūno kūnas

į kiemą. Paliūnas gulėjo netoli tvartuko. Atvarė iš kaimynų ir dukterį Ireną, pastatė šalia Paliūno ir nufotografavo. Irena, kaip ir motina, buvo sumišusi, apsiverkusi. Paskui liepė lipti į krovininio automobilio kėbulą, kur stovėjo automatus atkišę kareiviai. Įmetė kartu Juozą Paliūną, uždengė brezentu ir automobilis pajudėjo iš vietos. Namuose liko trys vaikai. Romualdui buvo sukakę vos dveji metai. Su dukterimi Irena jas atvežė į Dotnuvos saugumo centrą. Moteris pakeliui linus rauna, žmonės vaikšto, saulė šviečia, o jų pasaulis tamsiomis spalvomis dažytas. Burna džiūsta, tartum medinė. Patalpino Dotnuvos kalėjime, o vakare išvežė tardyti į Šiaulius.

Svarbiausia kaip nors išsukti vyrą Petrą. Kas vaikus žiūrės!

-Kodėl nepasakei anksčiau, kad banditų lizdas pas tave įsitaisė, būtums gavusi pinigų, mieste būtų ir gyvenusi kaip karalienė, - priekaištavo tardytojas.

Kadangi vyras fermoje dirbo naktiniu sargu, išsigynė, kad nieko nežinojo. Jis liko su trimis vaikais.

Tą pačią naktį, kada "Prisikėlimo" štabas buvo apsuptas, V.Remeika buvo užsimojęs sunaikinti kartu išėjusius "Kariūną" ir "Lapę", tačiau jis pats buvo demaskuotas ir Čepo iš Rūkų kaimo klojime nukautas. M.Barysas aprašydamas įvykį teigia, kad V.Remeika juos abu nuginklavo bemiegančius klojime ir atsikėlusiems padiktavo savo sąlygas - pasiduoti. Tačiau V.Remeika nežinojo, kad "Lapė" turėjo su savimi pistoletą, su kuriuo nukovė V.Remeiką. Galimas atvejis, kad V.Remeika tai pastebėjęs priešinosi, spėjo iššauti, nes moteris matė, kaip "Kariūnas" su "Lape" išėjo iš klojimo ir paėję sėdėjo ant griovio kranto. Vienas jų buvo sužeistas, nes vienas kitą vedė, gal ir dėl kitų priežasčių vienas buvo nejudrus. Smulskys, gyvenantis toje pačioje Čepo sodyboje, po įvykio atėjo į klojimą ir rado butelį su rausvu skysčiu. Iš smalsumo paragavo ir nuo šio magiško skysčio užmigo. Atvykę NKVD kareiviai su juo nebegalėjo susikalbėti.

Kaip buvo kalbama, pro šalį važiavusi moteris pamačiusi sėdintį ant griovio vieną sužeistą, pranešė kolūkio pirmininkui Macevičiui ir

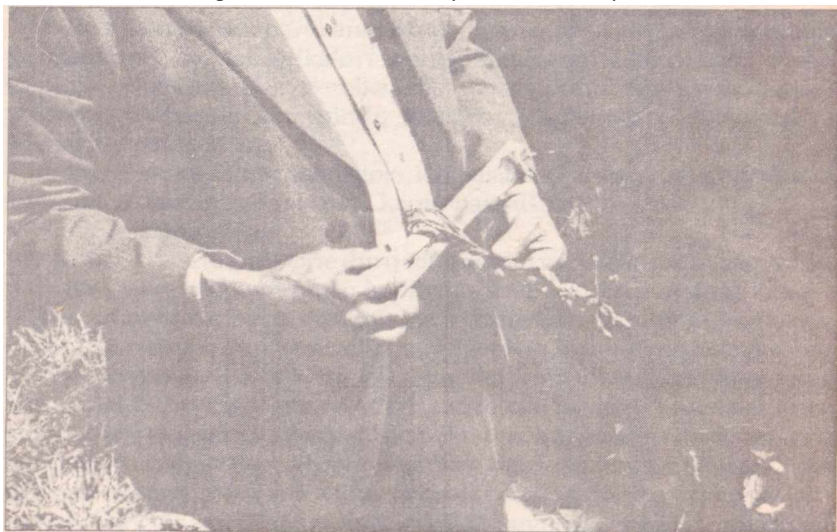
neužilgo pasirodė NKVD.

Iš viso štabe liko tik vienas Pranciškus Prūsaitis "Lapė", kuris pakliuvo gyvas tik 1963 m., buvo teisiamas Kėdainių kultūros namuose ir nubaustas, pirmininkaujant LTSR Aukščiausiojo teismo nariui L.Miežiniui, mirties bausme.

Taip žuvo paskutinis iš sunaikinto "Prisikėlimo" štabo ir visame Kėdainių rajone buržuazinių nacionalistų suklaidintas Pilėnų kaimo Adomavičiaus Petro ilgalaikis samdinys Pranciškus Prūsaitis. Spėjama, kad gal bent jo iniciatyva ir buvo paslėptas "Prisikėlimo" štabo archyvas, kuris po didelių pastangų buvo atrastas, bet, deja, atliekant melioracijos darbus, bitumo dangtis užkabinus plūgu buvo nuplėštas ir dokumentai beveik neišskaitomi, išskyrus tuos, kurie buvo užlakuotuose buteliuose.

O kur paties apygardos vado J.Paliūno palaikai?

Senas Dotnuvos gyventojas Mykolas Burneika, nenorėdamas nusinešti į kapus, ką žino, parodė, kad netoli stribų būstinės buvo žmogaus bunkeris nuo karo audrų pasislėpti. Į jį buvo įmesti keturi žuvę miškiniai. Vėliau atvežė dar vieną ir įmetė. Bunkeris sugriuvo ir jie ten tebeguli. Kas tokie, jis nežinojo. Tik žino, kad jau partizaniniam judėjimui baigiantis, paslapties skraistę atvėrus, atsekant įvykius, nustatyta, kad pradžioje žuvusieji dažnai gulėdavo stribų būstinės kieme. Partizaniniam sąjūdžiui baigiantis, 1951 m. liepos 7 d. Šošių miške žuvo Vaclovas-Rabačiauskas, Vincas Sereika, Liudas Augulis, Boleslovas Klimas, kurių nebeguldė viešai, o daržinėje. M.Burneika juos keturis ir

Tokio storumo viela buvo surištos rankos. Rasta partizanų kape Dotnuvoje

matė sumetamus į bunkerį. 1952 m. spalio pradžioje, t.y. vėliau, kas sutampa su M.Bumeikos parodymu, atvežė žuvusį J.Paliūną. Jį taip pat įmetė į tą bunkerį. Vėliau bunkeris užgriuvo. Liko duobė.

Beveik po 40 metų, 1990 m. rugpjūčio 22 d., K.Tamašausko iniciatyva atkasus užgriuvusį bunkerį, pirmiausiai ant viršaus buvo rasti palaikai su kariškų drabužių likučiais, kurie rodo, kad tai būta kariškos uniformos. I.Krutkienė, pas kurią žuvo ir buvo atvežtas į Dotnuvą J.Paliūnas, mena, kad jis nešiojo karišką uniformą. Iš nuotraukų taip pat matyti, kad jis nešiojo karišką uniformą.

Šios aplinkybės leistų daryti išvadą, kad tai "Prisikėlimo" apygardos vado palaikai. Tačiau iš saugumiečių nuotraukų matyti, kad žuvęs ne su kariška uniforma, ir tai atveda į aklavietę. Po kariškio palaikais buvo rasti kitų keturių palaikai. Vienam iš jų rankos surištos stora viela. Rasti ir moters palaikai.

J.Paliūno, paskutinio "Prisikėlimo" vado, palaikų atradimo versija tapo miglota.

Genocidas Peiksvoje

1946m. sausio 26d. Peiksvos kaime Antano Sereikos šeimos istorijoje lemtinga diena: sunaikinta ne tik šeima, bet ir visas stambus ūkis. Nukautas ant savo gryčios slenksčio sūnus Bronius, jauniausias sūnus Vytautas kartu su motina, antrankiais surakintas išvarytas į Kėdainius, daugiau savo padangės nebeišvydo. O ligotas tėvas liko gulėti savo sodybos patvory.

Nelaimės užuomazga - Peiksvos miškas. Tą baltą žiemos dieną partizanai Pranas Plančiūnas, Aloyzas Petrauskas ir Bronius Karbočius kaip paprastai buvo miške. Ten jie susitiko su atvykusiais malkų kirtėjais, tarp jų ir su Pranu Mykolaičiu. Sunku šiandien atsekti, kokia tarp jų buvo kalba, bet Pranui Mykolaičiui buvo nubrozdinga kakta. Matyt Mykolaitis nebuvo blogas žmogus, nes miškiniai būtų su juo pasielgę kitaip, o galbūt tik pamokė už ilgoką liežuvį ar kitą nedidelę nuodėmę.

Supykęs Pranas Mykolaitis pėsčias nuėjo į Kėdainius ir pranešė, kur yra partizanai. Tai patvirtina ir Petras Žilevičius, gyvenantis Tiskūnų kaime. Pagal jo tvirtinimą, kareiviai atsivedė šunį, kuris pėdsakais atsekė į Antano Sereikos sodybą. Kareivių mašina įsuko į kaimynų kiemą ir apsupo Sereikų sodybą.

Po šaltos dienos partizanai užėjo į gryčią pasišildyti. Pas Sereikus jie užsukdavo dažnai. Reikalui esant, po šiaudų stirta, prie tvarto, turėjo slėptuvę. Kažkuris iš jų Sereikai dar buvo giminė. Sušalę partizanai užkando ir sugulę ant grindų sumigo. Nesusimąstydami, kad jų pėdsakais sėlina mirtis.

Dar Sereikų šeima nemiegojo, kai pasibeldė į duris, bet durys buvo nerakintos. Praveręs duris rusų kapitonas sušuko:

- Kur šeimnininkas?

- Aš, - tarė eidamas prie durų šeimnininko vyriausias sūnus Bronius.

Nelaukęs atsakymo rusų kapitonas šovė į jį. Bronius krito vietoje.

Iš kito kambario išbėgo miškiniai ir akivaizdžiai kapitonui sumokėjo tuo pačiu. Išbėgę į lauką pamatė daug kareivių, paleido po keletą serijų ir subėgo į molinį tvartą, kuris tiko gynybai. Taip užvirė kautynės. Nors partizanai buvo tik viename tvarte, kareiviai uždegė visus pastatus, taip pat ir gyvenamąjį namą su skardiniu stogu. Nakties metu nušvito Peiksvos padangė - degė visas palivarkas, tratėjo šūviai. Laukinio pykčio uždegti pastatai nušvietė viską aplinkui ir tai padėjo geriau įžiūrėti besiveržiančius partizanus. Kad ir kokia beviltiška padėtis, miškiniai nenustojo vilties išsigelbėti, išlikti. Jie visi trys staiga atidengė ugnį ir

Prie paminklo Peiksvos kaime

Bronius Karbočius, dengiant Pranui Plančiūnui ir A. Petrauskui, pasitraukė. Toliau, Br.Plančiūnui dengiant, bėgo A.Petrauskas. Tačiau jam nebuvo lemta išvengti priešo kulkos. Šokant per tvorą ji kliudė kulka ir jis nebeatsikėlė. Likęs vienas Br.Plančiūnas nebandė bėgti. Šaudė tai pro vieną, tai pro kitą tvarto langą. Nutilo tik tuomet, kai užgriuvo tvarto lubos. Sodyba degė, rūko tris dienas. Degė šienas, šiaudai, grūdai, gyvuliai. Kaimynai bandė gelbėti, bet kareiviai neleido.

Tą patį vakarą, kareivių liepimu, Bronius Misevičius atvežė rusų kapitoną pas Petrą Kungelį.

-Kareiviams pridėjus prie veido veidrodėlį, šis jau neberasojo, - prisimena Pranas Žilevičius. Žmonės kalbėjo, kad tuo metu žuvo dar du rusų kareiviai.

Namui pradėjus degti, motina pirmiausia išnešė brangiausią turtą - nušautą sūnų. Po to - paralyžiuotą savo vyrą, šeimos galvą, Antaną Sereiką ir paguldė atokiau nuo degančių pastatų, patvoryje. Kareiviai išneštą sūnų metė į ugnį, tačiau nedametė. Apdegė tik vienas šonas. Jauniausiam sūnui Vytautui tuojau uždėjo antrankius ir neleido judėti. Namui liepsnojant, šalčiams spaudžiant, atvarė prie sūnaus ir motiną. Pasimetusią, verkiančią. Kažkas padavė jai šiltesnį rūbą ir abu su sūnumi išvežė į Kėdainius. Ligonis A.Sereika liko gulėti patvoryje ant sniego ir žiūrėti, kaip niekieno negesinamas dega visą amžių sunkiu darbu sukauptas turtas. Aiškiai suvokė, kad nebeliko ne tik savųjų, bet nebus

ir kur prisiglausti. Laimei, jis buvo geras žmogus ir priglaudė jį buvęs jo kumetys Vytautas Stankevičius, išlaikydamas iki pat mirties. Mirė ant svetimų rankų, kaimynų palaidotas, be ašarų ir be savųjų.

Vytautą su motina išskyrė Kėdainiuose. Kartą jie atsitiktinai matėsi Lukiškių kalėjime ir po to teisme. Abu buvo nuteisti po septyneris metus laisvės atėmimo. Dalyvavo liudytojais, tarp jų ir Pranas Mykolaitis.

- Jei būčiau žinojęs, kad taip atsitiks, nebūčiau pranešęs, - gailėjosi žmogus.

Vytautas dingo kalėjime. Jam buvo vos dvidešimt penkeri metai. Tie, kurie žuvo šiame košmare, liko sodyboje ilgam. Nei A.Petrausko, nei sūnaus Bronislovo neleido palaidoti, liepė užkasti vietoje. Tas pats buvęs Sereikų kumetys V.Stanevičius su kaimynu sodo pakrašty iškasė duobę, išklėję sudegusio namo skardomis, užkasė. Iš kalėjimo grįžusi motina pastatė paminklą, pasodino gėlių. Kaimo žmonės, o ir vietos valdžia, žinojo, kad Bronius Sereika nebuvo partizanas, kad jis nušautas nekaltai. Sutvarkytas kapas netoli kelio priminė terorą, nekaltas aukas. Apylinkės pirmininkas siūlė panaikinti kapą ir sūnų perkelti į kapines. Atvyko milicijos darbuotojai, sanepideminės tarnybos darbuotojai, atkasė žuvusius. Sereikienė ir kiti dalyvavę atkasant norėjo palaidoti abu, bet tuometinis apylinkės pirmininkas ir milicininkas griežtai užprotestavo. Pašaukė tą patį Stanevičių, kuris parodė Bronių. Išvežė Bronių į Šventybrasčio kapines su tuo pačiu paminklu. Alfonsas Petrauskas taip ir liko gulėti savo žūties vietoje. Uždėjo ant viršaus tokią pat skardą ir užkasė. Po kurio laiko melioracijos traktorius išrovė sodą, viską sulygino ir partizanas liko gulėti plyname lauke. Jo brolis, gyvenantis prie Surviliškio, nesistengė perlaidoti savo brolių. Galbūt dėl to, kad jis buvo išėjęs ginti raudonosios imperijos, o brolis nėjo?

1995 metais prie Sereikų sodybos tragedijai atminti pastatytas paminklas, primenantis, kas įvyko šaltą 1946-ųjų metų sausio 25-ąją.

Pačiame alyvų žydėjime

Ilgai, sąžiningai, kaip būdinga lietuviško kaimo žmogui, triūsė Kazys Radzevičius užsieniuose, liejo prakaitą karštose plieno liejyklose, fabrikuose, kad galėtų, sugrįžęs į Tėvynę, išigyti žemės, tapti jos šeimininku.

Kad tik būtų daugiau, be trobesių pirko dalį užmirkusios, krūmais apaugusios žemės. Nemažai įdėjo triūso, kol pastatė trobas, sukultyvavo žemę. Atrodė, kad netrukus ateis tas tikrasis gyvenimas. Šeši prakutę vaikai padėjo krutėti ūkyje. Vyriausiajam Petrui jau buvo dvidešimt dveji, o jauniausiai dukrai - dešimt.

Petras Radzevičius

Bet atėjo neramūs sovietiniai laikai. Sušneko žmonės apie Sibirą, tremtį. Šeimos galva jautė besiarantiną pavojų. Tik nelengva pačiam viską palikus pasitraukti iš ūkio. Ir dar su tokia gausia šeima.

Atėjo lemtinga 1948 metų gegužės 22 diena. Svetimos šalies kareiviai, savųjų vedlių vedini, auštant apsupo sodybą. Šunims lojant pasibeldė į duris, prikėlė žmones, pasakė, ko atėję.

Prisimena Radzevičiaus dukra Stefanija Railienė:

-Kilo sumaištis. Šeimininkės tą naktį namuose nebuvo. Tėvas su vaikais nežinojo, ko griebtis, ką imti. Buvo įsakyta kinkyti arklius, ruošti kelionei į Pagirius.

Petras nuėjo klojimo link kinkyti arklių, o tėvas su dukterimis kuitėsi klėtyje, krovė daiktus į maišus, ruošėsi neįprastai, nežinomai kelionei. Staiga - automatų serija. Buvo labai tylus pavasario rytas, todėl nuo miško atsimušė aidas. Visi krūptelėjo. Išbėgęs tėvas pamatė už klojimo sribų apstotą Petrą, gulintį ant žemės. Šeima suprato, kad atsitiko kažkas baisaus. Pribėgęs tėvas pamatė šalia Petro ant jaunos atšlaimo žolės kraują. Prašė suteikti jam pagalbą, bet sargyba jo neprileido, sakydama, jog Petrui pagalbos nereikia. Saulei tekant sūnaus

gyvybė užgeso. Tėvą nuvarė į šalį. Išgirdusi savo kieme šaudant, per lauką atbėgo motina. Mat ji audė audeklus pas seserį už miškelio, kur buvo pasilikusi nakvoti. Sužinojusi, kad už klojimo guli negyvas Petras, ėmė balsu šaukti. Jos prie sūnaus neprileido. Liepė ruoštis kelionei. Motina, užuot krovusi daiktus į vežimą, viską metė iš vežimo šaukdama, jog jei nebėra sūnaus, tai nieko nebereikia ir jai. Ji buvo apstumdyta ir primušta. Stribai ir kareiviai įsakė visiems sėstis į vežimą.

Nukautą sūnų liepė išgąbenti į Pagirius. Išvarė jį vežti Aleksą Gaiduką. Kaimynas važiavo iš paskos, toje pačioje vežimų voroje. Tėvas sėdėjo suakmenėjęs, o motina visą laiką verkė, lipo iš vežimo, ėjo keliais, vis prašėsi leisti pažiūrėti Petriuko. Vežimai sustodavo, baudėjai keikėsi. Neapsikentęs vyresnysis Vaivadiškiuose liepė sustoti, leido motinai priėti prie vežimo, kuriame gulėjo sūnus. Motina dar suspėjo priėti prie vežimo, bet pamačiusi išbalusį sūnaus veidą nualpo. Ją nunešė į vežimą. Jos sūnus gulėjo ant kruvinų šiaudų...

-Buvo pats alyvų žydėjimas, gamta pilna pavasario džiaugsmo, o širdį taip spaudė nelaimės. Priskyniau pakely puokštę alyvų ir padėjau prie brolio kojų. Žinojau, kad jo daugiau nebematysiu, - pasakojo S. Railienė.

Pagiriuose Radzevičių šeimą suvarė į klebonijos klojimą, kur buvo daugiau tremtinių, o Petrą paguldė už šventoriaus ant grindinio, prie bažnyčios varpinės.

Netrukus visus tremtinius išvežė į geležinkelio stotį. Šeima tyliai, kantriai išgyveno Petro netektį. Tik motina vis pravirkdavo, klausdavo: kas gi palaidos Petriuką? Ir be karsto, be kostiumo, be kunigo... Tėvas visą laiką tylėjo, mąstė: ką sūnus padarė blogo, kad reikėjo jį nušauti, išniekinti? Juk nuo mažens lenkė prie darbų, mokė prieš vyresnį kepurę nukelti, motina vedė į bažnytelę...

Tris dienas Petras gulėjo ant grindinio akmenų, pavasario saulės kepinamas, primindamas praeiviui, kad lietuviui neliko teisės net laisvai numirti savo žemėje. Kai virš nelaimingojo pradėjo suktis musių spiečiai, jis vieną naktį paslaptinai dingo. Niekas šiandien nežino, kur jo kaulėliai ilsisi. Tie, kurie žino, tyli. Spėjama, kad prie Rudekšnos upelio, kur dabar stovi daugiabučiai gyvenamieji namai. Žuvusiojo teta Ona Grinienė prašė Pagirių valdžios atiduoti lavoną palaidoti. Niekas į kalbas nesileido, net pagrasino. Kažkas jo žuvimo vietoje pasodino ąžuoliuką. Sako, kad prigijo, sulapojo, o nevėkšla traktorininkas, ardamas lauką, jį nulaužė.

Tą pačią dieną, kai buvo ištremta Radzevičių šeima, dalis baudėjų atėjo pas kaimyną Praną Gaiduką. Atsinešė pilną krepšį rūkytų dešrų. Prašė duonos. Stribai pasigyrė, kad išvežę šeimnininkus dešras rado ant aukšto...

Po dešimties metų Radzevičių šeima grįžo į namus. Jau buvo gerokai "perauklėta" - susitaikė su mintimi, jog jie yra antrarūšiai žmonės. Būdami tylesni už vandenį ir nuolankesni už žolę, nediršo paklausti, kur palaidotas Petras. Tik žmonės jiems sakė, kad Petras buvo užkastas už Pagirių bažnyčios varpinės, prie Rudekšnos upelio, kur dabar stovi daugiaaukščiai. Miškiniai gavo žinių, kad P.Radzevičių nušovė žiaurus Pagirio sribas Vladas Jasiūnas. Jis buvo sučiuptas Aniliavos dvare, ištardytas ir nubaustas mirties bausme. Bausmę įvykdė Edvardas Jakas iš Bebriškių kaimo. Jis buvo suklaidintas, įstojo į sribų būrį, bet susigaudęs, kad elgiasi blogai, su ginklu atėjo į mišką pas draugus, pas savuosius. Jis taip pat žuvo - Steponavos kaime pateko į pasalą, eidamas pas Stasį Pamanacką, "istrebiteliaus" brolių.

Laimingas susitikimas

Kartą, remontuojant automobilį, pas kėdainiškį Joną Kavolį valandėlę prisėdom ant kaladžių prie tvarto parūkyti, ir jis papasakojo pokario meto įvykius, istoriją, kupiną humanizmo ir rizikos.

Karui pasibaigus, buvau pašauktas į Tarybinę Armiją atlikti karinę prievolę. Tarnavau Vilniuje, 16 divizijoje, kuri vėliau buvo išformuota. Paprastai mūsų į operacijas miškuose niekada nevarydavo. Kartą rytą paskelbė "pavojų" skubiai ruoštis išvykai. Mūsų visus skyrius su ginklų rankose sėdom į automobilį ir išvykom leitenanto vadovaujami. Pavažiavus apie 20 km Baltarusijos link, gavom komandą apsupti vieną sodybą ir ją iškirsti. Sodyba buvo mažašeimio, tvartas ir daržinė - po vienu stogu. Šeimininką radom tvarte prie pakrauto mėslo vežimo.

-Žiūrėkite, pas mane nieko nėra.

Man ir dar keliems kareiviams leitenantas įsakė iškirsti daržinę. Mes trise apžiūrėjom apačioje, o vienam buvo įsakyta lipti ant viršaus, kur buvo prikrauta šiaudų. Kareivis iš Radviliškio, kiek prisimenu, užlipo į viršų.

Ten pasidairęs kelis kartus sušuko, jog nieko nėra ir nulipo atgal.

Kadangi mes buvom abu lietuviai, kiek vėliau jis neiškentęs papasakojo, ką matė užlipęs ant viršaus.

-Gera, kad tu nelipai ant viršaus. Vos užlipęs pamačiau iš palėpės pro šiaudų kūlio plyšėlį žiojėrantį automato vamzdį, nukreiptą tiesiai į mane. Jei būčiau bandęs trauktis, mane būtų nušovęs, nes aš jau buvau taikinio zonoje. Nežinia, kas, turbūt Angelas, patempė mane už liežuvio ir sušukau: "Nieko nėra". Kartą pasakęs kartojau tą patį ir toliau, matydamas, kaip mane, vaikštantį po aukštą, atsargiai seka automato vamzdis. Patrypčiojęs dar kartą pakartojau tą patį ir nulipau - niekam nesakiau, ką buvau matęs. Šito nuotykiu nepamiršiu visą gyvenimą, - baigė kareivis iš Radviliškio, patikėjęs man savo paslaptį.

Jau baigiantis tarnybai su tuo pačiu kareiviu nuėjau ieškoti automobiliui detalių į Autoremonto gamyklą Nr. 1, esančią Vilniuje. Mat atvairavau automobilį ir jį remontavau gamyklos kieme. Prie mūsų priėjęs vienas iš darbininkų mano draugo paklausė, ar šis prieš porą metų jo namuose tvartuke ant aukšto neieškojo banditų? Draugas nustebęs prisipažino. Po to darbininkas prisipažino, kad už šiaudų kūlio su automatu gulėjo jis. Vėliau "legalizavosi" ir atėjo dirbti į šį fabriką. Už rankos paėmęs vis laikė ir dėkojo mano draugui už jam dovanotą gyvybę. Kai kareivis nulipo žemyn, jis kiekvieną minutę laukė

automato serijų į palėpę ir gaisro ugnies kamuolių. Išlikti gyvas jokios vilties nebeturėjo. Širdžiai stipriai plakant sėdėjo palėpėje nerasdamas tinkamo sprendimo: ar bandyti bėgti, ar tegul sužeistą suryja gaisro ugnis. Kas galėtų tikėtis, kad kareivis nulips ir išvažiuos. Jis paaiškino, kad vengė karo prievolės, slapstėsi miške ir namuose. Seniems tėvams padėdavo paslapčiomis ūkyje. Tą dieną jis padėjo išvežti tėvui mėsą - pakrautą vežimą tėvas išvaro į lauką ir išverčia. kažkas pastebėjo, kad seniokas negali taip mikliai varinėti į lauką pakrautą vežimą ir sumojo, kad jam gali padėti besislapstantis sūnus. Taip ir susilaukė netikėtų svečių. Kareiviams išvykus, jis, iš džiaugsmo pasimetęs, nežinojo kaip dėkoti tam kareiviui. Jis gerai matė, kaip kareivis, išvydęs vamzdį, staiga krūptelėjo ir sušuko: "Nieko nėra", bet galvojo, kad tai trumpalaikis diplomatinis savigynos gestas.

Motina užpirko mišias.

Jis gyvena Vilniuje ir kvietė mus užėti į svečius, bet netrukus mums tarnyba baigėsi ir išvykom kas sau. Kaip to žmogaus likimas toliau susiklostė, nežinia.

Paskutinis valsas

1951 metų spalio antroji diena. Vestuvių šurmulyse kieme nuo pat ryto: atėjo kaimynai, suvažiavo giminės. Atsisveikinti, palydėti iš namų į naują gyvenimą. Jaunųjų akyse - nerūpestingų dienų gailėsčio, kartu džiaugsmo ir, žinoma, nerimo ašaros... Visi pakyla jaunųjų šokiui. Pirmiausia šis laimės verpetas įsuka jaunuosius. Linksmybės tęsiasi iki paryčių, iki paskutiniojo jaunųjų valsio...

Staiga prasiveria pirkios durys, nutyla muzika, visi nuščiūva. Į pirkią suguža visai neprašyti ginkluoti svečiai. Vienas jų mirtinoje tyloje skaito nutarimą - jaunas su savo šeima tremiamas. Jaunosios sąrašė nėra, ji iš kitos šeimos.

-Jonas nualpo, o atgaivintas tyliai sakė man: "Aš bėgsiu, tegu mane nušauna. Nors mano kapą aplankysi". Laikiau jį apkabinusi, o kai po širdį veriančių žodžių tvirčiau prispaudžiau, suprato, kad aš jo niekada nepaleisiu, kad būsimė kartu. Iš savųjų žvilgsnio supratau, kad jie nori kitaip, tačiau aš kitaip elgtis negalėjau, - dabar pasakoja Stasė Neverdauskienė. Tik ne viskas buvo paprasta. Jaunosios, pasirodė, kartu imti negalima. Pagal galiojančią tvarką - nepriklausio.

-Nevykdyčiau savųjų valios ir kareivių reikalavimo - nepaleidau Jono. Tada vienas atėjusiųjų, leitenantas, pyktelėjęs numetė ant stalo tuščią popierių ir parodė, kuriame kamputyje pasirašyti.

-Žiūrėjau į tuščią lapą ir galvojau. "Rašykis", - tyliai paragino vyras. - Pasirašiau, bet ir šiandien nežinau, ant ko, - prisipažįsta Stasė. - O koks buvo atsisveikinimas?! Atsisveikinom antrą kartą tą pačią dieną. Saviškai, seserys apkabina, ir rankos sustingsta. Juk dabar jau ne į bažnyčią... Išvažiuom. Nuo baltai užtiesto vestuvinio stalo patekome į neišvalytą gyvulių vagoną. Be daugkart jau aprašytų panašių kelionių nuotaikų turėjom dar vieną papildomą Dievo ryškę. Tuo pačiu vagonu važiuo išprotėjęs žmogus. Jis turėjo labai daug utėlių - tiesiog virtinėmėjo per rankoves. Utėlės netruko pasklisti po visą vagoną, ir tai mus labai išsekino. Ilgai kariavom su tuo "palikimu" nuvykę į vietą, neturėdami kur žmoniškai prisiglausti, žmoniškai nusiprausti. Tokia buvo povestuvinė kelionė, - prisimena tremtinė savanorė.

-Ėjau dirbti į mišką, o Jonas rankomis ritino rąstus, krovė juos į vagonus. Gailėjau jo, taip sunkiai dirbančio pavojingą darbą. Bijojau, kad neprispaustų koks iš aukštai nusprūdęs rąstas. Juk taip atsitikdavo gana dažnai. Kaip aš viena ten bučiau gyvenus? Jis gailėjo manęs, brendančios į mišką per sniegą iki juosmens. Prienam, būdavo, su

dviem seserim iš Pasvalio prie storiausio maumedžio ir verkiam. Kaip reikės jį įveikti? Pasiskundžiau atvažiavusiam gydytojui, kad duotų lengvesnį darbą, nes pasijutau esanti nėščia. "Neišsigalvok", - tepasakė ir nuėjo sau. Buvo 63 laipsniai šalčio. Vieną tokį rytą nebegalėjau eiti į darbą: buvo sutinusios rankos ir kojos, o po širdimi nebejaučiau spurdančios gyvybės. Apėmė siaubas.

"Nebegyvas vaisius", - apžiūrėjusi patvirtino felčerė. Tik po dviejų savačių, daug iškentėjusi pagimdžiau negyvą septynių mėnesių kūdikį. "Nebeturėsi daugiau nei vaikų, nei sveikatos", - atsisukusi pasakė felčerė, jos žodžiai buvo pranašiški, - nutyla Stasė.

Po keliolikos metų sugrįžusiųjų niekas nelaukė išskėstomis rankomis. Metus teko nuomoti kambarį neregistruotiems. Joną stumdė po įvairius darbus.

-Mes jau daugiau niekad nebešokom. Išgirdęs valso ritmą, Jonas visada susigraudindavo. Neklausinėdavau, suprasdavau, kas jame dedasi. Prieš keletą metų jam jau supylė žemės kauburėlį. Skųsdavosi vis kojomis, Sibire aulai buvo prišalę. Tiek ir liko iš viso gyvenimo: Jono daiktai, vienatvė ir penkiasdešimt dvejų rublių pensija, - liūdnei savo pasakojimą baigė savo noru tapusi tremtinė.

Visas jos turtas - kilniai išgyventas skausmas. Moters auka Sibiro taigoje kartojasi. Ar neprimena jums ši istorija devyniolikto amžiaus pradžios, kai paskui savo vyrus tremtin važiavo kilnios dekabristų žmonos?

Žmogus ir kulka

Sereikių šeima, gyvenusi N.Bakainių kaime, buvo gausi - dešimt vaikų ir 10 ha žemės. Ūkis buvo tvarkingas, šeima jautė tautinę savigarbą ir šaipėsi iš atėjūnų kultūros. 1940 m. jau penki vaikai buvo komjaunuoliško amžiaus, bet nei vienas kalbinamas į tą organizaciją nestojo.

Paskelbus mobilizaciją iš šeimos į rusų kariuomenę turėjo eiti net trys sūnūs: Juozas, Alfonsas ir Vincas. Visi trys, kaip kas išmanė, apsiginklavo ir patraukė su kitais to paties kaimo vyrais į nemažą Sošių mišką. Turėjo įsirengę slėptuvę ir namuose, jei kartais į namus pamatytų ateinant savo priešininkus. Pirmiausia, 1945 m. vasario 17 d., besikaudamas Skilvonių miške žuvo Alfonsas. Dvidešimt du vyrai buvo suguldyti Krekenavos miesto aikštėje - tai pirmasis smūgis Sereikų šeimai. Metus Juozas miške išgyveno gana laimingai, išskyrus vieną susidūrimą su rusais. Jis dažniausiai buvo su nedidele grupele Sošių miške: brolis Vincas, Stasys Jonaitis, Antanas Štaras iš to paties kaimo; Jonaitis, Juozas Račys ir abu broliai Minkūnai - Antanas ir Ipolitas, iš Lažų kaimo. Jonaitis ginkluotas kulkosvaidžiu, Račys - rusišku automatinio šautuvu, kiti - šautuvais. 1945 m. spalio 9 d. grupę ištiko nesėkmė. Temstant sargybą nuėmė ir visi susirinko prie laužo nė nenujausdami, kad tuojau neteks dviejų draugų. Vos susėdus aplink ugnį, iš jaunuoyno staiga pasipylė kulų spiečius. Vyrai šoko į tankumyną, bet du jau nebesikėlė: Stasys Jonaitis ir Juozas Sereika, gavęs smūgį į nugarą, netoli pečių. "Virtau aukštiekninkas ir trumpam netekau sąmonės. Atgavęs sąmonę mačiau tik išdraskytą laužą, dūmų bei pelenų uždangą ir išgirdau Jonaičio balsą: "Pribaik mane. Negaliu, pats neatsikeliu". Vyrai nuo laužo metėsi į miško tankumyną, kur girdėjosi šūviai. Būrys pamažu tolo. Jonaičio balsas nutilo. (Jis jau veikiausiai mirė, nes perlaidojimo metu prie jo palaikų rastos žiūronų šukės. Jis laikė žiūronus ant krūtinės ir šūvių serija pataikė jam į žiūronus bei krūtinę, - daro prielaidą Juozas.)

Kiek sukaupęs jėgas, Juozas pats bandė šliaužti nuo aikštelės į miško tankmę. Prišliaužęs prie berželio įsikibo ir bandė atsistoti. Pavyko. Susišaudymas vis tolo. Jis, paėjęs toliau, paslėpė šautuvą. Kai šūviai nutilo, sutemo, jis nutarė eiti namo. Namai buvo netoli - du kilometrai, bet kelias prailgo. Kokios nuotaikos namuose tvyrojo sugrižus sužeistam Juozui, lakios vaizduotės nereikia. Juozas buvo tokios silpnos sveikatos, kad atsigulė į lovą, ir jam jau buvo tas pats. Karščiavo visą dieną. Vėlai vakare

Adolfas Sereika

Juozas Sereika

Alfonsas Sereika

Vincas Sereika

atėjo kovos draugai, ieškoję galimybės kaip nors paguldyti į ligoninę. Taip pat pranešė, kad Jonaitis guli Surviliškio miestelio aikštėje. Neteko ne tik jo, bet ir kulkosvaidžio. Matyt, rusai su stribais arti prisėlinę iš tankumyno taikė į kulkosvaidininką. Draugams išėjus, už poros valandų užplūdo Surviliškio stribai. Išvertė iš lovos ir pradėjo spardyti. Nuvežė į Surviliškio stribyną numetė koridoriuje, kur Juozas išgulėjo visą naktį. Dieną jį išvežė į Kėdainių kalėjimą. Ten dar parą niekas nekreipė jokio dėmesio. Tik po to pakvieta iš ligoninės felčerį. Kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo Bronius Šulcas, ilgametis ligoninės darbuotojas, kuris liepė skubiai vežti į ligoninę, nes peršautas šonas, ir žaizda pavojinga gyvybei. Ligoninėje gydytojas Kriščiūnas peršvietė ir nustatė, kad plaučiuose yra skeveldra, tačiau neoperavo ir skeveldra pasiliko. Gydė ilgai, kol iš plaučių nustojo švilpti oras pro šone padarytą kiaurymę. Buvo peršauta ir ranka. Gydytojai jam priėjutė, todėl ir ligoninėje palaikė ilgiau negu priklauso, net aštuonis mėnesius. Po to išvežė tiesiai į Kauno kalėjimą, bet netrukus grąžino atgal į Kėdainius. Prasidėjo tardymas, kur daugiau klausimų negu atsakymų: kur, kada, su kuo? Tardė rusas ir lietuvius vertėjas. Po kelių mėnesių Kauno karinis tribunolas atseikėjo 10 metų laisvės atėmimo ir 5 metus tremties.

Taip prasidėjo metų, mėnesių ir dienų skaičiavimas. O jos buvo sunkios. Gimtuosius namus sunaikino - jokio siuntinėlio. Vien kalėjimo daviny. Abu tėvus Kauno tribunolas taip pat nuteisė po 6 m. laisvės atėmimo už nepranešimą, kad į namus atėjo ieškomas "banditas". Seserį Bronę - dvejiems metams. Iš Nemuno šalies žinios plaukė viena už kitą skaudesnės: 1948 m. ištremė likusius šeimos narius, 1951 m. liepos 7 d. Sošių miške žuvo brolis Vincas kartu su trimis kovos draugais... Brolis Adolfas 31 m. amžiaus mirė po "tardymo" Surviliškio saugume. Kur yra brolis Vincas? Nuo sumušimo sutriko inkstai ir kepenys, kurių nepavyko atstatyti. Vienas po kito žuvo visi draugai.

Ir taip, kupini vargo, negandų ir truputį vilties praslinko 10 metų. Atvėrus lagerio vartus atvažiavo pas žmoną, kuri buvo tremtyje Krasnojarsko krašte. Bedirbant montaže įvyko nelaimingas atsitikimas: sulaužė koją ir šonkaulius. Besigydamas ligoninėje atsirado skausmas strėnose. Kai peršvietė, pamatė stubure kulką. Buvo padaryta operacija, po kurios chirurgas jam atminimui padovanojo tą pačią kulką.

Grįžo niekieno nelaukiamas. Niekam nepadedant, pats pasistatė namą, gražiai sutvarkė sodybą. Turtą galima atstatyti, tačiau žuvusių kovos draugų, savo brolių daugiau nebematysi. Tik daugiau kaip po 40 metų, ieškodamas kulkosvaidininko Jonaicio, Nevėžio pakrantėse rado jo palaikus ir likusias žiūronų šukes, kurios priminė tą tragišką paskutinį vakarą. Daugiau kaip 10 metų krūtinėje išnešiotą kulką tebesaugo kaip įrodymą "Made in SSRS" tautų teismui apie XX amžiaus rytinių slavų įsiveržimą.

Devyneri metai miške

Daugelio tautų epuose randame herojų, kurie dėl savo genties, dėl savo tautos žmonių kovose yra paaukoję didžiausią savo amžiaus dalį. Nereikia mums ieškoti savo tautos istorijoje panašių asmenybių. Jų yra dabar, jie gyvena šalia mūsų, kuklūs, nematomi. Štai vienas iš jų - Vladas Dargužis, gimęs 1914 m. Kėdainių rajone, Ančiškių kaime, darbininkų šeimoje. Tėvas - dvaro darbininkas, mirė anksti palikęs keturis vaikus ant siaurų motinos pečių, kuri taip pat dirbo tame pačiame Žižmelių dvare netoli Pagirų miestelio. Praktinę vaiką taip pat ėjo dirbti į dvarą. Niekas jų nelepino, Paaugęs Vladas tarnavo pas ūkininkus, dirbo pagalbinio darbininku statybose, pats pramoko statyti gryčias. Dar prieš Lietuvos valstybės sugriovimą jau buvo vedęs, turėjo du vaikus, išlaikė seną motiną ir jauniausią brolį.

Išvijus vokiečius ir rusams pradėjus gaudyti vyrus į savo kariuomenę, 1944 m., rudenėjant, Vladas su ginklu išėjo į mišką. Jam rodėsi, kad rusų okupacija pavojingesnė - jie sugriovė mūsų valstybę, šaudė, trėmė, terorizavo mūsų žmones. Taip jis su šautuvu nesiskyrė beveik devynerių metus, mirties pavojui nesitrukiant nei vienai akimirkai iki 1953 m. birželio 19 d., kai naktį prieš agentai griebė už rankų, kojų, gyvą paėmė ir surišo.

1944 m. Pagirių apylinkėse kovotojų buvo gausūs būriai. 1953 m. liko jų tik du. Devynerių metus automatinis šautuvas ant pečių, kurį jam davė Mykolas Šemežys, ir pistoletas prie šono, kurį gavo iš Vlado Karpavičiaus, gyvenančio Gegutgirio vienkiemyje. Ar žiema, ar vasara, pavasaris ar ruduo, diena ar naktis, su jais jis nesiskirdavo: jie saugojo jo gyvybę.

-Pradžioje mūsų būrys miško slėptuvėje turėjo visą sandėlį ginklų, - pasakojo Vladas. Jei ir prarasi ginklą, gausi kitą. Tačiau įvykus išdavystei, sandėlio su ginklais neliko. Išdavė Petras Činikas, kuris, dirbdamas Ukmergėje stomatologu, įvykdė kažkokį nusikaltimą ir atėjo į mišką. Jis buvo pažįstamas su Vyties apygardos vadu Danieliumi Vaiteliu, ir Vaitelis juo pasitikėjo. Tačiau jis, gavęs ginklą, tapo nedrausmingas, ėmė skriausti gyventojus, net plėšikauti. Savo elgesiu jis nuskriaudė ir tuos, kurie pažinojo D. Vaitelį. Jie pasiskundė D. Vaiteliui, kuris atvyko į būrį nubauti P.Činiką. Šis pajutęs, kad, atvykus apygardos vadui, geruoju nesibaigs, nes vadas labai griežtai elgėsi su drausmės laužytojais, ypač su savų žmonių skriaudėjais, palikęs šautuvą, tik su pistoletu, pabėgo. Po to, nerasdamas kito kelio, nuėjo pas priešus: Stasį

Pamamacką prašė nuvesti į stribų būstinę. Taip pat jis, ką žinojo, viską išdavė. Būrys ėmėsi atsargesnių priemonių, tačiau ginklų sandėlio nespėjo perkelti į kitą vietą. Jis vedžiojo enkavedistus, bet bunkeriai jau buvo tušti. Nukentėjo vienas kitas ryšininkas, kuriuos žinojo P.Činikas. Okupantai dovanojo jam, ką jis buvo pridaręs, ir vėl dirbo Ukmergėje dantų techniku. Vėliau mūsų būrys sužinojo, kad P.Činikas, būdamas kartu su mumis, nušovė nekaltai ne vieną žmogų, - pasakoja Vladas.

Jau būdamas kalėjime Vladas sužinojo, kad P.Činikas persikėlė į Ariogalą, vedė gydytoją, pasistatė namą, pasiturinčiai gyveno. Buvo medžiotojas ir, kai nieko nesumedžiodavo, eidamas namo nušaudavo šunį, katę, aviną ar net kiaulę. Kartą grįžęs namo rado žmonos bendradarbį atėjusį kažkokiais reikalais. Nusivedęs ant aukšto nušovė žmoną ir pats nusišovė.

P.Činiko išdavystė sekė viena po kitos. Kartą ilgai triūsė, kasė patogius bunkerius su toliau nueinančiais užslėptais išėjimais ir vos užbaigus, dar neatsikėlus, vietovė buvo rusų apsupta. Jų pastangos nuėjo veltui, bet jie džiaugėsi, kad liko gyvi. Kitaip baigėsi Pauslojo miške, kur juos pastebėjo Tarybinio ūkio darbininkai, atvažiavę kirsti malkų. Kitą dieną jau buvo apsupti. Laimingai atsipalaidavo. Tačiau kitą kartą tame pat miške net nežinia, kas pastebėjo ir išdavė. Juos apsupo ir krėtė stambios rusų pajėgos. Nelygioje kovoje žuvo Pranas Kirdonis, Juozas Marijošius, Jonas Morozas. Būrys buvo gerai ginkluotas, turėjo du kulkosvaidžius ir gynėsi iki sutemų. Palaukėse buvo išstatyti stribai su komjaunuoliais, o į mišką lindo tik kareiviai.

Naktį, nutilus šūviams, Vladas su būrio vadu Juozu Šemežiuėjo į žvalgybą, pro kur galima būtų prasiveržti. Už išvirtusios eglės šaknų buvo užsimaskavęs rusų kareivis, kuris atidengė ugnį ir peršovė J.Šemežiui koją. Dargužis jį nutildė su savo dešimtuku. Sužeistas J.Šemežys grįžo į savo būrio stovėjimo vietą, o Vladas pasuko į kitą pusę ir pasimetė, nes pradėjo šaudyti ir kiti kareiviai, sujudo: dūmai, raketos. Nutilus šūviams, Vladasėjo mišku, kol auštant priėjo miškai pakraštį. Išėjęs iš miško nušliaužė į rugių laką, kur paslėpė šautuvą ir diržą su šovininiais. Pasiliko tik pistoletą. Atsistojo apsidairyti ant kalniuko, pamatė Šnipiškių kaimo Jono Bliuvo sodybą pilną rusų kareivių. Vladas, nebeturėdamas kur dingti, priėjo prie pririšto arklio, perkėlė jį ir ramiausiai nuėjo toliau per lauką, Juodžių miško link. Pakely sutiko ariantį lauką Sagaitį, kurį gerai pažinojo. Jis Vladą vos pažino: be ginklo, šlapias, nuvargęs. Juodis girdėjo, kad visą dieną miške vyko kautynės. Pas Juodį Vladas išbuvo tris dienas, kol rusai pasitraukė. Dar tris dienas jie krėtė Pauslojo miškus. Kiek rusų žuvo - nežinia. Bet žuvo. Dargi visai netoli Vlado, ant krūmo, kur buvo užsimaskavęs Kazys Kirdonis, užlipo kareivis. Nukovė jį Kirdonis. "Ža čto, za čto", - šaukė kareivis ir

pamažu nutilo. K.Kirdonis peršoko į kitą krūmų kupstą. Gaila buvo ir kareivio - praėjęs frontą norėjo gyventi. Paprastai miškuose ilgai vienoje vietoje neužsibūdavo. Daugiausia dvi savaites. Priklausydavo nuo saugumo. Jei niekas nepastebėdavo juos esant, o maisto atsargų turėdavo atsinešę iš kitų vietovių, būdavo ilgiau. Palikdami stovyklos vietą nepalikdavo jokių žymių. Už gamtos nemylėjamą grėsėdavo mirties bausmė. Taip nuolat keliaudavo pasižvalgydami, paklausydami, kad niekas nepastebėtų, kad nepakliūtų ant pasalos. Žiemą ar vasarą miegodavo palėpėse, kurios buvo dengtos tik iš viršaus. Drabužiai buvo lengvi, kad pavojui esant galima būtų toli nubėgti, atsipalaiduoti nuo gausaus priešo su šunimis. Esant lengvai aprangai, žiemą nuo šalčio naktimis pabusdavo, kūrendavo krosnį. Krūtinei šilta, nugarai šalta. Per šalčius milinė, su kuria užsiklodavo, pavirsdavo į skardą. Nežiūrinti tokių sąlygų, niekas nesirgdavo. Sunkiausi buvo miške paskutiniai trys metai, kai Vladas liko su Smetona dviese, nes kartu buvo ir Vlado žmona. Ji neturėjo jokių dokumentų ir žmonės bijojo ją priimti. Neturėjo kur dėtis ir buvo kartu. Vargšė šaltą naktį miegodama apšalo kojas. Grupė liko maža, nevisuomet kūrendavosi ugnis, nes po giliu sniegu sunku rasti kuro, kurio daug reikėdavo.

Sunku šiandien Vladui prisiminti visus susitikimus su priešu per devynerius metus. Tik mano, kad reta kuri diena buvo be pavojaus. Pradžioje juos lydėjo sėkmė: stribus sumušdavo, paimdavo į nelaisvę, o kelyje Pagiriai-Vaiškonys ir dabar yra ženklas - okupantų pastatytas paminklas sumuštiems stribams, kuris apšepęs tebestovi iki šių dienų. Tai vis Vlado būrio veiklos palikimas. Vėliau lydėjo dažnos draugų netektys, atsipalaidavimas nuo priešo. Per daug nelygios jėgos. Taip kartą susikovus žiemos metu buvo sužeistas ir į nelaisvę paimtas jo vienintelis jaunesnis brolis Petras, su kuriuo, motinai palydėjus, abu išėjo į mišką. Tą žiemos naktį dvejomis rogėmis, dviem vežimais dešimt vyrų vyko į Gumblių kaimą pailsėti pas žinomą žmogų. Vos priartėjus prie sodybos, netikėtai į juos atidengė ugnį. Petras metėsi į sodą, net nesuprato, kad sužeistas. Jam pasidarė silpna ir nugriuvo ant kelmo. Kada atgavo sąmonę, pamatė, kad jį užgulė stribas. Tą naktį išsiskyrę susitiko daugiau kaip po dešimties metų Mordovijos lageriuose.

Taip nuolatinės grėsmės akivaizdoje atėjo devintoji vasara: iš viso būrio liko tik dviesė - jis pats ir Marijonas Smetona iš Užulėnų kaimo. Jis yra Antano Smetonos, Lietuvos Prezidento, giminaitis. Su juo buvo kartu iki paskutinės akimirkos, kai paėmė jį gyvą, o Marijoną nukovė. Kaip vėliau čekistai tardant Vladą aiškino, taip buvo nuspręsta: Vladą, kaip seną partizaną, paimti gyvą, o M.Smetoną, partizanavusį tik trejus metus, nukauti. Jis buvo dar labai jaunas. Pradžioje buvo ryšininku, o vėliau, kai pašaukė į kariuomenę, atėjo į mišką. Tuo metu partizanų

gretos jau buvo labai praretėjusios. iš jų būrio buvo tik jie du, o iš kaimyninio būrio taip pat du: Albinas Burbulis ir Henrikas Ivanauskas. Jie laikas nuo laiko susitikdavo. Žuvus Mykolui Šemežiui, A.Burbulis, kaip labiau raštingas, buvo laikomas Vities apygardos vadu. 1953 m. pavasarį A.Burbulis atėjo pas ryšininką Vladą, kur Vladas turėjo slėptuvę. Šeimininkas juos suvedė. Jie visi keturi, dalyvaujant Railai, ilgai kalbėjosi. Šeimininkas atnešė butelį degtinės. Tuo metu partizanus po daugelio įvairių išdavysčių buvo apėmęs visuotinis įtarumas, nepasitikėjimas. Kaip vėliau, jau sėdint Vladui su A.Burbuliu saugumo kameroje, paaiškėjo, kad tuomet A.Burbulis buvo atėjęs su tikslu prašyti pritarimo bei pagalbos sudoroti H.Ivanauską, nes jį įtaria užmezgus ryšius su KGB. Bet kadangi besivaišinant A.Smetona metė Burbuliui repliką, kad jis nepaklus jo valdžiai, susilaikė su savo plano pasiūlymu.

Gegužės ar birželio mėnesį Vladas gauna A.Burbulio laišką: nori pasimatyti svarbiu reikalu. Buvo gandai, kad A.Burbulis paimtas gyvas. Saugumas dažnai paskleisdavo gandus, kad toks ir toks partizanas pasidavė arba yra suimtas. Pats Vladas apie save daug kartų girdėjo einant gandus, kad jis suimtas. Tuo metu A.Burbulis po Danieliaus Vaitelio, Smetonos, Mykolo Šemežio buvo apygardos vadu.

Vladas su M.Smetona svarstė, ką daryti. Vlado žmona, kuri slapstėsi nuo arešto ir buvo tuo metu kartu, nepatarė eiti, bet motyvų nepateikė. Nutarė eiti, gal iš tikro svarbus reikalas. Paskutinę žiemą Vladas daugiausia laikėsi pas Railą, bet pavasariui atėjus išėjo į mišką ir Raila, žinoma, liko ryšininku. Tokiu būdu Vladas su žmona ir M.Smetona 1953 m. birželio 19 d. naktį, kaip buvo nurodyta, atėjo pas Railą. Netoli kaimynystėje Vladas susilaikė, o nuėjo pažiūrėti vienas M.Smetona. Smetonai bebūnant pas Railą, atėjo A.Burbulis su keturiais vyrais. Marijonas pasikalbėjo, kiek leido galimybės, ir išsiaiškino padėtį. Grįžęs Marijonas viską perdavė Vladui.

-Kur Dargužis? - buvo pirmas Burbulio klausimas.

-Kuo apsirengęs? - paklausė Vladas.

-Tais pačiais drabužiais, tais pačiais ginklais, - paaiškino Smetona.

Nors Vlado širdis ir jautė kažką, kažką įtarė, bet jie abu, ir jo žmona, nuėjo pas Railą. Buvo tyli, šviesi birželio naktis. Netoli Railos sodybos pastebėjo ant griovio krašto besėdinčius penkis žmones. Tai buvo Burbulis ir keturi čekistai. Vladas buvo ginkluotas rusišku automatinio šautuvo "dešimtuku" ir pistoletu. Vladui iškart per nugarą nuėjo pagaugais šiurpi nuojauta. Dar beeinant Smetona patarė:

-Paklausk apie sklindančius gandus dėl jo suėmimo.

-Bus per vėlu - kas iš to paklausimo, - atsakė Vladas.

Bet Vladui ši aplinkybė visgi buvo įdomi ir pasisveikinęs su Burbuliu pirmiausiai pasivedė jį tris žingsnius į šalį ir paklausė. Kai į jo

tylų klausimą Burbulis tyčia garsiai, pabrėžtinai, kad visi girdėtų, suduodamas ranka per petį, Vladui atsakė, tapo aišku, kad nuojauta pasitvirtino. Išdavystės pritrenktas, mintimi nukypo į susitikimo pasekmių tragiškumą, į viltį ir galimybę pergudrauti. Burbulis pareiškė Vlado žmonai likti pas Railą, o jiems eiti į mišką. Vladas palydėjo žmoną keliolika žingsnių, bet jai apie pavojų nieko nesakė. Nenorėjo jos jaudinti.

-Kada susitikome, mūsų ginlai buvo ant peties, jų - rankose. Kai sudavė per petį ir paneigė gandus apie jo suėmimą, nuimti ginklą nuo peties buvo per vėlu, - patikino Vladas.

Vos pradėjus eiti į mišką, jų išsidėstymas Vlado ir M.Smetonos atžvilgiu dar kartą patvirtino nuojautą. Vladas ėjo pirmas, apsuptas čekistų iš šono, o Smetona iš paskos, taip pat saugomas. Vos paėjus 20 metrų, pasigirdo automato serija, Vladą griebė už rankų, kirto į kojas, partrenkė ant žemės. Vladas nepasidavė, siekė parabelį, ir jie grūmėsi. Burbulis stovėjo ir žiūrėjo, kol gavo pastabą ir pats užgulė savo buvusį kovos draugą. Vladui surišo rankas ir staiga juos apsupo kareiviai su šunimis.

Rankas surišus, kareiviai suvaidino mano pabėgimo farsą: pakėlė triukšmą, pradėjo serijom šaudyti, šaukti: "Ubiežal, ubiežal..."

Be abejo, tikėjosi iš Vlado padaryti tokį patį provokatorių, kokį padarė iš A.Burbulio. Deja, Vladas nėjo Burbulio pėdomis.

Priejusiam karininkui vienas jų atraportavo, kad Smetona nušautas, O Dargužis paimtas gyvas. Tik dabar Vladas pamatė, kad Smetona guli nukautas ir jau be batų. Į jį šovė tuo pačiu metu, kada Vladą griebė už rankų.

Kol atvažiavo mašinos, sėdėjo Vladas surištomis, pamėlynavusiomis rankomis ant griovio krašto, apsuptas čekistų ir vilkšunių. Sukiojosi stribai, tarp jų ir Burbulis, kaip nakties herojus.

-Ką tu, Albinai, padarei, - neiškentęs metė Vladas priekaištą, apdraskytu veidu, apvyniotas virvėmis. Jam tiesiog netilpo galvoje mintis, kad po tiek bendrų žygių, pavojų, jo kovos draugas staiga kitame poliuje, o mūsų baisūs priešai - jo draugai.

-Taip reikia, - drėbnelėjo atsakydamas ir nususuko net nepažvelgęs

į jį.

Vladas prieš mėnesį sapnavo košmarišką sapną: Burbulis užgulęs jam ant krūtinės laikosi ir jis nebegalėdamas kvėpuoti šaukia per sapną jam : "Ką tu darai?" Atsakymas buvo lygiai toks pat - "taip reikia" - ir jis nubudo. Kaip norėjosi, kad dar kartą būtų toks pat sapnas. Bet, deja. Sėdi tikrovėje surištas ir be ginklo. Privažiavo automašina. Pirmiausiai kareiviai įmetė Marijoną į kėbulą, po to šalia Marijono pasodino Vladą kraujo klane, kuris vis tekėjo iš Marijono suvarpytos krūtinės. Mašinų

kolona pasuko Vilniaus link. Sudie žaliajam miškui, laisvam vėjui ir vasarai, krentu į bedugnę, prabėgo mintis. Privažiavo Ukmerge. Aušo. Pasuko prie Šventosios kranto. Pasistatė palapinę ir čia atšventė savo pergalę. Graži gamta, paukščių giesmė dar labiau suspaudė širdį. Čia išbuvo ilgokai. Valgė, gėrė. Atsivežė už Vlado ir Albino pinigų degtinės. Siūlė Vladui, bet jis nei lašo neėmė. Burbulis taip pat gėrė, laikas nuo laiko pažvelgdamas į Vladą. Čia pat, prie palapinės, kareiviai iškasė duobę, įmetė Marijoną ir užkasė.

-Amžinajai atilsį, - mintimis palydėjo Vladas.

Kad nekiltų nusikaltimo žymių ir jokio kapo, keletą kartų pervažiavo su automašina. Išvažiuodami paliko lygią smėlėtą pievą. Dar kartą Vladas išvažiuodamas pažvelgė, norėdamas atsisveikinti su Marijonu ir gerai įsidėmėti tą vietą. Grįžęs iš kalėjimo po 15 metų Vladas pirmiausia ieškojo savo paskutinio kovos draugo, tačiau atvykęs toje vietoje rado pastatytą gamyklą. Ilgai stovėjo vienišas, be kepurės, prie gamyklos tvoros.

Nuvežė į Vilniaus saugumo rūsius. Du mėnesius viską nešė, ką norėjo, valgyti ir gerti galėjo ko norėjo, bet negėrė. Valgyti valgė, nors apetito labai neturėjo. Po dviejų mėnesių į jo kambarą įleido A.Burbulį.

-Negailėk, pasakyk viską, ką žinai, ir važiuojam į Palangą. Kitaip žūsi, - sakydavo jam. Išbuvo kartu dvi savaites. Daug buvo ginčų ir kalbų, iki išnaktų, bet Vladas nepasidavė. Pirmąją naktį abu nemiegojo. Bijojo vienas kito. Burbulis yra kilęs iš Steponavos kaimo, nepastovus, 1940 m. buvo komjaunuolis, vokiečių okupacijos metais stėjo į Plechavičiaus armiją, o rusams okupavus kraštą, patraukė į miškus. Burbuliui nepaveikęs Vlado, buvo pakeistas režimas, prasidėjo tardymas. Kai Vladą suėmė, atvyko jo pažiūrėti ir Ramygalos sričių vadas Junevičius, nes jis ilgai vargo jį gaudydamas ir jam vis nepavykdavo. Kur Vladas pasirodydavo, Junevičius verbavo šnipus ir išdavikus. Vienas tokių buvo Mikštimas iš Kunionių kaimo, kuriam Junevičius davė pistoletą, kad jis Vladą nukautų, nes tenai Vladas dažnai užėdavo.

-Nušauk tą senį, jis šnipas, - kartą užėjus siūlė Minkštimienė.

-Aš tau kaip trauksiu lazdynu per nugarą, tai žinosi už tokias kalbas, - piktai atkirto Vladas.

Jos vyras labai gėrė, ją mušdavo ir jis manė, kad jo pagalba nori juo atsikratyti. Bet vėliau iš kitų kaimo gyventojų sužinojo, kad žmona sakė tiesą. Jis - senis, iš tikro vaikšto girtas su pistoletu, namuose nemiega - bijo. Vladas pats kartą rado pasislėpusį klotimo pašalėje pasalaujantį ir girtą. Apmušė, bet nenušovė. Matyt, Junevičiui rimtesnių kadru nepavyko užverbuoti.

Ši aplinkybė buvo byloje išaiškinta ir jam padėjo, skiriant bausmę - jis nebuvo sušaudytas. Teisė kartu su Henriku Ivanausku, Albinu

Burbuliu ir ryšininku Raila. Railą nuteisė 10 metų, Vladą ir Ivanauską su Burbuliu - sušaudyti. Vladui vienam mirties bausmė buvo pakeista į 25 metus. Po teismo nuosprendžio, kai uždėjo visiems antrankius, Vladas vėl paklausė A.Burbulį: "Ką tu padarei?". Šis tylėjo. Nebeatsakė "taip reikia".

Nebuvo dovanota už paslaugas nei pačiam A.Burbuliui: į Palangą jis nenuvažiavo - jis kasė duobę H.Ivanauskui, iškasė visai grupei ir sau. Matyt, jis po ilgos nervinės įtampos ir įsivyravusių išdavysčių bei kai kurių prielaidų įtarė savo kovos draugą H.Ivanauską. Jis parašė laiškėlį Ramygalos partizanų grupei, kad padėtų Ivanauską išaiškinti ir nubausti. Laiškelis iki šiol nenustatytais keliais pakliuvo pas Ramygalos stribus ir juos abu paėmė gyvus. Abu buvo sušaudyti, o Vladui prasidėjo ilgi golgotos metai. Penkiolika metų atkalėjo diena į dieną. Devyneri ir penkiolika paaukota, pa tys brandžiausi gyvenimo metai. Paprasčiausias kaimo bernas, samdinys, neturėjęs nei miško, nei pėdos žemės, nei savų namų. Jo žemė - visas Nemuno vingis.

Pasižadų šventai saugoti

Artėjant prie iš tolo ant kalniuko tamsėjančio eglių guoto - Onos Valytės tėviškės, vėl ir vėl kyla tos pačios, tartum neradusios niekur ramybės uosto, mintys: kodėl vieni palikę savas sodybas, šiltas gryčias su ginklu ėjo į mišką, į žiemos šaltį, žinodami, kad guls miestelių aikštėse ir neturės net savo kapo. Ir vis tiek ėjo. Ir, kai ginkluota kova akivaizdžiai neteko prasmės, protestavo, deginosi. Kiti tie patys lieuviai,

Ona Valytė, išsaugojusi partizanų archyvą

nors pradžioje jų buvo mažai, padėjo saviesiems uždėti grandines, šnipinėjo, o kiti sėdėjo okupacinės partijos komitetuose, kurstė mažame pragarėly komunistinę ugnį, suko propagandinę šaranką, jaukė smegenis, sekė kunigų mokslus.

Kas pažymėjo O.Valytės likimo gaires? Ar jauki sodyba, egļučių apsupta, tylūs saulėlydžiai, ar motinos žodžiai, giliai įstrigę nuo ankstyvosios vaikystės: "Nes sykį man sakė mano mamaitė, kad čia Lietuva ir aš lietuvaitė".

O gairės vedė į ryšius su partizanais, tardymus, karcerius, varginančius etapus ir ilgas lagerių dienas. Dar jaunystėje neteko sveikatos, tapo invalide, nesukūrė šeimos. O.Valytės šeimoje tų, kurie pakeitę arklą į ginklą, nebuvo, gyveno ji su motina ir seserimi. Brolis Povilas gyveno Vilniuje, turėjo 16 ha žemės, akivaizdus pavojus kol kas negrėsė. Ji galėjo tuoktis su okupantų kariškiais, amžinam kraujo ryšiui su vyresniu broliu, dairytis pro užuolaidos kraštelį į keliu važiuojančius svetimus kareivius, kurių vežimuose sėdi tremtiniai su mažais vaikais arba kaip stribų voros eina į naktines "ablavas", ir tiek. Visa jos asmeninė nelaimė, kad ji skaudžiai skyrė savus nuo svetimų ne tik protu, bet ir širdimi. Partizanai, jausdami jos žodžių šilumą ir žinodami šeimos tautines nuostatas, nuo rudens darganų ir žiemos speigų glausdavosi jų sodyboje. Daugiausiai tai buvo apylinkės ūkininkų vaikai, kuriuos Onutė gerai pažinojo, kartu šokdavo

kaimo gegužinėse, dainuodavo, o dabar tie patys su ginklu rankose audrai išdrišo priešintis okupantams. Tie patys, tik jų pablyškę veidai, atidžios akys, vėju dvelkiantys drabužiai, specifinis atšylančių ginklų kvapas. Pailsėję pasišildę, prasidžiovinę drabužius ilgai neužsibūdavo: vėl išeidavo į žygį, kurio galo nebuvo matyti. Išeidami kiekvieną kartą suklupę sukalbėdavo maldą, kurią Onutė atsimena iki šių dienų.

Malda: Dieve, kuris leidai į pasaulį tautas ir įkovei joms laisvės troškimą, gražink, prašome tavęs, ir mūsų Tėvynei laisvės dienas, tegul tie sunkūs baudimai, kuriuos tu skyrei mūsų šaliai, tenebūna jos pražūčiai, bet greitesniam prisikėlimui ir didesnei dvasinei gerovei. Laimink, Viešpatie, mus, kurie buvome priversti palikti gimtąjį sodžių, duok jėgų ryžtingai pakelti sunkią mums dalį. Padaryk, kad liktume ištikimi savo Tėvynei ir grįžtume atnešdami jai naują atgimimo ugnį.

Siųsk dvasios ir stiprybės tiems, kurie dirba ir aukojasi jos labui. Padėk laisvėje pasitikusiems mūsų broliams ir sesėms. Amžiną šviesą suteik, Viešpatie, tiems, kurie yra žuvę už Lietuvos laisvę.

Šventasis Mykolas Arkangele, vadovauk mūsų kovoms, kaip kitados esi vadovavęs mūsų tėvams per Jėzų Kristų, mūsų Viešpatį.

Pamažu Onutė išitraukė į jų gyvenimą ir tapo jų pagalbininke - ryšininke. Žinojo partizanų stovyklas, slaptažodžius: "Pavasaris, Kovas, Vėjas". Pažinojo ir Vytautą Remeiką - "Žibutė", Pernaravos gydytoją, kuris buvo užverbuotas saugumo agentas, bet nei ji, nei partizanai dar nežinojo. Prisiglausdavo čia ir partizanė Liucija Jurevičienė. Būdama pakankamai patikima, partizanai įaipavedė paslėpti ir saugoti Maironio rinktinės archyvą pagal priesaiką. Štai nuo laiko pageltęs mokyklinio sąsiuvinio lapelis:

"1949 m. lapkričio 27 d. įpareigojam šiuos dokumentus saugoti "Našlaitėi", t.y. Valytei Onai, gyvenančiai Karūnavos km. Josvainių valsč., ir sulaukus laisvės pateikti Tėvynės laisvosios organams".

LLKS

Aš pasižadu šventai saugoti. O.Valytė."

Ji savo sunkius įsipareigojimus įvykdė: sulaukė laisvės ir perdavė atsikūrusios valstybės organams. Šiandien jie amžinam saugojimui perduoti Kėdainių Kraštotyros muziejui.

Tą vakarą visus dokumentus sudėjo į butelį, užlakavo jos akivaizdoje ir perdavė jos atsakomybėn. Butelį su dokumentais ji užkasė nederbamoje žemėje prie pat kelio augančių eglių pavėsyje.

Atlaikė visas tardytojų atakas. Nepalūžo, nieko neišdavė. Saugumiečiams archyvas būtų buvęs riebus kąsnelis. Onutė išdavė kita ryšininke Elena Siudikaitė, per apgaulę, ne savo valia. E.Siudikaitė pakliuvusi į saugumiečių rankas taip pat laikėsi. Nepadėjo ir smurtas. Bevežiojant ją po mišką užpuolė sribus miškiniai. Susikovė.

1949 m. Lapkričio 27 d.
Spareigopau žinas dokumentus
saugoti: „Kaslaitei“ / t.y. Valytei Onai, Adon.
Spareigopau žinas: ne pareigopau žinas.
Ir sulaukus laimės, potėti teisyne.
laisvosios organams.
Aš pasirodys žinai saugoti. L.L.S.
G. Valyte

Sąsiuvinio lapelis, kuriuo O.Valytė prisiekė saugoti Maironio rinktinės archyvą

Susišaudymo metu sribai su saugumiečiais "pabėgo". Paimta į nelaisvę E.Siudikaitė miškiniams turėjo įrodyti, kad ji ne sribų pagalbininkė. Grąsino sušaudyti vietoje. Taip per apgaulę sužinojo, ir kas yra O.Valytė.

Grįžusi iš lagerio Onutė, matydama, kai ariama žemė artėja prie eglių, o traktoriai žemę verčia giliai, iškasė butelį ir paslėpė ant gonkelio lubų, kur negalima užlipti ir patikrinti. O, be to, jau buvo sumažėjęs pavojus. Kaltininkė nubausta. 1988 m spalio mėnesį spalvotame butelyje išsaugotas archyvas išvydo dienos šviesą, kai iš partizanų biuro nieko nebeliko.

Šiandien Onutės dėka rašytuose mokyklinio sąsiuvinio lapeliuose skaitome kautynių aprašymus, sribų pasalas, apie vargas, kupinas pavojų partizanų dienas, kur ir kokiuose miškuose jie žuvo.

Pušynės mušis

Pušynės mūšiui būdinga tai, kad priešui buvo suduotas skaudus smūgis. Šiose kautynėse priešas patyrė, kad tai ne "banditai", o organizuotas tautos pasipriešinimas.

1944 m. rudenį į Pušynės mišką Krakių valsčiuje susirinko apylinkės kaimų ginkluoti apie 300 vyrų. Vyko apmokymai, kuriems vadovavo Lietuvos kariuomenės karininkas Vladas Pabarčius iš Pakarklių kaimo, taip pat Krakių valsč. Buvo daromi įtvirtinimai, bunkeriai, kurie yra išlikę iki šių dienų. Ginklai įvairūs, trofėjiniai, kurių vyrai prisirinko daugiausiai 1941 m. rusams bėgant iš Lietuvos. Vienas bunkeris buvo skirtas arkliams laikyti. Viduryje aikštės plevėsavo Lietuvos vėliava.

Būryje buvo du vokiečiai, kurių vienas - gabus ginklų specialistas. Užrištomis akimis išardydavo kulkosvaidį ir labai greitai surinkdavo. Kautynių metu vokietis nuo vieno kulkosvaidžio slinkdavo prie kito šalindamas kliūtis. Kadangi vyrai buvo iš apylinkės kaimų, dažnai namo pareidavo pasikeisti rūbus ir parsinešti maisto. Būryje buvo lauko virtuvė. Sunku šiandien tvirtinti, ar kas nors įskundė priešui, nurodydami partizanų stovyklą, ar sužinojo iš kokių nors šaltinių, nes apylinkių kaimai žinojo, kad tame miške yra partizanai.

1944 m. gruodžio 16 d. rytą mišką pradėjo supti iš trijų pusių - nuo Krakių, Josvainių ir Ariogalos. Kautynės vyko visą dieną. Pagrindinės kovos vyko prie stovyklos, kur paruošti bunkeriai. Dar rytą, kai Vl.Pabarčius iš savo sargybinių sužinojo, kad aplink rusai traukia jėgas, vykdė miško apgulimą, pasiuntė septynis vyrus į Paliepių miškus, kur buvo stiprus apie 90 vyrų būrys, vadovaujamas kapitono Kazio Bendžiaus, ir Liepkalnio būrys, vadovaujamas karininko A.Sibičio. Apie pietus, kada vyko permainingos kautynės, staiga prie sudegintos eigulio Venslauskos sodybos sukalo K.Bendžiaus ir Sibičio kulkosvaidžiai. Būrys nepastebėtas prislinko prie malkų sandėlio, prie pat rusų kareivių bei autokolonos, ir staiga atidengė ugnį. Rusų kareivių gretose kilo sumaištis. Šis rusų dalinys buvo visiškai sumuštas ir tą dieną daugiau bunkerių nebepuolė. Iš vietinių gyventojų sužinota, kad žuvusius vežė automašinomis. Manoma, kad vien prie Venslauskos sodybos žuvo apie 80-90 rusų karininkų ir kareivių. Gruodžio 16 d., po pietų, greitai pradėjo temti, ir rusai į mišką nebelindo. Vladas Pabarčius, įvertindamas priešo rezervus, susikrovęs į vežimus amuniciją, pasiėmęs sužeistuosius Štarą Augustiną, K.Pošką ir kitus, patraukė į Lenčių miškus. Kitiems įsakė skirstytis mažesnėmis grupėmis. Kautynių metu Vl.Pabarčius su

Žuvę Pušynės mūšyje

Vacys Mykolaitis

Feliksas Mykolaitis

Gimnazistas Jonas Strumskis

Feliksas Ramoška

Edmundas Simkevičius

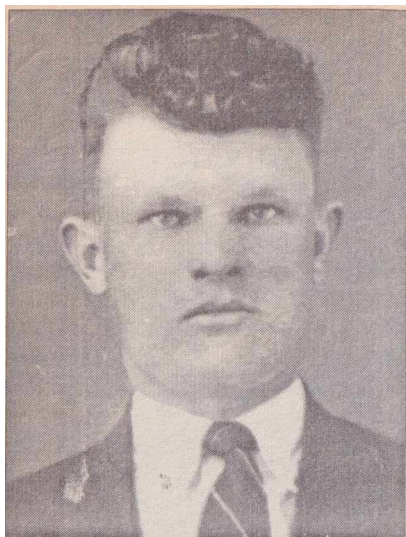
Stasys Masaitis

Alfredas Taršalskis

Anatolijus Gardis

Jonas Jankauskas

Aleksas Kliba

Stasys Štuikys

Aleksandras Klimanskis

Likę gyvi Pušynės mūšio dalyviai

Lionginas Štaras

Antanas Rybelis

nenatūralų judesį ir Vazgys pamatė, kad iš galvos teka kraujo srovėlė, galva palinko į smėlį.

Pranas Vasiliauskas, gyv. Panevėžyje, kautynių dalyvis, pasakoja. Vadas Vl.Pabarčius rytą mus septynis pasiuntė išžvalgyti, ar yra rusų prie eigulio Venslauskos sodybos. Nepriėjus miško pakraščio į mus buvo atidengta smarki ugnis. Šokom į ten esančias žvyruobes. Pasijutom apsupti. Pasitarėm, kad kitos išeities, kaip veržtis, kol neišaušo, nėra. Taip ir padarėme. Prasiveržėm be nuostolių. Kovėmės kartu, Vl.Pabarčius siūlė skirstytis mažomis grupėmis, nes prieš rusų kariuomenę neatsilaikysim ir žūsim. Didelė dalis patraukė į Lenčių mišką.

Janina Rupeikienė. Gruodžio 16 d., auštant, padegė Venslauskų sodybą. Šaudė ir į mūsų namą padegančiomis kulkomis, bet nepadegė. Apie pietus pradėjo eiti kariuomenė ir pradėjo smarkiai šaudyti. Pavakary rusų kareiviai paėmė mano tėvą, Antaną Mykolaitį, su arkliais vežti žuvusius ir sužeistuosius. Jie kalbėjo, kad žuvo kažkoks aukšto rango kariškis, kuris nežuvo fronte, ir keikė banditus. Bevežant sužeistuosius į Šilainius, juos apsupo partizanai iš Lapkalnių miško. Rusai ištraukė iš rogių mano tėvą ir panaudojo kaip užtvaramą, apsaugą. Kai nuvežė į Šilainius, tėvo nepaleido. Grįžo tik kitą dieną apie pietus.

Sekmadienį pas Venslauskus degino girininkiją, nes sodyba jau buvo sudeginta. Pirmadienį vėl buvo rusai ir specialiai padegė kito Antano Mykolaičio klojimą. Vėl paėmė mano tėvą ir iš kito Antano Mykolaičio išvežė visą turtą, nes jo brolis Stasys per tą mūsų žuvo Zacišio lauke.

Pirmą mūsų dieną buvo atvažiavęs Kulikauskas iš Šilų. Į jo roges įdėjo senąją Venslauską, paralyžiuotą invalidą. Uždegus sodybą, jis buvo išneštas ant sniego. Kulikauskas atvažiavo iki mūsų sodybos ir pradėjo šaukti, nes jo arkliui peršovė koją ir jam pačiam buvo peršauta koja. Tada mano mama Marijona Mykolaitienė paėmė arklį iš kitų kaimynų ir nuvežė abu pas Vladą Lukminą.

Kautynių dalyvis **Lionginas Štaras**, gyv. Vilniuje. 1944 m. gruodžio mėn. 14-15 dienomis mus pasiekė labai neramios žinios apie NKVD kariuomenės pagausėjimą Kėdainiuose, Krakėse ir kt. Dar labiau sukėlė nerimą sužlugusi Grinkiškio operacija, iš kurios grįžę vyrai tiesiog pareiškė: išdavystė! 15 dieną iš daugelio veikusių atskirų dalinių vis rinkosi ir rinkosi nauji kovotojai. Tarp jų daug buvo beginklių. 16 dienos ankstyvą rytmetį pasigirdo pavieniai ir trumpi šaudymai. Sargybiniai ir slapukai pranešė, kad užpulta Venslausko sodyba (girininkija). Vadovybė nusprendė, kad reikia pagrindinėms jėgoms išsidėstyti palaukėje, ir tai buvo viena iš klaidų. Apie 60-80 vyrų atskirais skyriais patraukė link palaukės. Dar buvo tamsu, kai pro medžius pamatėme gaisro pašvaistę. Degė Venslausko sodyba. Kada įėjome į apšviestą plotą, patekome į savotišką pasalą. Tuo metu girdėjosi smarkus susišaudymas ant vieškelio nuo Šilainių kaimo, kuris truko labai trumpai. Į tai niekas, ypač vadovybė, neatkreipė dėmesio ir tai buvo antra ir galbūt lemiama klaida. Pasirodo, ten su dideliu kiekiu kariuomenės susikovė iš naktinio žygio grįžtantys Pajieslio apylinkės vyrai. Kariuomenė, matomai, turėjo kitą užduotį ir gana nearšiai apšaudė praleido juos. Mes gi įsivėlėme į gana smarkias kautynes, kuriose ir buvo mirtinai sužeistas mano brolis A.Štaras - "Pukius". Aš buvau "smogiamajame" skyriuje. Šturmo metu pastebėjau gana atokiai A.Dalboką - "Imperatorį", ir man sukėlė nuostabą, kad jis vėl dešiniame sparne (kaip ir ankstesnėse kautynėse) ir smarkiai nutolęs nuo mūsų.* Pagaliau išmušėme iš miško rusus ir mūsų dalinys užėmė palaukę. Pamiškėje radome sunkiai sužeistą girininkijos darbuotoją, kurį vyrai nunešė į bunkerį. O nuo girininkijos vis dar buvome smarkiai apšaudomi, nors tai buvo (kaip vėliau paaiškėjo) taktinis manevras. Mūsų užnugaryje išsidėstė vadovybė ir jos apsaugos skyrius. Tai tęsėsi gal valandą. Per tą laiką pas mane atšliaužė Šulaičių kaimo skyriaus vyrai ir pranešė, kad "Pukius"*** sunkiai sužeistas ir jie jį nunešė į bunkerį. Tuo metu mūsų

*Aloyzas Dalbokas, vėliau paaiškęs išdavikas.

**L.Štaro brolis.

Vladas Pabarčius, Lietuvos kariuomenės karininkas, vadovavęs partizanams Pušynės mūšyje

užnugaryje prasidėjo pragariškas šaudymas ir jei anksčiau buvo lengvųjų ginklų, tai šiuo metu prašneko sunkieji kulkosvaidžiai ir atskiri sprogimai. Sakau pragariškas, nes miškas ten gana retas, tačiau labai aukštų ir išlakių pušų, ir todėl garsas labai disponuojantis, kad net ausys spengia. Pabarčius nepasimetė ir perrėkdamas šaudymą sukomandavo trauktis bunkerio link. Bet trauktis jau buvo per vėlu, buvome apsupti. Jau po pirmo šturmo žuvo beveik visas vadovybės apsaugos skyrius. O čia buvo sutelkti patys šauniausieji vyrai. Žuvo Grinkiškio operacijos vyrai ir jai vadovavęs išsilavinęs šaltakraujis partizanas, kuris, nors ir sužeistas Grinkiškyje, vis tiek išėjo į kautynes. Šį kartą - paskutinį. Gaila, nežinau jo nei pavardės, nei slapyvardžio. Prisimenu, kaip šio skyriaus partizanas J.Strumskis dar šūktelėjo: jūs traukitės, aš pridengsiu! Mes dar neprasiveržėme pro apsuptį, o jo automatas nutilo - baigėsi šoviniai. Dar po kurio laiko driokstelėjo granata jo rankose, o jam tebuvo 16 ar 17 metų, nes buvo, berods, 6 klasės gimnazistas. Mūsų prasiveržimas pro apsuptį neapsiėjo be aukų. Perbėgant aikštelę prieš mane krito Šulaičių skyriaus partizanai J.Jankauskas, A.Štuitys.

Iki pat bunkerio persekiojo kariškiai ir tik čia, susidūrę su nauja gynybos linija bei papildžius mūšiškiais šaudmenimis, užvirė mūšis iš naujo. Po poros valandų kautynių, kada buvo sunkiai sužeistas jiems vadovavęs karininkas, susirinkę sužeistuosius bei užmuštuosius, pasitraukė. Bet tuo dar nesibaigė, turbūt jie tikėjosi papildyti naujais daliniais ir vėl mus šturmuoti. Tačiau, mūsų laimei, atėjo į pagalbą "Barzdos" dalinys (apie 60 vyrų). Jie prislinko iš kitos miško pusės ties sudegusia girininkija, kur rikiavosi nauji kariškių daliniai, jų rikiuotes gana iš arti suguldė "Barzdos" vyrų kulkosvaidžiai ir automatai. Čia galą gavo aukšto rango karininkai ir daug eilinių. Vėliau sužinojome, kad daug kariškių su kulkosvaidžiais buvo išsidėstę ant kvartalinės tarp pušyno ir Šilainių miško. Jie tikėjosi, kad bėgsime kaip tik šia kryptimi. Tiesa, naktį pasitraukėme šia linkmę, bet po savo fiasko ties girininkija jie jau buvo pasitraukę.

O mes per naktį pasitraukėme į Lenčių mišką, kur ir palaidojome "Pukį". Vėliau jį perlaidojome Šulaičių kaimo kapinėse. Nors tai buvo gana rizikinga, nes tuo metu nuolatos po kaimus ir pamiškes slankiodavo garnizono (NKVD) kariškiai. Atvažiavus man su draugu (Alf.Jankausku) ir Lenčiu, pamiškėje pastebėjome kariškių būrelį ir turėjome grįžti atgal. Rytojaus dieną ir draugai jau su manimi nevažiavo. Išvažiavau su seserimi Nijole, kuriai tebuvo 12 m. Iškasiau iš kapavietės karstą, įkėlėme į vežimą ir išvažiavome pro Gudaičių kaimą namų link. Ties Paskerdumio dvaru sutikome kariškius, bet tuo metu prasidėjo gana staigi nuokalnė ir arkliai pradėjo smarkiai bėgti. Eiliniai kareiviai labai nekreipė dėmesio, bet atsilikęs karininkas įtariai nužvelgė mus ir lyg

Mūšio penkiasdešimtmečio paminėjimui prie Pušynės paminklo Kėdainių šauliai. Viduryje Krašto apsaugos ministras Linas Linkevičius. Jam iš dešinės kautynių dalyvis Pr.Vasiliauskas, iš kairės - Krakių bažnyčios klebonas R.Ramanauskas

norėjo stabdyti, bet, pamatęs, kad neįmanoma arklių sustabdyti, praleido.

Lionginas Kuprys amžiumi buvo iš jų vyriausias (per 30 metų tuo laiku), buvo Lietuvos kariuomenės puskarininkis, jo slapyvardis buvo "Tėvas" ir buvo VI.Pabarčiaus partizanų rinktinėje būrio vadu. Jis dalyvavo visose šios rinktinės kautynėse, o taip pat ir 1945-tų metų žiemos kautynėse Lenčių miške, kur žuvo VI.Pabarčius, pasitraukus iš Pušynės miško.

L.Kuprys grįžęs iš lagerio gyveno su žmona ir sūnumi Šilutės rajone, kažkokiame ūkyje, kur augino veršelius. Apie 1970-uosius buvo susirgęs (sutriko širdis) ir gydėsi Kauno II-ojoje ligoninėje. Tuo laiku aš buvau nuėjęs aplankyti sergančio brolio ir čia jį susitikau. Štai ką jis papasakojo apie 1945-tų metų Lenčių miško kautynes tarp Pabarčiaus rinktinės ir rusų kareivių.

Rinktinė buvo apsistojusi Lenčių miške netoli Graužų kaimo, ties Visocko sodyba. Tą nelemtą rytą rinktinės stovyklą apsupo iš visų pusių Kėdainių ir Raseinių garnizonų kareiviai ir pradėjo pulti, bet VI.Pabarčius greitai sutvarkė savo karių eiles ir davė atkirtį, bet jis suprato, kad jėgos nelygios ir kad reikia pralaužti apsupties žiedą ir trauktis Meiliškių link. Jis pavedė L.Kuprio būriui pralaužti apsupties žiedą, o pats ėmėsi vadovauti daugumai atsitraukiančiųjų. Vienas iš

buvsių vyrų granata (iš jo pasakojimo aš padariau išvadą, kad tai galėjo būti vokiškas faustpatronas) nutildė priešo kulkosvaidį ir taip pasisėkė pralaužti apsupimo žiedą. Bet tuo laiku kulka pakirto Vl.Pabarčių, užmušė ir sužeidė jo pavaduotoją (berods, tai buvo Lebedis). Rinktinė pabiro ir pradėjo trauktis netvarkingai, vienok L.Kuprio ir dar vienas būrys nepasidavė panikai, pridengė rinktinės atsitraukimą, o vėliau atsiplėšė nuo puolančių kareivių ir jis su savo būriu pasitraukė į Baisogalos miškus.

Todėl palyginti rinktinės nuostoliai buvo nedideli., žuvo vos 15-iolia partizanų. Kareivių nuostoliai siekė keliasdešimt užmuštų ir sužeistų (mano tetos vyras - Antanas Lemberas iš Trilindžių kaimo, kartu su kitais buvo pavarytas vežti kareivių lavonus, jis tikino mane, kad tarp kareivių mažiausiai buvo per 60 užmuštų ir sunkiai sužeistų).

Vėliau Krakėse ir Josvainiuose buvo paguldyti 22 lavonai (jie buvo palaidoti Josvainiuose, ir dabar tenai stovi jiems paminklas), bet tarp jų buvo ir atsitiktinai žuvę pašaliniai žmonės: tai Pranas Visockas, nušautas savo sodyboje semiant vandenį prie šaltinio, kažkoks žmogus su sūnumi (kuriam buvo vos 15-16 metų), tuo laiku miške kirtęs medžius malkoms, Kairenėlių kaimo gyventojas, važiuojęs iš miško su malkomis (jis buvo nušautas ties kelio sankryža iš miško nuo Sakinės ties keliu Ažytėnai-Vosyliškis) Bartkūnų kaime, ties Radavičienės sodyba. Čia pat buvo paguldyti dviejų Raudonosios armijos dezertyrų lavonai: Viktoras Liniauskas iš Lenčių kaimo (jo pavardė įrašyta į sąrašą Josvainių paminkle), kurį kareiviai išvilko iš po lovos, kur buvo pasislėpęs, o parodė jį kareiviams tėvas, kuris labai išsigando, kai įsiveržė kareiviai, ir taip pat Romanas Mileris iš Radviliukų kaimo. Jie abu buvo ką tik grįžę (tą naktį) iš fronto, kažkur tai iš Lenkijos. R.Mileris buvo pasislėpęs Radavičienės šiaudų kūgyje, o kai išgirdo šūvius, tai bandė bėgti, bet buvo nušautas. Labai gaila, kad jo pavardės nėra Josvainių paminkle. Be to, kareiviai per langą namuose nušovė Mato Urbos dukrą Aldoną, jai buvo apie 16-18 metų (Bartkūnų km.).

L.Kuprys aiškino, kad partizanus išdavęs Vl.Pabarčiaus bernas, kuris buvo būryje, bet buvo išleistas į namus apsitvarkyti, pakliuvo stribams ir, ar savo noru, ar neatlaikęs bauginimų, nurodė, kur yra partizanų stovykla.

Zinaida Zimaitienė-Strumskytė. Pradėjus šaukti jaunuolius į tarybinę armiją brolis Jonas slapstėsi namuose, buvo išsikasęs slėptuvę Šušvės krante, kur slėpdavo ginklus. Brolis 1944 m. rudenį dalyvavo Plinkaigalio kaimo kautynėse, kur buvo paimti į nelaisvę 7 stribai.

Artinantis žiemai partizanai nutarė statyti bunkerį Paliepių miške, kur geros sąlygos, smėlis. Čia nutarė žiemoti. Buvo susiskirstę būriais - Lenčių miškas, Lapkalnio, Graužų ir t.t. Turėjo kuopas. Persikėlus

partizanams į bunkerius, reikėjo maisto, vaistų, teikti žinias. Viską, kas buvo reikalinga, pristatydavome į pamiškėje įrengtą slėptuvę po didžiule egle. Vaistus parūpindavo Vl.Lebedžio sesuo, gyvenusi Krakėse. Taip atėjo 1944 m. gruodžio 16 d., kai rytą apsupo mišką, nuo kelio pusės, kurisėjo Paliepių link, kur netoli buvo bunkeriai. Aš tą dieną namuose nebuvau, nes buvau pas kitą brolių Pabradėje, kuris buvo paimtas į kariuomenę. Vos atvažiavus į Dotnuvos geležinkelio stotį, viršininkas papasakojo, kas vyko Pušynės miške.

Atėjęs į Krakės savo akimis pamačiau prie mokyklos suguldytus partizanus, kuriuos ne visus galima buvo pažinti. Prie jų stovėję sribai stebėjo ateinančiųjų reakciją. Tarp kitų gerai pažįstamų jaunuolių pamačiau ir savo brolių Joną Strumskį. Akyse pasidarė tamsu. Apsivilkęs tuo pačiu motinos austu tamsios medžiagos švarku, tais pačiais kailiniais, mano pačios prieš kelias dienas ant rankovės prisiūtu trispalvės trikampiu... Pakėlusi akis pamačiau su šautuvu mažo ūgio stovintį sribą, baltu vilnoniu, su dviem mėlynom ir viena žalia juoste, mylimosios padovanotu šaliku. Gulėjo šalia Jono Jankausko, Viktoro Dalboko, Antano ir Stasio Štukių. Prieš Kūčias naktį juos užkasė prie Smilgos upelio, kur dabar tvenkinys. Tarp kitų buvo išvarytas užkasti ir brolio klasės draugas Liutkus, kuris tuo metu buvo areštuotas ir naktį išvarytas su kitais laidoti žuvusiųjų. Jis atpažino brolių, gerbdamas jį ir kitus, nuvilko brolio kailinius ir uždengė akis. Jis bandė brolių paslėpti, pavogti, bet nepavyko. Jamėjo tik devynioliktieji metai.

Einant namo keletą kartų sulaukė kareiviai. Prie pat namų taip pat sulaukė, iškratė. Čia pilna rusų kareivių. Jie apsistojo mūsų namuose. Viskas jų rankose. Tėvams palikta tik viena lova virtuvėje. Tėvai išsigandę, nes nugirdo kareivių pokalbius, kad čia visus reikia sudeginti ir sušaudyti. Vėliau sužinojau, kad broliui kulkosvaidžiu nukirto abi kojas. Jis draugams pataręs juo nesirūpinti, o skubiai trauktis.

- Aš geriau žūsiu, bet priešui vergu nebūsiu, - pasakė paskutinius žodžius ir pats nusišovė.

Taip papasakojo brolio likimą likę draugai, taip pat jų vadas Vl.Pabarčius, kuris buvo pas mus atėjęs 1945 m. sausio mėn. Kartu buvo Vl.Lebedys, Antanas Paliūnas, Noreika ir kt. Visi šeši atėjo naktį, pasibeldė sutartu ženklų. Pirmieji užėjo Vl.Pabarčius su Vl.Lebedžiu. Kiti liko sargyboje. Mama pradėjo labai verksti. Vl.Pabarčius nusiėmė kepurę, atsiklaupė prieš motiną ir apkabinęs verkiančią mamą pasakė: "Atleiskite, mam, kad mes neišsaugojom jūsų sūnaus Jono". Mes su seserimi taip pat sėdėdamos ant lovos verkėm. Kai mama apsiramino, pakalbėjo su jais Pabarčius, priėjo prie mūsų, abi pabučiavo, pasakė, kad mes visuomet liksime seserys garbingai žuvusio brolio ir kai užaugsim, visuomet prisiminsime miško brolius.

Vladas Pabarčius apsirengęs gražia Lietuvos karininko uniforma kalbėjo apie mūšį, labai sielojosi dėl žuvusiųjų. Po to mama jiems davė pirštinių, kojinių. Pavalgė, pailsėjo tris valandas. Atsiminkite, pasakė, kad mūsų vienų su vargais ir kančiomis nepaliks. Kitąmet Lenčių miške žuvo pats Vl.Pabarčius. Jis gulėjo brolio vietoje Krakėse tarp kitų 22-jų žuvusiųjų su užrašu: "Pabarčius banditų vadas".

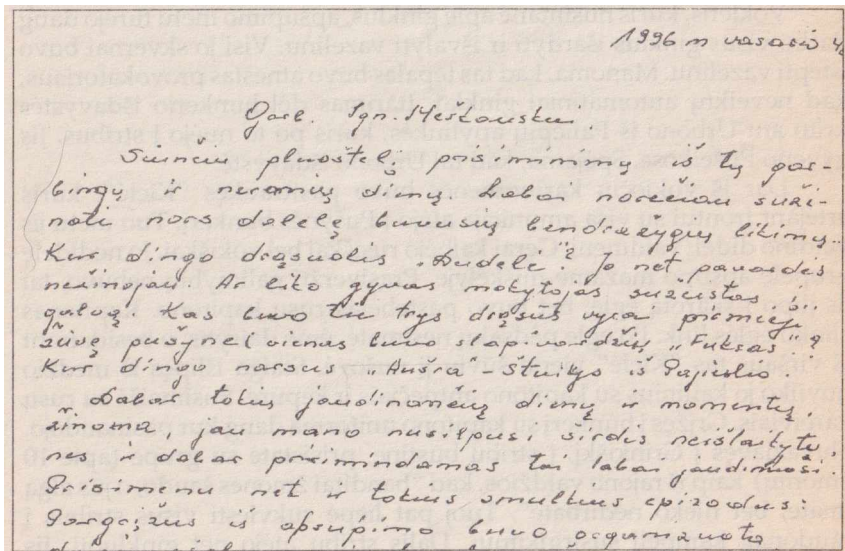
Steponas Jomantas, g. 1913 m., gyv. Terespolio k., Kėdainių raj. Venslauskas Vladas, kuris dirbo girininku, atbėgo į trobą ir sako: "Kareiviai ir sribai supa mišką, šaudo. Bėkit iš namų". Aš su broliu Mečiu nubėgom į mišką, kur buvo miškinų bunkeris. Įlipom vienas į vieną, kitas į kitą eglę. Miškas jau buvo košiamas, šukuojamas. Kareiviai slinko link bunkerio. Mūsų nepastebėjo. Po kokių penkiolikos minučių prasidėjo šaudymas. Šaudymas truko apie valandą. Apsupo bunkerį, kareivius atmušė. Kareiviai pasitraukė nuo bunkerio prie girininkijos. Sutevus vakare su broliu išlipom iš eglų.

Antanas Rybelis, mūšio dalyvis, gyv. Kaune. Atėjo į mūsų būrį, kuriam vadovavo kapitonas Kazys Bandžius, iš Pušynės miško partizanų pasiuntiniai ir išdėstė padėtį: miškas supamas rusų, ir p aprašė pagalbos. Mūsų vadas K.Bandžius pasitarė su Liepkalnio partizanų vadu karininku A.Sibičiu, sujungė abu būrius, 73 vyrus, ir patraukė Pušynės link. Mane, Kielą ir Bujanauską pasiuntė eiti pirma - į žvalgybą. Artėjant prie Pušynės dažnai sustodavom, paklausydavom, girdim moters verksmą. Sutinkam moterį su vaiku. Ji verkia, aiškina, kad rusų kareiviai sudegino namus, šaudo ir kad ji pabėgusi tik su vaiku. Ji nurodė eiti jos pėdomis, ir atrasime. Išėję į palaukę vietoje namo pamatėme vieną karininką ir rūkstančius degėsius. Lauke pamatėm du rusų kareivius varinėjančius kiaulę. Nutarėm kiaulę atsiimt, bet rusai pastebėjo ir pabėgo palikę kiaulę. Priartėję prie sudegusios sodybos, už krūmų, pastebėjome besirikiuojančius rusų kareivius. Maskuodamiesi prie sudegusios girininkijos sukrautomis malkų rietuvėmis abu partizanų būriai prisiriartino prie rusų ir staiga atidengė ugnį. Vieni kareiviai žuvo, kiti buvo išblaškyti. Kiek žuvo, nebuvo laiko skaičiuoti. Prisirinkom trofėjų, ypač mums buvo reikalingi vaistai, tvarsčiai. Laimingi visi sugrįžom.

Vėliau po kelių dienų parėjau namo pasikeisti drabužių, pasiimti maisto produktų ir vieną rytą, dar neišaušus, Paliepių Pušynės link suskaičiau dvidešimt keturias automašinas kareivių. Tai buvo 1944 m. gruodžio 24 d.

Jonas Razmontas. 1944 m. gruodžio 16 d. paleido į namus ką maisto pasiimti, ką baltinius pasikeisti. Ir vadinamą "Prancūzu" nenoriai išleido, nes Pabarčius turėjo žinių, kad rytoj bus šturmuojamas bunkeris. Bet jie tikėjosi, kad rusai į mišką neis. Kažkas atnešė kibirą vazelino sutepti ginklus ir pasiruošti mūšiui. Visi pritepė. Buvo pasiūlyta

kulkosvaidžius išdėstyti Pašušvyje, Pajieslyje, bet to atsisakyta, manyta, kad į mišką kareiviai neis. Buvo tame bunkeryje du parašiutininkai: vienas vokiečių, kitas - lenkas. Silpnai kalbėjo lietuviškai. Daugiausiai kalbėjo lenkiškai. Lenkas buvo radistas, o vokiečių nusimanė apie ginklus, užrištomis akimis išardydavo ginklą ir per kelias minutes pašalindavo gedimą. Gruodžio 16 d. ryte trimis žiedais buvo apsuptas pušynas. Ankstų rytą negrįžo pakeisti sargybiniai. Buvo pasiūsta papildomai žmonių, ir tie negrįžo. Tada suprato, kad jau yra pavojuje. Pabarčius ir kažkoks karininkas nuo Kauno formavo grupes po du, po tris, ir išsiuntinėjo į visas puses, kad užkirstų priešui kelią artyn. Buvo net paimtas ir virėjas nuo pusryčio virimo, kur kopūstuose virė dešrą. Tai buvo Antanas Legeckas. Mūšyje liko gyvas, bet dabar miręs. Jis su trijų žmonių grupe paėjęs nuo bunkerio iki kvartalinės linijos pamatė, kad per kvartalinę prie bunkerio slenka apie 50 kareivių. Legeckas su grupe pradėjo trauktis atgal prie bunkerio. Jiems besitraukiant į juos pradėjo šaudyti iš šono ir viena peršovė. Tai buvo Lipnius iš Paliepių. Draugai jį paėmė ir nunešė į bunkerį. Jam suteikė pirmąją pagalbą, bet jis mirė. Visą dieną šaudėsi. Rusai buvo prislinkę labai arti bunkerio. Nepabūgę vyrai, kurie buvo išėję iš bunkerio, staiga susiformavo į grupes ir prislinkę prie bunkerio kryžmine ugnimi smogė priešui. Tuo momentu pakriko rusų kareiviai. Nežinojo, iš kurios pusės gintis, ir buvo priversti trauktis su dideliais nuostoliais. Daug žuvo. Ginėvės slėnyje išsirikiavo

Liongino Štaro laiškas su prisiminimais šios knygos autoriui

papildomai atvežta rusų grupė, ir jiems buvo duoti nurodymai, kaip papildomai atakuoti bunkerį. Tuo momentu partizanai, pasinaudodami pertrauka ir visą tai stebėdami, tiesiogine netolima ugnimi sudavė smūgį tai rikiuotei. Žuvo daug rusų kareivių, nes net keliose apylinkėse pasklido gandai, kad apsuptas pušyno bunkeris, ir iš visų pakraščių visi traukė link bunkerio išvaduoti draugų. Iš bunkerio vidaus buvo tik savigyna, kad neprisileistų arti bunkerio. Rusų kareiviai didžiausią smūgį patyrė nuo tų, kurieėjo į pagalbą partizanams. Jie iš užnugario davė atkaklų smūgį ir rusai buvo priversti atsitraukti. Nakties metu partizanai apsižvalgė, kad kareiviai atsitraukė, susirinko daiktus, žuvusius bei sužeistuosius ir su arkliais išvažiavo, palikdami tuščią bunkerį. Pasitraukė už durpyno į Graužų girią netoli Šetkaimio. Žuvę partizanai buvo nuvežti į Paliepių varpinę, o vėliau palaidoti Paliepių kapinėse. Žuvusių partizanų buvo 13 žmonių. Čia palaidotas Liudas Petrusas ir du broliai Gudaičiai, Masaitis iš Betygalos.

Pušyno miške trečią dieną į bunkerį šaudė iš minosvaidžio, kuris jau prieš tris dienas buvo tuščias. Po to vyko viso miško "šukavimas", kareivis prie kareivio. Pradėjo nuo Pernaravos kelio link Ariogalos iki kelio, einančio nuo Raseinių iki Vosyliškio ir Griaužų girioje buvo apsupti partizanai, kurie pasitraukė iš Pušų nės bunkerio. Čia kareiviai turėjo didelę persvarą, buvo nelygios jėgos. Žuvo 20 partizanų, tarp jų vadas Pabarčius, kuris vadovavo Pušynės mūšiui. Nukovė rusų kapitoną, kuris kovojo prie Stalingrado.

Vokietis, kuris nusimanė apie ginklus, apsupimo metu turėjo daug darbo visus ginklus išardyti ir išvalyti vazelinu. Visi jo skvernai buvo ištepti vazelinu. Manoma, kad tas tepalas buvo atneštas provokatoriaus, kad neveiktų automatiniai ginklai. Įtarimas dėl bunkerio išdavystės krito ant Urbono iš Paliepių apylinkės, kuris po to nuėjo į sribus. Jis gyveno Pušelnose. Spėjama, kad tai Urbono išdavystė.

Dar iš vokiečių kariuomenės buvo pasitraukęs "Kielė", kuris artėjant frontui su visa amunicija atėjo į Pušynės bunkerį. Tuo metu jis vaidino didelį vaidmenį. Gera kalbėjo rusiškai bei vokiškai. Jo nedidelę grupelę apsupo mažame miškelyje. Prasiveržti galimybių nebuvo, tai jis įlipo į skarotą eglę, bet buvo pastebėtas rusų kapitono. Kapitonas slinko eglės link. Po eglės pėdsakų nesimatė, ėmė dairytis, o besidairant iš viršaus tas "Kielė" vienu šūviu jį nušovė. Staiga išlipęs iš medžio nuvilko jo kailinius su kapitono antpečiais ir kepure. Susimaišė su rusų kareiviais. Grįžęs į bunkerį su kapitono uniforma daug kur pasinaudojo. Nuvažiavęs į Grinkiškį, į sribų būstinę, prisistatė su grupe (apie 10 žmonių) kaip iš rajono valdžios, kad "banditai žmones šaudo, o jūs algą imate, bet nieko nedirbate". Tuoj pat liepė sukviesti visus sribus į raudonąjį kampelį susirinkimui. Dalis sribų atėjo net ginkluoti. Jis

pasipiktinęs įsakė ginklus padėti į vietą, o ne tampyti po salę. Stribai bėgiojo protekine. Jis kalbėjo rusiškai ir barė juos, kad jie nieko neveikia. Palutarkė stovėjo prie būstinės ir joje sėdėjo 10 partizanų, kurie vaizdavo rusų kareivius. Baigiantis susirinkimui, kaip buvo sutarta, iš mašinos išlipę atėjo keletas vyrų ir iššaudė visus sėdinčius salėje. Partizanai rado daug ištremiamų žmonių privežto turto, dešrų, mėsos, ir pasiėmė viską, ko jiems reikėjo iš maisto ir ginklų. Paėmė porą akordeonų ir leidosi į kelionę. Bet, važiuojant per Vosyliškį, buvo apšaudyti. Peršovė palutarkės padangas. Viską sukrovė į porinius vežimus ir kelionę link Pušynės tęsė arkliais.

Liko savoje žemėje

Derlingos Pilionių kaimo žemės. Už žmonių triūsą jos atlygindavo keleriopai. Todėl čia gyveno pasiturintys ūkininkai. Už tą "nuodėmę" kaimas labai nukentėjo. Iš dešimties kiemų liko penki. Kitų šeimų nariai pateko į lagerius, buvo ištremti arba nušauti netoli namų. Gražią, tvarkingą sodybą turėjo Tadeušas Butvilą. Stovėjo didelis, erdvus, čerpėmis dengtas gyvenamasis namas. Kitame jo gale buvo įsikūrusi Pilionių pradžios mokykla. Be tėvų šeimoje dar buvo sūnūs Aleksandras, Alfonsas, Hendrikas, dvi dukterys - Vida ir Aldona. Dvi dukterys - Nijolė ir Irena bei sūnus Vytautas buvo mirę, o sūnus Leonardas gyveno Kaune.

Šeima jautė, kad juos gali ištremti, todėl vengdavo nakvoti namuose. Kartais išeidavo visa šeima, o kartais tik keli jos nariai.

Aušo žvarbus 1949 metų kovo 25 dienos rytas. Butvilų sodybą apsupo ginkluoti, rusiškai ir lietuviškai kalbantys žmogėnai. Įsakė ruošti kelionei. Namuose buvo likę nakvoti motina ir sūnus Alfonsas. Kaune gyvenantis sūnus Leonardas, nugirdęs kalbas, kad Lietuvoje privežta tuščių vagonų, auštant atvyko namiškių įspėti, o pakliuvo tiesiai į stribų ir kareivių nasrus. Geriau pavyko Hendrikui - jį, beeinantį į namus, sulaukė kaimynas ir įspėjo, kad jų sodyba apsupta. Taip jis ir liko kaimynų kieme stovėti, tapo savo šeimos egzekucijos liudytoju. Tik tada, kai pradėjo šaudyti, pasitraukė toliau.

Motina su sūnumi Alfonsu rėšo ryšuliukus, ruošėsi kelionėn. Šeima, nualinta didelių mokesčių bei prievolių, nedaug teturėjo maisto produktų. Reikėjo pasipjauti kokį gyvulį, bet stribai neleido. Tik vienas iš kariškių, peržvelgęs sukrautus ryšulius, pagailėjo.

To paties kaimo ūkininkas Kazys Maniokas, išvartytas vežti Butvilų, papjovė avį. Sūnus Leonardas vaikštinėjo po kiemą ir vis klausinėjo kaimyną K.Manioką:

-Ką daryti?

Šis tik beviltiškai traukė pečiais.

-Besisukiodamas prie avies pamačiau Leonardą, iš kiemo bėgantį į pakalnę, upelio link. Atėjūnai ėmė šaudyti, bet Leonardas, pribėgęs patvinusį su pavasariniais ledais upelį, jį perplaukė, jau džiaugiasi, kad jis pabėgs, nes toliau - miškas. Tačiau laimingai perplaukęs upelį, sulėtino žingsnį. Staiga atsigulė aukštiekninkas ant paties upelio kranto. Ir šiandien neaišku, kodėl jis nebėgo toliau. Ar jis buvo kulkos pakirstas, ar bėgdamas atidavė visas jėgas, ar šaltas vanduo sutraukė kojas? Stribai,

matydami, kad jis toliau nebėga, nebešaudė. Vienas per lieptą priėjo prie gulinčio, šovė jam tiesiai į krūtinę, - susijaudinęs pasakojo K.Maniokas.

Stribas, nušovęs gulintį Leonardą, apkraustė jį ir atsinešė batams puspadžius, kuriuos Leonardas iš Kauno atsivežė.

Panašiai aiškino ir kaimynas Edvardas Bankauskas, viską stebėjęs pro savo klojimo plyšį.

Stribai ir kareiviai suirzę paliko Leonardą, gulintį ant kranto, skubino namiškius, mėtė jų ryšulius į vežimą. Netrukus vežimai, lydimi ginkluotos palydos, pajudėjo iš kiemo. Motinai plyšo širdis dėl gulinčio ant upelio kranto Leonardo. Nors ašaros temdė akis, bet motina žiūrėjo tol, kol vežimai pasisuko į šalį.

-Kartu su palyda išvarėm ir gyvulius. Liepė vežti į Terespolį, - prisiminė K.Maniokas.

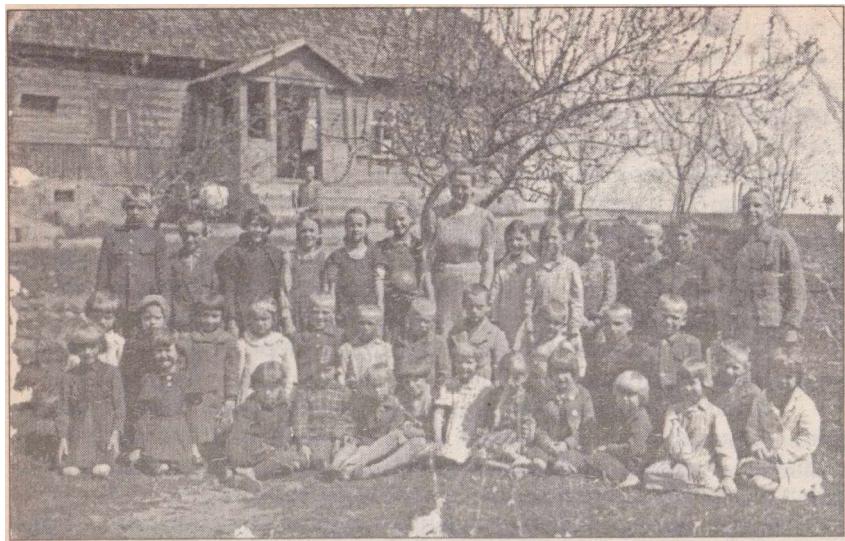
Leonardu nebesirūpino nei stribai, nei kareiviai. Taip jis gulėjo parą. Įbauginti žmonės nedrįso jo liesti, bijojo užsitraukti valdžios nemalonę. Po paros, įsitikinę, kad valdžia lavonu jau nebesidomi, vienas kitą padrąsinę, kaimynai nutarė Leonardą palaidoti.

Zigmas Dzvega iškėlė klojimo duris, padarė iš jų plaustą. Paguldęs ant jo Leonardą, perkėlė į kitą upelio krantą. Iš peršautos krūtinės pliūptelėjo kraujo srovė. Kaimynė Marijona Kuprienė iš namų atnešė šilto vandens: reikėjo atšildyti rankas, kurios sustirusios buvo atmestos į šalis, tarytum laikytusi gimtosios žemės. Jurgis Dzvega, einantis aštuntą dešimtį, buvo pasidaręs sau karstą netikėtai mirčiai. Liepė jį nuimti nuo aukšto - atidavė savo jaunajam kaimynui. Karsto su Leonardo palaikais nebenešė į namus, bijojo. O ir namuose liko tik atlapos durys, išmėtyti kažkokie popieriai, švilpaujantys pavasario vėjai. Palaidojo Leonardą Pilionių kaimo kapinaitėse, kurios buvo Butvilų žemėje. Palaidojo tuo pačiu drabužiu, kuriuo plaukė per upelį, be kunigo, be savųjų raudų, tik tyliai atkalbėję "Amžiną atilsį". Likę nuo tremties šeimos nariai - tėvas, sūnus ir dvi dukros, bijojo pasalaujančių stribų. Atvyko prie Leonardo kapo kauburėlio tik vėliau, naktį, paslapčia. Taip Leonardo kaulai liko gulėti savoje žemėje, kartu su savaisiais.

Neilgai gyveno motina, atvežta su tokiu sopuliu į Sibiro taigą. Guldavo ir keldavosi su ta pačia mintimi: ant upelio kranto liko gulėti jos Leonardas. Ją palaidojo amžinojo pašalo žemėje.

Grįžęs iš Sibiro Alfonsas sodybos neberado. Trobas sukūreno kolūkis. Išrovė sodą. Sunkiai vertėsi ir sūnus Hendrikas. Vengdamas kaktomušos su valdžia, blaškėsi gyvenimo pakraščeliuose. Užsidirbdavo sau duoną ir padėdavo besimokančiai seseriai Aldonai.

Šiandien sodybos vietoje tik plynas laukas. Tik likę namo pamatai, pasruvę ašaromis akmenys - kraupios tragedijos liudytojai.

Pilionių pradžios mokyklos mokiniai prie Butvilų namo

Leonardas Butvila, Gudžiūnų sribų nušautas 1949 m. kovo 23 d.

Seniai nebėra Leonardo, bet jo tragedija tebeina iš lūpų į lūpas. Daugiausia minima Gudžiūnų stribo Alfonso Pauros pavardė. Atėjo laikas jo paklausti: už ką okupantų ginklų nušovei savo žmogų? Niekas kaime nežinojo, ar jis dar gyvas. Paaiškėjo, kad A.Paura gyvena netoli - Jonavos mieste, J.Biliūno g. 2-4. Gyvas ir sveikas.

-Taip, aš dalyvavau tremiant Butvilų šeimą Pilionių kaime. Bet Butvilą nušoviau ne aš. Nušovė kareivis. Mes buvome trise - aš ir du kareiviai. Pamatė bėgantį Butvilą kareiviai ir nušovė. Aš išgirdau šaudant, išbėgau iš gryčios, pamačiau nušautą žmogų, - nervinasi A.Paura.

Ne taip lengva prisipažinti padarius nusikaltimą, o ypač susijusį su žmogaus gyvybe.

Tačiau A.Paura pamiršo, kad dėl L.Butvilos žūties įvyko pačių okupantų organizuotas tyrimas, buvo daroma kvota. Tyrimo medžiagos jie nespėjo išsivežti. A.Paura tada kalbėjo visai kitaip. Štai ką rodo pageltę archyvų lapai, surašyti visai neblogo rašysena.

Protokolo pradžioje A.Paura aiškina, su kuo ir kada jis atvyko į Pilionių kaimą išstremti Butvilų šeimos. Rašė: "Staiga pamačiau bėgantį miško link, šoviau į jį ir sužeidžiau. Tuo pat metu šovė ir kareivis Aleksandr Glazyrin, kuris galutinai jį pakirto".

Kareivis Aleksandr Glazyrin rašo, kad šovė į bėglį ir jį nukovė. Abu stengiasi įrodyti savo nuopelnus. Nuslėpė nuo savo viršininkų, kad galutinai, t.y. mirtinai, nukovė ne bėgantį, o gulintį ant nugaros.

Hendrikas Butvila paaiškino, kas toliau vyko, kai buvo nušautas jo brolis. Mat Hendrikas po savaitės pakliuvo į A.Pauros nagus. Jis nuėjo į Rybėlio sodybą, kur gyveno Krivickas, pasiimti iš Kauno atvežtų brolio daiktų. Vos pravėrė duris, atsidūrė priešais A.Pauros automato vamzdį. Vėl tas pats nelaimingas atsitiktinumas, kaip ir broliui Leonardui. Nei prašymai, nei atsiprašymai nieko nepadėjo - nuvarė jį į Gudžiūnus. Maža to, vis grasino, kad nebandytų bėgti, nes nušausiąs taip, kaip brolių. Iš grasinimų buvo aišku, kas nušovė brolių. Nepaisant realaus pavojaus ir grasinimų, mintis pabėgti Hendrikui nedavė ramybės. Kai jį atvarė į Gudžiūnų miestelį ir pristatė girtam stribui saugoti, Hendrikas prisitaikęs smogė tam ir laimingai pabėgo.

Po akistatos su Butvila, kuris prisiminė jo darbus prieš keturiasdešimt metų, A.Paura pajuto, kad nesulaikomai artėja atpildo valanda. Šaukiamas į prokuratūrą daugiau nebeatvyko. Namiškieiai pateikė mirties liudijimą, kuriame nurodyta tokia mirties priežastis: mechaninė asfiksija užspaudus kaklo kvėpavimo takus kilpa. Baimė ar nubudusi sąžinė skirė pelnytą bausmę pačiam. Liko amžinam saugojimui arhyvuose nutraukta baudžiamoji byla, liudijanti apie žmogaus nusikaltimą savo tautai.

Sušaudyta gitara

Mikliai bėgioja gitaros stygomis ploni Julės pirštai, o pro atvertą gryčios langą aidi pokario melancholijos kupini dainos žodžiai. Dažnas praeivis, sulėtinęs žingsnį, dairosi ir slapčiomis klausosi melodijos. Nelinksma, tačiau ir kurgi bus linksma melodija, jei aplink siaučia mirties šmėkla: nušauna, pagauna, išveža, sodina į kalėjimą be teismo, o miestelio aikštėje nuolat guli aplinkinių kaimų vyrų lavonai.

Kolaičių šeima savo žemės neturėjo nė pėdos. Tėvas savo penkių vaikų nelepino, nes, norint išlaikyti gausią šeimą, užmokėti savininkui už žemę, įsigyti inventorių, reikia sparčiai suktis. Atėjo Tarybų valdžia, ir senasis gyvenimo būdas sutriko. Žemę nuomoti buvo uždrausta. Vaikai įniko į amatus. Duktė Julija išėjo į Šėtos miestelį mokytis siuvėjos darbo. Gyveno pas draugę, mokėsi, dirbo, o vakarais imdavo gitarą ir dainuodavo... Kartą jos gitarą išgirdo atsitiktinai pro šalį ejęs Šėtos miestelio liaudies gynėjas Feliksas Vaitkevičius. Išgirdo ir atėjo, pamatė ir "prisvilo" prie Julės. Tai ir buvo nelaimė, vėliau atėmusi jai gyvybę, o tėvams - gyvenimo džiaugsmą. Visa Julės kaltė - daina.

Buvo šeštadienis. Atėjo jis pas Julę su šautuvu, bet šypsojosi. Suprato, kad nieko blogo nedarys.

-Nei ko nors ieškojo, nei kratą darė. Paprašė Julės paskambinti gitara, - prisimena jos sesuo Ona Švobienė iš Taujankos kaimo.

Nereikėjo daug galvoti, kad suprastum - prašymas tolygus reikalavimui. Svečiui patiko viskas: stygų švelnus skambėjimas, daina, o labiausiai pati Julija. Vizitai kartojo. Julė suprato, kad jam reikia ne tik muzikos. Bijojo jo, bijojo kaimynų. Liaudies gynėjo apsilankymai galėjo sukelti įtarimų, jog Julė - jų pagalbininkė. Pradėjo vengti susitikimų, tačiau Vaitkevičiui ižūlumo užteko. Julei į pagalbą atėjo namiškiei. Kartą sesuo ilgai su juo kalbėjosi, aiškino, kad iš tų lankymųsi nieko neišeis. Argumentavo amžiaus skirtumu, bijodama paliesti tikrąsias draugystės kliūtis.

Žmoniškumo likučiai diktavo Vaitkevičiui, kad iš tokios meilės naudos nebus, bet šautuvu ramstomos valdžios pojūtis trukdė suvokti pralaimėjimą. Juk dar nesutiko tokio, kuris nenusilenktų šautuvui. Atėjęs po kelių dienų pastebėjo, kad Julė išsoko pro virtuvės langą. Vėliau gatvėje sutikęs tiesiai į akis pasakė:

-Nušausiu aš tave.

Šiurpu buvo. Juk visas Šėtos miestelis žinojo apie liaudies gynėjų nežmoniškumus: vienas jų spardė ant grindinio miškinį ir šaukė: "Vot

tebe Litva!"

Pats Vaitkevičius veržėsi sau gausios Kavaliauskų šeimos iš Laukagalio, pabėgusios nuo tremties, turtą. Išplėšęs, išdraskęs... Matė tai Julė.

Visa Kolaičių šeima buvo religinga. Ir daininga. Visos dukterys giedojo bažnyčios chore, ir draugystė su sribais, drįstančiais šauti į pakelės kryžių, kėlė siaubą.

-Tegu geriau mane nušauna, - sakydavo Julė.

Julės tėvui regėjos, kad nėra baisesnio dalyko, kaip pakelti ginklą prieš savo tautą, religiją, savo kaimo žmones. Jis rimtai susirūpino savo dukters likimu. Važiavo aiškintis į Kėdainius, pas prokurorą, milicijos viršininką. Jie tik skėščiojo rankomis.

Sakė, kad jų įstatymai per silpni, kad liaudies gynėjai priklauso kariškiams. Siūlė važiuoti į Rygą pas karinį prokurorą.

Sužinoję apie šeimą ištikusį pavojų, savo paslaugas siūlė miškiniai.

-Pavogsim, - sakė. Tėvas žinojo, ką reiškia "pavogti" žmogų. Nenorėjo, kad jo sąžinė slėgtų tokia kaltė. Tikėjo, ateis teismo diena ir bus priminti visi darbai.

Bėgo dienos, kupinos nerimo. Tėvas miestelyje sužinojo, kad Klaipėdos krašte, vokiečiams pasitraukus, yra tuščių namų. Nelengva buvo kaimiečiui ryžtis važiuoti į vakarinę Lietuvos dalį ieškoti kampo. Bet nuvažiavo, rado, susitvarkė.

Keturiasdešimt šeštųjų birželio 5 dieną į Kolaičių sodybą atvažiavo Kėdainių miško pramonės ūkio krovininis automobilis. Į jį nešė, krovė... Kai jau viskas buvo sukrauta, suskambo gitaros stygos ir Julės atsisveikinimo daina. Tėvai su Julės drauge įlipo į sunkvežimio kėbulą, o Julė sėdosi šalia vairuotojo. Vairuotojas jau siekė raktelių, kai staiga pasirodė šautuvu nešinas žmogus. Atidarė mašinos duris iš vairuotojo pusės ir įsakmiu tonu liepė jam pasitraukti. Julė, pamačiusi prieš save šautuvo vamzdį, suklykė ir prisidengė ant kelių gulėjusia gitara. Nuaidėjo šūvis, sužeista mergina išsoko iš kabinos. Stvėrė žudikui už šautuvo, už plaukų, bet šis atsitraukė ir vėl nuaidėjo šūvis. Šį kartą į koją. Julė parkrito. Išsokusi iš kėbulo draugė sušuko:

-Bandite, ką darai!

Julija Kolaitytė

Už tuos tris žodžius ji užmokėjo visu likusiu gyvenimu - kulka pataikė tiesiai į širdį.

Vaitkevičius dar ieškojo tėvo, grasino visus iššaudysiąs, bet neberado ir dingo. Julė dar buvo gyva, kai įnešė į kambarį, kur jau gulėjo žuvusi jos draugė Aleksandra. Pamačiusi ją, Julė ėmė dusti, alpti, jai trūko oro. Kažkas išskubėjo pas Šėtos vaistininką, nes kito nusimanančio žmogaus nebuvo. Senukas aprišo žaizdas, tačiau vilčių nedavė. Pakviestas Šėtos klebonas paskubomis davė paskutinį patepimą, ir netrukus tėvas, laikydamas mirštančią dukrą ant rankų, užspaudė akis.

Į Klaipėdos kraštą kelionė prarado prasmę. Tik tuščias kambarys liko laidotuvėms. Vakare abi draugės - Julija Kolaitytė ir Aleksandra Kentraitė - gulėjo pašarvotos.

Mirksėjo žvakutės, primenančios žmogaus gyvenimo trapumą ir laiko amžinybę. Susirinkę kaimynai tyliai kuždėjosi apie sekundžių reikšmę žmogaus gyvenime.

Aleksandrą išvežė į Žemaitiją, o Julę palaidojo čia, Šėtos kapinėse. Nutilo sušaudyta jos gitara...

Praėjo daugiau kaip keturi dešimtmečiai.

Seniai nebėra abiejų Julės tėvelių, anūkų sulaukė seserys. Tik Julė - dar nespėjusi sužaliuoti, o jau nulaužta šeimos medžio šaka.

Liko jos nuotraukos, paminklas kapinėse, o neseniai sesuo Ona atnešė išsaugotą Julės gitarą. Per daug skaudu kalbėti. Tegul nebyliai kalba Julės gitara, atiduota Kraštotyros muziejui.

Tėvas

Gausi Kavaliauskų šeima iš Vozbučių kaimo, Krakių valsčiaus, artėjant rytų frontui į vakarus nepasitraukė. Nors žemės turėjo nemažai, 60 ha, bet jie niekam blogo nepadarė ir neturėtų jų niekas bausti. Ar taip lengva palikti viską, tartum visą gyvenimą pasikrovus mantą su vežimu pasukti į dulkėtą kelią kartu su kitais pabėgėliais, pramintais keliais į nežinią. Atrodo, lyg kaltės būtų slegiamas. Jų šeima instinktyviai jautė, kad nieko gero negalima laukti, tačiau neišsivaizdavo, jog blogio riba gali nusitęsti taip toli. Net baisiausiam košmaro sapne nesapnavo, kad jų šeimai taip gali atsitikti. Tačiau realybė pralenkė visus galimus košmaro sapnus: iš jų gausios šeimos, praėjus visus devynerius pragaro lageriuose ratus, liko tik viena Adelė Kavaliauskaitė-Alijauskienė su seserimi. Tėvas su dviem sūnumis žuvo miške ir niekas nežino, kur miškuose išvarę ilsisi jų kaulai. Motina po dvasinių traumų nykte sunyko. Iš gražių ūkio pastatų, sodo, medžių paunksmės liko tik plynas laukas.

Praūzus frontui, atrodo, lyg ir nieko ypatingo neįvyko: tėvas kaip buvo nuo senų laikų seniūnas, taip ir liko. Sūnus Alfonsas įsidarbino Kaune. Bet netrukus vienas atsitiktinis įvykis vijo kitą, kurie artino šeimos pražūtį. Buvo nukauti du matininkai, grįžtantys namo iš Vozbučių kaimo, kurie kaip tik buvo naujakuriams atmatavę žemės sklypą iš Kavaliausko ūkio. Žuvo netoli Kavaliauskų sodybos apšaudant miškiniams juos lydinčių sribų palydą. Nors šis įvykis nieko bendro neturėjo su Kavaliauskų šeima, bet niekam to nepaaiškinsi. Po kurio laiko kilnių jausmų vedamos atėjo žuvusiųjų žmonos apžiūrėti vietą, kur žuvo jų vyrai. Kadangi jos užtruko ir jau buvo pritemę, Kavaliauskai pasiūlė pernaktuoti. Dar vienas atsitiktinumas - naktį pas Kavaliauskus užsuko miškiniai. Kad neįvyktų nesusipratimas, tėvas moteris paslėpė, o jas palydėdamas prašė niekam nesakyti apie tai, ką pastebėjo ir sužinojo. Bet vargu ar jos iškentėjo. Be to, Kavaliauskai susitikdavo su trimis savo pusbroliais Brazauskais, kurie buvo pridarę daug nuostolių. Sūnų Antaną pradėjo šaukti į Krakių sribų būstinę mušant kvosti - kur Brazauskų bunkeris? Tėvas, būdamas žmogus visuomenininkas, o be to, buvęs seniūnas turėjo pažįstamų Krakių miestelio bei valsčiaus valdžioje. Vienas jų, rusas iš NKVD, įspėjo, kad jų šeima skubiai pasišalinti.

Skubotai gresiančio pavojaus akivaizdoje šeima paliko savo namus. Motina su dukterimis apsigyveno pas pažįstamus, toliau nuo namų, savaime tapo ryšininkėmis, o visi trys vyrai su tėvu priešaky išėjo į

mišką. Nors šeima buvo išblaškyta, bet palaikydavo vienas su kitu glaudžius ryšius ir žinodavo apie kiekvieno padėtį ir vargus. Motina su dukterimis ir toliau rūpindavosi vyrų drabužiais, taisydavo juos, nešdavo į mišką pakeisti apatinius. Ir šiaip dažnai ko prireikdavo. Juk trys vyrai. Jos matydavo, kaip tėvas su sūnumis, turėdami savo namus, kartu su kitais miško vyrais miegodavo ant sniego apsirengę, pasikloję eglių šakomis, sugulę ratu, o vidury per naktį kūrenamas laužas, saugo sargyba. Dukters žinodavo jų buveinę, kur ko paklausti, kada juos atrasti.

Darydavo būrių sueigas, kuriose kartais pasitaikydavo dalyvauti ir seserims. Nuo jų nesislėpdavo. Susirinkdavo daug vyrų. Iškeldavo vėliavą, giedodavo himną, kitas patriotines dainas, sakydavo kalbas, atlikdavo karinius pratimus. Širdis prisipildydavo džiaugsmo. Rodos jau vėl Lietuva, - sužiba žiburėliai akių kampučiuose pasakojant Adelei.

O Lietuva buvo dar labai toli. Jos laukė tūkstančiai išdavysčių ir kraujo upelių, nutautėjimas, sulaukėjimas, atsiradimas ties tautos išnykimo riba. Pačios Adelės laukė kalėjimai, persiuntimai, tardymai, lageriai, tėvo, abiejų brolių žūtis miškuose, motinos netektis.

Motina su dukterimis keisdavo gyvenamąją vietą, nes apylinkės šnipeliai pastebėję naujai atvykusius žmones už grašius pranešdavo valdžiai, kuri susidomėdavo atvykėliais. Pagaliau jos išsiskirstė kiekviena sau kaip išmano. Tik pas motiną susikirsdavo visų išblaškytų šeimos narių keliai.

Nors motina žinodavo, kad nuolat pasalauja, slankioja sribai ir kareiviai, kad saviesiems pavojinga lankytis pas ją, bet širdis laukdavo. Nuo kiekvieno vėjo šuoro ar atšokusio nuo lango krentančio lapo krūpteldavo, su viltimi suklusdavo.

Šį kartą tyliai į langą, atsargiai apsidairęs, smiliumi pasibeldė Alfonsas. Motina skubotai dangstė langus, degė žiburį, šildė viralą, žinojo, kad sūnus išalkęs. Blankioje žvakės šviesoje motiniška akis pastebėjo iš sūnaus laikysenos, akių kažką negero. Staiga ji sustingo vidury gryčios - sukaustė ją kraupi nuojauta.

-Sakyk greičiau, - neiškentė motina. Sūnus tylėjo. Pagaliau supratęs, kad motina jau kankinasi, ištare:

-Nebėra tėvo.

Nors motina jau buvo pagyvenusi ir daug ką mačiusi, bet nežinojo, kad pasaulyje gali būti tokių baisių žodžių.

Paprastai, išgirdusi žinią apie žmogaus mirtį motina turėjo gerą įprotį sukalbėti maldelę "Amžiną atilsį". Klaupėsi, puolė į maldą, bet žodžiai trūkčiojo, malda nutrūko... Tik dabar suvokė, kaip sunku tarti maldos žodžius, ir kad jie yra ne tie patys, kuriuos tardavo už pažįstamą, tolimesnį giminaitį, o už savo Vladą, su kuriuo sugyveno keturis vaikus, šeimos galvą, gaspadorių, tiek metų pragyvenusi kartu... Ranka

Antanas Kavaliauskas, Elytė Lisytė ir Alfonsas Kavaliauskas

Iš kairės: Adelė Kavaliauskaitė, Elytė Lisytė, Alfonsas Kavaliauskas, Janė Brazauskaitė, Adolfas Lisius, Jonas Kavaliauskas. Stovi tėvas Vladas Kavaliauskas

pagriebusi mukulę taip pat sustingo...

Aprimus pirmajai skausmo audrai, Alfonsas skubotai papasakojo tėvo žuvimo aplinkybes:

Ruseinių miške jie buvo užpulti staiga šaltą sausio rytą, ir netikėtai.

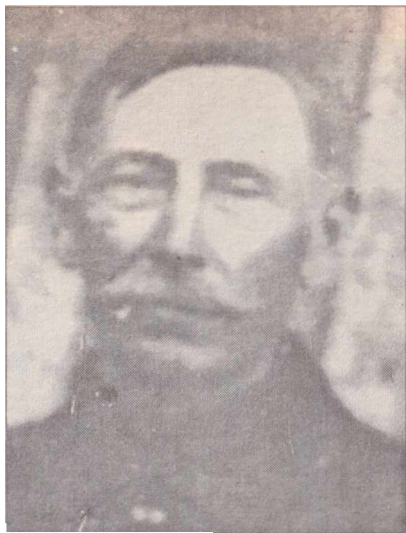
Priešų buvo daug, ugnis stipri. Teko trauktis, nes kautis vietoje būtų beprasmiška, būtų apsupę. Sniego miške buvo gilų. Tėvas, kaip vyresnis, anksčiau sukaito, pavargo. O priešas su šunimis tiesiog lipo ant kulnų, nemažėjančia ugnimi. Tėvas, prišokęs prie manęs, ištraukė kulkosvaidį ir liepė mums trauktis, o jis pasilikęs dengs ugnimi, nes kitos išeities nėra. Mes laimingai pasitraukėme, o tėvas liko kautis. Tik vienas nuo Šiluvos pateko į nelaisvę.

Ilgai sūnus atpažino kalenant tėvo kulkosvaidį. Pagaliau, kada jie buvo jau gana toli, kulkosvaidis nutilo. Nusmelkė skaudi mintis, kad gali būti ir tėvo gyvybė užgeso...

Išbėgę iš miško pastebejom, kad visi kaimai pilni enkavedistų. Būrys nutarė skirstytis individualiai. Jis įlindęs klojimą ir tris dienas išbuvęs, kol nesibaigė apsupimas, pasalos. Girdėdavęs ir matydavęs kaip šeimininkai ateina pasiimti pašaro, bet nerizikavęs juos prakalbinti, nesigaudydamas, kas jie yra. Po trijų dienų per ryšininkus susirinkęs būrys sužinojo, kad tėvo nebėra, buvo sužeistas ir pakely mirė. J.Mažeika rogėse jį matė dar gyvą. Jis buvo nuvežtas į Josvainius ant grindinio prie stribų būstinės. Vėliau jį atvilko stribai prie kultūros namų, pastatė niekindami prie tvoros. Kur jį užkasė, šiandien niekas nežino. Veikiausiai Vozbučių kaimo tvarkingą ūkininką, gausios šeimos tėvą, ilgametį seniūną, didvyriškai žuvusį 1949m. sausio mėn., priglaudė Josvainių žemelė, kuri šiandien užstatyta daugiabučiais gyvenamaisiais namais. Vėliau motina sužinojo tėvo žuvimo vietą, žadėjo pastatyti kryžių, bet nesusėjęsi mirė.

Sūnus Alfonsas, kuris motinai perdavė liūdną žinią, žuvo tą pačią metų liepos 22 dieną. Liudytojais ir dokumentais rodo jo žuvimo aplinkybes:

-Buvo prinokusios vyšnios, - prisimena sesers Adelės tuo metu kelių metų duktė Vida, priglauta svetimų gerų žmonių, kai motina,

Vladas Kavaliauskas

ryšininkė, buvo areštuota.

-Kautynės prasidėjo miške. Besikaunant miškinius išstūmė į pamiškę. Tačiau miškiniai pamatė, kad miškas apsuptas ir pamiškėje į atvirą lauką nebėjo. Įvyko mirtinos kautynės. Šaudėsi ilgai, nepasidavė, - gerai prisimena netoli gyvenęs Z.Urbonas.

Po kautynių Z.Urbonas matė, kaip keliu į miškąėjo apie 300 NKVD kareivių. Maždaug po metų sribai pietavo pas Urboną ir prasitarė, kad šioje vietoje žuvo keturiolika kareivių, o vienam karininkui buvęs peršautas kaklas, bet jis pasveikęs.

Algirdas Vaikutis, kurio sodyba buvo prie pat miško, prisimena, kad šūviai miške buvo girdėti nuo pat ryto. Šukavo mišką, kareivisėjo prie kareivio. Partizanai iš miško išstumti atsirado prie; mūsų trobų, bet už trobų buvo pasislėpę sribai, kurie pradėjo šaudyti į juos. Partizanai metėsi atgal į mišką, kur sutiko išeinančius rusų kareivius. Tuomet ir įvyko paskutinės kautynės. Visą valandą Vaikučio šeima gulėjo kamaroje ant grindų, o pamiškėje kulų nukapati alksniai tiesiog raudonavo. Ypač ilgai gynėsi vienas partizanas, išliaužęs į vasarojaus lauką, užėmęs patogias pozicijas. Tai buvo Alfonsas Kavaliauskas, kurį A.Vaikutis gerai pažinojo, nes pas jį buvo prisiglaudusi jo sesers duktė (mažametė), ir dėl to Alfonsas dažnai užeidavo. Kulkosvaidžio netekęs jis paskutiniu metu nešiojosi rusišką automatinį šautuvą - "dešimtuką". Vieni kareiviai stebėjosi jo narsumu, kiti keikė. Visus žuvusius suguldė ant kiemo. Jų buvo septyni. Be penkių partizanų, matyt, buvo nukauti miške, dar du kažkokie žmonės. Kaip šiuo metu nustatyta, be Alfonso Kavaliausko žuvo Alfonsas Ūsas - "Žaibas", Alfonsas Lisys - "Aušra", Vladas Šulskis - "Lapas" ir dar vienas nežinomas - "Medžiotojas".

Ryšininkės Onos Valytės išsaugotame albume partizanų archyve pageltusiuose puslapiuose atrasta šių kautynių eiga.

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1.*Josvainių valsčiaus Ruseinių miškas, 12 kvartalas.*

2.1949 m. liepos 22 d. 12 val. Kautynės tęsėsi 6 val.

3.Partizanų stovykla užvesta šnipo (šnipo pavardė ir vardas, amžius, bei gyv. vieta nenustatyti).

4.Šnipo asmenybė nenustatyta, bausmė neįvykdyta.

5. VYTENIO dalinys (Mindaugo tėvonija) pasitraukė 5 partizanai. VYT.-DV-Lapas, Skv Medžiotojas, P.Aušra, P.Žaibas ir P.Gediminas. Ginkluoti: 1 pusautomatinis šautuvas rusų sistemos, 1 automatinis pistoletas (suomių sistemos), mašinkė, 1 rusiškas šautuvas, 1 čekoslovakishkas šautuvas "Voino" su pistoletais, 1 "panzeris", 1 FN, 1 Zvezda, 1 Naganas.

6.Kautynėms vadovavo DV Lapas.

7.MGB, MVD ir sribai, viso apie 300 asmenų. Apginkluoti kulkosvai-

džiais, pusautomatiniais šautuvais, automatiniais pistoletais, granatomis.

8.1949 m. liepos 20 d. VYT dalinys buvo apsistojęs Ruseinių miške 12 kv. Trys partizanai buvo išeigoje, o penki partizanai buvo stovykloje. Dienos metu 12 val. nežinomas šnipas atvedė ir įrodė partizanų stovyklą. Priešo buvo apie 300 asmenų, kurie apstojo visą 12 kv., o taip pat išdėstyti buvo palaukėje kulkosvaidžių lizdai. Du partizanai "Aušra" ir "Gediminas", buvo nuo stovyklos nuėję kiek toliau, apie 100 m, kur jie buvo sulaukę grybaujančią jiems pažįstamą mergaitę, su kuria kalbėjosi. Nuo to laiko partizanai "Aušra" ir "Gediminas" pamatė, kad jų link ateina šnipai. Abu jie šoko bėgti į Stovyklą, pranešti savo draugams apie pastebėtą priešą. Priešas atidengė ugnį į partizanus. Mergaitė metėsi į šoną ir sėkmingai pabėgo apšaudoma rusų. Visi partizanai į priešą atidengė ugnį ir vadovaujami DV "Lapo" kovėsi stovykloje apsuptame miške prieš žiede apie 1 val. Partizanams laimingai pavyko pralaužti apsupimo žiedą pietų pusėje ir atsišaudant trauktis. Besitraukiant kautynėse žuvo dalinio vadas "Lapas", SKV "Medžiotojas". Likę partizanai tose kautynėse iš lėto traukėsi į vakarus, į lauką. Išbėgę į lauką ūkininko sodybos priedanga norėjo trauktis toliau laukais, bet ir ten sutiko priešą, kuris į partizanus atidengė ugnį ir apsupo žiedu. Partizanai šoko atgal į mišką ir kovėsi. Kautynėse du partizanai "Žaibas" ir "Aušra" žuvo, o partizanas "Gediminas" sužeistas prasilažė pro priešą apsupimą ir šliaužė į vakarus. Po ilgo ieškojimo priešui pavyko šuns pagalba surasti sužeistą avižose pasislėpusį partizaną "Gediminą" (Valdą). Priešui priartėjus, partizanas "Gediminas" gynėsi - atidengė ugnį. Kadangi priešų buvo daug, o partizanas vienas, ir dar sužeistas, todėl besikaudamas garbingai žuvo.

9. Žuvo šie partizanai: DV "Lapas", SKV "Medžiotojas", P."Aušra", P."Gediminas", Žaibas.

10. Priešui pateko ginklai: 2 šautuvai, 1 pusautomatis, 1 šautuvas, 1 automatinis pistoletas (mašinkė) ir 4 pistoletai.

11. Priešų žuvo 8 asmenys ir 7 sužeisti.

12. Nėra.

13. Dalinio vadas "Lapas" kovėsi tik su ginklu pistoletu FN, nes 1949 m. birželio 24 d. kautynėse priešui buvo patekęs jo automatinis pistoletas (mašinkė),

14. Žinias suteikė VYT dalinio DV "Pavasaris", surinkęs žinias iš vietos gyventojų ir padaręs kautynių vietos aprašymą.

Pavasaris

Antras jauniausias tėvo sūnus Antanas žuvo 1951 m. sausio 21 d. Lipliūnų miške kartu su visu septynių kovotojų būriu: Rolandu Svetlausku, Jonu Pranaičiu, Juozu Aleksa ir dviem nenustatytais. Visi septyni buvo suguldyti Kėdainiuose ant grindinio.

Vyko atkaklios nelygios kautynės. Vietinių žmonių atsiminimu,

rusų buvo kaipusių.

Motinos ir dukters Janinos ryšiai su Antanu, jauniausiu tėvo sūnumi, sustiprėjus terorui ir sekimui, nutrūko. Niekas nežino, kuriuose miškuose jis gyveno ir kokie jo pasaulyje buvo artimiausieji žmonės. Tik sugrįžus iš lagerio sesuo Adelė sužinojo iš tolimo savo giminaičio, kuris matė ir atpažino Antaną gulintį ant grindinio Kėdainiuose, kartu su kitais partizanais. Spėjama, kad jie buvo užkasti žvyrduobėse Kėdainių mieste, Skongalio gatvės gale.

-Mes žinom, kad žūsime. Bet žūsime savoje žemėje, - sakydavo Adelei tėvas.

Šiandien iš gausios Kavaliauskų šeimos liko tik Adelė Kavaliauskaitė-Alijauskienė su seserimi Janina, susiradusi prieglobstį Vilainių gyvenvietėje.

Balta kaip obelis.

Čia buvo Kavaliauskų sodyba - parodė pro automobilio langą pravažiuojant keliu pro Vozbučių kaimą, rudenėjantį lauką Z.Žimaitienė, taip pat buvusi kalinė už savo brolių, žuvusių Paliepių miške, pirmose kautynėse.

-Labai norėtūsi sustoti prie tos vietos, kur guli tėvo ir brolių kaulai. Uždegti žvakutę, pasimelsti, padėti gėlių, - lyg sau nutęsė Adelė.

- Lauksiu, gal prisisapnuos...

-Jei tėvas nebūtų išvedęs sūnų į mišką, gal būtų gyvenę, - lyg užjaučia Adelę be tautinės sąmonės ir ambicijos nulietuvėjęs kaimynas. Bet tėvo vertybių gradacija buvo kitokia. Adelė gerai prisimena, kaip, tėvui giedant Maironio giesmę, tariant žodžius: "Šalis, kur miega kapuos didvyriai", akių kampučiuose pasirodydavo žiburėliai.

Anksčiau ar vėliau tėvas su sūnumis sugrįš į gimtuosius Vozbučius - granito laukų akmenyje.

1946 m. Kalėdos Labūnavoje

Niekas neprisimena, kada pastatytas Labūnavos dvaro mūrinis bokštas. Galbūt dar baudžiaties laikais: dvarininkui savo valdoms apžvelgti, kavos puodelį išgerti. Daug ką matė laukuose stovintis vienišas bokštas. Tik vargu, ar jis yra matęs tokią aršią vietinių artojų kovą su svetimaisiais. Bokštas tapo tartum dvidešimto amžiaus Pilėnai. Tik ši kartą nelaimė atnešė ne krikšto nešėjai iš Vakarų, baltas apsiaustais su juodais kryžiais, o "pasaulio išvadotojai" žvaigždėtomis kepurėmis iš Rytų. Bokšto sieną varpė ne aštrios ietys, o spiečius kulkų "dum-dum". Šios mūro sienos dengė ne tik kovotojus, bet moteris ir vaikus, kurie nenorėjo nusilenkti atėjūnams. Stovi kulkų suvarpytas, apšepęs bokštas, bylodamas, kokios buvo Kalėdos Labūnavoje 1946 m.

Kviečiu paklausti, ką kalba išlikę gyvi liudininkai.

Ona Derbutienė, gyvenanti Kauno mieste, pasakoja. 1946 m., artėjant fronto linijai, su vyru ir dviem vaikais išvykome iš Kauno pas mano tėvus į Griaužų kaimą Kėdainių rajone, esantį netoli Labūnavos. Praūžus frontui čia ir pasilikom gyventi. Kadangi pokario metais buvo sunku išsimaitinti, tuo labiau, kai šeimoje dvi vaikiškos burnos, vyras ėjo dirbti į buvusį Labūnavos dvarą, o aš prižiūrėjau vaikus. Apsigyvenome to paties dvaro mūriniame bokšte. Kitame bokšto aukšte gyveno Šimkūnų šeima. Sąlygos buvo apgailėtinos, tačiau rinktis nebuvo iš ko - pokario metas.

Į mūsų bokštą apšilti, išsidžiovinti drabužius, sužinoti, kas dedasi apylinkėse, ateidavo miškiniai. Jonas Šimkūnas ir mano vyras Balys Derbutas buvo aktyvūs jų rėmėjai. Šiuo požiūriu abi šeimos buvo vieningos, kaip ir dauguma kaimo žmonių. Daugumą jų pažinojome, nes tai buvo aplinkinių kaimų berniokai. Jiems čia buvo saugiausia, nes storos bokšto mūro sienos dengė nuo staigaus sribų užpuolimo. Todėl buvo sutarta, kad Kūčių vakarienę atšvės mūsų bokšte.

Kūčių dienos ryte buvau nuėjusi į dvarą atsinešti pieno ir pamačiau du rusų kareivius. Grįžusi pasakiau vyrui. Sunerimo. Nujautė, kad okupantai iš vietinių kolaborantų sužinojo mūsų papročius - Kūčių vakarą praleisti pagal seniai susiklosčiusias tradicijas. Todėl vyras ilgai nesutarė su kaimynu Šimkūnu, kur valgyti kūčias. Vyras norėjo sutarimą atšaukti, bet Šimkūnas manė, kad kareiviai ėjo ir praėjo pro šalį. Išgirdau tik paskutinius Šimkūno žodžius: eisiu ir pasakysiu, kad kūčiojam čia.

Koks buvo galutinis jų sprendimas, Ona Derbutienė nežino, tik iš jų žodžių mano, kad šie buvo kažkur netoli, Nevėžio pakrantėse.

- Temstant, apie šeštą valandą vakaro, atėjo vienuolika jaunų žmonių, - tęsia liudininkė. Aloyzas Dalbokas, Antanas Moralis, Jonas Žilinskas, Jonas Gulbinas, Zenonas Alaburda ir trys jo seserys Onutė, Elytė ir Marytė, kurios buvo kartu su broliu. Jos mokėsi Kaune, bet šeima, vengdama represijų, pasitraukė iš namų. Motina su dvylikos metų sūnumi gyvena pas gimines, o kiti pasitraukė į mišką. Šiai grupei priklausė ir kartu atėjo pasiturinčio ūkininko iš Girkalnio, kurio šeima buvo išblaškyta, sūnus Vladas Januškevičius. Atėjo ir Panevėžiuko plytinės buhalteris Kazys (pavardė nežinoma), kuris draugavo su Onute Alaburdaite. Visi buvo sužvarbę, sušalę. Jų namai - atviras dangus. Jie trynė rankas, buvo patenkinti, kad sutiks Kūčias kaip visi žmonės. Pakvipo atšylančių ginklų kvapu, vėju dvelkiančiais drabužiais. Nežiūrint nuolatinės dvasinės įtampos ir nei akimirksniui neatsitraukiančios mirties grėsmės, netekus savo gimtųjų sodybų, jų širdys linko prie džiaugsmo - buvo užkrečiamai linksmi ir drąsūs. Juokaudami vyrai paėmė iš mūsų stalą ir nunešė į trečią aukštą pas Šimkūnus, kur buvo sutarta kūčioti. Su Šimkūniene ir jos seserimi Kūčių stalui buvome viską paruošusios. Šieno taip pat parūpinom. Vakarienei vadovavo vyrai. Susėdus prie stalo paskelbė tylos minutę žuvusiems atminti. Vienas jų paskaitė maldą, padalino plotkeles. Pradėjome vakarieniauti. Jokių gėrimų nebuvo. Skaičiavo žuvusius draugus, kalbėjo apie ateities perspektyvas. Vyrai tarytum ištroškę vandens briedžiai gaudė iš anapus geležinės uždangos kiekvieną vylingą žodį, komentavo jį. Guodėsi, kad kitais metais galbūt kiekvienas Kūčias švęs savuose namuose, su savais, be ginklų, be baimės ir laisvoje Lietuvoje. Traukėm iš po staltiesės smilgas - jei trumpą ištrauksi, tuoj sugrįši, jei ilgą - dar ilgai būsi be namų. Seserų Alaburdaičių akių kampučiuose sužvilgo žiburėliai...

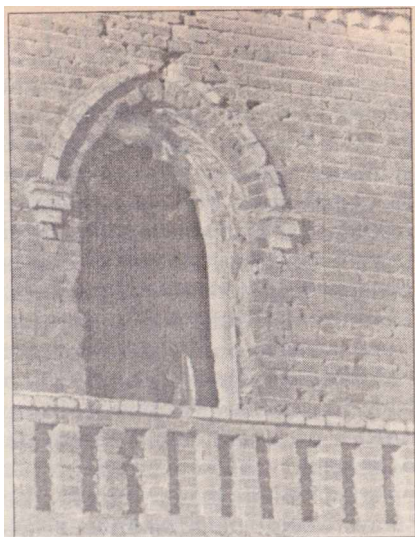
Taip kūčiojant jaukioje šilumoje niekas nenujautė, kad virš Kėdainių garnizono kaupiasi tamsūs, grėšmingi debesys.

- Pakūčioje su vyru grįžome į savo kampatį. Sumigome. Paryčiai kažkas stipriai, nedraugiškai pasibeldė į duris. Širdį nusmelkė nelaimės nuojauta. "Milicija", - išgirdome. Neleidome. Vaikai miegojo. Mes sėdėjome ant lovos ir verkėme. Tylėjom. Nors apie mirtį nieko nekalbėjome, bet žinojome, kad ji čia pat ir kad praleidžiamė kartu paskutines valandas. Pradėjome svarstyti, kaip išgelbėti vaikus. Kada pradėjo aušti, vėl stipriai pasibeldė. Prie durų nuėjo Šimkūnas. Durų neatidarė. Įsitikino, kad rusų daug. Vyrai ruošėsi gynybai. Tikrino ginklus. Mums su vaikais liepė persikelti į trečią aukštą, nes iš antro patogiau gintis. Nešiau mieguistus vaikus į viršų.

Kol neišaušo, vyrai nutarė bandyti iš apsupimo prasiveržti. Sutarė, kad mano vyras staiga pravers duris, o Jonas Žilinskas mes granatas ir prasiskins kelią. Tačiau vos pravėręs duris nuo kulų spiečiaus krito

Labūnavos bokštas

1946m. gruodžio 24-25d. kautynių pėdsakai
Labūnavos bokšte

Zenonas Alaburda

Alaburdų šeimyna: iš kairės - Onutė, Marytė, Elytė, Zenonas, tėvas Vaclovas, motina Stefanija

J.Žilinskas, o mano vyrui sužeidė ranką. Išaušus prasidėjo kautynės. Moterys sugulė ant grindų, o vaikus pridengė pagalvėmis. Pro išdaužytus langus švilpė kulkos, atšokdamos nuo sienų krito ant mūsų. Girdėjosi keiksmi, rusiškos komandos, lietuviškai ir rusiškai šaukė pasiduoti. Tačiau miškiniai gynėsi, šaudė ir prie bokšto neprisileido. Taip šaudėsi apie penkias valandas. Mažos pertraukėlės, ir vėl serijos iš naujo. Pagaliau bokšte šūviai nutilo. Galvoje, kad visi žuvo. Atėjusi iš antro aukšto Alaburdaitė pasakė, kad pasibaigė šoviniai. "Pasilikome tik po vieną sau". Paklausė, kas nori pasiduoti. Pasakiau, kad reikia auginti vaikus. Tuomet Z.Alaburda perplėšė paklodę, ištraukė iš šluotos kotą, pririšo ir atsargiai iškišo pro langą. Lauke sušuko: "Išeikite". Pirmosios išėjo Šimkūnienė su seserimi ir Onutė Alaburdaitė su Kaziu, kuris gyveno legaliai. Iš paskos - ir aš su vaikais. Antrame aukšte sutikau vyrą. Jis atsisveikino su manimi ir vaikais. Paėmė panėšėti iki durų vieną vaiką. Kalbinau, kad jis pasiduotų, gal liktų gyvas, {kalbėjau. Mes išėjome paskutiniai. Mums išėjus, įsakė gultis. Netoli pamačiau nukautus du rusų kareivius. Lauke dar poškėjo šūviai. Mes visi gulėjome. Alaburdaitės draugui Kaziui peršovė koją. Onutė slinko Kaziui perrišti koją, bet kita kulka kliudė Kazio galvą, o Onutei peršovė ranką. Onutė suriko, iškėlus rankas ir žiūrėdama į bokštą: "Zeniau, šauk!". Į ją seriją paleido enkavedistai, ir ji parkrito. Šūviams visiškai nutilus, mums, likusiems gyviems, įsakė eiti pas juos. Pirmas nuėjo mano vyras. Jį apieškojo. Mums įsakė eiti į bokštą ir išnešti žuvusius. Patys dar bijojo eiti. Nuvarė ir mane. Keikėsi "Zdarova...", pridėdami populiarių keiksmazodį, "gali nešti". Tačiau vienas vyresnis, matydamas verkiančius vaikus, nuvarė mane už klojimo. Po pusvalandžio suvarė mus vėl prie bokšto, kur gulėjo ant žemės nukauti miškiniai, tarp jų ir mano vyras, jam iš galvos sruveno kraujas. Vaikai šaukė tėtuką.

Kai kuriuos tragedijos epizodus, kurių negalėjo pastebėti O.Derbutienė, paaiškino Onutė Kasperavičiūtė, taip pat gyvenanti Kaune, kurios brolių partizaną nukovus, turėjo pasitraukti iš namų. Giminės bijojo ją laikyti ir ji prisiglaudė prie šio būrio. Ankstų rytą, dar buvo tamsu, išgirdom beldimą į duris. Šeimininkas nuėjo paklausti kas. Tai buvo rusai. Mes neįsileidome jų ir jie nesilaužė, bet kada pradėjo švist, tada jie pradėjo daužyti duris. Tada partizanai pasiskirstė savo vietas, moterims liepė gulti ant grindų ir susiguldyti mažus vaikus. Tuomet vienas iš šeimininkų nusileido į apačią, atidarė šonines duris, kur buvo rūšys. Tada atkišo lauko duris ir puolė į rūšį. Kai durys buvo atidarytos, tai rusai paleido pirmą seriją į laiptus, tuomet ir krito Žilinskas Jonas slapyvardė "Tėvas". Bet tarp mūsų panikos nebuvo, nes žinojom, kad visų laukia tas pat. Po to stojo vadovaut Alaburda Zenas. Jis buvo kulkosvaidininkas ir narsiai kovėsi. Kova tęsėsi iki vakaro, nors iš

partizanų buvo tik 4, o kariuomenės visas bataljonas. Dar būtume nepasidavę, jei būtume turėję šovinių. Tuomet Alaburda iškišo pro langą baltą skudurą ir prašė nutraukti ugnį, leisti išeiti moterims ir vaikams. Aš buvau suabejojusi, ar eiti, bet Zenono vyriausia sesuo Onutė tarė: "Einam, padėsime moterim". Dvi jų, sesės Marytė 18 m. ir Elytė 16 m., atsisakė. Mes išėjom 6: abi šeimnininkės su mažais vaikais, mudvi su Onute ir dar viena mergaitė, kuri buvo atėjusi į svečius, ir vienas vyriškis, taip pat svečias iš Kauno. Jo vardas buvo Kazys, pavardės nežinau. Kai išėjom, mus suguldė ir pradėjo šaudyti į mus beginklius. Pirmą kulka sutikau aš, nes gulėjau ant kalniuko, antra buvo Kaziui. Onutė šoko prie jo ir iškėlusi rankas į viršų sušuko: "Zeneli, broleli, šauk į mane". Paleido seriją enkavedistai. Nušovė ir kitą mergaitę, po to nustojo šaudę, pastebėjo, kad aš gyva, liepė keltis. Nors sunku buvo atsikelti, nes sprogstama kulka buvo perėjusi per petį ir rankos kaulas buvo sutraiškytas, buvo peršautos ir strėnos, bet kaulas nepaliestas. Jie įsakė eiti į "bašnią" pasakyt partizanams, kad pasiduotų. Taip aš ir padariau. Man belipant laiptais dar paleido kryžiaavą ugnį į mane. Užlipus radau du šeimnininkus, du partizanus, vieną ryšininką. Partizanų slapyvardės "Lašiukas" ir "Negusas". Per tą trumpą laiką "Lašiukas" spėjo man apibūdinti, kas atsitiko man išėjus. Alaburdos seserys prašė, kad jas nušautų brolis. Jis atsisakė tai padaryti, negalįs. Tuomet, sako, imkit pistoletą ir darykit, kaip jūsų sąžinė sako, ir jos nusišovė pačios. Taip pat nusišovė ir Zenas. Kukutis buvo labai ramus ir apsisprendęs jaunuolis, niekuomet nesikarščiuodavo ir viską ramiai sprendavo. "Negusas" net žodžio nepratarė. Sakau, vyrai, ką darom? Labiausiai buvo gaila žiūrėti į šeimnininkus, juk jų žmonos su vaikučiais stovėjo apačioje. Nutarėm pasiduoti. Ašėjau pirma, jieėjo truputį atsilikę. Išėjus į lauką, pasukau prie moterų. Partizanaiėjo iškėlę ginklus, o šeimnininkai ir ryšininkas buvo beginkliai. Kada jie sustojo, iškart paleido į juos seriją. Paliko gyvą tik "Negusą" ir ryšininką. Atrodo, kad ryšininko slapyvardė "Kregždė", tiksliai nežinau. Mačiau, kaip išmetinėjo lavonus per langą. Tada išgirdau šeimnininko mažo vaikučio balsą, verkiant tėvelio: "Kelkis, einam į kambarį, šalta". Daugiau nieko neatsimenu.

Tolimesnę eigą prisimena O. Derbutienė. Visus likusius gyvus ir sužeistus susodino kartu su kareiviais į sunkvežimius. Vaikus iš jos atėmė prie bokšto. Važiuojant tuo pačiu sunkvežimiu ji pastebėjo prisidengusį kapišonu ir miškinį vadą Aloyzą Dalboką. Ji stebėjosi, kad jis liko gyvas. Iki šio laiko tebėra mįslė, kada jis tapo išdaviku. Jis po to išdavė daug bunkerių ir žmonių. Važinėjo po kaimus, kvietė visus pasiduoti. Vėliau jis visą amžių dirbo saugume Vilniuje.

Sunkvežimiai su grobiu Kėdainius pasiekė jau temstant. Stropiai uždangstytuose languose degė prislopinta šviesa. Žmonės šventė

Kalėdas. Tokia Kalėdų diena buvo Labūnavoje. Jai pavadinti Derbutienė žodžio neranda. Net Labūnavos bažnyčioje nuo nepalaujamo šūvių tratėjimo dvaro pusėje pakriko Kalėdinė malda.

O. Derbutienę Kėdainiuose uždarė į daboklę. Vieną. Neteko vyro, nežino, kur jos vaikai, prieš akis Golgotos kančios ir vargai, o pasidalinti skausmu nėra su kuo. Visą naktį akių nesudėjo.

Ryte, varant ją į tualetą, esantį kieme, pamatė ant grindinio visus vienuolika, su kuriais užvakar kūčiojo. Jie gulėjo sribų būstinės kieme, kur dabar yra Muzikos mokykla. Pirmiausia pamatė savo vyrą, kuris buvo nurengtas, gulėjo ranką atmetęs, lyg norėtų priešui kažką mesti. Kiti gulėjo basi. Visos trys seserys Alaburdaitės buvo nurengtos nuogai, o šventi medalikėliai, kuriuos mama išeinant iš namų laimindama įteikė, buvo įsegti į krūtis... Ant jų baltų kūnų krito baltos snaigės. Nežiūrint to, ką ji matė, iškankinta naktinio košmaro ir skausmingos nežinios, ji jiems pavydėjo...

Nutilo šūvių salvės. Išvežiojo, suslėpė į žvyrdubės žuvusius, kažkas užkalė bokšto langus ir atėjo ilga, kurčia priverstinė tylą. Tik žmonės pakuždomis ilgai kalbėjo ir kalbosėjo iš lūpų į lūpas, kaip didvyriškai kovėsi miškiniai, apsupti trimis žiedais NKVD kariuomenės ir vietinių "istribitelių". Iki šiol paslaptina skraistė supa išdavystę. Apie kautynių eigą sklinda prieštaringos kalbos. Sribų arti bokšto neprileido. Arčiausiai buvę kareiviai neteko amo, kai staiga iš bokšto išniro moteris su automatu ir paleidusi serijas vėl dingo bokšte. Likusios abi gyvos liudininkės kovos metu buvo trečiame aukšte su vaikais, matė ir žino ne visus kovos epizodus. Galėjo tą padaryti tik Alaburdaitės Marytė ir Elytė, kurios buvo antrame aukšte kartu su vyrais ir gyvos nepasidavė. Šis epizodas iki šiol lieka nei patvirtintas, nei atmestas.

Ir šiandien stovi apleistas bokštas kaip nuožmios kovos liudytojas. Labūnavos kolūkis buvo pradėjęs jį remontuoti. Reikia jį išsaugoti tokį, koks jis yra, kad ateinančios kartos žinotų, jog mūsų artojai mokėjo ne tik dailiai suversti vagas, bet, reikalui esant, šauniai kautis, atsisakyti gyvenimo ir mirti.

Priesaiką daviau Lietuvai

Slikių kaime abi Naruševičių šeimos buvo gerbiamos už jų darbštumą, teisingumą, mokėjimą sugyventi su kaimo žmonėmis. Jie buvo ne giminės, bendrapavardžiai, vidutiniškai ūkininkai, bet gyveno pasiturinčiai. Be darbo nesėdėdavo. Gausi buvo Antano Naruševičiaus šeima - septyni vaikai. Todėl vaikai kaip įmanydami didino žemės maitintojos plotą - sausino balas, vertė kelmus, plėšė dirvonus.

- Buvau pati jauniausia. Jau šešerių metų ganiau žąsis, - prisipažįsta Jadvyga Naruševičiūtė-Žukauskienė, gyvenanti Slikių geležinkelio stoties name.

Ramus abiejų Naruševičių ir viso Slikių kaimo kupinas darbo gyvenimas pasibaigė 1944 m., sugrįžus Tarybinei Armijai. Dar prieš pasitraukiant vokiečiams plačiai buvo kalbama, spėliojama, kad sugrįžusi Tarybinė Armija atsiskaitys su Lietuvos gyventojais už tai, kad juos 1941 m. birželio mėnesį kulkomis palydėjo, nes jie be skurdo, kalėjimų ir trėmimų nieko daugiau neatnešė. Žinoma, ne visi kareivėliai buvo kalti, bet visi vienodai kentėjo.

Tarybinė Armija grįžo tarsi užmiršusi, kaip ji buvo palydėta. Niekas nieko negrasino, nešaudė, neprievartavo. Bet neilgam. Viskas prasidėjo paskelbus mobilizaciją.

Niekas nenorėjo vykti į vokiečių frontą kariauti už svetimos valstybės interesus, juo labiau už tuos, kurie sugriovė mūsų valstybę, naikino krašto žmones ir visą tai, kas mūsų tautai yra brangu ir šventa. Vyrai laukė baigiantis karo vildamiesi, kad bus atstatyta Lietuvos valstybė. Tačiau okupantai nelaukė, pradėjo siautėti po kaimus, terorizuoti gyventojus, šaudyti. Naruševičių šeimos pateko į pavojaus akiratį, nes Antanas Naruševičius ir Adolfas Naruševičius buvo tarnavę Lietuvos kariuomenėje, o tuo metu buvo šaukiamojo amžiaus. Antanui buvo 25 metai, Adolfui - tik 22 metai.

Sėdi pirmas iš dešinės Adolfas Naruševičius

- Gal eitum kariauti su vokiečiais, pasimelstume, gal liksi gyvas, - sakydavo Antanui motina, tarsi nujausdama, kad nebūtų blogiau, kad neištremtų, namų neišdraskytų.

-Negaliu tarnauti okupantams ir kariauti už juos. Prisiekiau Lietuvai prie Didžiojo altoriaus, žvakėms degant, vargonams grojant, - atsakydavo sūnus.

Ir tai buvo nemeluoti žodžiai. Tarnaudamas artilerijos pulke Kėdainiuose prisiekė šv.Juozapo bažnyčioje, bučiavo kryžių, Lietuvos vėliavą.

Abu Naruševičiai, Antanas ir Adolfas, pradžioje slapstėsi atskirai, kaip kuris išmanė. Antanas pas artimiausią kaimyną buvo išsikasęs žeminę darželyje su užslėptu įėjimu iš kambario. Adolfas prie savo namų turėjo iširengęs slėptuvę. Kaimynai, ir net visas kaimas, žinojo, kad jie slapstosi, visi rūpinosi jų išsaugojimu, pajutę besiertinantį pavojų pranešdavo. Karui pasibaigus ir paskelbus amnestiją, kuria niekas netikėjo, paieškos kartodavosi vis dažniau. Kartą Antaną pamatę net apšaudė, bet jam pavyko pabėgti. Už tai paėmė tėvą ir laikė dvi savaites. Prieš sumuštą tėvą Antanas atsiklaupęs išbučiavo abi rankas, atsiprašė. Antanas suprato, kad jis namiškiams pavojinga ir didelė našta. Todėl abu Naruševičiai apsiginklavę pasitraukė toliau nuo namų. Trečiai žiemai artėjant jie išsikasė žeminę Slikų kaimo pamiškėje. Ji turėjo juos slėpti kariuomenei šukuojant miškus, nuo žiemos speigo ar šiaip ramiai pailsėti. Žeminė buvo apsėtame rugių lauke, po želmenimis, o įėjimas už keliasdešimt metrų miške, po lazdyno krūmu. Taip jie trečią žiemą iš eilės pervargo. Kartais jie ateidavo į namus pasiimti vandens, maisto, o kartais jiems atnešdavo lauknešėlį. Taip laukė pavasario, troško geresnių žinių. Deja, Judas jau skaičiavo sidabrinus už jų gyvybes.

1948 m. balandžio 8 d., auštant, Antano Naruševičiaus kieme sulėjo šunys. Namiškiai puolė prie langų. Netrukus pasirodė kareiviai, kurie stipriai ir grėsmingai pasibeldė į duris. Tėvą ir septyniolikmetį sūnų nusivarė į klojimą. Ten "atliko tardymą" taip, kad sūnų be sąmonės atnešė ir numetė ant grindų. Mušė spragilais. Tėvas dar galėjo paeiti. Kareiviai tėvą ir motiną išsivarė iš namų sakydami: "Jei jūs nežinote, kur jūsų sūnūs, tai parodysime mes". Abu tėvus nusivarė prie lazdyno, kur buvo žeminės anga. Atmatavo nuo angos žingsniais ir liepė tėvui kasti. Tėvai suprato, kad viskas yra žinoma, kad įvyko išdavystė. Sumuštas tėvas kasė iš lėto, sunkiai, ilgai, vis raginamas, ujamas aplink apgulusių enkavedistų. Liepė kasti ir motinai. Pasirinkimo nebuvo. Jų lėti judesiai rodė, kad jie laukė kokio nors stebuklo. Pasirodė žeminės lentos. Liepė laužti lentas. Pralaužus angą, be jokio pasiūlymo išeiti pasiduoti, pradėjo į vidų įnirtingai šaudyti, mėtyti granatas. Po tokios ugnies įsitikinę, kad gyvų nebėra, liepė motinai lįsti į vidų. Motina

didžiam nustebimui rado abu gyvus ir sveikus. Tik Alfonso veidas išpiltas raudonių. Motina siūlė jiems pasiduoti, bet jie nesutiko. Pirmas klausimas - kiek jų. Jie ketino staiga iššokti ir kautis. Tačiau motinai paaiškinus situaciją, kad jų yra daug ir aplinkui sugulę nukreipę ginklus į žeminę, suprato, kad nespėję išlįsti pro angą jie bus nukauti arba sužeisti ir paimti į nelaisvę. Motinai radus abu gyvus pasislėpusius bunkerio angoje nuo granatų bei šuvių, džiaugsmas persipynė su liūdesiu ir jos širdis troško, kad sūnus liktų gyvas, juk jis savoje žemėje ir niekam blogo nepadarė. Motina, vildamasi, kad jie liks gyvi, prašė pasiduoti, bet jie kategoriškai atsisakė. Kai Adolfas nusiėmė nuo rankos laikrodį ir prašė jį perduoti jo pusantų metų sūneliui Kęstučiui, motina suprato, kad jos įtikinėjimai beviltiški. Motina atsisveikino, atsibučiavo...

Išlipusi iš žeminės motina paklausta atsakė, kad nieko nerado ir nematė, o tik lentų nuolaužas. Leitenantas, norėdamas įsitikinti, kad bunkeryje nebėra gyvybės, pats lindo pažiūrėti. Vos pro angą į žeminę nuleido kojas, pasipylė šūviai.

- Kai sužeidė leitenantą, mane, penkiolikmetę, kareiviai pasiuntė atnešti žibalo. Man beeinant pasivijo ir pradėjo mušti. Tarsi apmirusi buvau, nieko nejaučiau, - prisimena Jadvyga Žukauskienė.

Sumušę dukterį kareiviai pakeitė sprendimą: jai ir tėvui liepė nešti šiaudus prie žeminės, o žibalo atsinešė patys. Sukišo šiaudus į žeminę, užpylė žibalu ir padegė.

- Visą gyvenimą akyse matau, kaip virš mano brolio užsiplieskė ugninis fakelas. Motina laužė rankas, dengėsi žemėtais pirštais akis. Tėvas stovėjo nejudėdamas kaip paminklas. Po žeme pasigirdo prislopinti giesmės "Marija, Marija" žodžiai. Girdėjosi šaukiami žodžiai: "Tėvynė", "Lietuva". Po to neužilgo po žeme pasigirdo duslūs sprogimai: vienas, antras. Visi supratome, kas atsitiko. Kai sudegė šiaudai, įlūžo lubos, tėvas buvo nuo psichinės įtampos mirtinai išvargęs, nes nuolat grasindami vis šaudė virš jo galvos, kasti nebegalėjo. Kareiviai, įsitikinę, kad tėvas nebeturi jėgų, atsivarė iš Slinkių pašto tenai dirbusį žuvusio Antano pusbrolių Mykolą Naruševičių ir to paties kaimo gyventoją Liudą Balsevičių. Jiems bekasant iš Jonavos dar atvažiavo vagonas kareivių, nes kada sužeidė karininką, galvojo, kad bunkeryje yra daug partizanų.

Atkasę, abu rado gulinčius kniūpsčia, apdegusius. Kareiviai užpylė vandens ant veidų, nuplovė suodžius ir pasakė, kad viskas aišku. Ką jie galvojo, sunku suprasti, bet liepė atgal sumesti ir užkasti. Buvo nepatenkinti žuvusiųjų pasiryžimu nepasiduoti gyvais. Po to suėjo į gryčią, išsivarė atsigavusį sūnų Vladą, surinkę sukravę patalynę į vežimą, paguldė sužeistą leitenantą ir išvažiavo. Vladas po tardymų buvo nuteistas 25 metams laisvės atėmimo.

Po trijų dienų abiejų Lietuvos karių šeimos, giminės padedant,

naktį, slapta, atkasė, sudėjo į karstus ir vėl toje pat vietoje užkasė. Po dviejų savaitių visą Antano šeimą, Adolfo žmonos seserį Miniką ir žmonos motiną ištrėmė į Sibirą. Kitiems pavyko pabėgti.

Antano tėvas, atodūisiais palydėdamas vakarosna besileidžiančią saulę, kur guli sūnus Antanas, kur liko jo gimtoji sodyba, po kelių metų atgulė į amžinąją išalą.

Grįžę iš tremties likusieji gyvi rado žeminės vietą išsaugotą. Visų kaimo žmonių atminty išliko tragedijos vieta. Mechanizatoriai, dirbdami lauką, pagarbiai iš tolo apvažiuodavo tragedijos vietą ir, matyt, niekas nedrįso duoti nuodymų tą plotelį suarti, užsėti, panaikinti atminimą.

Papūtus pirmiesiems Sajūdžio vėjams, Adolfo žmona su sūnumi ir Antano sesuo Jadvyga, giminėms padedant, iškasė kadaise naktį tamsoje į karstus sudėtus žuvusiųosius, užkastus be kunigo, be varpų, ir garbingai katalikiškomis tradicijomis abu palaidojo Nociūnų kaimo kapinaitėse, pastatė paminklą.

- Tebėra ir dabar ta tragedijos vieta kaip buvo, tik apaugusi berželiais. Nedirbamoje žemėje išdygo ir užaugo. Vasarą kažkas kai kada padeda lauko žiedų... - patvirtino užkalbinta šneki moteris Sūkiuose. O iš gausios Antano Naruševičiaus šeimos šiandien liko tik viena tremties išvarginta sesuo Jadvyga. Ji, būdama II grupės invalidė, pasitiko senatvę svetimoje pastogėje. Ji nebeturi nei jėgų, nei lėšų išpildyti paskutinį tėvo prašymą - parvežti jo kaulėlius ir paguldėti šalia sūnaus Antano.

Penki kalvijai į vieną širdį

Motiekaičiai nuo seno gyveno toje pačioje vietoje, tuokėsi, augino vaikus, mylėjo savo žemę, laistė ją prakaitu, arė, prieš berdami grūdą pabučiuodavo pilką jos grumstą, kad duotų gausesnį derlių, kad darbas nenueitų niekais.

Kazimieras Motiekaitis, prieš kurdamas šeimą, nutarė išvažiuoti į svetimas šalis užsidirbti pinigų ir sutvarkyti ūkį pagal savo svajonę. Grįžęs iš Argentinos kavos plantacijų, padidino tėvo paveldėtą žemės sklypą, pastatė mūrinius pastatus ir pradėjo tvarkingą ūkininko gyvenimą. Šeimoje gimė penki sūnūs ir dvi dukterys. Apie šeimą buvo atsiliepiame, tik geru žodžiu: darbšti, religinga. Kėlėsi anksti, sekmadienius šventė. Šeimininkas buvo prie pinigų.

Kai 1940m. sulėkė raudonomis žvaigždėmis rusų tankai, vyriausias sūnus Aleksandras jau buvo aktyvus šaulys, grojo šaulių orkestre, turėjo ne tik šautuvą, bet ir šaunią šaulio uniformą. Jis šaipėsi iš suvargusių rusų kareivių, iš jų apdaro, iš jų apavo - "obmotkių". Šaulių organizacija buvo nuginkluota, paleista, nes ji ugdė tautinę sąmonę, savigarbą. Už tai kilus karui Kazimieras su savo būriu "paragino" rusus nešdintis iš mūsų krašto. Kai po keturių metų sugrįžo tie patys rusai, į jų kariuomenę pagal amžių jau tiko keturi Kazimiero sūnūs. Motiekaičių šeima puikiai orientavosi, už ką verta lieti savo kraują. Boikotavę į kariuomenę nutarė neiti. Juo labiau, kad miško kampas beveik siekė sodybą. Rusai su vietiniais pastumdėliais sugebėjo įvertinti, kad keturi vyrai iš vienos šeimos yra ne su jais, bet prieš juos. Todėl nuo kareivių bei strībų nespėdavo užsidaryti durys. Rusams užteko proto suvokti, kad sūnūs palaiko ryšį su namais. Tokiomis nervinės įtampos sąlygomis praėjo pirmoji žiema. Išaušo 1945m. pavasaris. Gyvenimas nesustojo. Nekreipiant dėmesio į nuolatinį persekiojimą, reikėjo prižiūrėti ūkį, o darbo rankos miške laikė šautuvą. Ilgai gegutė, sodams pražydus, vargus rokavo, visus mįslingai graudeno. Visi tylėjo, suprato, kad vargo jūros prieš akis. Tik nepagalvojo, kad neužilgo neteks jaunėlio sūnaus Leono, vienintelės likusios tėvo paspiertos. Juk jam buvo tik keturiolika metų.

Taip priartėjo birželio 24d. Tėvas buvo areštuotas Baisogaloje.

- Kur vaikai? - neatstojo stribai.

Jaunėlis ryte į pieninę nunešė pieną, kur suplaukia iš ryto ne tik pienas, bet ir naujausios žinios. Ten sužinojo, kad naktį kaime iššaudyti komunistai. Vaikis tuoj suvokė, kad dėl to sukviesti kareiviai ir stribai. Grįžęs namo jis skubėjo į mišką pranešti broliams, kad šie pasitrauktų

Aleksas Motiekaitis

toliau nuo pavojaus. Vaikui perspėjus brolius, grįžtant lėtesniu, palengvėjusiu žingsniu iš miško, pamiškėje šūktelejo rusiškai: "Stok!". Netoliese pamatė rusų kareivį. Šis trumpas žodelis tapo storu juodu brūkšniu, atskyrusiu dar vėlyvoje vaikystėje nuo savųjų, nuo šio pasaulio šviesos... Atsirado daugiau kareivių, čia pat iškratė. O kartu buvę sribai atpažino, kad tai Motiekaičių jauniausias sūnus, keturių partizanų brolis.

Šiandien sunku nustatyti, kaip jį mušė ir reikalavo parodyti, kur jo broliai, tik žinoma, kad jį vedžiojo po mišką, kol susidūrė su kitų partizanų būriu. Įvyko kautynės. Jėgos buvo labai nelygios - žuvo 10 partizanų. Žuvo ir rusų kareivių. Šiandien sunku atspėti, ar keršydami už žuvusius rusų kareivius, ar dėl to, kad partizanų brolis, ar tiesiog tautos genocido tikslais sušaudė Leoną ir kartu bevaikštant sulaikytą A.Vaičiūną iš Vabalių kaimo. Baisogaloje ant grindinio per Šv.Joną suguldė 12 vyrų, tarp jų ir keturiolikmetį žalsvais marškinėliais, basą Motiekaičių Levaniuką.

Motina norėjo eiti prašyti, kad atiduotų palaidoti, bet bijojo. Prašė apylinkės pirmininko, bet jis taip pat bijojo ir patarė geriau neiti ir neprašyti. Vėliau ji iš sribų sužinojo, kad sūnus kvietė juos namo, sakė,

kad motina turi daug samagono, kurį sribai taip mėgo su kiaušininės užkanda. Nors to namuose ir nebuvo, bet vaikis tikėjosi, kad mama jį kaip nors išgelbės. Bet sribai buvo ne vieni, su kariuomene, ir savavaliauti bijojo.

Sušaudžius beginklį Leoną, netrukus iš Baisogalos kalėjimo paleido tėvą.

- Važiuk sau, ir ramiai gyvenk, - pasakė jam.

Tėvas sribų paguodoje išvėlgė klastą, bet kur ji atidengs savo veidą, negalėjo nuspėti. Visko prisigalvojo, bet kad bus tremiamas - neatspėjo, nes dar trėsimų tuo metu negirdėjo. Kartais namuose nemiegodavo, kad sribai naktį nesumuštų ar kokios kitos niekšybės neiškręstų.

1945m. liepos 25 naktį miegojo visi namuose. Tėvas su mama gryčioje, o duktė Vanda svirne. Kada pasibeldė į duris, tėvas bėgo į vieną pusę - į mišką, o motina čia pat, į rugius. Tėvą pagavo, o motina nušliaužė tolyn per rugių lauką. Kareiviai rado klėtyje ir dukrą Vandą, kurią atsivarė į gryčią ir pasodino šalia tėvo. Rusų kareivis sėdėjo už stalo ir rašė. Tėvas tyliai pasakė, kad motina pabėgo. Šitie tėvo žodžiai ir Vandą įkvėpė bėgti. Ji tyliai pravėrusi atsidarė langą, žiūri - už kampo stovi kareivis. Tada mėgino kitaip: pasiėmė grūdų dubenį ir eina į tvartą. Nieko. Kareivio, stovinčio už kampo, nesimato. Taip ji nuėjo už tvarto prie šiaudų krūvos. Ji priėjusi prie tvarto neina į jį, bet eina už tvarto. Už tvarto šiaudų stirta ir prie jos stovi kareivis, bet jis apsimeta nematęs. Tik toliau paėjus, netoli krūmų, pasigirdo šūvis ir kieme stovinčio kareivio reikalavimas sustoti. Bet Vanda jau krūmuose. Sribai, kurie pirmiausiaėjo pas kaimynus, išvaryti į pastotį turtui išvežti, paliko vienus kareivius, kurie praganė dukterį ir motiną.

Sribai sužinoję, kad Vanda pabėgo į mišką, šoko ant arkliai vyti ir po to skubėjo viską krauti į vežimus, nes jie sakė, jog duktė nubėgo pranešti broliams ir gali jie greitai čia atbėgti.

Pakrovę į kaimynų vežimus pajudėjo iš kiemo į Sibirą, į tremtį. Liko atlapos durys, lauke prišti gyvuliai. Liko ir visas išsvajotas gyvenimas.

Penkių partizanų motina Stanisla Mo-tiekaitienė

1989m. gruodžio 2d. visi 12 partizanų perlaidoti vienoje duobėje

Kokiomis mintimis tėvas paskutinį kartą pažvelgęs į sodybą išvažiavo, lakios vaizduotės nereikia. Daugiau tėvas jos nematė.

Vanda skubiai nubėgo pas brolius pranešti, kas dedasi namuose. Tuomet buvo dar dideli partizanų būriai. Ryžosi pastoti kelią ir tėvą atimti. Tačiau nuleido ginklus įsitikinę, kad gali žūti ne tik tėvas, bet ir kaimynai, su arkliais išvaryti vežti turtą. Kokią graužatį gali užsitraukti, jei tavo kulka atims tėvui gyvybę! Tėvas badaudamas po dvejų metų mirė Sibire. Jo kapo niekas nežino. Liko iš namų pabėgusios duklė Vanda ir motina. Abi tik naktiniais marškiniais, kurie, motinai bešliaužiant rugių lauku, prakiuro. Liko keturi sūnūs miške. Visa šeima po mėlynu da ngumi - o sodyboje buvo visko. Į sodybą net iš tolo buvo nesaugu pažvelgti. Joje pasalavo ir laukė sribai. Jos gyvendavo, tiksliau, vargdavo, miške ir pas įvairius žmones, kuriuos nurodydavo ir surasdavo sūnūs. Dažniausiai ten, kur ir patys prisiglausdavo. Visi sūnūs buvo ginkluoti automatais. 1947m. vasario 20 d. žuvo vyriausiasis sūnus Aleksandras. Jis ėjo su draugu pas pažįstamą į Pakiršinio kaimą, netoli Baisogalos, ir susidūrė su būriu sribų. Jo draugas atsisaudydamas pasitraukė, o Aleksandrą pakirto vietoje. Baisogaloje gulėjo vienas. Jo draugas pranešė motinai skaudžią žinią, kai grįžo vienas, palikęs Aleksandrą sribų rankose.

Adolis žuvo 1948m. rudenį Lopų kaime, taip pat prie Baisogalos. Naktį žygio metu susidūrė su enkavedistais Buzos sodyboje. Čia aršiose kautynėse nukovė leitenantą ir pats žuvo. Apsigynė nuo enkavedistų ir juos nuvijo. Be Adolfo sužeistas Dūda Kazys Lš Vabalių kaimo. Partizanai nustūmę enkeivedistus susirinko sužeistuosius, pasiėmė žuvusį Adolfą. Pasikinę ūkininkų arklį, išvažiavo. Žuvusį Adolfą paslėpė po šiaudais pakelėje pas Praninską Daukainių kaime, o K.Dūdą atvežė pas Vandą, kuri gyveno pas Mundeikį Vilaikių kaime. Dūdai buvo persauta krūtinė. Pasikankinęs tris valandas, auštant mirė. Saugumo sumetimais suvyniojo Kazį į audeklą ir paslėpė lauke, runkelių krūvoje. Naktį to paties kaimo gyventojas Rimkus padarė du karstus, trečią naktį surinko abu žuvusiuosius ir išvežė laidoti į Vilaikių mišką. Rimkus žuvo palaidojęs draugus. Ir šiandien nežinia, kur ilsisi jų kaulai. Spėjama, kad dabar ten stovi elektros pastotė.

Nuo motinos Adolfo žūtį ir laidojimą nuslėpė, nenorėjo skaudinti. Sunku ją būtų išlaikyti nuo dalyvavimo laidotuvėse, ir tai būtų papildomas rūpestis. Apie sūnaus mirtį jai buvo pasakyta vėliau.

Vytautas - "Papartis" žuvo 1948m. sausio 6d. Vabalių kaime, čia pat, prie tėviškės. Žuvo Stasiulionio sodyboje, kur gyveno dvi Stasiulionio dukterys. Jos mezgė partizanams kojines ir pirštines. Atėjo Vytautas su draugu "Dagiliu" - Jurgaičiu Vladu kojinių, kurias buvo numezgusios dukterys. Atvyko nurodytą dieną. Atėjusiems paruošė vakarienę.

Bebūnant išgirdo kieme kažką vaikštant. Įtarė; kažką negero, bet šeimnininkai nuramino. Kai pradėjo įžūliai belstis, suprato pavojų ir vienas šoko pro vieną langą, kitas - pro kitą. Šokant Vytautas ir buvo mirtinai pakirstas. Jurgaitis Vladas, pasinaudojęs tamsa, laimingai pasitraukė. Šeimnininką išvarė vežti Vytautą į Baisogalą. Pakeleje buvo sustoję, rodė ji giminėms, kaip Vytautas pasnigtame lauke guli ant šiaudų vežime, nukarusiomis kojomis, basas. Ir šiandien neaišku, kodėl pasitikėjo Stasiulionio kiemo saugumu žinodamas, kad 1940m. vyresnė duktė buvo komjaunuolė, gerai jas pažino, juk beveik tas pats kaimas. Nesigirdėjo, kad Stasiulionius būtų kas tardęs, laikę Baisogalos rūsyje, kaip kitus panašiais atvejais.

Ilgai gulėjo žiemos šaltyje Vytauto palaikai. Buvo palikę prie tvoros gąsdinti praėivius.

Kazimieras - "Banga", vyriausias sūnus, žuvo 1947m. rugsėjo mėnesio 8 d. Avižiškių kaime, Jarašiūno sodyboje. Naktį atėjo būrys ir pasiliko. Apie pietus apsupo kareiviai su sribais. Kautynėse žuvo šeši: K.Motiekaitis, St.Steponavičius, V.Sadauskas, V.Šemerys, B.Sabeckis, V.Rudys. Kovėsi ilgai, kol turėjo šovinių. Kazimieras buvo būrio vadas. Tai penktas ir paskutinis Motiekaičių sūnus. Vis gulėjo Baisogaloje ant grindinio. Penki sūnūs - penki kalavijai į motinos širdį. Po kiekvieno sūnaus žūties motinos širdis iš naujo kraujuodavo. Meldėsi ir verkė, verkė ir meldėsi. Jos lūpos užmiršo šypsotis. Ji pavirto verkiančia nusvirusia gluosnio šakele. Pavasariais, pražyodus sodams, kai gamtoje tiek daug spurdesio, nuo ašarų patindavo akys. Iš nuotaikingos moteriškės liko vaikščiojantis skausmas.

- Jau sunkiai sirgdama, gulėdama mirties patale, dar laukė pareinant nors vieno sūnaus... Gal apsiriko... - pasakoja likusi vienintelė duktė Vanda Steponavičienė.

Gaila, kad nėra mūsų tautos šventųjų. Juk Ji Tėvynei atidavė daugiau už viso pasaulio auksą ir sidabrą.

Nukirsta galva ant grindinio

Kai Antanas Rybelis iš Pilsupio kaimo į nelaisvę patekęs mišku vežamas iš vagono pabėgo ir po rizikingos ir kupinos pavojų kelionės vėl sugrįžo į mišką, rado keturis savo kovos draugus: Joną Mažeiką, Juozą Dirdą, Stasį Palinauską ir Pečiulį. Nebeilgai A.Rybelis mėgavosi laisve, mišku ir pavasariu -1946 m. gegužės mėn. rįją Ruseinių miške, keturioliktame kvartale, pabudo tartum paukščių koncerte. Rytas šiltas, saulėtas, pavasario žalumą glostė širdį. Gyventi, atrodo, būtų linksma ir gera, jei po kaimus ir miestus nesiaustų rusų kareiviai, jei būtų lietuviška valdžia, jei lietuviškai kalbėtų valsčiuje ir policijoje... O gegutė prie pat stovyklos vis kukuoja ir kukuoja. Pasikūkčiodama, be pertraukų - gal nelaime pranašauja, - neiškentęs tarstelėjo Mažeika.

Niekas jam nepritarė, bet ir neprieštaravo. Visi pakankamai žinojo, kad mirtis tyko visą laiką, ir kiekvieną akimirką gali atsitikti, kas blogiausia. Jų stovykla įsikūrusi tarp tankių eglių, garantijų nėra. Čia būrys būna jau kelinta diena Visi kuitėsi tylėdami. Kas pusryčius, ruošia, kas ginklą valo. Dirda išeina į žvalgybą. Neužilgo grįžta. Susirūpinęs, su bloga naujiena: rusai miške. Jie priešą gerai pažino ir rado šviežius jų batų pėdsakus kvartalinėje linijoje. Jie pradėjo akyiai dairytis po aplinką ir pamatė tiesiog artėjant rusų kareivius. Nutarėm trauktis. Pirmieji trys išsoko iš eglių ir traukėsi į priešingą pusę, iš kur ateina kareiviai. Bet juos pastebėjo ir apšaudė. A.Rybelis su St.Palinausku išbėgo paskutiniai. Jie naikino inventorių, daužė produktus, kad priešui neatitektų. Palinauskas įmetė kirvį į tankumyną paskutinis. Nenujautė, kad priešas netrukus ras tą kirvį ir nukirs jo galvą. Išbėgo kiek kita kryptimi, kad jų neapšaudytų. Kurį laiką traukėsi sėkmingai. Bet staiga į juos pasipylė ugnis ir Rybelis pamatė septynis kareivius su durtuvais šaukiančius: "Pasiduok!"

A.Rybeliui priešintis buvo beprasmiška. Suvirto visi septyni ant jo ir visi rėkia. Galvojo, kad šonkauliai neatlaikys - taip prispaudė. Dar begulintiems iškratė visų kišenes, nusegė laikrodį, bet mušt - nemušė. Netrukus priėjo kapitonas.

-Kur ginklų sandėlys, kur bunkeriai, kur daugiau stovyklų? - pasipylė klausimai. Rybelis tyli. Kapitonas įsako kareiviui atmatuoti 11 žingsnių. Pastato sušaudyti. Grasina, terorizuoja, bet nesusąudo. Tik dabar jis pamato savo draugo Stasio Palinausko nukirstą galvą, padėtą ant kelmo. Garuoja smegenys, garbanoti gražūs plaukai kruvini. Dalis galvos sprogstamos kulkos ar kirviu atkirsta. Privedė prie Palinausko ir

sumojo jį man ant pečių užsimesti, kad galėčiau jį nešti. Tačiau jo nepakėlė. Jis buvo stambus vyras ir kulkų taip suvarpytas, kad kojos linko ne tik per sąnarius, bet ir per kulkų suskaldytus blauzdikaulius. Privedė prie galvos, surėmė iš abiejų šonų durtuvais ir liepė imti ir nešti galvą. Kareiviai galvojo, kad Rybeliui nešti galvą sunki bausmė. Bet Rybeliui priglauti prie savęs atsidavusio mielo ir nelaimingo kovos draugo galvą buvo gera ir graudu. Jis net pats nepatikėjo, kai prispaudė jo kruviną galvą prie savo kruvino balto, vilnonio megztnio. Jam liepė eiti ir nešti su savimi galvą. Prieš išeinant iš miško jam užmetė ant veido skudurą. Jis mano, kad jo nepažintų ir kad galima bū tų jį užverbuoti. Išėjo į palaukę. Pamatė jojantį žmogų. Pašaukė. Klausia, ar pažįsta žmogaus galvą. Kaimo žmogus, niekada nematęs tokio vaizdo, išsigandęs krato galvą, kuo greičiau nori atsikratyti nuo tokių pašnekovų. Čia Antaną sribai pykčiui nuraminti sumuša. Toliau galva nešinę sribai varė pro Garšvą į Josvainius. Kareiviai liko miške ieškoti pasislėpusių likusių draugų, nes jie matė, kad jų buvo daugiau. Varant nuolat sustodavo ir grasindavo, sukdami kumščius apie nosį, kad Josvainiuose padarys iš jo kotlelą. Josvainiuose prie sribų būstinės liepė padėti galvą ant grindinio. Jį nuvarė į sribų būstinę, iš kur tuojau išvežė į Kėdainius. Atsisukęs dar kartą pažiūrėjo į savo likimo draugo gražias, bet kruvinas garbanas, gulinčias ant grindinio akmens. Taip jie buvo bendros kovos ir pavojų surišti. Kartu prisvajota... Jis buvo drąsus, ryžtingas partizanas; kartą sužeistas, karštai mylintis savo kraštą lietuvius. Kur padėjo jo galvą - niekas nežino.

Antaną atvežė į Kėdainių kareivinę ir čia jį laikė, tardė. Tardė tardytojas Januškis. Jis jo nemušė. Stebėjosi, kaip jis liko gyvas ir nesužeistas, kai kartu ėjęs draugas taip buvo kulkų suvarpytas. Jis Rybelio laikrodyje po dangteliu atrado miniatiūrinį Kristaus paveikslą ir pasakė, kad dėl to jis liko nepakirstas kulkų. Jis Antano akivaizdoje įsidėjo į savo laikrodį paveikslą kaip talismaną. Tai buvo vienas padoriausių tardytojų, kokį jis buvo sutikęs.

Po 15 m. sugrįžęs Antanas neberado nei vieno gyvo, su kuriais tą paskutinę dieną buvo miške. Visi jau buvo žuvę, ir kiekvienas vis kitaip.

-Idomu būtų pasikalbėti, kaip jiems baigėsi 1946 m. gegužės 10 diena, - baigė pokalbį aukštas, per didumą gunktelėjęs, gerai nauagęs Pilsupio kaimo žemėje buvęs Lietuvos policininkas Antanas Rybelis.

Kolaboranto mirtis

Jonas Kerbelis Okainių kaime turėjo 10 ha žemės, gyveno pasiturinčiai. Jis ir dar du kaimynai laikė save laisvamaniu. Jei paprastą darbo dieną neturi darbo, tai sekmadienį būtinai visi su arkliais - į laukus. Žmonės grįžta iš bažnyčios, o jis pluša lauke. 1940 m., kai pirmą kartą sovietai be pasipriešinimo suvažiavę su tankais pradėjo viską versti aukštyrų kojom, žmonės tyčiojosi iš naujovių, kai kurie dainavo kalambūrus, bet Kerbelis buvo santūrus. Tartum visa tai jo neliestų. Tik jo brolis tapo komjaunuoliu, buvo aktyvus sovietų rėmėjas, karui prasidėjus traukėsi su jais prie Šėtos, buvo sulaikytas ir sušaudytas. Už tai 1944 m. vasarą, frontui persiritus per Kėdainių kraštą, J.Kerbelis nedelsė. Dar degėsių kvapui neprisisklandžius ėmė sukinėtis Šėtoje prie besikuriančios valdžios. Jį paskyrė apylinkės vykdomojo komiteto pirmininku. Pradėjus eiti pareigas ėmė stropiai vykdyti visus okupantu reikalavimus: skundė, reikalavo, terorizavo savo apylinkės žmones. Jis, kaip vietinis, gerai pažinojo savo apylinkės gyventojus, žinojo kas išėjo į rusų kariuomenę ir kas slapstosi, vengia, ieško ginklų priešintis okupacijai. Kadangi dauguma nėjo kariauti už raudonosios imperijos interesus, tapo jų priešais. Jo nurodymu sribai bei kareiviai lankydavo tokias šeimas, terorizuodavo, reikalavė, kad jie eitų į jų kariuomenę. Jis buvo gavęs ne vieną įspėjimą, kad liautųsi pardavinėjęs savus ir nustotų tarnauti atėjūnams. Kerbelis į tai nereagavo ir dar arčiau skundė. Kareiviai reikalavo tėvus pasakyti, kur jų vaikai. Priešingu atveju degino trobas su visu gyvu ir negyvu inventorium. Sudegino Jurgio Liužino klotimą su javais. Ypač be atotrūkio persekiojo ir terorizavo Jurgio Liužino šeimą, kurioje du sūnūs - Povilas ir Vincas. Kartą kaimynai stebėjosi, kaip Povilo nenukovė: kai jis pamatė ateinančius baudėjus, bėgo į mišką, o rusų kareiviai, serijomis šaudydami iš automatų, vijosi. Net palto skvernai buvo sušaudyti, o jis išliko gyvas ir sveikas.

Jų dukterį Bronę areštavo, tėvas su motina apsigyveno kitur. Namai liko tušti. Miškiniai nutarė J.Kerbelį nubausti, nes tuo metu jau buvo susiorganizavęs ir stiprus Padvarynykų kaimo vyrų būrys. 1945 m. vasario 1-osios naktis. Spėjama, kad jie numetė granatas į Kerbelio gryčią. Sužeidė į koją dukterį, užmušė žmoną, bet Kerbelis skubiai įlindo į rūšį ir išliko gyvas. Pratūnojęs naktį rūsy, rytą skubėjo į Šėtą, iš kur atvyko kareivių su ginklais ir pradėjo siausti Okainių apylinkėje. Areštavo brolius Jurevičius: Joną ir Jurgį iš Okainėlių kaimo, brolius Joną ir Vincą Liužinus iš Okainių kaimo, Vladą Janonį, Vaclovą Jačionį

ir kitus pasitaikiusius vyrus. Kaltas, nekaltas - išvežė pas Kerbelį į namus. Viename namo gale buvo pašarvota Kerbelienė, o kitame vyko "tardymas" - mušė ir kankino atvarytuosius. Stasys Bajela, išvartytas vežti sumuštuosius ir kareivius, laukė kitame kambaryje. Kadangi siena lentinė, girdėjo sulaikytųjų egzekuciją, matė, kaip baudėjai nešėsi beržines pliauskas, kuriomis daužė suimtuosius, kaltino, kad jie sumetė granatas arba sukurstė tai padaryti kitus. Taip juos kankino visą dieną. Kitus paleido, bet jie ilgai sveikata nesigyrė. Penkis areštuotus Kerbelio nurodymu pasiliko, nes Kerbelis kareiviams aiškino, kad būdamas rūsyje girdėjo jų balsus kieme. Nutarė juos vežti į Šėtą, nepaleisti. Išvažiavo į Šėtą trimis vežimais: Švoba Robertas, Pabrinskienė Marijona, Stasys Bajela. Vežė kareivius, suimtuosius ir ginklus. Kareiviai girti, dažnai kažko sustodavo, tarėsi, keikėsi. Pavažiavę apie pusantro kilometro prie Barasevičiaus sodybos sutojo ir čia pat ant, kelio, tarsi savo malonumui, sušaudė abu brolius Joną ir Jurgį Jurevičius. Nuspyrė nelaiminguosius į griovį, į sniegą, apspardė kojomis ir nuvažiavo toliau.

Matydamas, kad be jokios priežasties sušaudė abu brolius, Vincas Liužinas ryžosi bėgti. Kareiviai girti, naktis. Jis susilenkė, pamažu, nutraukė nuo kojos klumpę ir nutaikęs momentą smogė šalia sėdėjusiam kareiviui, kuris išvirto iš rogių. Vincas, paraginęs arklių, nėrė į tamsą. Kol susigaudė, kol sustojo visi trys vežimai, Vincas spėjo nutolti. Jis toli nebėgo, o ėlipo į eglę. Kai prasidėjo pragariškas sušaudymas, jis jau tupėjo aukštai eglėje. Ilgai išliko šuvių pėdsakai kaimuose ir pačios eglės kamienė. Bet jo nepasiekė - buvo pakankamai aukštai ėlipęs.

Vincui pabėgus, vyresnis liepė likusiems surišti rankas. Kadangi virvės nebuvo, rado aptvare spygliuotos vielos, ir ją surišo rankas likusiems suimtiesiems. Pyko, keikėsi, kiek pavažiavę vėl sustojo. Pradėjo tempti iš rogių suimtuosius, statyti prie griovio ir juos šaudyti. Pirmąjį sušaudė Vaclovą Jačionį, po jo Vladą Janonį ir Joną Liužiną. Šušaudent Joną Liužiną atsitiko nesuprantamas reiškiny: iš arti nuo automato serijos jis nenukrito. Nenukrito nuo antros ir trečios. Jį pargriovė tik priėjęs kareivis, pastumdamas automato vamzdžiu. Vėliau artimieji rado delne giliai suspaustą medalikėlį, kurį buvo davusi jo motina, - pašiurpusi nuo prisiminimų pasakoja vežusi suimtuosius Marijona Pabrinskienė.

Taip buvo baisu, kad galvojau, jog pragaras atsivers. Arkliai baidėsi. prunkstė. Vėliau kumelė pagimdė kumeliuką, kuris nebuvo panašus į kumeliuką, - baigia susiėmusi rankomis už galvos M.Pabrinskienė. Sušaudę nutraukė batus, paliko griovyje ir nuvažiavo toliau. Suimtiesiems namiškiai buvo pridėję maisto produktų, nes uždarytų rūsiuose niekas nemaitindavo. Šėtoje kareiviai viską pasiėmė sau.

-Anksti rytą ėjau iš Taujankos namo. Praėjusi Antano Račio sodyba

pamačiau griovyje tris pažįstamus vyrus. Supratau, kad jie buvo sušaudyti, nes iš kailinių išpešioti vilnos kuokštai. Sukalbėjau amžiną atilšį ir nuėjau. Paėjusi dar radau du,- prisimena Ona Vasilkienė iš Trakų kaimo.

Rytą tie patys kareiviai atvažiavo pažiūrėti, ką naktį pridarė. Apkasė sniegą, nuvažiavo. Čia jie šmirinėjo kelias dienas. Vis ieškojo kaltininkų, terorizavo, plėšikavo. Buvo atvažiavę ir į Jurevičiaus laidotuves. Pasiėmė visus maisto produktus, kurie buvo skirti laidotuvėms, alaus statinę, ir išvažiavo. Vienas, apžiūrėjęs nukautuosius, pasakė: "Šitą nukoviau aš".

Tą pačią dieną, kada vyko egzekucijos pas Kerbelį, buvo atvarytas iš Trakų kaimo aštuonių vaikų tėvas Jurgis, kuris buvo išbėgęs iš namų, - nes jo du sūnūs nėjo į kariuomenę. Jį kareiviai įvarė į jo namus. Ką jam darė, ko reikalavo, šiandien galime tik spėlioti. Jį kaimynai rado įkištą į krosnį ir nušautą. Kaimynai pamatė, kad Jurgis atėjo su kareiviais ir daugiau nebeišėjo. Atėjo keturi, o išėjo trys. Įsidrąsinusios moterys nuėjo pažiūrėti. Rado duris atlapotas. Nujautė kažką negero. Kailiniai - ant lovos, batai - viduryje gryčios, o Jurgio nėra. Staiga pamatė Jurgį krosnyje. Nuplėšta dalis galvos, kraujo klanai... Moterys išsigandusios pabėgo.

Įvykdžius šurpią žmogžudystę, vienas jų atėjo į gryčią, esančią kitoje kelio pusėje, nusiprausti. Pasirodo, jis buvo vyresnis. Sakėsi, kad uždegs Liužino Jurgio namą. Šeimininkė pradėjo maldauti, kad nedegtų, nes gali ir jos namas užsidegti. Jam bebūnant atėjo du kareiviai - mongolai nusiprausti. Linksma žmogų kaimo muzikantą palaidojo kaimynai. Savieji bijojo pareiti mano. Juozas Liužinas su Petru Lukoševičium padarė karstą iš baltų lentų. Kažkas atnešė šiaudų kūlį, kur paguldė šeimininką, kol darė kratą. Liužinas Antanas pakinkė arklį ir išvežė į Truskavos kapines. Jurgio duktė Bronė tuo metu buvo areštuota kalėjime. Grįžus pakeliui sužinojo, kas atsitiko tėvui.

-Radau tik sukrešėjusį tėvo kraują prie krosnies. Viskas suversta, šventieji paveikslai išmėtyti. Supratau, kad namų nebėra. Pirmą kartą gyvenime atsiklaupiau prie senos krosnies, pasimeldžiau. Ėjau pati nežinodama kur, - pasakoja Bronė Makajovienė.

Penkis nukautus vyrus Kerbelis persekiojo ir mirusius - neleido laidoti Truskavos kapinėse. Palaidojo Okainių kaimo kapinaitėse, kuriose seniai jau buvo nelaidojama. Tik daugiau kaip po dvidešimties metų saviesiems prašant, kad sušaudyti buvo beginkliai ir kaimynams raštu patvirtinus, leido valdžia palaidoti Truskavoje. Perlaidojant rado sulaužytus kaulus. Tai dar kartą patvirtina, kaip juos tardė ir kam buvo nešamos beržinės pliauskos į Kerbelio gryčią. Buvo siekiama, kad prisipažintų, ko nepadarė.

J.Kerbelis su dukterimi tuoju išsikėlė į saugesnę vietą - Šėtos miestelį, toliau atlikdamas apylinkės pirmininko pareigas. Duktė Marytė tapo valsčiaus komsorge. Visa šeima įsijungė į okupacinės valdžios įtvirtinimą ir kovą su buvusiais nacionalistais. Neilgai jie šildėsi okupantų malonėje. Dukterį traukė gimtosios vietos. Kartą Marytė atvyko pas savo giminaitę Liuzinaitę Stefą. Kaime vyko vakaruškos. Parūpo abiem pasižiūrėti. Pasirodžius jiems šokiuose, buvo pranešta miškiniams. Marytė bandė slėptis po užuolaidom, bet vietiniai tuoju parodė. Čia pat nukirpo jai plaukus. Einant iš šokių, Marytė dingo. Kaimo žmonėms buvo aišku, kas su ja atsitiko. Šaipokai šmaikštavo - lapė nusinešė. Vėliau už piliakalnio paraistyje pastebėjo ją užkastą. Vienas nuo kito sužinojo, bet valdžiai nepranešė. Ką reiškia prasikalsti savajai bendruomenei!

Po kelerių metų panašus likimas ištiko ir tėvą. Atvyko į Kėdainius ir dingo. Žmonės kalbėjo, kad sugavo prie Kaplių paprasti valstiečiai ir perdavė miškiniams jį nubausti. Jis šaukė, rėkė, bet jam bumą užkišo lašiniai ir botkočiu. Bet kas buvo tie valstiečiai, žinojo labai nedaug žmonių. Miškiniai nuo šuns nuėmė grandinę, uždėjo Kerbeliui ant kaklo ir vedžiojo visą naktį po kiemus atsiprašyti žmonių, kuriems buvo pridaręs skriaudų. Po to gyvą ar negyvą uždegė Jačionio apleistoje pašiūrėje. Kiek šiose kalbose yra tiesos, sunku atsakyti, nes neatsirado žmogaus, kuris matė savo akimis. Tik papūtus gaiviams Sąjūdžio vėjams, kai dramatiškų įvykių veikėjai buvo po žeme, prasivėrė paslapčių skraistė. Paaikškėjo, kad vienas drąsių valstiečių buvo Zigmas Žiziūnas iš Okainėlių kaimo, be vienos rankos, kuris vėliau gyveno Kėdainių mieste, kaip pragyvenimo šaltinį turėjo arklių. Štai ką papasakojo jo sūnus Juozas, pateikęs tris dešimtis partizanų nuotraukų, kurias išsaugojo kartu su tėvu ir išvardino visus jose esančius partizanus.

Kerbelis galą gavo už pernelyg didelį uolumą okupantams. Jis, eidamas apylinkės pirmininko pareigas, be gailės reikalavo iš ūkininkų prievolių vykdymo. Trakų km. Mykolas Liuzinas nepajėgė atiduoti valstybės nustatytų prievolių. Kerbelis atvažiavęs su stribais išslavė visus aruodus iki paskutinio grūdo ir dar neužtekė. Geros valios žmonės, kaimynai, sušalpė be duonos likusį žmogų - kas gorčių, kas siekelį. Nežiūrint bado grėsmės, Kerbelis M.Liuziną perdavė į teismą dėl prievolių nevykdymo. Čia vėl tie patys artimiausieji kaimynai, rizikuodami užsitraukti valdžios nemalonę, pasiryžo gelbėti žmogų: Juozas Grigalavičius, Zigmas Žiziūnas, Vladas Janonis sutiko teisme pasakyti tiesą, kad Liuzinas gavo labai menką derlių ir nėra joks sabotuotojas. Po karo neturėjo arklių, blogai įdirbo žemę. Iš rugių - vienos diršės. Teismas M.Liuziną išteisino. Kerbelis supyko ant liudytojų ir pradėjo jiems grasinti. Liudytojai, žinodami Kerbelio kerštingumą ir

galią, nejuokais išsigando, ėmė atsiprašinėti, o žinodami, kad Kerbelis mėgsta degtinę, pasišaukė pasivaišinti. Kiek jie išgėrė - nežinia, bet nemažai, nes su girtu Kerbeliu jie lengvai susidorojo. Užuoť vežę jį į namus, pribaięę jį, nuvežę į Gaišų mišką ir pakišo po didele šakų krūva. Ryťą, vos tėvui pakirdus, atėjo Vl.Janonis ir pasiūlė uždegti šakų krūvą, nes kitaip atradus gali blogai baigtis. Tėvas pasiūlė uždegti man. Davė žibalo bakelį ir pasiuntė į Gašų mišką nurodydamas, kad reikia padegti trečią šakų krūvą. Aš nuėjau ir padegiau. Ilgai visus tris valstiečius tardė, nes matė juos kartu geriant. Jie susitarę tvirtino, kad kartu važiavo iki kelio į Šetą. Kerbelis sankryžoje išlipo ir nuėjo Kaplių link. Kur jis dingo, jie nežino. Jie mano, kad Kerbelį galėjo pagauti prie Kaplių, kur dažnai pasirodo miškiniai.

Kaip ten bebūtų ar susitarė valstiečiai, ar atidavė miškiniams, ar patys viens per kitą įsidrąsinę sumušė negyvai. Kerbelis dingo iš šio pasaulio, kuriame savo žmonėms nešė kančias ir ašaras.

Nebėra okupantų valdžios, kuri už tarnavimą negailėjo pagyrų, kaišiojo garbės raštus, geras tarnybas. Nebėra tų žmonių, kurie juos gyrė. Dingo kaip ryto rūkas. Tik žuvusiųjų giminės ir Okainių apylinkės žmonės iš kartos į kartą kalbės, kas buvo Kerbelis, ir apie jo gyvenimo nelaimingą, pamokamą baigtį.

Paskutinio "Vyčio" apygardos vado žūtis

-Turėjau tik vieną brolių - Bronių Karbočių. Kartu augom, kartu lankėm pradinę mokyklą. Tą pačią mokyklą lankė ir Močiūnų kaimo vaikai - daugiausiai vietiniai rusai.

Jie dažniausiai blogai mokėsi, buvo netvarkingi, mokytoja dažnai bardavo juos už neplautas ausis ir rodydavo brolių kaip pavyzdį. Todėl jie brolio nemėgo ir dažnai pasipešdavo. Vėliau likimas taip susiklostė, kad tie nevalyvieji tapo įvairiais viršininkais, sribais ir priklausė nuo jų mūsų tolimesnis gyvenimas.

Nors mūsų ūkis buvo nedidelis, tik astuoni hektarai žemės, bet trobos buvo tvarkingos, ir jiems kėlė pavydą. Tapę sribais Chlopotinas,

Mitriukas su kitais sribais išsivedė Bronius Karbočius

tėvą į kluoną, mušė, tardė, klupdė,

pagaliau nusivarė į Kėdainius ir išvežė visą turtą be jokių dokumentų ir be jokios priežasties.

Brolis, vengdamas mobilizacijos, įsidarbino Kėdainių kelių valdyboje ir Josvainiuose per Šušvę statė tiltą. Jį taip pat areštavo. Būnant Josvainių areštinėje, smogė sribui, o tam nugriuvus bėgo. Iš tolo šaudė, bet jis Šušvės pakrantėmis laimingai pabėgo.

Bronius pasitraukė toliau nuo savo gimtojo kaimo, kur žmonės jo nepažįsta, todėl mažesnis pavojus būti išduotam. Susitikdavom tik pas kaimynus, kurie ateidavo pranešti, kad brolis nori pasimatyti. Kokios jį vėliau ištiko nesėkmės, geriau žino J.Valentinavičiūtė, kuri tapo jo žmona. Jai teko kartu būti viename bunkeryje arba netoli gyventi, palaikyti nuolatinį ryšį su juo,- baigia Karbočiaus Broniaus sesuo Janina Gudaitienė.

-Mūsų likimų linijos susikirto mirtimi, pavojingų dienų sukuryje. Jis pasirodė toks visuomet atsargus, ramiai priimančias sprendimus.

Tarp draugų turėjo autoritetą. Taip mūsų draugystė augo ir brendo partizanų ir ryšininkų takuose. Abu buvom benamiai. Pagaliau mes vienas be kito artumo negalėjom būti. Sutarėm priimti priesaiką, nepalikti vienas kito iki gyvenimo pabaigos. O ji atrodė labai, labai toli. Svajojom sukurti šeimas, sugrįžti į savo namus, turėti savo pastogę. Bet neužilgo mūsų svajonės sudužo į žiaurią realybės sieną: Bronius pačiame dvasinių ir fizinių jėgų žydėjime žuvo nuo smurtinės mirties ir paslėptas nežinia kur, o aš, nepakeliamų gyvenimo sąlygų suluošinta, skaičiuoju vienišas senatvės dienas.

Mes žinojom, kad Šventybrasčio klebonas Švambaris, nežiūrint pavojaus, išklauso partizanų išpažintis, padeda jiems. Bronius kreipėsi į jį. Susitarė. Tykią spalio naktį, lapams šlamant po kojomis, pravėrėm kaimo bažnytelės duris. Tų šventų akimirkų niekada neužmiršiu. Liudininkais buvo Broniaus seni kovos draugai: Vincas Sereika ir Liudas Augus, kurie žuvo kitų metų vasarą Sošių miške.

Mūsų povestuvinė kelionė taip pat buvo partizaniška. Laimingai persikėlus per Nevėžį, Paberžėje, ties sankryža, mus apšaudė pasalaujantys sribai. Jie visi trys buvo ginkluoti. Apraminę sribus laimingai pasitraukėm. Tik buvau lengvai sužeistą į dešinės rankos didįjį pirštą, - parodė iki šiol užsilikusį randą Janina Karbočienė.

Daug Bronius patyrė pasalaų, susišaudymų su priešu, bet tokių, kada buvo apsupti trim žiedais, kai, atrodė, išsigelbėjimas beviltiškas, tik dviem atvejais. 1951 m. liepos 1 dieną Sošių miške iš pat ryto būrį sukaustė trim žiedais. Prasiveržti pavyko tik Broniui ir Stasiui Lukšiui. Tą dieną po kautynių, vakare, jis atėjo pas Janiną Krištanavičienę. Aiškino, kaip pavojinga buvo veržtis pro tris žiedus, nes visuose buvo pastebėtas. Atsišaudant prasiveržus pro antrą žiedą, pritrūko šovinių ir jis nutarė toliau nebesiveržti, bet pasislėpti po žabų krūva. Automato jis nebeturėjo. Turėjo tik parabelį su šoviniais. Priartėjęs prie žabų krūvos pamatė už jos rusų kareivį, kuris šoko taikytis į jį. Bet Bronius su parabeliu aplenkė. Paėmė automatą, šovinius ir po žabų krūva nebelindo, bet nušliaužė į vasarojaus lauką. Visą dieną liepos saulės kepinamas išgulėjo lauke, kankinamas troškulio. Be to, nerimą kėlė lėktuvai, skraidantys aplink mišką. Reikėjo maskuotės, nejudėti. Nors visą dieną buvo nevalgęs, nespėjo ryte pusryčiauti, nieko nevalgė. Atsigėrė ir išėjo. Ketino eiti į Panevėžio miškus. Trečią dieną pas Janinos Kristanavičienės seserį, kuri buvo partizanų ryšininkė, pasirodė Stasys Lukšys - "Kiškis". Kiti jų kovos draugai žuvo ir buvo suguldyti Dotnuvoje ant grindinio. Tai Augus Liudas, Vaclovas Rabačiauskas, Vincas Sereika, Boleslovas Klimas. Jų palaikai atrasti ir palaidoti 1990 m. rugsėjo mėn. Dotnuvos kapinėse, pastatytas paminklas.

Laimingai iš apsupimo 1945 m. sausio 25 d. Peiksvos kaime, Sereikų

Kėdainių šauliai prie paminklo Broniui Karbočiui

~~Laido 1953-1-24~~ 1953. 01-24 12 val. Lietuvos
Laido 1953-1-24

Broniaus žmoniai,

Kad ir nemokame, kaip išsilgti
savo širdis, kvepus, pilvas šokin, galian
adrikti, viš asien. Ir, pirmas pirmas
brūnigis atėmęs ir begalybės širdis, asinvas k.
pulis, Broniaus, pirmas savo širdis k.
ir priglause jus savo širdis visuose šam-
palyje. Gera?

Broniaus Karbočiaus laiškas žmonai

sodyboje, prasiveržti pavyko vienam Broniui. Dengiant jo draugams degancio tvarto dūmų priedanga, jam vienam pavyksta prasiveržti. Likę jo draugai Pranas Plančiūnas ir Alfonsas Petrauskas žuvo.

Po didelių nuostolių Sošių miške Bronius pasitraukė iš Kėdainių apskrities į Panevėžio miškus. Paskutinė 1952 m. vasara praėjo laimingai Molainių miške. Turėjo gerai įrengtą slėptuvę. Nors miške uogautojų ir grybautojų sutikdavo gana dažnai, bet per visą vasarą nematė nei stribo, nei kareivio.

Atėjo 1952 m. ruduo. Artėjo žiema ir nauji rūpesčiai. Žiemą pavojingi pėdsakai sniege, šaltis ir drėgmė bunkeryje. Bronius parūpino žmonai žiemoti net dvi vietas, o pats su V.Mažeika, Č.Salagubu rengėsi žiemoti pas patikimus, geraširdžius Dambrauskus Šilagalio kaime. Kasė klojime bunkerį, maskavo žemes, nuotaika buvo puiki. Nors jie prie pavojų buvo pripratę ir žinojo, kad mirtis tyko kiekviename žingsnyje, bet kad rengia paskutinę slėptuvę - nesitikėjo.

Žiema prasidėjo gerai: klojime, žmonių prieglobstyje. Tačiau vėliau Broniaus veidas apsiniaukė. Štai ką pasakoja žmona Janina:

-Paskutinį kartą buvom susitikę Molainiuose, pas Onutę Vilčinskaitę, tuojau po Naujųjų metų. Pirmą kartą mačiau jo veide tokį liūdesį. Sakėsi, kad kažko neramu. Lyg pastebėjo pro kluoną praeinantį žmogų. Niekaip negalėjo atsekti, kas ėjo ir dėl ko čia vaikšto: ar tai buvo atsitiktinis užklydęs žmogus, ar naktimis kažkas ateina prie kluono pasiklausyti. Bet kol kas dar tik atrodė, jog šmėstelėjo žmogaus figūra. O gal ir ne žmogaus. Atidavė man vestuvinį žiedą, kurį nešiojo ir brangino. Sako, gal aš nebesulauksiu, tegu bus tau prisiminimas. Nenorėjau to žiedo imti, pripažinti jo liūdną nuojautą, padidinti slogią nuotaiką. Kaip niekada, išsiskyrėm su skausmu širdyje. Paskutinį atsisveikinimą ir šiandien matau, - pasakoja J.Karbocienė.

Tačiau slogią atsisveikinimo nuotaiką pakeitė po savaitės gautas Broniaus laiškas, kurį atnešė Č.Zalagubas. Vasario 3 d. prašė ateiti į pasimatymą. Laiškas rašytas sausio 24 d. Tai paskutinis laiškas, kurį Janina kaip relikviją tebesaugo iki šio laiko.

Belaukiant pasimatymo, sausio 26 d., 11 val. vakare tas pats Česlovas Zalagubas pasibeldė į langą ir skubotai papasakojo, kas įvyko. Pusryčiaujant, 10 val. ryto, buvo apsupta Dambrauskų sodyba. Bronius sušuko: "Vyrai, veikim, pavojus!" Tai buvo paskutinė Broniaus komanda. Jie veržėsi miškelio link, kuris buvo netoli plento. Kas atsitiko su kovos draugais, jis nežino. Vyko aršus susišaudymas. Pranešė ir išėjo, nes čia dar buvo pavojaus zona. Daugiau su juo Janina nebesusitiko ir paklausti apie smulkesnes kautynių aplinkybes nebebuvo ko. Kur, kada ir su kuo žuvo - niekas nežino. Ši žinia Janiną galutinai prislėgė. Moteriška intuicija nedavė vilties. Žiedas... Nežiūrint to, ji kankinosi ir laukė.

"Vyčio" apygardos partizanai

- Visą naktį nesudėjau akių. Bronius visada, kai likdavo gyvas, skubėdavo pasirodyti, pranešti. Buvo tokia graži, tyli naktis, mėnesiena, bet Broniaus nesulaukiau, - skaudžiai prisimena Janina.

Išaušus vietoje Broniaus ateinant pamatė rusų kareivius. Jie ilgai kvotė, terorizavo, bet Janinos neatpažino - nebuvo stribų. Jiems išėjus nieko nelaukdama pasiėmė ryšulėlį ir išėjo. Paėjusi sustojo, pasižiūrėjo į rankinę - Broniaus žiedo nebuvo. Kitą dieną sužinojo, jog Šilagaliu kaime žuvo du partizanai.

- Prasidėjo juodžiausios mano gyvenimo dienos.

Žuvus Broniui, Karbočienės "Vyčio" apygardos partizanų organizuota ilga kova nutrūko. Nelygi, alinanti kova be jokios paramos tapo neįmanoma. "Vyčio" apygardai priklausė keturių apskričių teritorijos: Panevėžio, Ukmergės, dalis Šiaulių ir rytinė dalis Kėdainių apskritys. Apytikriai šioje teritorijoje kovojo apie 300-400 kovotojų, kurie beveik visi žuvo. Pirmasis apygardos vadas, kapitonas Juozas Krikštaponis, žuvo 1945 m. sausio 12 d. Užulėmio miške kartu su 24 kovotojais mūšyje su Vietrovo devizija. Paskutinis "Vyčio" apygardos vadas Br.Karbocius žuvo kartu su Viktoru Mažeika.

Štai kas užrašyta Lietuvos gyventojų genocido, rezistencijos tyrimo centre: "Bronius Karbočius "Bitė", "Algimantas", "Vyčio" apygardos paskutinis vadas šiaurės rytų partizanų srities, štabo narys žuvo Panevėžio raj., Šilagalių km., gyventojų Dambrausko sodyboje 1953 01 26. Kartu su juo kovojęs partizanas Viktoras Mažeika, "Vanagas", g. 1924 m., mirė nuo žaizdų. Susišaudymo metu sužeisti mgb būrio vadas

vyr. ltn. Smimov (mirė), puskarininkis Akimov. Ši karinė operacija įvykdyta išdavus Uliui (slap.) MGB agentui".

Nesulaukęs nei 29 m., Kėdainių krašto sūnus, ne karių prasiveržęs pro priešo grupuotės žiedus, perbridęs jūras vargo, krauju aplaistė sustingusį sausio gruodą Šilagalių kaime.

Laidotuvių maršas ordinų spindesy

Kai atsitiktinai sužinojau, kad buvusio A.Sniečkaus kolūkio kolūkiečio Danieliaus Petrulėno duktė Genovaitė Šmigelskienė dirba Kėdainių pasų stale, užėjau ir tiesiai paklausiau:

- Ar tikrai negaluojuantis jūsų tėvas buvo išvartytas į darbą ir mirė?

Jaunas, šviesus veidas staiga apsiniaukė. Supratau: tai - tiesa.

Susitvardžiusi moteris papasakojo skaudžią savo tėvo tragediją.

Buvo Naujieji metai, o kartu - tėvo gimimo diena. Tą dieną, kaip ir visuomet, svečiai pasivaišino ir sugiedoję "Ilgiausių metų" išsiskirstė namo. Niekas nepagalvojo, kad tėvui, vos stuktėlėjus penkiasdešimt tretiesiems, kita diena bus paskutinė. Deja, įvyko būtent taip. Sausio antrosios ryte, kai motina trypinėjo apie puodus, o tėvas, ką tik pakirdęs, sėdėjo ant lovos, į kiemą įvažiavo "Viliukas".

- Į darbą! - valdišku tonu įsakė brigadininkas V.Žydelis.

Tėvas prašėsi tą dieną atleidžiamas nuo darbo - blogai jaučiasi, nežino, kas yra. Bet brigadininkas buvo nesukalbamas.

- Jei šiandien neisi į darbą... tai ir visus metus būsi nereikalingas!

Tėvas su motina susižvalgė. Reikia eiti. Metai tik prasideda ir gali būti ilgi ir nemalonūs, jei susipyksi su savo tiesioginiu viršininku. Jo rankose - tavo darbas, atlyginimas, ganykla, pašaras ir visa kita. Jo žodis pirmutinis ir paskutinis, nes kolūkio valdyba visada užstos reiklų brigadininką - kelių ordinų savininką. Tėvas užsivilkė skrandą, užsivožė kepurę ir motinos akių lydimas išėjo kartu su brigadininku. Gal prasivaikščios - pagalvojo.

Vos motina spėjo apibėgti gyvulius, palesinti vištas ir pati viralu atsigauti, pro langą šmėstelėjo tas pats "viliukas". Išlaipino leisgyvį, išbalusį tėvą, įvedė į kambarį, paguldė ir išvažiavo. Pridūrė, kad šiandien iš jo darbininko nebus - kėlė šiaudų plaką ir nublogo. Ligonis skundėsi skausmu krūtinėje, jautė silpnumą, mažai kalbėjo. Kol kas suskato bėgti prie telefono, kol atvažiavo "greitoji", žmona pamatė mirštantį vyrą.

Namuose vėl prasidėjo baldų perstatinėjimas. Vietoje šventinio stalo buvo pastatytas karstas. Kolūkis lėšų negailėjo - viską nupirko, iškasė duobę, pasamdė orkestrą, atnešė gėlių. Tik brigadininkas nesirodė...

Motina liko gyventi su dviem dukterimis. Kaip buvo "lengva" pensininkei be šeimos galvos, aišku ir taip. Tik po pusantrų metų pasirodė kolūkio atstovas. Seimininkė šluostė prijuoste suolą, prašė svečių sėstis. Bet svečias nesisėdo ir trumpai pareiškė visai nelauktą

naujieną - reikia keltis iš kolūkio namo, nes jį pirkti nutaręs traktorininkas. Tiesa, laukan moters nemetė - siūlė butą kitur: į Aristavėlę, sename, be patogumų name, arba į Taučiūnus, į buvusių kultūros namų mansardą. Motina nutarė geriau eiti gyventi pas dukterį, kuri neseniai ištekėjo ir gyveno pas vyrą. Ir šiandien Aleksandra Petrulienė nesupranta, kodėl ją iškėlė iš buto, nes traktorininkas namo nepirko...

Gimus anūkams, dviejų kambarių bute tapo ankšta. Be to, mėgo būti savarankiška, pati šeimnininkauti. Todėl vėl su ryšulėliais grįžo į Pasvalio rajoną, į tą patį kolūkį, iš kurio su vyru buvo išvykusi. Atvyko kaip į ramų uostą po audrų.

Dabar svarsto:

- Be reikalo važiuom iš Pasvalio į Sniečkaus kolūkį. Lyg savo nelaimės ieškodami. Bet vyras sakė: kolūkis stiprus, garsėjantis, patogiausius vaikams mokyti.

Tačiau kolūkio turtai nedavė laimės... Tiesa, kol vyras gyveno, šeima turėjo gerą butą, kolūkis davė darbą. O darbo žmogus nesirinko:ėjo į sunkiausią barą - gyvulininkystę.

- Ar niekas jau taip neparsineša saujos miltų ar grūdų paukščiams? Nejaugi visi tokie šventi? - darydavo užuominas žmona.

- Kaip aš pažiūrėsiu žmonėms į akis? - atsakydavo.

...Užeinu pas kolūkių, gyvenusių netoli Petrulenų.

- Geras žmogus buvo. Geras vaikus išaugino. Bet va, kaip išėjo... Būtų gyvenęs. Be reikalo varė žmogų į darbą. Žiemą. Nei jėgos, nei jėgos. Mat buvo madingi ordinarai ir medaliai...

Kas nežino, kad išpumpuotas viršplaninės grūdų, mėsos, pieno ir kitas žemės ūkio gėrybes Maskva noriai keitė į ordinarus ir medalius, pigiai sumokėdama už kolūkiečių triūsą ir prakaitą.

Ši istorija vyko senokai, prieš keletą metų. Tuomet, kada apie pavyzdinį privilegijuotą A.Sniečkaus kolūkį galima rašyti buvo kaip apie mirusį: gerai arba nieko. Būtų klaidinga dėl Petrulenų šeimos nelaimės kaltinti vien brigadininką. Kai Lietuva paversta Maskvos tvartu, mums - kombikormas, kiaulių kojos, o Maskvai - kumpiai ir dešros. Jis, kaip ir visi maži sraigteliai, taip pat norėjo dirbti, gyventi, išsilaikyti. O kas galėjo atsisakyti ordinų ir medalių jų žydėjimo epochoje?

Beširdiškumas

- Jie mane nuskriaudė, - skundėsi aklas senukas, apsirengęs senais baltais kailinukais. - Ir kuo aš jiems užkliuvau?..

Mažai kam žinomi, bet aklam žmogui labai skaudūs įvykiai vyksta Šėtos miestelyje.

...Miestelio pakraštyje, nuošalioje vietoje stūkso senas, dabar niekam nepriklausantis pastatas - jauja. Niekam ji nebuvo reikalinga ir niekas ja nesinaudojo. Tad prieš dvidešimt metų čia įsikūrė "Anykščių vyno" gamyklos obuolių supirkėjas, pavarde Drulė. Nepatikrintais duomenimis, jis nupirko senąją jaują iš Šėtos kolūkio, paremontavo jos stogą ir laikė joje supirktus obuolius. Kad aplinkiniai paaugliai neišstampytų supirktų vaisių, jis prikalbino neturinčių savo pastogės vienišą žmogų, kad jis čionai apsigyventų ir pasaugotų.

Jis padėjo žmoguiui gale jaujos pasistatyti krosnį, ir taip šis čia apsigyveno. Abiem buvo gerai: obuoliai buvo saugomi, o vienišas žmogus gavo pastogę. Jam netgi atlyginimą mokėjo už obuolių saugojimą.

Po kurio laiko supirkėją atleido iš darbo, ir jis kažkur išvyko. O vienišas žmogus - V.Paulauskas - taip ir liko gyventi senoje jaujoje. Jam čia buvo paranku. Būdamas aklas, bet turėdamas sveikas rankas, jis pats užsidirba sau duoną ir "grūdėlį" įneša valstybei. Mat Kauno aklųjų kombinatas pristato jam žaliavas, kurias jis susikrauna erdvioje jaujoje, šalia savo įsirengto kambarėlio, ir iš jų gamina, ką jam nurodo ir ko išmokė. Paslaugūs kaimynai ir atvykusi duktė nuperka parduotuvėje, ko žmogui reikia, o apsitarnauti pats save jis seniai įpratė.

Šitaip begyvenant praėjo penkiolika metų. Bet štai vieną kartą...

Šėtos kolūkio stacionarinių darbų inžinierius R.Mecelis, nužiūrėjęs nuošalų pastatą, nutarė pasinaudoti aklo senuko bejėgiškumu ir "šturmu" užimti senąją jaują. Numušė nuo durų senuko pakabintą spyną, atidarė jas, o netrukus atburzgė traktorius, ir darbininkai pradėjo krauti į vidų kolūkio statybines medžiagas. Nuskriaustas ir įžeistas neregys puldinėjo visur ieškodamas užtarimo ir pagalbos: durys atlapos, nebeužrakinamos, užgriozdė aklo žmogaus įprastus, pažįstamus takus - nebesiorientuoja savo senoje pastogėje.

Artimiausia valdžia - Šėtos apylinkės vykdomasis komitetas.

- Barėm Mecelį, - pasakė apylinkės vykdomojo komiteto pirmininkė G.Žukauskaitė, - sudarėm komisiją, ką iš senuko daiktų radom, tą surašėm: baldus, taucus, obligacijas... Bet pinigų, kuriuos jis nurodė,

neradom. Kas gali būti tikras, kad po pašalinių žmonių šeiminkavimo niekas nedingo?..

Žmogus ieško užtarimo kitur. Rašo Kėdainių rajono prokuratūrai, kuri persiunčia skundą Agropromoniniam susivienijimui. Pirmininko pavaduotojas J.Kondrotas atsako, kad "1986 m. pavasarį bus pradėtas statyti šiltnamiai ir jauja bus atlaisvinta".

Žmogus laukė. Bet atėjo 1986-ųjų pavasaris, ir jis V.Paulausko nenudžiugino - apie jo teisių atstatymą kolūkyje niekas nekalbėjo. Nusivylęs vėl kreipiasi į prokuratūrą. Gauna atsakymą: "Šėtos kolūkio inžinierius R.Mecelis, savavališkai užėmęs jums priklausančią daržinę, rajono prokuratūros oficialiai išpėtas. Jis pasižadėjo šią patalpą, kurioje laiko medžiagas, skirtas kolūkio šiltnamio statybai, nedelsiant atituštinti".

Žmogus vėl kupinas vilčių, kurios netrukus išblėsta - kolūkyje tyla, niekas nesikeičia. V.Paulauskas pakartotinai rašo prokurorui. Prokuroro padėjėjas atsako V.Paulauskui, kad R.Mecelis išpėtas patalpą atituštinti ir sudaryti jam normalias gyvenimo sąlygas.

Tačiau nei kolūkio valdyba, nei pats R.Mecelis, pažeidę žmogaus konstitucinę teisę į buto neliečiamybę, neskuba jos atstatyti. Visi prašymai, išpėjimai, nurodymai atsimuša į abejingumo sieną.

R.Mecelis užimti V.Paulausko naudojamą patalpą neturi jokio pagrindo, bet ir jokios dingsties. Pastatas kolūkiui nepriklauso. Pagal turimus duomenis, jis šiuo metu nepriklauso niekam. Tik pripažinus nustatyta tvarka šį pastatą šeimininkui ir pardavus jį kolūkiui ar kitai organizacijai, atsiras šeimininkas. Tačiau tapusi šeimininkų organizacija neturi teisės savo nuožiūra įsibrauti į žmogaus naudojamas patalpas ir disponuoti jomis. Įstatymu yra numatyta iškeldinimo tvarka, kuri privaloma visiems be išimties. Kolūkis R.Mecelio asmenyje taikė džiunglių įstatymus.

Grubus smurtas prieš teisėtus žmogaus interesus, nesiskaitymas skaudžiai ižeidžia žmogų kaip asmenybę. Vargu, ar R.Mecelis jau buvo gimęs, kai V. Paulauskas su kareiviška miline grįžo iš Didžiojo Tėvynės karo su pergales medaliais ant krūtinės. Kas iš tų medalių? Jie jokios galios neturi. Nunešiu partijos sekretoriui ir padėsiu ant stalo, tegu turi, skelbia savo sprendimą senukas.

Ne taip jau paprasta neregiiui važinėti į miestą, vaikščioti po įstaigas, ieškoti tiesos ir pagalbos... Radau jį betriušiantį prie savo darbo staliuko. Aplinkui - medžiagos, įrankiai. Kambarėlyje - lova, spintelė, suolelis. Ir darbo staliukas. Stalui čia jau nėra vietos. Jis ir visa kita - už sienos, kartu su statybinėmis medžiagomis. Nerimą senukui kelia tai, jog naudojamoje patalpoje, be statybinių medžiagų, kažkieno dar laikomas automobilis. Ir jis... apvogtas. Ar nebus išnešioti ir jo likę daiktai?

Senukas kosti ir kosti.

- Įsisenėjusi TBC, - paaiškina, - daktarai liepia gulti į ligoninę. Bet kur aš grįšiu, jeigu kieno pikta ranka per tą laiką nusiaubs mano kampelį. Tik va, blogai, kad dūmai rūksta. Kažkas kaminui atsitiko. Sukrovė už sienos sandėlį ir negaliu prieiti pažiūrėti, kas ten atsitiko.

Apžvelgęs jo miniatiūrinį, be grindų, kambarelį ir varganos buities rakandus, atsargiai, lyg tarp kitko, primenu, kad yra tokie senelių namai, kur žmogaus buitimi pasirūpinama.

- Nenoriu kitiems ant sprando sėdėti. Išsilaikau save, ir pinigų dar juodai dienai atidedu, - tvirtai atkerta.

Žmogus visą amžių vargo, jaunystėje tarnavęs pas ūkininkus, nei vargo, nei darbo nebijojo. Jo gyvenimo būdas - nuolatinis darbas.

- Darbą aš mylėjau. Man patinka dirbti. Ach, kaip būdavo gera, saulei tekant, pjauti šieną su rasa...

Daug kartų žmogus važiavo bylinėtis su kolūkiu į Kėdainius. Pasakojo, įrodinėjo, kiek gaudavo už darbą, kiek suvalgydavo ir kiek sutaupydavo. O sutaupytus pinigus buvo paslėpęs sandėly, už kamino, kurių neberanda sandėlį savavališkai užėmus. Pasakojo, duso, sėdosi pailsėti ir vėl stojo, atsakinėdamas į teisėjo klausimus.

Teismas priteisė sumokėti už dingusius jo pinigus, grąžino teisę naudotis daržine. Tačiau atgautomis teisėmis į daržinę ir kitu savo geru naudotis nebeteko. Nervinė įtampa, neįprasti rūpesčiai išdžiovino paskutinius sveikatos lašus, sutrumpino ligą. Jo rūpesčiai, vargai ir skriaudos pasibaigė po smėlio kauburėliu, paženklintu standartiniu juodu, nedideliu kryžiumi.

Jie norėjo gyventi

Mykolas ALEKNAVIČIUS, g. 1921 m. Deručių km., Grinkiškio valsč., areštuotas 1945 m. ir dingęs kalėjime.

E.Urba

Pranas Arbačiauskas

Pranas ARBAČIAUSKAS, g. 1921 m. Vaškų km., Grinkiškio valsč., žuvo Meiliškių km., gulėjo Grinkiškyje ant grindinio.

Z.Sakalauskas

AUGUSTINAITIS, slap. "Audriūnas". Žuvo 1948 m. per Šv. Velykas. Kartu su juo žuvo Gulbinas, Mingaila Juozas "Gruodis" Mažuolių-Lebedžių miške. Parti-

zanavo kartu su Mingaila Juozu. Baisogalos gyventojas Jaržemskis galvoja, kad jie gali būti užkasti kažkur prie Baisiogalos, nes Mingaila matė Juozo lavoną tarp kitų, kai vežė sribai.

D.Podėnienė

Martynas BAČIAUSKAS, kilęs iš Augmenų, Antano brolis, 1953m. buvo tardomas, kankinamas, kad išduotų, kur yra brolis. Nieko neišgavę, liepė eiti namo, tačiau jam paėjus 3 nušovė... Martynas buvo vedęs. Žmona nebuvo ištremta. Jie turėjo vaikų, bet dabar nežinia, kur gyvena. Bačiauską Martyną nušovė 1953m. vasario 10 dieną.

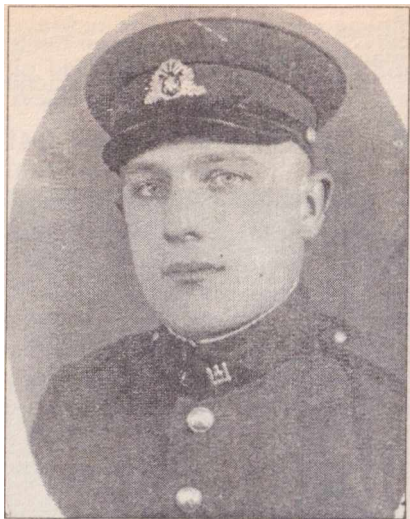
D.Podėnienė

Bronius BAJELIS, g. 1925 m. Mičiniškių km., Šėtos valsč. Žuvo 1945 m. Kuronių miške. Vokiečių okupacijos metais dirbo policininku.

Z.Bukauskienė

Algis BALČIŪNAS, kilęs iš Augmenų km., Baisogalos valsč. Vieni žmonės teigia, kad jis žuvo 1950m., tačiau kiti teigia, kad jis žuvo su Mingilais, o Mingilai žuvo 1948m. kovo 25 dieną per Šv. Velykas.

D.Podėnienė

Petras Banys

Petras BANYS, Kazio, kilęs iš Kubiliūnų kaimo, žuvo 1945m. birželio 24 dieną. Iš viso kartu žuvo 12 partizanų Vilaikių kaime rugiuose. NKVD-istai apsupo.

D.Podėnienė

Mečislovas BANKAUSKAS "Jokeris", g. apie 1920 m. Aukštuolių km., Krakių valsč., našlaitis, šaulys, buvo sužeistas, suluošintas toliau partizanavo. Nežinia, kur ir kada žuvo. Partizanavo iki 1951 m.

E.Sabaitis

Kazys BEIŠYS, g. 1932 m. Milašaičių km., žuvo 1948 m. rugpjūčio 29 d. Volveravos km., Betygalos valse, jis ėjo iš toliau labai šlubuodamas, pašautas, o jį vijosi apie 10 sribų. Jis traukės atsišaudydamas. Stribai - jau čia pat. Krito mano

akivaizdoje. Pribėgę stribai susimušė dėl to, kuris nušovė.

V.Gaučas

Bolesas BLOŽĖ, žuvo 1945 06 24 rytą, apie 10 val. Vilaikių kaimo rugiuose. Kartu žuvo Petras Banys, Stasys Petkus, Alfonsas Gudaitis, Edvardas Pilipauskas, Grigaliūnas, Antanas Lazutka, Mečys Matulis, Kostas Sadauskas, Feliksas Simaitis, Kazys Paulauskas.

R.Dirdienė

Alfonsas BRIEDIS, žuvo 1944 m. rudenį namuose, Lenčių km., kur slapstėsi nuo mobilizacijos.

Z.Sakalauskas

Jonas BOSAS "Donkichotas", g. 1918 m. iš Daučnagių km., Grinkiškio valsč., žuvo 1951 m. Papušnės km.

Z.Sakalauskas

Albinas BUČIŪNAS iš Padvarnykų km. gimė 1930m., nušautas 1946m. prie savo namų. Nepilnametis, palaidotas Truskavoje.

Antanas BUDGINAS, g. 1924 m. Bogušainių km. "Linksmutis" arba dar kitas slapyvardis "Marūnas". Kilęs iš Bogušaičių km. Antano ir Juozo Budginų sesuo gyvena Jurbarkė. Tikslus adresas nežinomas. Žuvo 1952 05 18 prie Šiluvos, Plikaičių miške.

D.Podėnienė

Juozas BUDGINAS "Jaunutis" (Antano brolis), g. 1926 m. Bogušai-

čių km. Žuvo apie 1950 m. Žemaitijoje.

Liudvikas BUIIVIS, kilęs iš Paberželių km., Baisogalos valsč. Jis buvo išėjęs į kariuomenę, bet iš ten pabėgo ir išėjo partizanauti į mišką. Žuvo Gankių km., Baisogalos valsč, su Mingilaite Monika.

D.Podėnienė

Algirdas ČIAPAS, g. 1928 m. Pavenėžio m., žuvo apie 1950 m.

V.Čiapas

Antanas DAUJOTAS, g. 1924 m. Sakalų km., Krakių valsč. Žuvo 1944 m. gruodžio mėn. Lenčių miške kartu su Jonu Daukna, Leonu Vaicekausku ir Česlovu Soku.

O.Sabaitė

Jonas DAUKNA, g. 1915 m. Krakių valsč., Sakalų km. Žuvo 1944 m. gruodžio mėn. Lenčių miške kartu su Antanu Daujotu, Leonu Vaicekausku ir Česlovu Soku.

O.Sabaitė

DAGYS (vardas nežinomas) "Vanagas", kilęs iš Žemaitijos, žuvo 1950 m.

B.Sabaliauskas

Antanas DEMINČIUS, g. 1916 m. iš Lenčių km., Krakių valsč., žuvo 1944 12 24 Lenčių km., Švėgždose bute.

Z.Sakalauskas

Statys DIRSĖ, g. 1901 m., areštuotas 1945 m., dingio kalėjime.

Buvęs seniūnas. Žmona nešdavo maistą, kol pasakė "nebėra".

St.Dirsienė

Vladas DOBROVOLSIS, g. 1941 m. Pernaravos valsč., Pelėdiškių km., slapstėsi namuose. Einant į gryčią pamatė stribus ir bėgo į rūgį lauką. 1945 m. buvo nukautas ir paguldytas Pernaravoje. Po to brolių Mykolą priverstė už kapinių iškasti duobę ir palaidoti. Mykolas nusirengęs švarką uždengė akis ir užkasė. Brolis miręs, kitų giminių nėra.

Br.Valkauskaitė

Juozas GAKŠTYS, e. 1911 m. Krūtininių km., netoli Radviliškio. Buvo vedęs, žmona ir du sūnūs jau mirę. Yra gyva jo žmonos sesuo Stasė Butvilaite Grinkiškyje (Šušvės g. 7), buvusi politinė kalinė, kuri papasakojo apie jo žmonos ir vaikų likimą. Jis pats žuvo 1946 m. vienas, tačiau užkasė stribai jį vienoje duobėje su Morkiu Simonu Baisogalos durpyno pakrausėje, netoli senųjų kapinių.

D.Podėnienė

Vacys GRAUŽINIS iš Žižnių km., Pagirio valsč., apie 30 m. amžiaus, žuvo 1947 m. Vilainių k. bunkeryje. Kur palaidotas - nežinia.

VI.Dargužis

Antanas GRIGAITIS iš Bebrųjų km., Šeduvos valsč. Žuvo Gimbo-

galos miške, kurį apsupo kareiviai. Jo brolis gyvena Panevėžyje, adresas nežinomas.

D.Podėnienė

Vladas Grigaliūnas

Vladas GRIGALIŪNAS, gim. Kurinių km., Ukmergės valsč., mokėsi Dotnuvos vid. mokykloje, areštavo 1949 m. Kur dingio - nežinia. Ukmergėje jis buvo persekiojamas.

Br. Čepienė

GRIGALIŪNAS, kilęs nuo durpyno už Kubilių km., Baisogalos valsč., jis žuvo 1945 06 24 Vilakių miške. Kartu žuvo 12 partizanų.

D.Podėnienė

"**Gruodis**" žuvo kartu su "Audriūnu", Juozu Mingaila ir Gulbinu bei kt. Jis buvo kilęs nuo Šeduvos - Gimbogalos. Maždaug 18 metų amžiaus. Jie žuvo 8, per Šv.Vely-

kas, 1948 m. Vardas ir pavardė nežinoma.

Boleslovas GUDAITIS, g. 1898 m. Meiliškių km., Grinkiškio valsč., ryšininkas. Žuvo 1945 m. 08 mėn.

R.Dirdienė

Boleslovas GUDAITIS, apylinkės pirmininkas, talkininkavo partizanams, kilęs iš Meiliškių km., nešė partizanams pasiūtas kepures ir stribų buvo nušautas Meiliškių miške.

Z.Sakalauskas

Vaclovas GUDAITIS, gim. 1918 m. Meiliškių km. Su kitais partizanais pasitraukė į Vilaikiuose esantį durpyną, kur dirbo vedėju Juozo Pa liūno "Ryto" brolis. Buvo sumintas, nuteistas. Grįžęs neturėjo teisės gyventi Lietuvoje. Mirė Siguldoje. Palaidotas ten pat. Ant paminklo užrašyta: "Lietuva, aš per mažai mylėjau Tave, kad pas tave neliko vietos".

Z.Sakalauskas

Česlovas INČYS, g. 1927 m., kilęs iš Grinkiškio valsč., Pašušvio km. Jis slapstėsi namuose, niekur nėjo su miškiniais, bet kai stribai surado, labai žiauriai nukankino. Pririšo jį prie medžio. Žmonės rado nukryžiuotą, galva žemyn, kruviną, pakelėje prie Mumšelio. Savieji palaidojo Pašušvio kapinėse.

D. Podėnienė

Ričardas JAKUBAUSKAS, Tra-
kinių dvaro Grinkiškio valsč, sa-
vininkas, suimtas už partizaną
sūnų Stanislovą ir kalėjime mirė.

Z.Sakalauskas

Matas JAKUČIŪNAS, apie 30 m.
amžiaus iš Mulių km., žuvo apie
1948 m. kartu su Kavandzevičium
Vincu iš to paties kaimo. Abu
gulėjo Pagiriuose.

V.Dargužis

Viktoras JANKŪNAS iš Daučna-
gių km. Nušovė kaimynas Matuta-
vičius.

Z.Sakalauskas

Stasys JASAITIS, g. 1929 m. Pa-
šilių km., žuvo nežinia kur ir kada.

Z.Sakalauskas

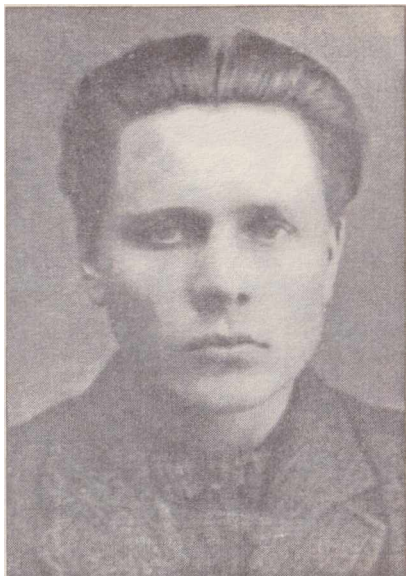
Jonas JASINEVIČIUS, g. 1918 m.
Mokytojavu Jakubaičių mokykloje
Gudžiūnų apylinkėje. 1945 m.
areštuotas. Pabėgo iš Kėdainių
kalėjimo su Leonu Batūra ir kitais.
VI. Pabarčiui žuvus jis vadovavo
jo būriams. Vilniuje suimtas iška-
lėjo 14 metų lageryje Lietuvoje ne-
leido registruotis, grįžo į Intą, buvo
sužeistas ir nusižudė.

R.Dirdienė

Juozas JAŠČIOLDAS, g. 1909 m.
Meiliškių km., Grinkiškio valsč.
Žuvo 1945 m. rugpjūčio mėn. prie
Praviršulės ežero. Palaidotas Mei-
liškių miške. Dalyvavusių žmonių
neliko. Bandymai atrasti - nesėk-
mingi. Kartu žuvo du gimnazistai:
Aleksas Skaburskas ir Vytautas

Norkus, ir dar vienas kilęs iš Pa-
šušvio km., kurio pavardė nenus-
tatyta.

Z.Sakalauskas

Alfonsas Jocius

Alfonsas JOCIUS, g. 1924 m. Ročių
km., Ariogalos valsč. Žuvo 1944
m. traukiantis į Vakarus.

V.Smitrius

Klemensas JOCIUS, g. 1922 m. Ro-
čių km., Ariogalos valsč. Žuvo Pa-
gynėvyje 1945 m.

V.Smitrius

Juozas JOCIUS, g. apie 1920 m.,
besislapstant buvo sugautas ir taip
sumuštas, kad nuo sumušimų mirė

Klemensas Jocius

ligoninėje. Palaidotas Vosyliškio kapinėse.

Z.Sakalauskas

Jonas JUODELIS žuvo su partizanų Vilaikių km., rugiuose. Jis buvo kilęs iš Kubiliūnų km., Baisogalos valsč. Dotnuvoj turėtų būti jo sesuo.

D.Podėnienė

Stasys KASPERAVIČIUS, g. 1922 m. Variškonių km. Žuvo 1946 11 06 prie Kalargirio miško. Kartu žuvo Barudas.

O.Kasperavičius

Juozas KEMŽŪRA, g. 1926 m. Vozbutų km., Jurbarko raj., partizanavęs Kėdainių krašte, žuvo 1945 m. apsupty prie Cinkiškio.

St.Bulanova

Alfonsas KISIELIUS iš Gelgaudų km., g. 1948 m. netoli Žibulių dvaro. Stribai vijosi 4 km. Alfonsas buvo užbaigęs visus savo šovinius. Vyrai jam kinkė arklių, bet stribas prisėlinęs įsakė pakelti rankas aukšty. Alfonsas traukė pistoletą, nors žinojo, kad nėra nei vieno šovinio.

V.Gaučas

Petras KORIZNA, Juodmedžio km., Lietuvos karo laivo "Antanas Smetona" jūreivis, buvo sugautas ir nuvežtas į Kauno paskirstymo punktą. Iš ten pabėgo, vėl slapstėsi. Nespėjęs pasislėpti slėptuvėje, bėgo į mišką ir buvo raitų enkavedistų nukautas.

Z.Sakalauskas

Antanas KURAITIS iš Šaukoto apylinkės, nežinoma, kur ir kada žuvo.

Z.Sakalauskas

Vladas KURIČKA "Dūdelė", g. 1916 m. Urinkiškio miestelyje. Partizanas nuo 1944 m. Paimtas gyvas po Valatkaičio mūšio Vosyliškiu seniūnijoje. Teismas įvyko 1945 m. spalio 9 ar 12 d. Kėdainiuose. Nuteistas mirties bausme. Jis suimtas kartu su Vytautu Skabursku ("Bielskis"), Mykolu Skabursku (tėvu) ir Vosyliškio klebonu Vincu Mockumi, pas kurį po didžiojo bažnyčios altoriumi buvo įrengtas bunkeris. Vladas Kurička sušaudytas prieš spalio revoliucijos šventę. Paskutiniame žodyje jis nekaltbėjo, o tik padeklamavo

B.Brazdžionio eilėraščių. Vl.Kuricka buvo aktyvus ir drąsus partizanų būrio vadas. Kautynėse sužeistas prie Plinkagalio kaimo, kur buvo sumuštas sribų būrys.

Br.Skaburskytė-Orlauskienė

Bronius LANAUSKAS iš Rabikių km., g. 1918 m. Žuvo Rabikių miške 1946 m. kartu su Mykolu Linkevičium ir Markausku (vardas nežinomas).

Pranas LAURINAVIČIUS iš Kauno m., gyveno Vainikonių km., žuvo 1947 m.

R.Mišeikis

Viktoras LINIAUSKAS iš Lenčių km., Krakių valsč. Dezertyravęs iš Tarybinės Armijos buvo rastas namuose, pasislėpęs po lova. Įsiveržusiems kareiviams tėvas parodė, kur sūnus. Sušaudė sūnų kautynių dieną 1945 m. 11 15, išgulėjo kartu su 22 vyrais. Jų pavardės paminklinėje lentoje Josvainiuose.

Z.Sakalauskas

Mykolas LINKEVIČIUS, apie 28 m. amžiaus iš Šukionių km., Truskavos valsč. Žuvo 1947 m. Išėjo į mišką 1945 m.

Brolis Antanas, apie 40 m. amžiaus, žuvo tame pat Šukionių km., Jono Dagilio sodyboje. Jų buvo šeši. Jis dengė, penki pasitraukė, o jis žuvo.

V.Janonis

Mykolas LINKEVIČIUS, Domo, g. 1897 ar 1898 m., gyv. Baisogalos

valsč., Vabalių km. Areštuotas 1946 m. rudenį. Nubaustas Baisogaloje už prievolių nepristatymą 4-iems metams (2 m. lagerio ir 2 tremties). Išvežtas į Komi ATS Uchtos lagerį. Mirė ten 1948 m. vasario 13 d. Mirties metrikus atsiuntė lagerio viršininkas motinai (mirusi) į Kėdainius.

V.Linkevičius

Aleksas MARICNKUS iš Vosyliškio km., g. 1928 m. Mokėsi Krakių gimnazijoje. Partizanavo. Vėliau apsigyveno Kaune. Tikrinant dokumentus bėgo ir buvo nušautas. Palaidotas Vilijampolės kapinėse.

Z.Sakalauskas

Vladas MARIJOŠIUS, g. 1905 m., iš Ilgių km., Ariogalos valsč. Kovėsi Pabarsčiaus būryje. Pakiuvo į nelaisvę, žuvo lageryje.

V.Gaučas

Jonas MATULAITIS, kilęs iš Mažuolių. Buvo miške, jį ten peršovė. Pateko į kalėjimą. Beveik 10 metų buvo lageryje. Grįžo netekęs jėgų ir greitai mirė.

D.Podėnienė

Henrikas MICKEVIČIUS, "Laisvūnas", g. 1929 m. Grinkišio valsč., Sokmedžių km., partizanas nuo 1948 m. Žuvo 1950 m. liepos 30-31 d. su trimis kovos draugais netoli Šaukoto. Vienas iš jų - Antanas Šukys. Kitas nežinomas.

E.Sabaitė

Ryšininkas, "Debesėlis" ir Julius Mikolaitis "Karvelis" (dešinėje)

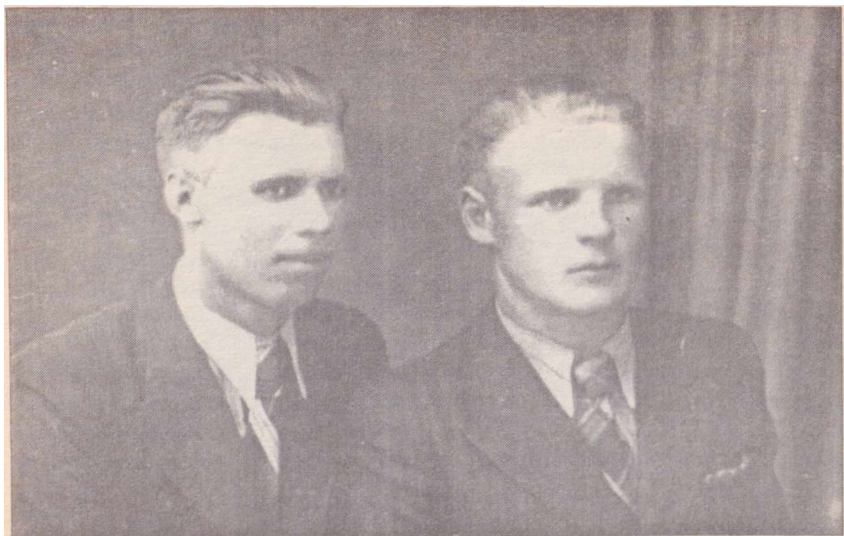
Henrikas Mickevičius

Stasys MIKOLAITIS, g. Ariogalos valsč., Paginevio km., 1944 m. gruodžio 16 d. 19 m. žuvo Zaciškės dvaro lauke kartu su dviem pusbroliais Mataušu ir Vincu Mikolaičiais.

I.Giedraitienė

Romanas MILERIS iš Radviliškio km., Grinkiškio valsč. Dezertyravęs iš T.Armijos 1945 m. 02 15. Nušovė kautynių dieną Lenčiuose. Jis gulėjo kartu su žuvusiais kautynėse 22 žmonėmis Krakėse, Josvainiuose, kur ir užkasė. Jo pavardės Josvainių paminklinėje lentoje nėra.

Z.Sakalauskas

Antanas Gudaitis (kairėje) ir Liudvikas Petrusas

Julius MYKOLAITIS, g. 1927 m. Degimų km., Krakių valsč. Žuvo 1949 m. sausio 19 d. kartu su Antanu Baku, Stasiu Daukša, Petru Litvinu kautynėse Lenčių miške. Gulėjo Krakėse ant grindinio.

Vyt.Smitrius

nėse. Buvo geras žmogus, drąsus partizanas.

J.Barkauskas

Broliai MORKIAI iš Kazokų km.: Karolis, g. 1915 m., ir Vladas, g. 1904 m. iš Lenčių km., žuvo miške.

A.Vamas

Teodoras MONKIS žuvo su Mingailaite Monika Baisogalos valsč., Mickaus statomame name 1949 ar 1950 m.

D. Pociūnienė

Ona MONTVILAITĖ, apie 50 m. amžiaus iš Paginėvės km., žuvo kautynių metu 1944 m. 12 16. Nukovė beginklę.

J.Giedraitienė

Juozas MORKIS, kilęs iš Godų km. Nušautas Remoškių miške 1944 m. Savieji palaidojo Pašuvio kapi-

Antanas NARUŠEVIČIUS, g. 1916 m. Kėdainių raj., Daukainių km. Baigęs Kėdainių gimnaziją ir Kauno aukštesniąją policijos mokyklą. 1941 m. birželio mėn. areštuotas ir išvežtas į Rusiją dingo.

El.Trinkauskaitė

Vytautas NORKUS, "Izidorius", g. 1922 m., studentas, žuvo Valatkonų pelkėje prie Paviržulės ežero.

V.Skabunskas

Juozas OSOCKIS, g. 1915 m. Jaugeliškių km. Žuvo 1945 m. vasario 15 d. Lenčių miške.

Jonas PETRĖTIS, partizanas, kilęs iš Pyplių km., apie 25 m. amžiaus, žuvo 1945 m. vasarą Juozo Jaščiol-do kieme. Kartu žuvo Arbačiauskas Pranas, Gudaitis Boleslovas ir vienas nežinomas iš Šiluvos. Visi keturi buvo numesti Grinkiškyje.

Z.Sakalauskas

Liudvikas PETRUSAS, g. 1926 m. Lupšynės km., Baisogalos valsč. 1944 m. gruodžio mėn. kartu su Antanu Gudaičiu sušaudė kelyje sutikti kareiviai. Jie važiavo dviračiais į namus.

J.Meškuotis

Elžbieta PILIPAUSKAITĖ iš Meiliškių km. Nušovė Grinkiškio sribas Rapolas, palaikęs ją už Sakalauskaitę Juliją.

Z.Sakalauskas

Antanas POŠKUS, kilęs iš Čerkosų kaimo, Grinkiškio valsč. Per karą buvo pasitraukęs į Vakarus, bet patikėjęs "Agitatorių kvietimu" grįžo į Lietuvą, o čia jį nušovė. Palaidotas Kėdainiuose. Jo tėvas buvo suimtas ir mirė Šiaurėje. Gal žinias papildytų seserys Liucija ir Onutė.

D.Podėnienė

PROŠALGOVSKIS, karininkas. Partizanavo Baisogalos apylinkės miškuose. Žuvo apie 1946 m.

ar 1947 m. kažkur apie Legečius. Žuvusiojo sesers duktė Genutė Jotautienė gal perskaičiusi atsilieptų ir papildytų žinias. Kur palaidotas - nežinia.

A.Podėnienė

Justinas PUIDOKAS, g. 1921 m. iš Lenčių km., Krakių valsč., žuvo 1944 m. lapkričio 2 d. Lenčių km. Švėgzdos sodyboje. Kovėsi su rusų kareiviais. Sužeidė saugumiečiui Afanasjevui ranką, kuris dirbo Kėdainiuose. Žuvo kartu su Demenciu Antanu.

O.Sabaitė

PUMPUTIS "Galijotas", kilęs iš Šiaulėnų. Jis buvo labai drąsus, nebijojo miestelyje pasirodyti dienos metu, persirengdavo net kunigu. Tai buvo sribų siaubas. Kur ir kada žuvo, nežinoma.

D.Podėnienė

Vaclovas RAINYS, g. 1915 m. Šilainių km., Krakių valsč. Paimtas į nelaisvę netoli nuo namų bėgant į mišką. Dingo be žinios kalėjime. Liko motina ir sesuo Genė.

A.Šemežys

Antanas RAGAUSKAS "Ragelis" iš Ažytėnų kaimo. Lietuvos kariuomenės karininkas, partizanas, būrio vadas. Jam buvo duota užduotis nukauti Aloyzą Dalboką - "Imperatorį", kuris išdavė labai daug žmonių ir dirbo Vilniuje saugume. Buvo atpažintas, suimtas ir žuvo lageryje.

Z.Sakalauskas

Kazys RAILA, Pagirio miestelio mokytojas. Neabejingas Lietuvos okupacijai. Nušovė stribai einantį iš mokyklos.

V.Dambrauskas

Antanas Ragauskas "Ragelis"

Juozas RIMKUS iš Vainikonių kaimo, Josvainių valsė., žuvo 1946m.

R.Mišeikis

Vincas RULYS, gimė Avižiškių kaime, Baisogalos valsč., kalvio sūnus. Jis išėjo į mišką vėliau už savo kaimynus. Jo žuvimo aplinkybės tiksliai nėra žinomos. Kadangi iš tų Baisogaloje (iš vienos duobės) atkastų 7 palaikų vienas nėra žinomas, galima spėti, kad ten buvo Rulys Vincas.

Vyt.Linkevičius

Jonas RUTKŪNAS, gimė apie 1920m. Šventybrasčio kaime, Surviliškio valsč., areštuotas dėl žmonos brolio partizanavimo, ir dingo kalėjime.

J.Krištanavičienė

Vincas Rulys

Antanas SADAUSKAS iš Jagučionių km., Betygalos valsč., g. 1922 m. Nužudytas Šiluvoje. Stribai pririšo prie arklio ir vilko žeme.

V.Gaučas

Antanas SIMAITIS draugavo su Jonu Sadausku ir galėjo būti jo būryje. Antanas, grįždamas pas brolių Igną Simaitį, ginklą paslėpdavo. Kažkas įskundė ir vieną vakarą Antaną Simaitį suėmė, išvežė prie Kinijos sienos. Grįžo. Gal pabėgo? Stribai jį užmušė ir pakijo po traukinį. Jo automatą ir dvi granatas perdavė Feliksui Si-

maičiui, broliui. Tik nežinia, ko-
kiam būryje Antanas kovojo.

V.Kryževičius

Česlovas SOKAS, g. 1925 m. Sa-
kalų km. Krakių valse. Žuvo 1944
m. gruodžio mėn. Lenčių miške
kartu su jonu Daukna, Antanu
Daujotu ir Leonu Vaicekausku.

O.Sabaitė

**Aleksas SKABURSKIS "Naujo-
kas"**, g. 1925 m. Grinkiškio valsč.,
Vosyliškio miestelyje, gimnazistas.
Žuvo kautynėse Valatkaičių pelkė-
je prie Praviržulės ežero 1945 m.
rugpjūčio mėn. kartu su Vytautu
Norku, Vaciu Jaščialdu ir nežino-
mu iš Pašuvio km.

V.Skaburskas

Stefa STASIŪNAITĖ, g. 1930 m.
Žuvo kartu su partizanu Stasiu
Nekrošium savo sodyboje Tran-
kinių km. Sodyba sudeginta kartu
su žuvusiais.

V.Smitrius

Petras STEPONAVIČIUS iš Pa-
kirkšnio km., Baisogalos valsč.,
Partizanas nuo 1944 m. liepos 17
d. Mikšnių km., Sidabravos valsč.,
pas Skipitį. Auštant apsupo rusų
įgulos kareiviai (NKVD), gynėsi
ilgai, šaudydamas iš kulkosvaidžio
pro visus langus, sudarydamas
įspūdį, kad jis ne vienas, iki pas-
kutinio šovinio. Paskutinį pasiliko
sau. Buvo nuvežtas į Šeduvą. Kur
palaikai, nežinia. Buvo poetinės
sielos. Šeduvoje, Trijų kryžių pa-
minkle, jo žodžiai: "Prisikelkit

Elžbieta Steponaitienė, 4 partizanų motina

Regina ir Petras Steponavičiai

skausmuose, mirę nužudyti sūnūs
Lietuvos..." Žmoną Reginę nušovė
Berniūnuose, nešant partizanams
maisto produktus.

Brolis Stasys žuvo 1948 m. rugsejo mėn. Brolį Alfonsą, bėgantį iš namų, nukovė kareiviai.

Jonas - partizanas, legalizavosi. Stribai ištrėmė su šeima į Sibirą.

Mataušas - sugautas besislapstant nuo rusų kariuomenės, nuteistas. Sesuo Elžbieta su dviem vaikučiais ištrėmta į Sibirą. Tėvas nukankintas kalėjime.

D.Podėnienė

STOŠKUS (vardas nežinomas)

"Viesulas", pranciškietis. Žuvo apie 1950 m. rudenį prie Tamošiškių ežero. Kartu su juo žuvo partizanas "Lisas", buvęs Gudžiūnų mokyklos mokytojas. Stoškus mokėjo partizanams suleisti vaistus, gydėdavo.

Z.Sakalauskas

Jonas ŠARKA, kilęs iš Skiemių km. Baisogalos vals. Partizanavo Baisogalos apyl. Žuvo 1945 m. spalio mėn. Baisogalos priešotyje. Jie trys užėjo pas žmogų paprašyti valgyti, tačiau iš to namo langų pasipylė šūviai. Šarka Jonas krito, o kiti du (Butkus Vacys ir Burnys Bronius) pabėgo.

J.Barkauskas

Stasys ŠEMEŽYS, g. 1928 m. Bučionių km., Surviliškio valsč., 1947 m. areštavo Surviliškio stribai ir dingo kalėjime.

A.Šemežys

Valentas ŠILINYS iš Daktariškių km., Saulinų vals., žuvo 1951 m.

Z.Sakalauskas

Edmundas ŠIMKEVIČIUS, g. 1924 m. Raseiniuose. Žuvo 1944 m. gruodžio 16 d. Pušynės mūšyje.

V.Smitrius

Jonas ir Antanas ŠUKIAI iš Šaukoto apylinkės. Antanas žuvo 1950 m. liepos 30 d. prie Šaukoto. Jonas buvo būrio vadas. Kur ir kada žuvo - nežinia.

O.Sabaitė

Valerijonas ŠULCAS, apie 40 metų amžiaus, gyv. Kėdainių m., Kalno g. 5. 1944 išėjo į mišką. 1953 m., prieš Velykas, jį su Palinausku užpuolė sribų būrys Stasynės km. Jie traukėsi į Kaplių km. mišką, kur netoli Stašaičio sodybos žuvo. Palinauskui pavyko pasitraukti atbėgus į malūną ir pasiėmus arklį nujoti. Dirbo geležinkelyje.

B.Ulickienė

Alfredas TEIŠERSKIS iš Zaciškės km., Krakių valsč. Apie 21 m. amžiaus žuvo 1944 m. gruodžio 16 d. Purynės miško kautynėse kartu su Albertu Butkum iš Antežerių km. Jie abuėjo rytą į bunkerį miške, kuris buvo apsuptas rusų kareivių. Kur palaidoti, nežinia.

J.Giedraitienė

Petras ULČINSKAS, buvęs II-ojo artilerijos pulko kapitonas, partizanavęs Baisogalos apylinkėse apie Skiemių, Degėsius, Strazdynų vienkiemyje. Žuvo išbėgęs iš Straz-

dynų vienkiemio, nušovė kareiviai, kurie "šukavo" mišką (1946 06 20).

J.Barkauskas

Pranas ULINSKAS, g. 1927 m. Rušėnėlių km. Išėjo į mišką 1944 m. pabaigoje ir žuvo 1950 m. sausio 21 d. Lipliūnų miške kartu su visu būriu: Vytautu Jurevičium, Rotlandu Svetlausku, Jonu Pranaičiu, Antanu Kavaliausku, Jonu Aleksa. Visi septyni buvo suguldyti milicijos kieme, kur sesuo Teresė Bujanauskienė buvo atvežta atpažinimui. Gulėjo visi pusnuogiai. Žmonės kalbėjo, kad juos nuvežė prie odų fabriko į griovį Nevėžio krante.

T. Bujanauskienė

Donatas VAITELIS, karininkas, "Vyčio" apygardos vadas, žuvo 1948 m. gegužės 13 d. prie Juodvasinės km. kartu su savo pavaduotoju J.Kilijonu ir štabo apsaugos būrio vadu A.Šyviu.

VI.Dargužis

Antanas VINTYS, kilęs iš Augmenų km. Visą laiką slapstėsi vienas. Paskui išėjo į būrį ir žuvo. Spėjama, gal žuvo Gankių kaime. Ten kautynėse žuvo daug partizanų.

D.Podėnienė

Petras VINTYS, Antano brolis. Nežinia, kur ir kada žuvo.

J.Barkauskas

Liudas VISAKAVIČIUS, kilęs iš

Andriunų km., Baisogalos vals. Nežinia, kur ir kada žuvo.

Pranas VISOCKIS, po Lenčių kautynių su partizanais savo sodyboje nušautas įpykusių kareivių semiant iš šulinio vandenį. Tuo pat metu buvo nušautas nenustatytas žmogus su 15 m. sūnumi. Taip pat kelių sankryžoje Ažytėnai - Vosyliškis ties Radavičienės sodyba vežė malkas nenustatytas žmogus, ir du dezertyrus iš T.Armijos kareivius Ramoną Milerį iš Radviliškio km., Viktorą Ziniauską iš Lenčių km. Pro langą nušovė Mato Urbos 16 m. dukrą Aldoną Bartkūnų km. Jie gulėjo, apie 22 žmonės, Krakėse, Josvainiuose. Užkasti Josvainiuose.

Z.Sakalauskas

Vladas ZINKUS, g. 1903 m., iš Krakių miestelio. Šaulys, partizanas, žuvo 1944 m. gruodžio 17 d. Buvo paguldytas Krakių miestelio aikštėje.

A.Varnas

Aniceta ZUPKUTĖ, nepilnametė, tarnavo piemenaitė Pakščių km, Šėtos valsč., pas Salomėją Spurgienę. 1944 m. vasarą sušaudė miške kartu su šeimininke už tai, kad pranešė miškiniams apie rusų pasirodymą.

Z.Imbrasaitė

Ksaveras ŽALIAUSKAS. Žuvo 1941 m. Kilęs iš Girvalakių km., Baisogalos valsč. Nušovė rusų kareivis.

D.Podėnienė

Genocidas supriešinant tautą

Kalnai rašliavos prirašyta apie tai, kaip buržuaziniai nacionalistai žudė be jokios priežasties nekaltus žmones: naujakurius, mokytojus, komjaunuolius, moteris ir vaikus. Grumtynėse su okupantais visko būta. Naikinant priešo pagalbininkus - šnipus bei išdavikus, būta skaudžių, nepataisomų klaidų. Ar lengva buvo patikrinti kaimo berniokams, neragavusiems jokių kontržvalgybos mokslų, neturintiems sąlygų rafinuotos valdžios turimą šnipų tinklą ir kiekvieno kaltininko pavojingumo rezistencijai laipsnį. Juk vienas savas išdavikas apylinkėje gali būti pavojingesnis už visą rusų batalioną.

Šiandien galbūt ne vienam atrodo, kad žudyti savo tautiečius, kurie padėjo įsibrovėliams į mūsų žemę, per daug žiauru ir neteisinga, kaip nors reikėjo išvengti, bet tada buvo kovojama dėl savo gyvybės, dėl kovos draugų išlikimo ir turbūt atrodydavo kitaip. Be abejo, tokie faktai ilgam liks aštria diskusijų tema. Prie šios temos prisiliesti yra tiesiog baugu ir rizikinga, juolab kategoriškai teigti. Labai jau jautri, skaudė ir atsakinga tema, kada lietuvis lietuvių taip pikta gali žudyti. Ar visiems vienodi sukykla jausmai, kai lietuvis atveda rusų kareivius į partizanų stovyklą, kad juos apsuptų ir sunaikintų. Bet kiek pas tokių lietuvių liko lietuvių. Esant tautos interesams, jos išlikimo pozicijose, atrodo, abejonių neturėtų būti. Tačiau kolaborantai perša nuomonę, kad kad yra ne vienas požiūris į partizanus ir jų kovas. Čia jie teisūs, tai priklauso iš kur žiūrėti: ar nuo Gedimino kalno, ar nuo Kremliaus sienų. Kito požiūrio nėra. Kaip ir visas gyvenimas, okupantų aukštyn kojom buvo apverstas ir Judo supratimas. Per pusę šimto metų Judas tapo lyg "savas žmogus". Atrodo, kad Judas, gimęs prieš du tūkstančius metų, būtų miręs, tačiau taip nėra. Judo figūra išlieka visose tautose. Tauta, neatpažįstanti Judo - debilų tauta. Judo mirtis - tautos mirtis. Didžioji pamoka apie Judą tautai, ypač jaunimui, iki šiol dar nepravesta. Taip išdavystės aukomis tapo Skilvionių miške apylinkių kaimų vyrai, kurie kovėsi iki paskutinio šovinio. Nei vienas neprasiveržė, nes buvo nurodytas netgi jų pasitraukimo kelias, kur buvo sustatyti rusų kulkosvaidžiai. Dvidešimt du vyrus suguldė Krekenavoje ant grindinio. Išdaviką J.Bandziulį nubaudė jo paties namuose. Jo verkiančiai motinai miškiniai priminė išeidami: "Tu verki viena, o dėl mūsų patriotų verki 22 motinos".

Lenčių miške 1945 m. sausio 15 d. iš apsupimo prasiveržė tik dalis

vyrų kartu su Vl. Pabarčiumi, suguldė ant grindinio. Lipliūnų miške 1950 m. sausio 21 d. išdavystės aukomis tapo septyni partizanai. Ruseinių miške 1949 m. liepos 22 d. - šeši vyrai. Vedlys T.Krutkys užvedė į M.Mažeikos sodybą Ruseinių km., kur sušaudė ir sudegino apie 20 žmonių, tarp jų vaikus ir moteris. Štai kas šaudė moteris ir vaikus.

Devynierius metus partizanavęs Vl.Dargužis prisimena, jog saugojosi išdavystės kaip vieno didžiausių pavojų. Kartą jų būrys įsirengė saugų ir patogų bunkerį su dviem išėjimais Pagirių miške. Dar nespėjus į jį persikelti, jis buvo apsuptas ir surastas. Jis pats vėliau tapo išdavikų auka ir gyvas saugumiečių suimtas.

1952 m. spalio 2 d. išdavystės būdu buvo sunaikintas "Prisikėlimo" apygardos štabas su paskutiniu jos vadu J.Paliūnų Padotnuvio kaime. Net patyrę kovotojai nenorėjo patikėti, kad pasiturinčios, geros šeimos sūnus Vytautas Remeika, baigęs Kauno medicinos institutą, vos pradėjęs dirbti, gali tapti saugumo bernu. Perėjęs į nelegalią padėtį Kėdainių krašte, rezistencijai jis padarė daug žalos. Remdamasis saugumo duomenimis, jo, kaip sumanaus agento veiklą, aprašo M.Barysas, buvęs "Tiesos" redaktoriaus pavaduotojas apybraižoje "Paskutinis šūvis". Nurodo, kad palyginti per trumpą laiką išaiškino 17 gaujų slaptaviečių, šifrus, ryšininkus ir didžiulę banditų grupę. V.Remeika buvo nukautas partizano P.Prūsaičio - "Lapės", bevykdant išdavystės operaciją Rūkų kaime, tą pačią naktį, kai buvo likviduojamas apygardos štabas ir jo vadas J.Paliūnas Padotnuvio kaime. Esant masinėms išdavystėms rezistentai buvo jautrūs bet kokiai informacijai. Jokių abejonių nėra, kad kovojant su išdavikais bei okupantų šalininkais žuvo nekalčių žmonių. Nepatikrinta informacija, skubotos išvados arba suklaidinus tyčia dėl įvairių motyvų. Prieš tokias aukas reikia lenkti galvas ne mažiau, kaip už kritusius rezistentus. Yra konkrečių atvejų (pvz. J.Grigo šeimos atvejis), kai rezistentai vėliau apie tai sužinoję sielojosi, ėjo atsiprašyti giminių, norėdami sumažinti jiems skausmą ir sugrąžinti jiems pagarbą. Bet ar visi tokie atvejai paaiškėjo? Ar neliko iki šių dienų giminėms nuoskaudos? Reikia mokėti suprasti likusių giminių dabartines nuostatas vertinant rezistenciją ir jų subjektyvaus barjero priežastis.

Rasti Rusenių miške veikusių rezistentų "Prisikėlimo" apygardos Vytenio dalinio archyvo dokumentai rodo, ar jie baudė nekalts moteris ir vaikus, o ne patikrintus šnipus ir kitus okupacijos aktyvius rėmėjus. Sulaikytam asmeniui visų pirma buvo atliekama kvota, apklausama kur, kada ir kas užverbavo, kur ir ką išdavė, kiek gaudavo už darbą ir t.t. Paimamas paties kaltininko parašas. Faktams pasitvirtinus, daromas Karo lauko teismas iš trijų asmenų, surašomas sprendimas. Įvykdžius karo lauko sprendimą, pranešama į štabą apie šnipo, represijų vykdytojo

ar kito aktyvisto nubaudimą.

Faktus, kad partizanų nubausti asmenys bendradarbiavo su represiniais valdžios organais, patvirtina ir patys sribai. Jei pavartysime jų pačių prisiminimus, kurie užrašyti kraštotyros būreliuose mokyklose, iš jų pačių parodymų įsitikinsime, kad mirtimi nubausti buvo tie, kurie pranešinėdavo apie miškinių judėjimą, arba buvo aktyvūs valdžios rėmėjai.

Krakių liaudies gynėjas Liudas Sipavičius prisimena, už ką buvo nubaustos seserys Vazgytės iš Šilainių km. "Jas nukankino už tai, kad jos pranešdavo liaudies gynėjams apie pasirodžiusius banditus, už aktyvią veiklą, komunistines propagandas. Antažerėse buvo nukautas aktyvistas Venskus, Medininkuose - aktyvistas Petraitis", rašo savo atsiminimuose Krakių vidurinės mokyklos kraštotyrininkai.

To paties būrio liaudies gynėjas Petras Žilinskas prisimena, už ką miškinių buvo sušaudyta Zapošnikienės šeima: "Visa tai banditai padarė dėl to, kad Zapošnikienė pranešdavo, jei banditai kur nors pasirodydavo". Toliau jis pasakoja: "Taip atsitiko ir su Tiškų šeima iš Rūkų km. Liaudies gynėjai dvi savaites saugojo juos, nes Tiškus buvo gavęs grasinamą raštelį. Per tas dvi savaites banditai nesirodė. Vieną vakarą, liaudies gynėjams neatėjus, banditai iššaudė visą Tiškų šeimą. Tai buvo padaryta už aktyvią propagandą ir Tarybų valdžios palaikymą". Šie prisiminimai rodo, kad rezistentai neklydo. Be to pripažįstama, kad partizanai buvo atsiuntę "grasinamą raštelį". Tai rodo, kad jei skundėjo skundai nelėmė skaudžių pasekmių, jis buvo bandomas pataisyti. Kaip matoma, Tiškų šeima ne tik pranešinėjo, bet dargi pasikvietė sribus apsaugai. Raštelių rašinėjimas patvirtina, kad partizanai, kaip vienintelė tautos valdžia, rūpinasi savo tautiečių išlikimu. Stengėsi, kad asmenys, pradėję remti okupantus, pakeistų savo požiūrį į okupantus. Partizanų karo lauko teismo sprendimai buvo vienietaliai tautos karinės valdžios teisėti aktai, nukreipti tautai išsaugoti, išlikti, kolaborantams padedant naikinti tautą vardan "šviesios ateities". Klystume, jei tvirtintume, kad visi sprendimai buvo pagrįsti ir teisingi. Teismai, dirdami normaliomis sąlygomis, turintis visas galimybes patikrinti parodymus, daro klaidas, naikina sprendimus, o teismai, veikdami pagrindžio sąlygomis, nepsiruošę tam darbui. Šiuos sprendimus pagal giminių prašymus turėtų peržiūrėti atkurtos valstybės teismai ir nekaltus reabilituoti.

Stribai - tai ne tik savo Tėvynės išdavikai, padėję atėjūnams kovoti prieš savuosius, padėję įgyvendinti Molotovo - Ribentropo aktą, jie - demoralizuotos atplaišos, kurių yra kiekvienoje visuomenėje. Tai pirmą kartą mūsų istorijoje valdžios įteisintas teroristų ir atvirų vagių institutas.

Štai ką reiškia demoralizuotiems asmenims duoti valdžią - ginklą. Jie niekino viską, kas lietuviams brangu ir šventa: miklino akį į pakelės rūpintojėlį, naktį tykojo prie partizanų kapų, laukė, kas atneš gėles, o sulaukę prievartavo lietuvaites, šaudė į bėgančius nuo tremties tautiečius, badė durtuvu paveikslą, kuriame vaizduojamas Žalgirio mūšis ir t.t. Vien Grinkiškio sribų vado Rapolo nusikaltimai ir niekšybės netilptų į jaučio odą.

Net KGB smogikų vadas Sokolovas, kuris neseniai baigė savo dienas prestižiniame Vilniaus senelių pensione, raporte rašė, kad iš 18 "istribitelių" 12 buvo vagys, kurie vogdavo viską. Jie siūlė iš buvusių partizanų išdavikų sudaryti smogikų-žudikų grupę, kuri užsimaskavusi partizanais žudytų juos .

Tačiau rezistentai žinojo sribų, kurie nešiojo tik sribo vardą, o liko žmonės. Aštuoniolika Pagirių sribų, visas būrys kartu su sargyba, naktį išėjo į mišką partizanauti. Taip pasielgė ir Pernaravos sribai. Jie jautėsi apgauti. Stojant į sribus jie7ns buvo žadėta saugoti tiltus, sandėlius, valsčiaus įstaigas, o pasiuntė su ginklais prieš savuosius. Kėdainietė Juzefą Gaidukienę dėkinga liaudies gynėjui Petrui Jukaičiui, kuris pasiuntė pas ją vaiką, savo ar svetimą ji nežino, kad išpėtų nuo tremties jos. tėvą Juozą Širką, gyvenantį Vaiškonėlių kaime. Vaikas paklydo, pataikė pas jos kaimynę Bronę Kakalauskiene, kuri atbėgusi išdėstė reikalą. Duktė pasileido per laukus pas savo tėvą, spėjo pasislėpti rugiuose. Išvežė tik visą turtą. Ar galima tvirtinti, kad buvo piktybinis Vytautas Rakauskas, Pagirių liaudies gynėjas, jei jo šeima su trimis vaikais gyveno kaime. Ar partizanai būtų laikę pavojingą informacijos šaltinį kaime? Todėl galima patikėti jos žodžiams, kad jis nevieną išpėjo dėl tremties. O kiek rezistentai dėjo pastangų nubausti pagarsėjusį žiaurumu Grinkiškio sribą Rapolą, Vladą Jasiūną iš Pagirių, kuris mušdavo žmones prie šventoriaus, kol pagaliau jį sučiupo ir nubaudė.

Partizanai prisimena, kaip jie nustatė Bartkaus iš Okainėlių km. kalnę. Dienos metu, apsirengę sribų aprangą, atėjo pas jį į namus, nes jo kaimynai jau seniai pranešė apie jo kenkimą rezistencijai. Jis nurodydavo, kada ir kur ateina miškiniai, kuriais takais iš miško išeina ir t.t. Kada buvo paprašytas parodyti, kur miškiniai išeina iš miško, sutiko ir nuvedė. Deja, čia sutiko miškinius. Žmogus klaupėsi, bet išdavikams buvo viena bausmė...

Dažnai mes girdime vertinimus, kad sribai besąlygiškai nusikalėtė, bet už ką nubausti mirti apylinkės mokytojus, draudimo agentus, brigadininkus, naujakurius ir t.t. Lyg šie žmonės būtų turėję kažkokių garantijų įtraukimą į šnipų tinklą. Priešingai, jie nuolatiniuose kontaktuose su žmonėmis galėjo duoti informacijos, todėl juos buvo

stengiamasi įtraukti. Juk net kunigai turėjo neliečiamybės statusą, bet ir jie buvo įtraukiami agentais.

Ne visi, kurie pokario metais nešiojosi ginklą, buvo partizanai. Partizanais laikomi tie, kurie priklausė atitinkamos subordinacijos rinktinei apygardai ir laikėsi statuto reikalavimų. Pokario metais buvo įvairių ginkluotų plėšikų, su kuriais kovojo patys partizanai. Griežtai baudavo tuos partizanus, kurie nesilaikė statuto reikalavimų.

Vincas Rabačiauskas, kuris priklausė Kazio Šniutės būriui, nesugyveno su savo žmona, kuri taip pat slapstėsi nuo okupacinės valdžios. Ginčo metu jis žmoną nušovė. Liko vaikai. Apie tai buvo pranešta apygardos vadui D.Vaiteliui. Buvo įsakyta praveisti tyrimą. Pagal statutą karo lauko teismas nuteisė partizaną mirties bausme.

-Niekada neužmiršiu, kaip Bronius Karbočius perskaitė mirties nuosprendį, kurį įdėjo į butelį ir užkasė. Išklauses nuosprendį, V.Rabačiauskas bandė bėgti, bet mums, partizanas, buvo duotas įsakymas sulaikyti. Buvo sušaudytas. Žiauru buvo, - pasakoja to paties būrio partizanas Vladas Mataitis. Kovos įstatymai buvo gana griežti. Partizanui sutepus ginklo garbę nekaltu krauju, nebuvo dovanojama. Už šią nuodėmę turėdavo sumokėti savo gyvybę.

Partizanai baudavo ne tik šnipinėjusius, bet ir partijos veikėjus, valdžios darbuotojus, kolūkio organizatorius. Jie taip pat būdavo įspėjami liautis talkininkauti atėjūnams ir tik neatsisakius veiklos, buvo nubaudžiami.

Priešo propaganda, pildama purvą ant rezistentų, ypač mėgo rodyti pasitaikiusius ar tariamus jų žiaurumus. Būta visko. Bet negalima pamiršti partizanų nuolatinės nervinės įtampos, kai mirties pavojus nesitraukė nei akimirkai, o žuvus atsidurti ant grindinio be kapo, be pėdsako išnykti. Kas yra žiaurumo mokytojai? Ar lietuvių tauta žinojo žiaurumo bei kankinimo variantus? Pirmosios pamokos mums buvo duotos dar 1941 m. Rainių miškelyje ir Panevėžio ligoninėje. Kėdainių krašte Josvainių sribai nukirto Stasio Palinausko galvą ir privertė jo kovos draugui K.Rybeliui, paimtam į nelaisvę, nešti ir padėti ant grindinio Josvainių miestelyje. Ar nežadina neapykantos ir keršto komjaunuoliai 1945 m. vasarą, kurie šokinėjo ant Jono Kudoko ir Leono Kulikausko krūtinių Naujamiestyje, prie Didžiųjų Šventoriaus vartų? Jiems patiko žiūrėti, kaip veržėsi raudoni purslai iš jų burnų.

Ką kalbėti apie mažaraščius demoralizuotų sribų žiaurumus. Paskaitykime aktą, surašytą tų pačių rusų kalėjimo gydytojų apie tai, ką jie padarė 1956 m. spalio 12 d., sulaukę Lietuvos Laisvės kovų sąjungos ginkluotų pajėgų vadą Adolfą Ramanauską. Pusę devynių, ryte, sulaukė, o 16.30 min. - jau be sąmonės. Ir tai buvo ne mažaraščių rankose, o

papulkininkių, majorų ir leitenantų, t. y. tarybinės inteligentijos žinioje.

Visiškai slaptai

AKTAS

1956 m. spalio 15 d.

Vilnius

Mes, žemiau pasirašę gydytojų komisija, kurios sudėtyje LTSR MKVD kalėjimo Nr. 1 chirurginio skyriaus vedėja vyr.ltn. E.A.Lagoiskaja, chirurgas-konsultantas V.S.Vorobjov, I.O. sandalies viršininkas kpt.Kuzmin, surašėme šį aktą apie tai, kad:

Kalinys Ramanauskas Adolfas, Liudviko g.1918 m. pristatytas į kalėjimo Nr. 1 chirurginį skyrių 1956 m. spalio 12 d. 16 vai. 30 min. itin sunkioje būklėje.

Į klausimus neatsakinėja, be sąmonės, periodiškai veido, viso kūno galūnių raumenų traukuliai.

Pulsas vos juntamas, minkštas, kr. spaudimas 60/40. Ligonis visas kruvinas. Lytinių organų srityje masyvus raištis, persisunkęs šviežiu raudonu krauju, nuėmus raištį pastebėti didžiuliai kraujo krešuliai, ant mašnos - plati plėštinė žaizda, padengta kraujo krešuliais.

Dešinė akis padengta hematoma ant viršutinio voko, t. p. ant voko pastebėtos 6 durtinės žaizdos, pagal diametrą padarytos plonu laidu ar vinimi, siekiančios akį, daugybė mėlynių pilvo srityje, kairės rankos 3-o piršto pjautinė žaizda.

Išvedant ligonį iš šoko, skubiai perpiltas kraujas 400, O, gliukozė 40 proc.-40, morfijus, vaistai širdžiai.

Po šių priemonių pakilo kraujo spaudimas iki 120/80, pulsas tapo patenkinamas, sąmonė vis dar neaiški. Ligonis nugabentas į operacinę.

Ant lytinių organų pastebėta: dešinėje mašnos pusėje didelė plėštinė žaizda ir kairėje pusėje žaizda, nėra abiejų kiaušinėlių, sėklidžių kanalėlių.

Padaryta chirurginė operacija pašalinant negyvus audinius, sustabdytas kraujopiludis. Mašnos žaizdos užsiutos ketguto siūlais.

Operacijos metu komplikacijų nebuvo. Po operacijos sąmonė liko neaiški, nors operacijos metu ligonis reagavo į skausmą. Sąmonę atgavo 1956 m. spalio 13 d. Pastaruoju metu pravedamas gydymas: antibiotikai, vaistai širdžiai, perrišimai.

Ligonį konsultavo spec. gydytojas okulistas, nes pas kalinį Ramanauską daug durtinių žaizdų ant dešiniojo voko ir akies, galimas dešinės akies regimojo nervo pažeidimas. Kraujo išsiliejimas į akį. Paskirtas gydymas. Pooperacinis periodas normalus, be komplikacijų, nors laiko praėjo dar labai mažai. Ligonis taisyti.

Pooperacinė diagnozė: Trauminis šokas. Plačios mašnos žaizdos - nėra

mašnos turinio. Aštrus kraujoplūdis. Durtinės žaizdos ant dešinės akies. Savęs sužalojimas.

Tardymas galimas (sėkmingai gydant) po 2-3 savaitių.

MVD kalėjimo Nr. 1 skyriaus vedėja

vyr.ltn. Lagoiskaja

Chirurgas konsultantas Vorobjov

MVD kalėjimo Nr. 1 sandalies viršininkas

kpt.Kuzmin

Pažodinis vertimas iš rusų k.

Š.: LVYRA.-Op.b.f.-B.6656.-T.6.-L.369-370.

Per visą okupacinį laikotarpį okupantas ant laisvės kovotojų pylė purvą. Nugalėtojai visuomet lieka teisūs - jie suverčia rezistentams visus nusikaltimus, piktadarybes, kurios įvyko pokario metais. Jiems suverčiami ne tik paprasčiausių ginkluotų plėšikų darbai iš tų pačių sribų tarpo, kurie pirmaisiais metais, negaudami algų, dieną plėšdavo kaimus, vaikščiodami su žvaigždėtomis kepurėmis, o naktį būdavo su tais pačiais ginklais, su trispalvėmis ant rankovių. Partizanas Sereika prisimena, kaip naktį, keliantis iš vienos stovyklos į kitą, sutiko vežimus ir besivarančius gyvulius. Kaip paaiškėjo, buvo apiplėšę naujus Bakainių gyventojus: Jašinską, Ipolitą ir Mykolą Ereksoną. Šie taip pat galvojo, kad tai miškinų darbas. Įdomų sribų plėšikavimo faktą pasakoja Vincas Sagaitis, gyv. Kėdainių m. Taučiūnų apylinkės kaimuose miškinų vardu plėšikavo sribai. Gyventojai nustatė, kad tai dar ne miškiniai. Po vienos nakties miškiniai paryčiui apsistojo girtuokliauti Lepšinės kaime. Ryte prievolių reikalais važinėjo Kėdainių valsčiaus partorgas. Gyventojai skundėsi ir nurodė, kur plėšikai. Partorgas su automatu organizavo sodybos, kur girtavo plėšikai, stebėjimą. Suorganizavo medžiotojus su šautuvais: Vincą Sagaitį, Vincą Medelį, Vincą Žukauską iš Šateinių kaimo. Begulėdami griovyje jie pamatė ateinant į tą vienkiamį žmogystą ir įtarė, kad gali būti vienas iš plėšikų. Partorgas už šimto metrų šoko iš griovio ir pareikalavo sustoti. Kada jie priartėjo vienas prie kito, ėmė kalbėtis ir pasisveikino. Priėjo ir V.Sagaitis su kitais medžiotojais. Taip, vienkiamyje buvo jo pažįstami sribai.

Daug siaubingų nusikaltimų pridarė MGB Sokolovo būriai. Jie buvo sudaryti iš buvusių partizanų išdavikų ir sribų, ir pasiūsti susijungti su partizanais. Be to, jie turėjo uždavinį sušaudyti padorius, nekaltas ūkininkų šeimas, kad užtrauktų gyventojų neapykantą partizanams. Taip iki šiol nežinoma, kas sušaudė Labūnavos eigulio

šeimą, kas apšaudė jaunimo šokių vakarą Aristavoje.

Kiek buvo pagrįstai nubaustų kolaborantų ir kiek žuvusių nuo įvairių plėšikų bei provokatorių, niekas nežino. Be abejo, daug. Bet okupantai per penkiasdešimt metų nesugebėjo ir nenorėjo suskaičiuoti. Genocido tikslas - kuo daugiau sunaikinti žmonių, kokiais būdais, nesvarbu.

Jei ne Molotovo-Ribentropo paktas, šiandien visi būtų gyvenę savo vietose, auginę vaikus, sulaukę anūkų.

**Vienintelės valdžios,
ginančios tautos interesus,
siekiančios atstatyti valstybę,
Karo lauko teismo
DOKUMENTAI**

KVOTA

1949 m. rugsėjo 15 d. aš VITVD Gražvydas pavedžiau kvotą apie Aksenavičių Leoną, kalinamą už įstojimą į komjaunuolius, už paėmimą šautuvo ir už sekimą gyventojų besislapančių, už sekimą partizanų judėjimo, kuris parodė:

Esu Aksenavičius Leonas, Jono s. gimęs 1927 m. gyv. Kėdainių apskr. Dotnuvos apl. Volučių km. 1948 m. balandžio mėn. 27 d. įstojau į komjaunimą, prisiekiau tarnauti komunistų partijai, o kai gyvenu kaime, tai bijodamas partizanų paėmiau rusišką šautuvą. Del to, kad atsiginti nuo partizanų ir nakties laike geriau eiti su šautuvu šnipinėti besislapančius gyventojus ir sekti partizanus bei jų šeimas.

Kvota man skaityta ir atitinka mano parodymus.

Kvočiamajo parašas

Kvočiau DV Gražvydas

DV - dalinio vadas

Kvota
1949 m. rugsėjo 15 d. VITVD Gražvydas pavedžiau kvotą apie Aksenavičių Leoną, kalinamą už įstojimą į komjaunuolius, už paėmimą šautuvo ir už sekimą gyventojų besislapančių, už sekimą partizanų judėjimo, kuris parodė:
Esu Aksenavičius Leonas, Jono s. gimęs 1927 m. gyv. Kėdainių apskr. Dotnuvos apl. Volučių km. 1948 m. balandžio mėn. 27 d. įstojau į komjaunimą, prisiekiau tarnauti komunistų partijai, o kai gyvenu kaime, tai bijodamas partizanų paėmiau rusišką šautuvą. Del to, kad atsiginti nuo partizanų ir nakties laike geriau eiti su šautuvu šnipinėti besislapančius gyventojus ir sekti partizanus bei jų šeimas.
Kvota man skaityta ir atitinka mano parodymus

Kvočiau DV Gražvydas
Aksenavičius
Leonas

KLT sprendimas

VIT KLT savo 1949 m. rugsejo mėn. 12 d. posėdyje svarstė Aksenavičiaus Leono, Jono s. kaltinamo KLT nuostatų _____ str. bylą.

KLT apklauses kaltinamąjį Aksenavičių Leoną, Jono ir liudininkus nustatė, kad Aksenavičius Leonas įstojo į komjaunolius ir paėmė šautuvą kovoti prieš liaudį. Sekė besislapstancius gyventojus ir skundė paslėptų žmonių turtą nuo stojimo į kolūkius.

Lietuvos Laisvės kovos vardu KLT pripažino Aksenavičių Leoną Jono kalto pagal KLT nuostatų -----str. ir nusprendė nubausti mirties bausme - sušaudant.

KLT pirmininkas	DV Gražvydas
Nariai	Dobilas
	Pavasaris

VIT KLT - Vytenio karo lauko teismas

VIT KLT savo 1949 m. rugsejo mėn. 12 d. posėdyje svarstė kaltinamąjį Aksenavičių Leoną, Jono s. kaltinamo KLT nuostatų -----str. bylą. KLT apklauses kaltinamąjį Aksenavičių Leoną, Jono ir liudininkus nustatė, kad Aksenavičius Leonas įstojo į komjaunolius ir paėmė šautuvą kovoti prieš liaudį. Sekė besislapstancius gyventojus ir skundė paslėptų žmonių turtą nuo stojimo į kolūkius. Lietuvos Laisvės kovos vardu KLT pripažino Aksenavičių Leoną Jono kalto pagal KLT nuostatų -----str. ir nusprendė nubausti mirties bausme - sušaudant.

*KLT pirmininkas
DV Gražvydas*

*Nariai
Dobilas
Pavasaris*

Kvota

1949 m. rugpjūčio 5 d. aš TITV Gražvydas pravedžiau kvotą apie Jankauskienę Stasę kaltinamą už ieškojimą partizanų stovyklų miškuose, kur parodė:

Esu Jankauskienė Stasė 44 m. amžiaus, esu užverbuota Josvainių MGB viršininke. 1947 m. birželio mėn. 20 d. Vieną kartą man einant per mišką 1948 m. gegužės 13 d. susitikau 4partizanus, kurie man pagrasino, kad tylėčiau ir paleido, o aš už valandos laiko pranešiau Josvainių MGB viršininkui. 1948 m. įskundžiau du vietinius gyventojus Rybelį Antaną ir Gulbinienę Oną, kuriuos išvežė į Sibirą. 1949 m. liepos 7 d. išvežė Rybelį Vladą, kurį įskundžiau, taip pat, visą laiką sekiau nuomonę gyventojų.

Kvota man skaityta ir atitinka mano parodymus.

Kvočiamojo parašas
Kvočiau DV Gražvydas

Kvota
1949 m. rugpjūčio 5 d. aš TITV Gražvydas pravedžiau kvotą apie Jankauskienę Stasę kaltinamą už ieškojimą partizanų stovyklų miškuose, kur parodė:
Esu Jankauskienė Stasė 44 m. amžiaus, esu užverbuota Josvainių MGB viršininke. 1947 m. birželio mėn. 20 d. Vieną kartą man einant per mišką 1948 m. gegužės 13 d. susitikau 4partizanus, kurie man pagrasino, kad tylėčiau ir paleido, o aš už valandos laiko pranešiau Josvainių MGB viršininkui. 1948 m. įskundžiau du vietinius gyventojus Rybelį Antaną ir Gulbinienę Oną, kuriuos išvežė į Sibirą. 1949 m. liepos 7 d. išvežė Rybelį Vladą, kurį įskundžiau, taip pat, visą laiką sekiau nuomonę gyventojų.
Kvota man skaityta ir atitinka mano parodymus.
Stasė DV Gražvydas
Kvočiamojo parašas
Kvočiau DV Gražvydas

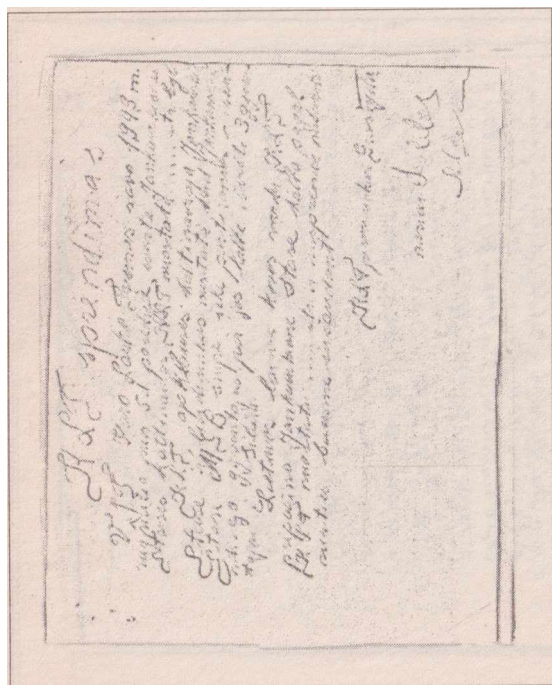
K L T SPRENDIMAS

VJT Karo Lauke Teismas savo 1949 m. rugpjūčio 5 d. posėdyje svarstė Jankauskienės Stasės kaltinimą KLT nuostatų _____ str. bylą.

KLT apklausęs Jankauskienę Stasę ir liudininkus nustatė, kad Jankauskienė Stasė MGB šnipė, sekė partizanus ir skundė gyventojus. Per jos kaltę išvežti 3 gyventojus į Sibirą.

Lietuvos laisvės kovos.KLT pripažino Jankauskienę Stasę kalta pagal KUT nuostatų _____ str. ir nusprendė nubausti mirties bausme - sušaudant. KLT pirmininkas Gražvydas Dobilas Nariai

Algeris

KVOTA

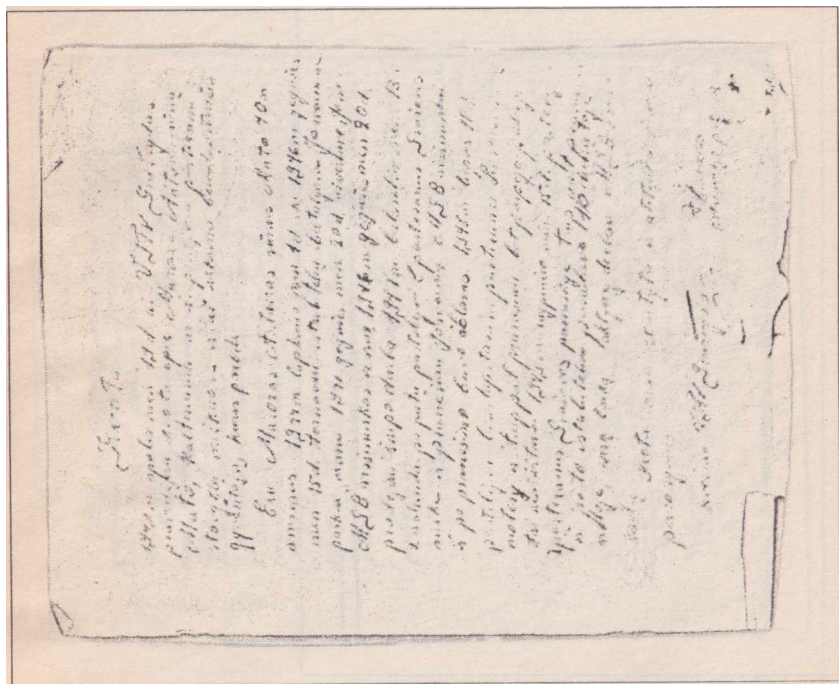
1949 m. spalio 19 d. aš VITV Gražvydas pravedžiau kvotą apie Marozą Antaną s. Mato, kaltinamą už šnipinėjimą partizanų stovyklų mukuose ir už sekimą besislapstančių gyventojų, kuris parodė:

Esu Marozas Antanas s. Mato 40 m. amžiaus 1944 m. lapkričio mėn. 1 d. iki 1946 m. gegužės 15 d. tarnavau istrebitelių bataljone Josvainiuose, paskui mane 1946 m. gegužės 20 d. užverbavo Josvainių MGB viršininkas ir nuo 1946 m. gegužės 20 d. pradėjau šnipo darbą. 1947 m. balandžio 13 d. 2 valandą po pietų pastebėjau 8 partizanus Gražuvos miške ir pranešiau Josvainių MGB viršininkui ir po pranešimo buvo ablavas. 1948 m. liepos 10 d. pastebėjau besislapstančius partizanus. Kovo šeimos moterys ir taip pat pranešiau, bet paspėjo pabėgti, tai neareštavo. 1949 m. rugpjūčio 15 d. pastebėjau 2 partizanus Gražuvos pamiskėje, taip pat pranešiau ir po to istrebiteliai paslavo 10 dienų toje vietoje. Visą laiką aktyviai dirbau MGB šnipo darbą.

Kvota man skaityta ir atitinka mano parodomus.

Kvočiamojo parašas

Kvočiau VITV Gražvydas

KLT SPRENDIMAS

VITENIO Karo Lauko Teismas savo 1949 m. spalio 19 d. posėdyje svarstė Marozo Antano, s. Mato kaltinimą KLT nuostatų _____ str. byla.

KLT apklauses kaltinamąjį Marožą Antaną, s. Mato ir liudininkus nustatė, kad Marozas Antanas, s. Mato MGB šnipas, skundė vietinius gyventojus ir sekė partizanus.

Lietuvos laisvės kovos, vardu KLT pripažino Marožą Antaną, s. Mato kaltu pagal KLT nuostatų _____ str. ir nusprendė nubausti mirties bausme - pakariant.

KLT pirmininkas
Nariai

Gražvydas
Pavasaris
Ruduo

KLT sprendimas

1949 m. spalio 19 d. posėdyje svarstė Marozo Antano, s. Mato kaltinimą KLT nuostatų _____ str. byla.

KLT apklauses kaltinamąjį Marožą Antaną, s. Mato ir liudininkus nustatė, kad Marozas Antanas, s. Mato MGB šnipas, skundė vietinius gyventojus ir sekė partizanus.

Lietuvos laisvės kovos vardu KLT pripažino kaltu Marožą Antaną, s. Mato pagal KLT nuostatų _____ str. ir nusprendė nubausti mirties bausme - pakariant.

KLT pirmininkas Gražvydas

Pavasaris
Ruduo

KLT SPRENDIMAS

VIT KLT savo 1949 m. rugpjūčio 5 d. posėdyje svarstė Mažeikos Jono, Juozo s. kaltinamo KLT nuostatų _____ str. bylą.

KLT apklausęs kaltinamąjį mažeiką Joną, Juozo ir liudininkus, nustatė, kad Mažeika Jonas, Juozo bu vi i Mf !! šnipas, sekė besislapstančius gyventojus ir ieškojo partizanų stovyklų miškuose.

Lietuvos laisvės kovos vardu KLT pripažino Mažeiką Joną, Juozo kaltu pagal KLT nuostatų ----- str. ir nusprendė nubausti mirties bausme - pakariant.

KLT pirmininkas	Gražvydas
Nariai	Dobilas
	Kovas

1949 m. rugpjūčio mėn. 5 d. 17.00 val. Mažeikos
 Joną, Juozo s. kaltinamąjį Mažeiką Joną, Juozo
 ir liudininkus apklausęs KLT nustatė, kad Mažeika
 Jonas, Juozo s. šnipas, sekė besislapstančius gyventojus
 ir ieškojo partizanų stovyklų miškuose.

Lietuvos laisvės kovos vardu KLT pripažino
 Mažeiką Joną, Juozo kaltu pagal KLT nuostatų ----- str.
 ir nusprendė nubausti mirties bausme - pakariant.

KLT pirmininkas Gražvydas
 Nariai Dobilas, Kovas

KVOTA

1949 m. rugsėjo 17 d. aš DV Gražvydas pravedžiau kvotą apie Minkevičių Karolį, Zenono kaltinamą už įstojimą į komjaunolius už paėmimą šautuvo kovoti prieš kovos sąjūdį, ir už sekamų besislapančių gyventojų skundimą bei parodymą.

Esu Minkevičius Karolis, Zenono, 20 metų amžiaus, 1948 m. spalio mėn. 27 d. įstojau į komjaunimo organizaciją ir prisiečiau tarnauti komunistų partijai, paėmiau šautuvą, kad atsiginti nuo partizanų ir nakties laike geriau vaikščioti šnipinėti, sekiau kolchozo gyventojus, kad nepaslėptų turto. Vaikščiodamas po kolhozus sekiau besislapančius gyventojus, atsidėjęs dirbau komunistų partijai.

Kvota man skaityta ir atitinka mano parodymus.

K. Minkevičius
(Kvočiamąjo parašas)

Kvočiau VITV Gražvydas

1949 m. rugsėjo 17 d. aš DV Gražvydas pravedžiau kvotą apie Minkevičių Karolį, Zenono kaltinamą už įstojimą į komjaunolius už paėmimą šautuvo kovoti prieš kovos sąjūdį, ir už sekamų besislapančių gyventojų skundimą bei parodymą.

Minkevičius Karolis

parašas

KLT SPRENDIMAS

VIT KLT savo 1949 m. rugsėjo mėn. 17 d.
posėdyje svarstė Minkevičiaus Karolio, s. Zenono
kaltinamo KLT nuostatų_____str. bylą.

KLT
apklauses
ir liudininkus, nustatė, kad
Zenono buvo MGB šnipas, dirbo slaptai
darbus, turėjo paėmęs rusišką šautuvą ir
komjaunimo organizacijai.

Lietuvos laisvės kovos vardu KLT pripažino
Minkevičių Karolį Zenono s. kaltu pagal KLT
nuostatų _____ str. ir nusprendė nubausti mirties
bausme - sušaudant.

KLT pirmininkas
Nariai

[illegible]

Proctor

Už rugsėjo mėn.

VYTD

1. Likviduota šnipų: 1) Mažeika Jonas, 2) Aksenavičius Leonas, 3) Minkevičius Karolis, 4) Minkevičius Zenonas, 5) Juncis Antanas, 6) Amalytė Elena, 7) Jankauskienė Stasė, 8) Armalas Antanas. Perkelta iš LASD į VYTD 1947 07 26

Šie partizanai Gražvydas, Vytautas,

2. Nuo 1947 m. rugpjūčio mėn 28 d. iki rugsėjo darė sekimus po Ruseinių, Angirių miškų pamiškes po 10-16 stribų, naktimis pasalavo pamiškėse prie įtartinų sodybų, o dienomis ablavadavo po mišką. Priešas ginkluotas 2 rusiškais lengvais kulkosvaidžiais, 1 rusiška mašinke, o kiti pusautomatiniais rusiškos sistemos šautuvais ir granatomis. Nuo 1949 m. rugsėjo mėn. 5 d. iki 10 d. darė sekimus naktimis po Ruseinių, Gražuvos miškų pamiškes, po 6 rusus ir 10 Josvainių stribų, o dienomis pasalavo ant linijų ir miškų viduryje, priešas ginkluotas dviem rusiškais lengvais kulkosvaidžiais, 4 rusiškom mašinkėm, o kiti pusautomatiniais šautuvais ir granatomis. 1-1949 m. rugsėjo 15 d. darė ablavą Ruseinių miške. 30 burliokų ir 10 stribų ginkluoti 4 lengvais kulkosvaidžiais, 6 rusiškom mašinkėm, o likusieji pusautomatiniais šautuvais ir granatomis. Nuo 1949 m. rugsėjo 16 d. iki 22 d. darė sekimus naktimis po Ruseinių ir Gražuvos miškus, dienomis darydavo kratas pas įtartinus gyventojus, po 8-14 Josvainių stribų, ginkluoti vienu rusišku kulkosvaidžiu, 2 rusiškom mašinkom, o kiti pusautomatiniais šautuvais su granatomis. Po Ruseinių, Gražuvos ir Angirių apylinkes eina nuolatinis sekimas.

3. Ryšys su PVŠ geras. Ryšys su LAID geras. Su kitais ryšio nėra.

4. Palikta štabui nario mokesčio už rugsėjo mėn 400 rub. ir 4 kg lašinių.

5. -----

6.1949 m IX - 29 VITV Gražvydas

Už spalio mėn.
VYTD

1. Likviduota komunistas-šnipas Surkevičius Alfonsas, Marozas Antanas, priimtas į dalinį buvo ryšininkas VYTD p.Ruduo.

2. Nuo 1949 m. rugsėjo mėn. 26 d. iki spalio mėn. 1 d. priešas darė sekimus po Ruseinių ir Gražuvos miško pamiškes naktimis. Po 8-10 sribų ginkluoti 1 kulkosvaidžiu, 2 automatiniais pistoletais (mašinkėm), granatomis, o kiti pusautomačiais šautuvais naktimis pasalaudavo pamiškėse, o dienomis darydavo kratas po gyventojus Ruseinių, Ruseinėlių, Gražuvos ir Pilsupio km.

Nuo 1949 m. spalio mėn. 2 d. iki 5 d. slankiojo po Gražuvos ir Ruseinių miškus po 7 sribus ir 5 banditus patikrindami visas rastas stovyklas tuose miškuose. Priešas buvo ginkluotas 2 kulkosvaidžiais, 3 automatiniais pistoletais (mašinkėm) granatomis, ir pusautomatinio šautuvu, o rusai su žieminėmis uniformom.

Nuo 1949 m. spalio 9 iki 15 d. kasdien darė sekimus po Ažuolaičių, Medininkų apylinkes po 4 sribus Dotnuvos ir 6 garnizono burliokus. Priešas ginkluotas 1 kulkosvaidžiu, 2 automatiniais pistoletais, 1 šautuvu, granatomis ir pusautomatiniais šautuvais.

1949 m. spalio mėn. 17 d. buvo pasirodę provokatoriai Ažuolaičių ir Medininkų apylinkėse, du ginkluoti kišeniniais ginklais asmenys, atėmė nuo vieno žmogaus 900 rublių, pas kitą užsakė žiemai dvi poras kailinių, vaizdavo partizanus.

1949 m. spalio 20 d. buvo ablavas Deveikiškių, I Ruseinių ir Gražuvos miškuose, ablave dalyvavo Krakių, Kėdainių garnizonai ir Dotnuvos, Josvainių, Krakių ir Pernaravos sribai, priešai ginkluoti kulkosvaidžiais, mašinkėmis pusautomačiais šautuvais ir granatom.

3. Ryšys su TVS geras su LAID labai geras su kitais daliniais ryšio nėra.

4. Suteikta parama slapstančiai p.Kovo šeimai 100 rub.

5. -

1949.10.27 VITV Gražvydas

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

Nr.

1. Josvainių valsč. Ruseinių miškas 12 kvartalas.

2. 1949m. liepos 22d. 12 vai. Kautynės tęsėsi 6 val.

3. Partizanų stovykla užvesta šnipu. (Šnipo pavardė ir vardas bei gyv., vieta, bei metai nenustatyta).

4. Šnipo asmenybė nenustatyta, bausmė neįvykdyta.

5. VYTENIO dalinys (Mindaugo Tėvonija) pasitraukė 5 partizanai. VYT., DV., Lapas, Skv. Medžiotojas, P. Aušra ir P. Gediminas. Ginkluoti 1 pusautomatinis šautuvas rusų sistemos, 1 automatinis pistoletas (suomių sistemos), mašinkė, 1 rusiškas šautuvas, 1 čekoslovakiškas šautuvas "Voino" su pistoletais, 1 "panzeris", 1 FN, 1 Zvezda, 1 Naganas.

6. Kautynėms vadovavo DV Lapas.

7. MGB, MVD ir striai viso apie 300 asmenų. Ginkluoti kulkosvaidžiais, pusautomatiniais šautuvais, automatiniais pistoletais, granatomis.

8. 1949m. liepos 20d. VYT dalinys buvo apsistojęs Ruseinių miške 12 kv. Trys partizanai buvo išeigoje, o penki partizanai buvo stovykloje. Žiemos metu 12val. nežinomas šnipas atvedė ir įrodė partizanų stovyklą. Priešo buvo apie 300 asmenų, kurie apstojo visą 12 kv., o taip pat išdėstyti buvo palaukėje kulkosvaidžių lizdai. Du partizanai Aušra ir Gediminas buvo nuo stovyklos nuėję kiek toliau apie 100 m, kur jie buvo sulaukę grybaujančią jiems nežinomą mergaitę, su kuria kalbėjosi. Nuo to laiko partizanai Aušra ir Gediminas pamatė, kad jų link ateina šnipai. Abu jie šoko bėgti į stovyklą, pranešti savo draugams apie pastebėtą priešą. Priešas į partizanus atidengė ugnį. Mergaitė metėsi į šoną ir sėkmingai pabėgo apšaudoma rusų. Visi partizanai atidengė ugnį ir vadovaujami DV Lapo kovose stovyklose apsuptame priešo žiede apie 1 val. laiko. Partizanams sėkmingai pavyko pralaužti apsupimo žiedą pietų pusėje ir atsisaukiant trauktis. Besitraukiant kautynėse žuvo dalinio vadas Lapas, SKV Medžiotojas, likę partizanai tose kautynėse iš lėto traukėsi į vakarus, į lauką. Išbėgę į lauką ūkininko sodybos priedanga norėjo trauktis toliau laukais, bet ir ten sutiko priešą, kuris į partizanus atidengė ugnį, tada partizanai šoko atgal į mišką ir kovėsi apsupti žiede. Kautynėse du partizanai Žaibas ir Aušra žuvo, o partizanas Gediminas prasilaužęs pro priešo apsupimą sužeistas išbėgo į lauką ir šliaužė į vakarus. Po ilgo ieškojimo priešas apsupo juos ir rado sužeistą pasislėpusį partizaną Gediminą (Valdą). Priešui priartėjus Gediminas ginantis atidengė ugnį į priešą. Kadangi priešų buvo daug, o partizanas vienas ir dar sužeistas, todėl besikaudamas garbingai žuvo.

9. Žuvo šie partizanai. DV Lapas, Skv Medžiotojas, P. Aušra.

P.Gediminas, Žaibas.

10. Priešui pateko ginklai: 2 šautuvai, 1 pusautomatinis šautuvas, 1 automatinis pistoletas (mašinkė) ir 4 pistoletai.

11. Priešo žuvo 9 asmenys ir 7 sužeisti.

12. Nėra.

13. Dalinio vadas Lapas kovėsi tik su ginklu pistoletu FN, nes 1949 06 24 d. kautynėse priešui buvo patekęs jo automatinis pistoletas (mašinkė).

14. Žinias suteikė VYT dalinio Pavasaris, surinkęs žinias iš vietos gyventojų ir padaręs kautynių vietos aprašymą.

VYT

Kautynių aprašymas Nr.

1. Garšvos miškas, 20 kvartalas, Josvainių valsč.

2. 1947 m. birželio mėn. 24 d. 11.30 vai. Kautynės tęsėsi 25 minutes.

3. Priešas darė miške ablavą ir užėjo ant P. stovyklos.

4.

5. VYTD MI-Tv. 8 partizanai. DV Lapas, P.Kovas, P.Pavasaris, P.Dobilas, P. Aušra, P.Medžiotojas, P.Gediminas ir P.Žaibas. Ginkluoti 1 kulkosvaidžiu, 1 šautuvu ir penkiais automatiniais pistoletais (mašinkomis).

6. Kautynėms vadovavo DV Lapas.

7. MGB ir MDV ir stribai 30 asmenų. Ginkluoti 2 kulkosvaidžiais ir automatiniais ginklais.

8. Partizanai iš po žygio ilsėjosi stovykloje, sugulę miegojo, o P.Medžiotojas - sargybinis, pamatęs priešą suriko "rusai" ir iš pusautomatinio šautuvo atidengė ugnį. P. prikėlė ir pradėjo šaudyti į priešą. Priešas taip pat atidengė ugnį. DV Lapas sukomandavo "atsišaudant su perbėgimais trauktis". Visi P. laimingai nuo priešo atsišaudydami atsipalaiduoja.

9. Nėra.

10. 1 kulkosvaidis, 1 šautuvas rusų sistemos ir vienas automatinis pistoletas (mašinkė), 3 palapinės ir 10 kg lašinių.

11. Priešo sužeistas 1 stribas.

12. Nėra.

13.

14. Iš P. Dobilo ir P. Pavasario VYTD.

Pavasaris Dobilas

Juodojo humoro lašai

-Su Grincevičiūte Janina kartu mokėmės Kėdainių gimnazijoje, - pasakoja kėdainietė Valionienė Irena. Vienu metu nuomojome kambarį Skongalio g. 1946 metų pavasarį jau buvau baigusi gimnaziją, o ji mokėsi žemesnėje klasėje, mes draugavom. 1946 m, vasarą iš Kėdainių abi važiuom su kitais keleiviais krovininio automobilio kėbule į draugės tėviškę Vidulaukio kaime. Pakely automobilį sustabdė sribai ir pareiškė, kad darys kratą. Janina stovėdama prie borto timpltelėjo man už rankovės ir tyliai pasakė: "Sėsk ant dėžutės", kuri gulėjo šalia draugės. Atsisėdau ir iš pasikeitusio draugės veido supratau apie didelį pavojų. Stribai kratė visų krepšius, net didesnius rankinukus. Atėjo mano eilė. "Na, mergužele, parodyk, ką veži". Atsakaiu linksmai ir kuo žavingiau šypsodamasi, kad nerodysiu. Esu perekšlė ir negaliu pasikelti - atšals kiaušiniai. Juokavau vykusiai ir nevykusiai, rodžiau dantis, koketavau, improvizavau, kiek sugebėjau. Rodžiau jiems, kaip vyrams, dėmesį. Mano balsas nežymiai virpėjo ir labai bijojau, kad to nepastebėtų. Kaupiau visas jėgas neišduoti savęs, o jie, kaip tyčia, prie manęs ilgiausiai stovi. Kai pamačiau, jog vienas jų bena į vairuotojo kabiną, duodamas ženklą sustoti, įtampa atslūgo. Automobilis sustoj, stribai iššokinėjo. Atvykus į tėviškę, kai pasilikom dviese, paklausiau draugės, kas yra dėžutėje. Ji atsakė - šoviniai.

Aš žinojau, kad ji palaiko ryšius su miškiniais. Kartą abi nešėm jiems valgyti į mišką. Pabuvom kartu su jais. Kuris tau patinka? - paklausė. Taip baigė pasakoti moteriškė.

Iš rudens šalnos pakąsto, gražių proporcijų, taisyklingo veido bruožų matyti, kad būta žavios merginos. Tikėtina, kad prieš jos žavesį lūžo stribams tvirti įsakymai.

• • •

Vyksta kolūkio steigiamasis susirinkimas, į kurį suvaryti apylinkės ūkininkai. Salės priekyje stalas, už jo sėdi iš Kėdainių atvykęs aktyvas. Aplink šmirinėja ginkluoti stribai. Kolūkis jau "suorganizuotas". Trūksta tik jam šaunaus pavadinimo.

- Siūlykit, - sako už stalo sėdintis aktyvistas karine miline.

Žmonės siūlo kelis pavadinimus, kitus vietovardžius, bet nepataiko, neidėjiški, neturi politinio krūvio.

Sėdinčiam gale Šidlauskui Stasiui iš Lepšynės kaimo tarytum velnias timpltelėjo už liežuvio galiuko ir jis susigūžęs už kitų nugarų tyliai, lyg pats sau, pasakė: "Ašarų pakalnė".

Išgirdo aktyvistai, pradėjo klausinėti, kas pasakė, kaip pavardė. Visi tylėjo nulenkę galvas. Kas skųs savo žmogų.

Vėliau pavardę sužinojo. Užvedė bylą, ir už tuos du žodžius nuteisė penkeriems metams laisvės atėmimo.

- Teisybę pasakė,- pripažįsta nuteistojo brolis Šidlauskas Antanas, gyvenantis Apytalaukio kaime. - Jis už mane trimis metais jaunesnis, bet mirė. Kalėjimas sveikatos nepridėjo. Kai grįžo, vos pažinau.

- Buvau ir aš teisme. Atsisveikinom ir nusivedė žmogų su nešulėliu rankose, - prisimena Antano žmona. Taip gaila pasidarė...

Paliko su vaikais žmona, o jo turėtus penkis ha užmirkusios žemės pradėjo dirbti kolūkis, kuriam buvo duotas "Pakeltos velėnos" vardas.

• • •

Sėdim prie jautienos kepsnio, buteliais nustatyto stalo, apsupto funkcionieriais.

Visų liežuviai jau pakankamai atsipalaidavę. Kalbos kaip vandens. Lenktyniaujam, kas šmaikščiau pasakys. Populiariausia tema, prie kurios ilgiau sustota, moteriškoji lytis.

- Kai aš buvau jaunas, buvau liaudies gynėjas, - tęsia temą vienas raudonųjų dvaro pirmininkas. - Sužinojom, kad ten, kur užkasti partizanai, kažkas atneša paslapčia naktimis gėlių. Man su kitu liaudies gynėju buvo duota užduotis vieną naktį pasaugoti: sėdim, liūdna vasaros naktis, šilta, bet nuobodu. Staiga pamatėm tamsoje du judančius šešėlius, iš kurių išryškėjo siluetai: siluetai priartėja prie palaidojimo vietos, pasilenkia. Supratom, kad deda gėles. Šūvis perskrodžia nakties tylą. Sušukome "Stoj". Siluetai bandė bėgti, bet mes buvom jauni ir greit pasivijom. Žiūrim - dvi jaunos, gražios, nauaugusios, šviesiaplaukės, sumišusios mergaitės. Nuobodį naktis pasibaigė. Kokia buvo šauni ir netikėta puota. Pačios sutiko, tik paleiskite. Paleidom auštant ir dar pridėjom nerašytą komentarą. Sugėrovai atkraiginę galvas kvatojasi. Prasiviepia ir manoji kaukė, o širdis šaukte šaukė: "Galvijau, tu galvijau. Tu nežinai, kas yra lietuvaitės. Juk jos atlieka šventą pareigą, šventesnę už visus kunigus, visas kartu sudėjus šventas mišias. Kas joms beliko daryti pavojaus akivaizdoje, sutikus geležimi kaustytą niekšybę, prievartaujant ne jas, o pačią Lietuvą? Ar žinai, stribe, kad Lietuva - žydros akys seselių, Lietuva - ajerai ežeruos, žali rūtų darželiai ir sena motinėle languos?

• • •

Prievarta suvarius ūkininkus į kolchozus, gyvybiškai buvo pažeistos gamybinės jėgos kaime, kurių pasekmes skaudžiai pajuto ne tik žmonės, bet ir kolchozų gyvuliai. Pavasariais daugelyje kolūkių dėl prastos mitybos gyvuliai patys neatsikeldavo. Sumaningi kaimo žmonės tokiems gyvuliams sugalvodavo markstinę gimnastiką - svyruojančius

gyvulius pririšdavo prie virš jų esančio balkio. Dotnuviškio Tado Marozo bendradarbiai "Komunizmo keliu" žmonės juokdavosi pro ašaras. Kelia už uodegos nusilpusį gyvulį ir šaukia: "Pirmyn, į komunizmą".

Apie gyvulių badavimą kolchozuose patvirtina ir kuriozinė byla. Kolūkio pirmininkas, gelbėdamas bandą, prašė leisti nuplėšti nuo trobos neseniai dengtą šiaudinį stogą. Žmogus sutiko su sąlygomis, jei rudenį grąžins šiaudus. Kolūkio pirmininkas žodžio nesilaikė - pavasarį sušėręs stogą rudenį šiaudų negrąžino. Žmogus kreipėsi į teisumą.

LTSR Aukščiausiojo teismo nariui, mano kurso draugui Baliui Satkevičiui dalyvaujant, stogas buvo priteistas.

• • •

Pokario metais Kėdainių mieste ne tik ant grindinio gulėdavo žuvusiųjų partizanų lavonai, bet ir dažno, triukšmingos, palydėtos kovingų prakalbų ir automatų salvių, sribų ir aktyvistų laidotuvės. Žuvo nuo partizanų rankos Kėdainių valsčiaus partorgas Drozdovas. Jaunas, gražus vyras su ilga juoda garbanota barzda. Kiekvienas mirties faktas neapsieina be komentarų, be pagrindinės ir paskutinės priežasties aptarimo, atsiliėpimų. Nesusilaikė nuo to ir Kėdainių apskrities finansų skyriaus moteriškas kolektyvas.

- Reikia būti atsargiems, jei tokią tarnybą turi, - moko viena dirbdama savo darbą.

- Toks vyras, tokioj jaunystėj, - aiktelėjo kita.

- Man gaila tik jo barzdos, - neiškentė Petronėlė Ivanauskaitė.

Pokalbį nugirdo tuometinis finansų skyriaus vedėjas Z.Miežinis.

Petronėlė areštuojama. Prasidėjo kalėjimų etapai - Kėdainiai, Vilnius, Gorkis. Metus negauna jokio siuntinėlio. Pagaliau teismas: už Drozdovo barzdą pripažinta liaudies priešu ir nuteista trejiems metams laisvės atėmimo.

- Koks buvo maistas? Kiaulėms putra. Tik skystesnė, daugiau vandens, - nutilo Petronėlė. Supratau, kad ji dar nešiojasi aštrią skeveldrą, kurią netyčia paliečiau. Laimei, ji turėjo gerą patėvį Paukštį. Jis - buvęs Lietuvos savanoris, šaulys. Pavyko jam išmukti į Komunistų partiją, tapti mokyklos direktoriumi, Kėdainių rajono mokytojų profsąjungos pirmininku. Jis yra daug kam gero padaręs. Jis globojo ir grįžusią iš kalėjimo Petronėlę.

• • •

Nepavydėtinas buvo sribų gyvenimas. Gyveno jie atskirai nuo šeimų savo būstinėje, o šeimas reikėjo išlaikyti. Daugelio šeimų materialinė padėtis buvo labai sunki, nes daugelis jų miškinį išvyti iš savų namų, netekę ryšio su žemės ūkiu, o algų sribams kurį laiką nemokėjo. Todėl pagrindiniu pragyvenimo šaltiniu buvo sribų slaptos ar atviros vagystės, kurios, kaip ir visose civilizuotose valstybėse,

draudžiamos. Jų vengė ir vietos valdžia, bet sąmoningai neprieštaravo.

Dotnuviškis Tadas Morozas mena, kaip jo bendradarbis savo ausimis girdėjo žmonos nurodymus vyrui. Paika, nesusigaudanti gyvenimo sukuriuose kaimo moterėlė, mananti, kad jos vyras turi teisę imti ką nori, šuktelėjo gatve einančiam į "darbą" savo vyrui lenkišku žargonu: "Jonai, Jonai, žiūrėk šiandien ne pavalgymo, o apsirengimo!"

• • •

Viena skaudžiausių samdomojo dvaro rykščių - kad žemdirbys, varu įvartytas į kolūkį, negali iš jo išeiti. Tiesa, yra numatyta nuostatuose išėjimo tvarka - visuotinio susirinkimo nutarimu. Bet visa bėda, kad susirinkimus praveda ne tas, kuris nori išeiti, o pats kolūkio pirmininkas, kuris nenori likti kapitonu be įgulos, ir geriau vienu parankiniu būtų daugiau negu jo trūktų. Savaime suprantama, jis atsakingas už laiku atliekamus kolūkyje darbus prieš rajono valdžią. Kas nori užsitraukti pirmininko nemalonę ir prieš jo nosį pakelti ranką, balsuoti už išleidimą, jei jis susirinkimui siūlo neišleisti ir laiko kenkėjais tuos, kurie norėtų išleisti.

Šis vergijos bruožas kolchoznikus slegia moraliai, daro juos nepilnaverčiais, nes jie žino, kad be pažymos apie išleidimą niekur neįsidarbins. Jei pasiseka tokiame bėgliui be pažymos įsidarbinti kitur, kolūkio pirmininkas praneša apie tai prokurorui, kuris užprotestuoja neįstatyminių priėmimų į darbą ir bėglys, neturėdamas kur dingti, vėl grįžta namo.

Prieš 25 metus vyksta "Tiesos" kolūkyje teismo parodomasis posėdis. Kolūkietis nusivežė namo vežimą runkelių. Paskelbtas nuosprendis. Klausytojai išeina iš salės. Prie durų spūstis, bet komentarai, atsiliepimai apie nuosprendį nesibaigia.

- Pasėdės ir išeis, - samprotauja vyriškas balsas.

- Anksčiau į kalėjimą, anksčiau iš kalėjimo, atsėdėjusių tenai nelaiiko, - atsiliepė kitas.

- Išeis. Iš kalėjimo - tai ne iš kolchozo, - atsiliepė trečias. Taip. Paskutinis pasakė liūdną ir tikrą tiesą. Iš kolūkio vienas neišeisi. Tik su karstu...

Pirmoje knygos "Kraupus žodžiai" dalyje pastebėtų netikslumų ištaisymai

- 10 p. Ambrožai - Ambroževičiai Stasys, g. 1904 03 10, žuvo 1951 03 13. Trečias kartu žuvo Starulis - skaityti trečias Ramanauskas - Komaras buvo sužeistas, paimtas į nelaisvę.
- 11 p. Anžys - skaityti Ažnys.
- 12 p. Bronius Boneckas žuvo ne 1951 m., o 1957 m.
- 14 p. Kazys Bilys ir jo brolis (vardas nenustatytas) iš Paslaujo km., Ančiškių apyl. 1945 m. žiemą beginklis pamatė atvažiuojant Vaivadiškių įgulos kareivius bėgo į Juodžių mišką. Kareiviai persekiojo ir abu nušovė.
- 15 p. Antano Brazausko slapyvardis ne "Švilpa", o "Žaibas", žuvo 1949 m. kovo mėn. Brolis Vaclovas žuvo po dviejų savaičių.
- 16 p. Pranas Pakštys - skaityti Petras Pakštys.
- 17 p. Stasys Daukšas žuvo Lenčių miške.
- 17 p. Antanas Daugila - turi būti Jaugila.
- 18 p. Skaityti: Antanas Daučiūrias buvo pagrobtas ir palaidotas Vaidulaukio km. kapinėse.
- 19 p. Aleksas Dacka žuvo pas Dubinską. Kartu žuvo Jakutis Feliksas "Sniegutis" Kuisių km., Tauragės apskr., ir Jankauskas.
- 21-56 p. Antanas Erimavičius ir Antanas Rimavičius tas pats asmuo.
- 23 p. Vladas Gintautas iš Pavermenio km.
- 24 p. Albinas Rapšys - Jurgis Rapšys.
- 26 p. Jonas Jakubauskas - Jonas Jakubickas.
- 28 p. Vacys Jonaitis g. 1924 m., žuvo Sošių miške 1945 m. spalio 8 d.
- 31 p. Antanas Kiaunė - turi būti Kiaukė.
- 32 p. Aleksandras Klimanskis - ne Klimavičius.
- 33 p. Jonas Kniska mokinyne ne Grinkiškio, o Krakių gimnazijos. Z.Sakalauskas teigia mokėsis vienoje klaseje.
- 35 p. Marozas iš Ančiškių km.
- 39 p. Mečys Matulis gimė ne 1936 m., o 1926 m.
- 41 p. Skaityti: iš Macionio Antano klojimo pasalavę sribai P.Palinauskui atsišaudant. Miliauskas Kazimieras buvo numestas Kėdainiuose, Šėtos valsčiaus kieme.
- 43 p. Mingailai - skaityti - Mingilai. Ne Veronika, o Monika. Žuvo ne Šankių, o Gankių km.
- 44 p. Stasys Nekrošius žuvo su Stefa Stasiūnaite, g. 1930 m. Stasiūno sodyboje. Sodyba sudeginta kartu su žuvusiais.
- 44 p. Kazys Noreika, Maiziskių km., Žaiginio apyl. Žuvo 1949 m.

sausio 19 d. ar 29 d. Lenčių miške kartu su Antanu Poliūnu, Zigmu Vaitiekūnu, Antanu Baku, Stasiu Daukša "Tautvydu", Petru Litvinu ir Julium Mykolaičiais.

47 p. Dėl Vytauto Motiekaičio "Paparčio" laikymo numesto apie mėnesį laiko Baisogalos stribyno kieme, abejonų. Pati sesuo patvirtino, kad taip. Buvo žiema.

51 p. Stasys Petkus - skaityti - Pranas Petkus. Stasys Petkus, brolis, buvo nušautas vietoje plėšiant nuo garvežio Stalino portretą.

51 p. Petretis Vladas žuvo ne 1944 m. Šarkučių km., o 1945 01 05 Dvarelių miške, kartu su Petru Baniu ir Grybausku.

53 p. Iš Lipliūnų miške 1951 01 21 žuvusį Ūsą Alfonsą išbraukti. Jis žuvo 1949 07 22.

59 p. Spurgienės Salomėjos ir jų piemenaitės Anelės Zupkaitės žuvimo aplinkybes papildoma netoli gyvenusi Z. Imbrasaitė. Spurgių miške partizanai turėjo bunkerį. Spurgienė išginusi galvijus su piemenaitė nuėjo į mišką, į bunkerį, atnešė pieno ir pranešė, kad visur siaučia rusai. Partizanai pasitraukė. Rusai, radę tuščią bunkerį ir išlietą pieną, įtarė, kad šios moterėlės ryšininkės, ir jas sušaudė. Buvo sekmadienis, piemenaitė buvo pasiėmusi maldaknygę, kuria buvo prisidengusi krūtine.

60 p. Sibutis - Sibitis.

63 p. Antanas Tomkus yra Juozas Tomkus "Šarūnas" g. 1924 m. Pašilių km., Ariogalos valsč. 6 ha tėvo ūkis. Tėvas nužudytas Rainiuose. Žuvo 1950 m. liepos 22 d. Daugėliškių miške Bersėno eiguvoje, su Aleksu Meškausku, Leonu Grigoniū, Vitu Kuzminsku ir "Banga" - pavardė nežinoma.

65 p. Antanas Valaitis žuvo Graužių - Lenčių miške.

73 p. Lenčių miške 1949 01 19 ar 24 žuvo septyni, ne šeši partizanai. Septintas - Julius Mykolaitis, štai ką atsimena Zigmas Sakalauskas, gyvenantis Kaune:

"Aš tuo metu atostogavau ir buvau pas seserį Stasę Vyšniauskienę, kuri gyveno Sabalų kaime. Man ten bevalgant, pasigirdo šūviai ir po kelių minučių (atstumas iki miško apie 1 km) atėjo rusų kareiviai ir pareikalavo "padvado". Svainio namuose nebuvo, tai kareiviai liepė pakinkyti į rogutes arklį ir važiuoti su jais į mišką. Miške, netoli Šokinės kaimo, ant kvartalinės linijos, degė laužas, o prie jo įvairiomis pozomis gulėjo trys partizanai: vienas buvo atsirėmęs į medį sėdomis, kitas sėdėjo parietęs kojas, o jo galva buvo nusvirusi tarp kojų, o trečias čia pat gulėjo išsitiesęs. Žinoma, jie visi buvo negyvi, tai kodėl visi jie buvo tik su frenčiais, uniformuoti, be jokio kito viršutinio rūbo, išskyrus tą, kuris sėdėjo paremtas prie

medžio? Jis buvo su kailinukais, kiek toliau stovėjo į roges pakinkytas arklys, vadžiomis pririštas prie medžio, už kokių 150-200 m tarp nedidelių eglaičių gulėjo dar trys partizanai. Vieną iš jų pažinau - tai buvo Antanas Paliūnas iš Tilindžio kaimo (jis buvo mano mamos krikštasūnis). Jis gulėjo po ąžuolu, kurio žievė buvo sukapota kulkomis, kiek šone nuo jo gulėjo dar vieno partizano lavonas, o dar toliau, už 20-30 m, gulėjo mano pažįstamo Petro Litvino lavonas.

Kareiviai pradėjo tuojau pat rinkti ginklus ir krauti į rogutes.

O Benas Maslauskis iš Sokinės buvo pasiūstas atvežti dar vieno partizano lavono. Lietuvis saugumietis aiškino, kad tai Daukša. Jis buvo ginkluotas kulkosvaidžiu, nušovė rusų kapitoną, sužeidė du kareivius ir buvo visai arti tankesnio miško. Ten, kur buvo partizanų postovis, matomai prieš keletą metų buvo leistas miškas ir tik keli ąžuolai ir uosiai buvo augesni, eglutės buvo žemesnės už žmogaus ūgį, o ir jų buvo labai retai. Kareiviai buvo rusai iš Kėdainių, ir jų buvo per 60.

Mums išvažiavus iš miško, pastebėjau, kad Maslauskis su Prokopimu pradėjo dangstyti vieną lavoną. Kai aš paklausiau, kodėl jie taip daro, jie atsakė, kad vienas iš jų dar gyvas: tai buvo aukšto ūgio, geltonų plaukų jaunuolis. Jis neleido jokio garso, o tik užsimerkdavo ir vėl atsimerkdavo. Mes nežinojome, ką daryti: kareiviai buvo išgėrę, ir mes bijojome ką nors sakyti, tik važiuojant per Šušvę, ties Bartkūniškiais į kalną, kai mano rogės susilygino su Prokopimo rogėmis, šis pasakė, kad partizanas jau miręs.

74 p. Lenčių miške žuvo Jonas Daukas - Daukna.

75 p. Laburda - Alaburda.

77 p. Skaityti - Kazys Šniukšta, Aleksas Šniukšta "Debesėlis", Juozas Noreika, Vytautas Deikus, Stasys Satkus ir Alfonsas Ožekauskas.

85 p. Nežinomas - Jonas Gulbinas, žuvęs 1946 m. gruodžio 25 d.

Labūnavos mūriniame bokšte kartu su kitais. Visi vienuolika gulėjo prie sribų būstinės.

90 p. Nuotraukoje ketvirtas iš kairės "Lelijavas", žuvęs 1947 m. ko-vo 10 d. Šilų km., Vadoklių valsč., kartu su "Viliumi". Nuot-
raukoje trečias - Jakas Edvardas.

Z.Imbrasaitė, pas kurios tėvus ir kaimynus lankydavosi "Lelijavas", atsekė pėdsakais į Molėtų raj., Giedraičius. Yra prielaidų, kad galėjo būti Bronius Bytautas.

Buvo išsilavinęs, švelnios sielos partizanas. Nukovus, pas jį MGB duomenimis rasti "Vytauto" apygardos štabo

Pirmoje eilėje antras iš dešinės guli su kulkosvaidžiu "Lelijavas"

dokumentai. Paimta kulkosvaidis, šautuvas, granata. Liko tik pageltusiame sąsiuvinyje Z.Imbrasaitėi jo ranka parašyta partizanų daina.

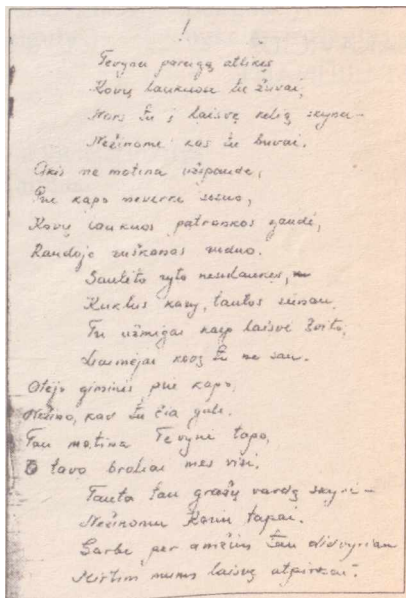
Tėvynei pareigą atlikęs
Kovų laukuose tu žuvai,
Nors tu į laisvę kelią skynei -
Nežinome, kas tu buvai.

Akis ne motina užspaudė,
Prie kapo neverkė sesuo,
Kovų laukuos patrankos gaudė,
Raudėjo rūškanas ruduo.

Saulėto ryto nesulaukęs,
Kuklus kary, tautos sūnau,
Tu užmigai, kai laisvė švito,
Laimėjai kovą tu ne sau.

Atėjo giminės prie kapo,
Nežino, kad tu čia guli.
Tau motina Tėvynę tapo,
O tavo broliai mes visi.

Tauta tau gražų vardą skyrė -
Nežinomui Kariui tapai.
Garbė per amžius tau, didvyri,
Mirtim mums laisvę atpirkai.

Išsipildė jo dainos žodžiai: "Nežinome, kas tu buvai".
Nežinomas ir kartu žuvęs kovos draugas Vilius.

Patikslinamos pavardės, vardai

Julius AUGUSTINAITIS (p. 9) -	AUGUSTINAVICIUS (11,13,23)
Pranas BARČIAUSKAS (p. 13) -	BARŠČIAUSKAS (61)
Stasys KILINSKAS (p. 27) -	KLINSKIS (33)
Adolfas LISYS (p. 21, 46, 62) -	LYSIS (64)
Kazimieras MIELIAUSKAS (p. 15) -	MILIAUSKAS (41)
SNITKUTĖ (p. 53) -	SNITKAITĖ (59)
Rolandas SVETLAUSKAS (9, 53, 60) -	SVETLANSKAS (28)
Leonas TRIUKAS (p. 19) -	TRUIKAS (63)

Nėra žinių vardiniame sąrašė

P.BAGDONAS	žiur. p. 40/41 -	V.Meškuotis
T.BUJANAUSKAS	" 37-	St.Martišiūtė
Vladas GUDŽIUNAS	" 60-	J.Staškus
JANKŪNAS	" 67 -	S.Verikas,
	34 -	J.Kurševičius
SAKAVIČIUS	" 48 -	A.Pakeltis
STASIŪNAITĖ		

Kėdainių krašto, Svilių km. 1940-1952 m. tragedija

1) Dirda Jonas, Antano	partizanas	mirė Sibire
2) Dirdienė Genė, Karolio	deportuota	grįžo iš Sibiro
3) Lukošienė Apolionija, Antano	deportuota	mirė Sibire
4) Dzikas Juozas, Antano	deportuotas	grįžo iš Sibiro
5) Dzikienė Elena, Baltro	deportuota	grįžo iš Sibiro
6) Dzikas Pranas, Baltro	deportuotas	mirė Sibire
7) Dzikienė Anelė, Jono	deportuota	mirė Sibire
8) Augustinaitis Bronius, Karolio	partizanas	mirė Sibire
9) Augustinaitis Julius, Karolio partizanas žuvo kautynėse		Svilių miške
10) Lukošius Stasys, Julijono	deportuotas	mirė Sibire
11) Lukošius Kazys, Stasio	partizanas	grįžo iš tremties
12) Lukošienė Joana, Mataušo	deportuota	mirė Sibire
13) Šmigelskis Benas, Antano	partizanas	grįžo iš Sibiro
14) Žiužnys Edvardas, Antano	partizanas	nuteistas mirti
15) Žiužnys Antanas, Antano	partizanas	grįžo iš Sibiro
16) Žiužnienė Juzė, Vinco	deportuota	mirė Sibire
17) Dirda Juozas, Antano	deportuotas	mirė Sibire
18) Dirda Kazys, Juozo	deportuotas	grįžo iš Sibiro
19) Grigaitis Julius, Kazio	per gaudynes nekaltai nušautas	
20) Žiužnys Jonas, Jeronimo	miškininkas (eigulys)	per gaudynes nekaltai nušautas

Vaclovas Žiužnys
Kaunas

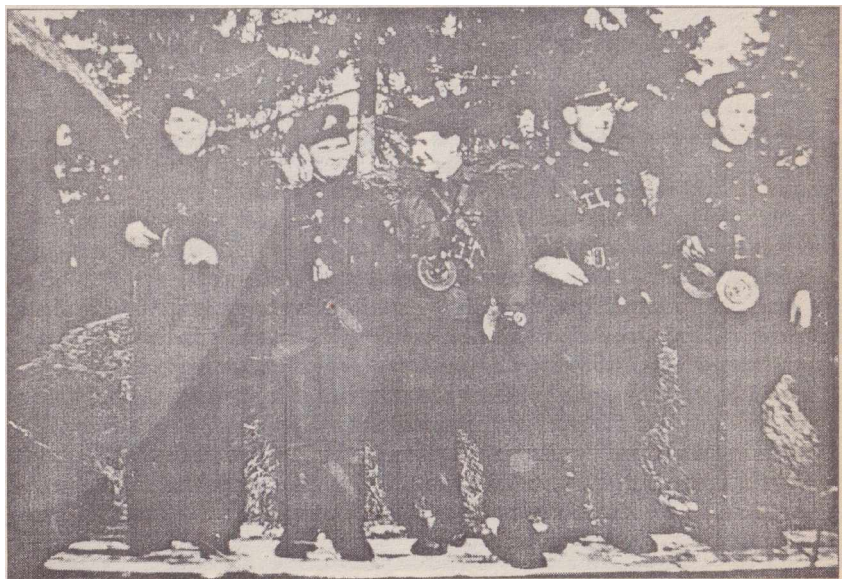
Sustabdytos akimirkos

Vytautas Jurevičius - "Pavasaris", žuvas 1950 m. sausio 21 d. Lipliunų miške, ir Vladas Šulskis - "Kraujelis" iš Kupiškio krašto, žuvas 1949 m. Ruseinių miške

Lietuvos "Žaliosios rinktinės" partizanai

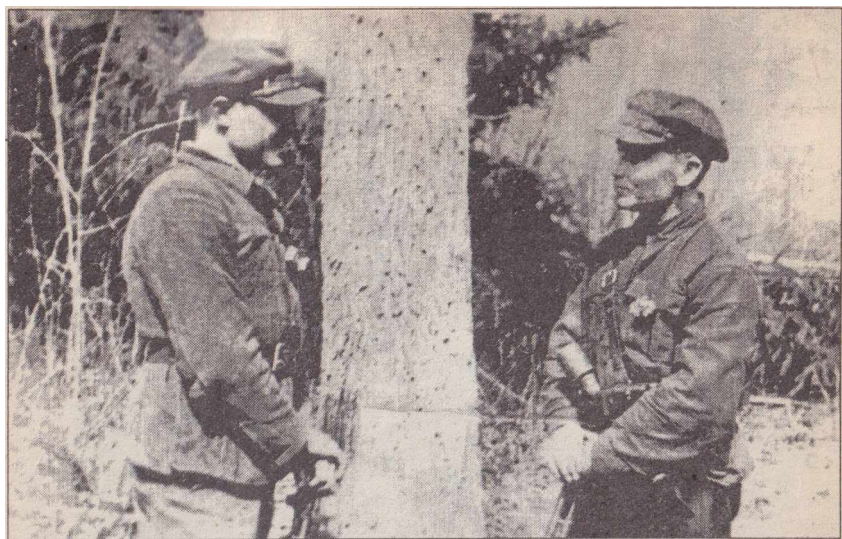
Lietuvos "Žaliosios rinktinės" partizanai: iš kairės - Vincas Kulys, Vytautas Motiekaitis, Feliksas Simonaitis - "Varna", Stasys G.ustaitis, Adolis Motiekaitis

Pirmoje eilėje iš kairės: Bolesas Sabuckis - "Uosis", Povilas Niedvaras - "Dobilas", Kazys Dūda - "Labutis Antroje eilėje: Vytautas Motiekaitis - "Papartis", Adomas Šemežys - "Dulkė", Feliksas Simanavičius - "Varnas", Vladas Rulys, neatpažintas. Trečioje eilėje: Kazimieras Motiekaitis - "Banga", Vincas Rulys - "Gerbanis", Edvardas Savičius, Adolis Motiekaitis - "Klevas".

Iš kairės: Br.Karbočius, Vaitekūnas, J.Semežys, neatpažintas, M.Šemežys.

Jonas Bluzys ir Petras Rozenbergas

Būrio vadas atsargos leitenantas Kazimieras Gailiūnas iš Devynduonių km., vadovavęs kautynėms Skilvionių miške 1945 m. vasario r

Vladas Pabarčius, buvęs partizanų vadas, žuvęs Lenčių miške kartu su 22 partizanais

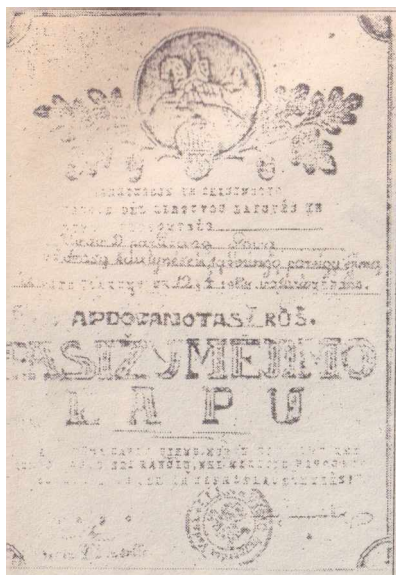
Pirmoje eilėje pirmas iš kairės Jonas Liužinas iš Okainių km., žuvęs 1947 m. vasario 2 d., antroje eilėje antras - Mykolas Gėgžna, žuvęs 1947 m., jo lavonas buvo numestas prie Kėdainių valsčiaus pastato Šėtos gatvėje

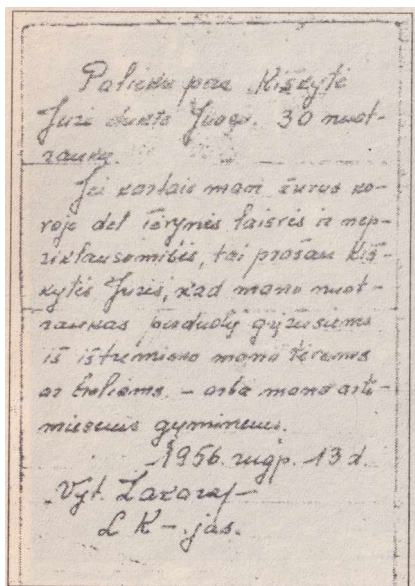
Vytautas Baranauskas - "Dantė"(g. 1929 m.) ir Antanas Kvedaras - "Tautvydas" (g. 1928 m.), žuvę 1952 m. liepos 4 d.

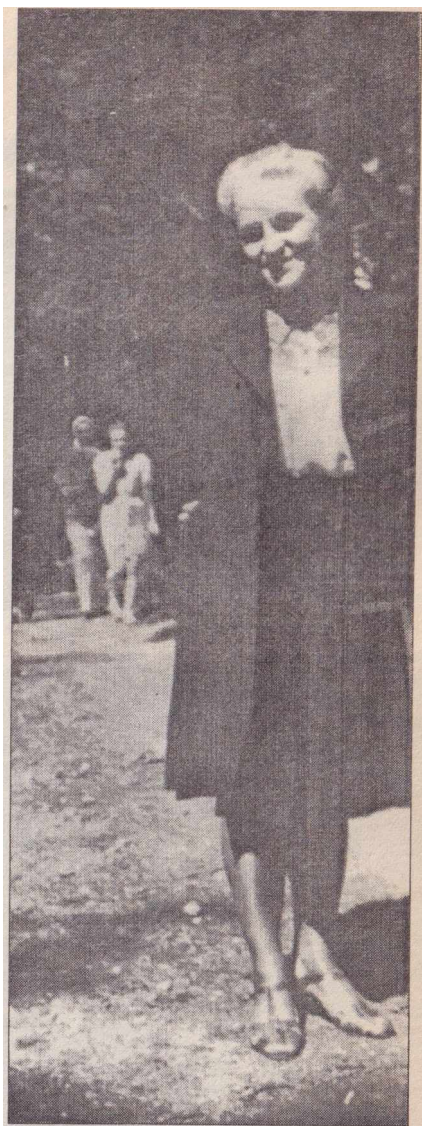
Vytautas Zakaras - "Povas", žuvęs 1956 m.

Pasižymėjimo lapas, kuriuo buvo apdovano-
tas Vyt.Zakaras

Vyt.Zakaro raštelis

Ryšininkė Aleksandra Kaupaitė iš Lenčių
km., žuvusi Lenčių miške

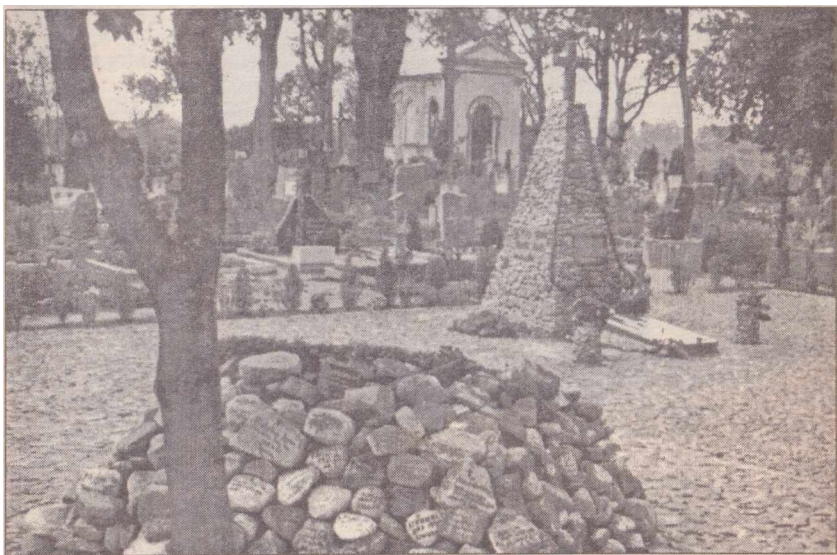
Antanas Misevičius, žuvęs 1946 m. gruodžio 11 d. Pušynės miške

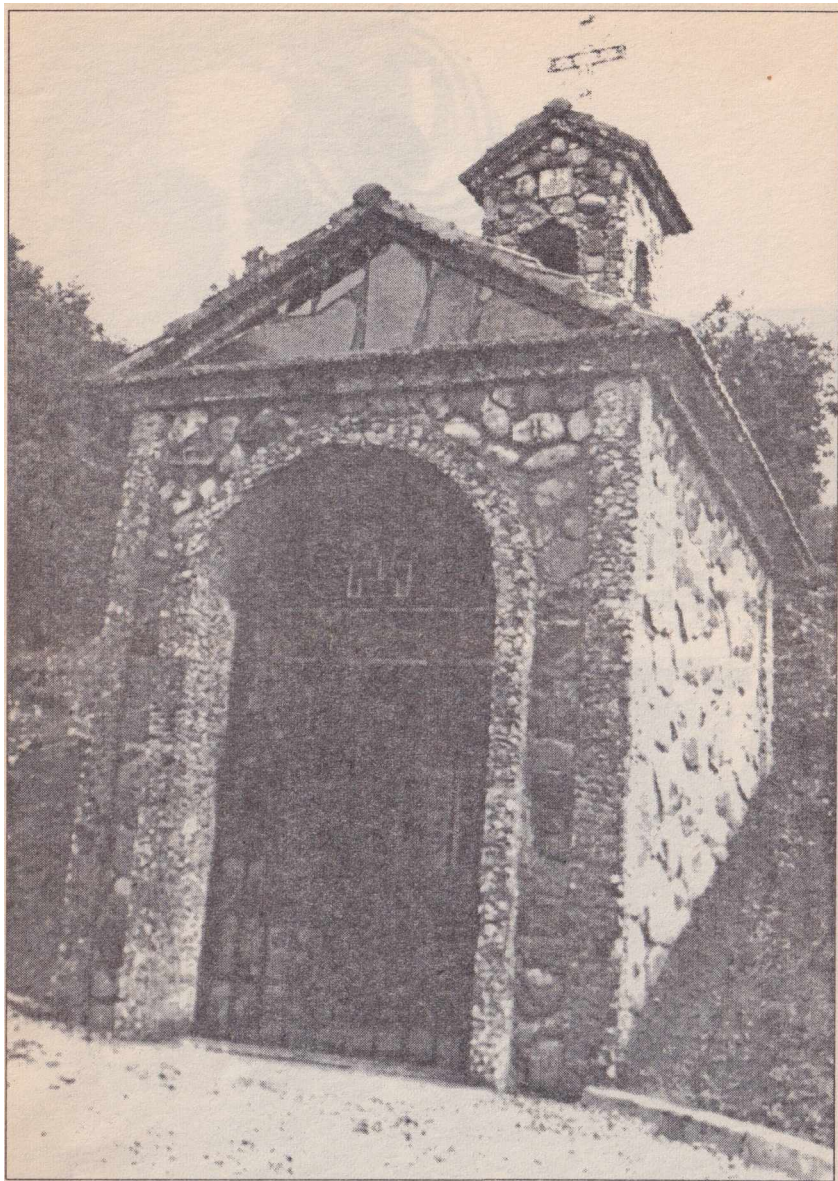
Akimirka prieš nuleidžiant į vieną duobę Baisogalos partizanus. 1989 12 02

Paminklas žuvusiems 1944-52 m. Krakėse. Autorius Juozas Meškuotis

Paminklas Lietuvos kankiniams Ariogalos kapinėse

Paminklas partizanams Ariogaloje. Autorius A.Cikaitė-Rusaitienė, atliko Vytautas ir Gediminas Smitriai

Turinys

Ižanga.....	3
Kodėl plyšo obelis?.....>.....	5
Alyvos pražydo rudenį.....	10
Nueinančios artojų kartos spindesys	13
Stribai vestuvėse.....	18
Samdinio žūtis.....	22
Kas nušovė artoją?.....	26
Kirminu šliaužiau už Tėvyne.....	28
Mokytojau, kur Tavo kapas?.....	32
Urbonų sodyba.....	38
Keturi broliai po kryžiumi.....	42
Broliai Mataičiai.....	46
Liucija.....	53
Paskutinis apygardos vadas.....	57
Genocidas Peiksoje.....	65
Pačiame alyvų žydėjime.....	68
Laimingas susitikimas.....	71
Paskutinis valsas.....	73
Žmogus ir kulka.....	75
Devyneri metai miške.....	7b
Pasižadų šventai saugoti.....	85
Pušynės mūšis.....	88
Liko savoje žemėje.....	104
Sušaudyta gitara.....	108
Tėvas.....	111
1946 m. Kalėdos Labūnavoje.....	118
Priesaiką daviau Lietuvai	124
Penki kalavijai į vieną širdį.....	128
Nukirsta galva ant grindinio.....	134
Kolaboranto mirtis.....	136
Paskutinio "Vyčio" apygardos vado žūtis	141
Laidotuvių maršas ordinų spindesy	147
Beširdiškumas	149
Jie norėjo gyventi	152
Genocidas supriešinant tautą.....	166
Vienintelės valdžios, ginančios tautos interesus, siekiančios atstatyti valstybę, Karo lauko teismo dokumentai.....	175
Juodojo humoro lašai.....	190
Pirmoje knygos "Kraupūs žodžiai" dalyje pastebėtų netikslumų ištaisymai.....	194
Sustabdytos akimirkos.....	200

Ignas Meškauskas
KRAUPŪS ŽODŽIAI

Kėdainių krašto pokario tragedijos metraštis
Apybraižos
Liudytojai ir dokumentai
Antra dalis

SL 530. Formatas 64x80/16.13,5 sp.l. Tiražas 2000 egz. Užsakymo Nr.
1996 07 22. Leidykla "RILIUDA", Liepų takas 4, 5030 Kėdainiai.
Spaudė AB "Palemono spaustuvė", Marių g. 8-43, 3000 Kaunas.

ISBN 9986-717-04-03